

Hind 50 kop.

Aialilled

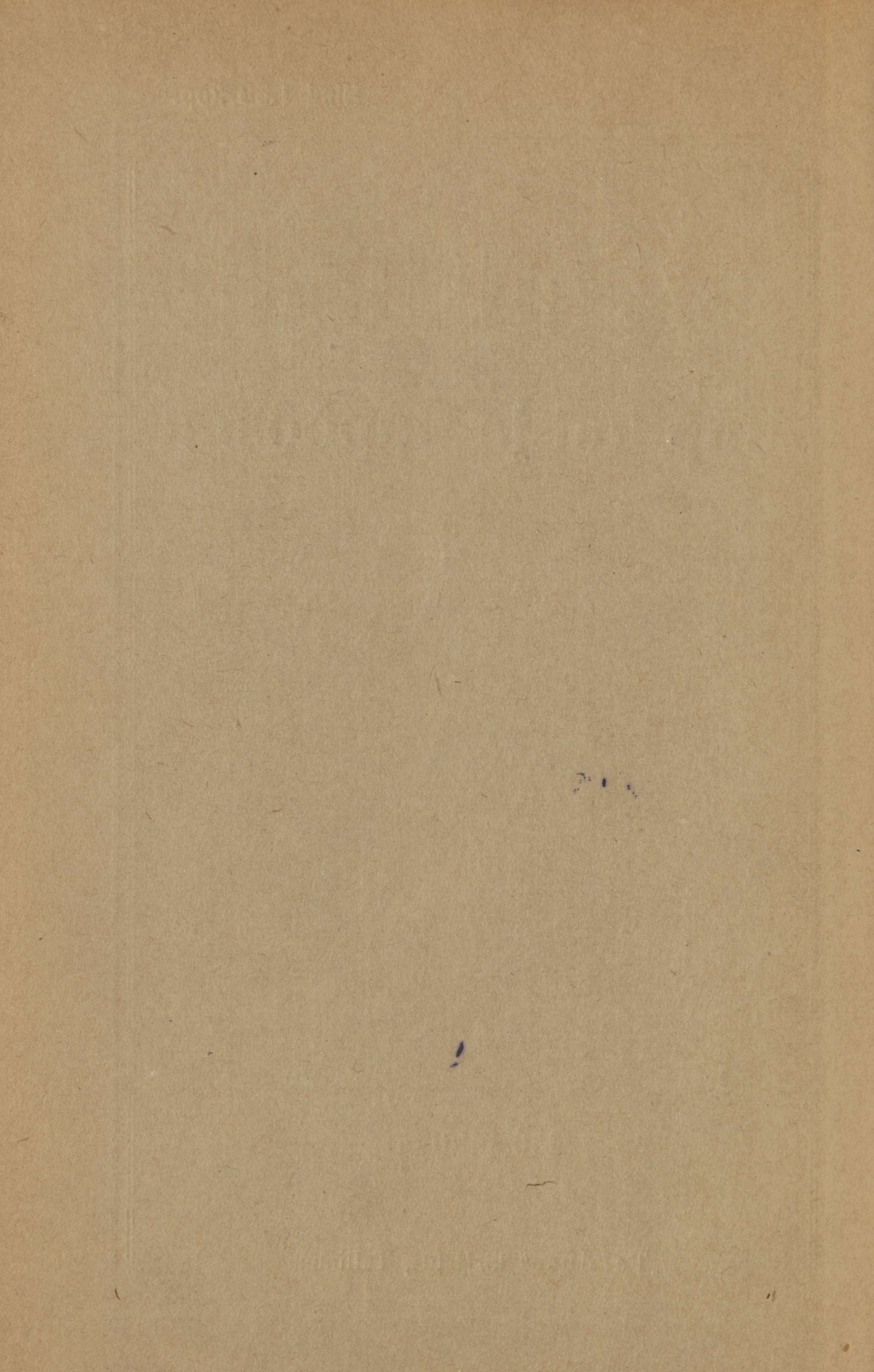
ilupuud ja ilupõõsad

140 pildiga.

HELSINGI EESTI
HARIDUSKOOL
RAAMATUKOGU

„Teaduse“ kirjastus, Tallinnas.

A-22997 III

9

6.9.

Uialilled

ilupuud ja ilupõõsad.

J. Böttneri ja N. Ritshunowi õperaamatute järele Lääne-
mere maadel ja Wenemaa kaugemates kubermangudes
:: :: asuwate eestlaste jaoks kokku seatud. :: ::

140 pildiga.

639.

HELSINGI EESTI
HARIDUSESELTS
RAAMATUKOGU

„Teaduse“ kirjastus, Tallinnas.

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

216487

W. Ehrenpreis'i trükk, Tallinnas
— Harju ja Rõõli uul. nurgal № 11 —

Gesjõna.

Alasta eest wälja jaadetud esimene täielik „Miatöö õperaamat“ on üllilahket wastuwõtmist leidnud ; laseme nüüd ka teise järgneda. Kuna esimeses raamatus juhatusi andsime, kudas aeda asutada, aiamaad parandada ja wäetada, aiawilja ja wiljapuid kaswatada, oleme selle ainult aialilledgele, ilupuudele ja põõsastele pühendanud, nii siis tuleb käesolewa raamatu kui „Miatöö õperaamatu“ teise wihu peale waadata.

Raamatut kokku seades oli meil eesmärgiks siju nõnda korraldada, et temast peale kitsama kodumaa elanikkude ka laialdase Wenemaa üksikutes kubermangudes asuwad eestlased tulu saaksid, peaaesjalikult aga on raamat Läänemere maade kliima ning olude kohaselt kokku seatud.

Loodame et ka see raamat niisama lahket wastuwõtmist leiab kui esimene, see annaks meile wõimalust weel teisi, meie aednikkudele, aia-omanikkudele ja lillesõpradele nii tarwilikka, aiatöö raamatuid kirjastada.

Seft kes aiast rõõmu näha ja tulu tahab saada, see peab oma taimede elu tundma õppima, peab loodusele anduma, looduse seadusi ja sündmustikke uurima ja tähele panema ning abinõusid otsima, kudas oma taimi, puid ja põõsaid kaunimale kosumisele aidata. Selle tee juhatajaks tahawad meie raamatud olla.

Alwaldame siinkohal ka weel südamlikku tänu kõigile neile
kodumaa aednikkudele ja lilleõpradele, kes meil raamatu kor-
raldamises abiks on olnud ja kelle kirjatoõsid meie tarwita-
nud oleme.

„Teaduße“ kirjastus.

Tallinnas,
8. mail 1914.

Sisuford.

- R o h u a i a m u r u. Kõige parem muld. Maa etteval-
mistamine külviis. Ühe-aastane ja püsiv muru.
Taimede kottusead. Seemnete segu raske jätvima
jaoks. Seemnete segu niiske maa jaoks. Muru
niitmine. Muru waenlased j. n. e. lht. 1—7.
- R o h u a i a l i l l e d. Ühe-aastased lilled ehk juwelilled.
Kahe-aastased ehk kewadel õitswad lilled. Püsi-
wad lilled ehk puhmad. Taimehoone taimed. Wai-
bapeenra taimed. Salgataimed. Üksiktaimed. Wään-
roosid. Slupdõjad. Slupuud " 7—9.
- W i i s j u w e l i l l e , m i s h õ l p s a d k a s w a t a b a .
Kaputfineri fresk. Keskeda. Dupiin ehk hundiuba.
Imelill. Lille=ernes " 9—12.
- W e e l m õ n e d j u w e l i l l e d , m i l l e j e e m e t o h e
pärispaika külwatakse. Kõofannus. Go-
detfia. Nemophila. Iberis. Maan, unilill. Por-
tulak. Lihtne daalia ehk georgin. Jaapani lille-
muru. Dinarohi " 12—14.
- S u u r e m a t e n õ u e t e g a j u w e l i l l e d . Seemnete
külwamine pottidesse ja kastidesse. Seemnetest tär-
kanud lilled rawitsimine, piserimine, karastamine.
Lewkoid. Astrid. Tsinia. Tageted. Werbenid.
Petuniad. Walge tubak. Sanderi tubak. Salpi-
glossis. Suwe= ehk Hiina=näälilised. Suwe=phlox.
Lõwilõug. Mimulus. Misfugused on kõige ilusamad
juwelilled " 14—25.
- I l u s a m a d j u w e l i l l e d L ä ä n e m e r e m a a d e
jaoks " 25—31.
- Ü h e - a a s t a s e d l e h e t a i m e d . Imepuu. Hiigla=tubak.

Kirju mais. Perilla. Pyrethrum aureum. Centaurea candidissima	lht.	31—34.
Kewadel õitswad lase-aastased lilled. Alpi meelespea. Akannike. Sileene. Goldlack. Aia-karikelluke. Karthäueri-näälise	"	34—37.
Puhmad. Kõige süüdsam seisukoht. Looduslik korraldus. Istutamise viis. Istutuseotsad. Koolitamine. Paljundamine. Ümberistutamine. Istutamise aeg	"	37—39.
Kewadel õitswad puhmad. Arabis. Phlox. Aubrietia. Sinine külmakill. Primula. Auriklid. Bellis. Mahlakannike. Murtud emajüda. Hiina pujeng	"	39—44.
Suwel õitswad puhmad. Iris. Funkia. Hiiglamaan. Euchera-sanquinea. Alwilegia. Sõrmkübar. Talwe-phlox	"	45—48.
Suvelõpupoolel ja sügisel õitswad puhmad. Jaapani anemon. Sügisel-astrid. Alpi-aster	"	48—50.
Lillesibulad. Georginid. Canna. Karikellukene. Gladiol. Montbretia. Viiliad. Viilia põrnikas ja lehetõbi. Lumekannike. Crocus. Scilla. Kartsisid. Tulbid. Hiatsintid	"	50—64.
Kõige ilusamad ja wastupidavamad sibulataimed Läänemere maade jaoks	"	64—69.
Taimehoone- ja salgalilled ja nende paljundamine. Pelargonid. Heliotrop. Lantana. Fuchsia. Abutilon. Begonia. Suurebegoniad. Salvia splendens. Lobelia fulgens	"	69—79.
Ilusamad salgalilled aedade kaunistamiseks Läänemere maadel	"	79—83.
Palistusetaimed. Põõspuu. Nõp. Kõõslauk. Hapuoblikad. Petersil. Kiwirikk. Rohunäälise. Shoti sulenäälise. Nemophilla. Sanvitalia procumbens. Lobelia	"	83—85.
Lillepeenrad. Rabatt. Owalifujuline peenar. Aed ilma muruta. Ümargune peenar. Ümargune waipenaar	"	85—91.
Tähtsamad waipenaar lilled. Alter-		

nanthera. Cerastium. Echeverya. Helichrysum. Iresine. Mesembrianthemum. Oxalis.

Sedum j. n. e.	" 91—94.
Tubane soelawa.	" 94—95.
Näälifeste kasvatusest ja paljundamisest	" 96—101.
Wääntaimed, nende istutamine ja lõikamine	" 101—103.
Tähtsamad püsiwad wääntaimed	" 103—106.
Tähtsamad ühe-aastased wääntaimed	" 106—107.
Ilupõõsad	" 107—117.
Ilupuud. Tähtsamad ilupuud Läänemere maade jaoks.	
Rohelise lehestikuga puud	" 117—118.
Punasefirju lehestikuga puud	" 119—120.
Kollase ja walgefirju lehestikuga puud	" 120—121.
Piramidilujulise kasvuga puud. Veel mõned talwekindlad puud Läänemere maade jaoks.	
Ilupuude kasvatamine seemnest	" 121—123.
Ilupuude lõikamine	" 123—125.
Leinapuud	" 125—127.
Okaspuud	" 127—130.
Mägestiku lilled	" 131—132.
Weelilised aias	" 132—133.
Warjulilled	" 133—134.
Isjaaralised ehtelilled	" 134—139.
Alaroheliste külmahoone taimede rawitsemine	" 139—140.
Talvitamise ruumid	" 141—142.
Külm- ja soehoone	" 142—145.
Roosid. Okulerimine	" 145—151.
Metsikud rooside sordid	" 151—154.
Madalad ja kõrged roosid	" 154—155.
Rooside istutamine ja lõikamine	" 155—163.
Houletusesse jäetud ja waleste rawitsetud roosikroonid, nende parandamine	" 163—165.
Suurewõjud	" 164—165.
Rooside warjamine talwel	" 165—169.

Rooside waenlased, jahufaste, rooste, hallitus, sööditud ja nende hävitamine	lhf. 169—173.
Rooside sordid	„ 173—174.
Rõige paremad wabamaa roosid. Roosid, mis ka Põhja-Wenemaal talweks katet ei nõua. Roosid, mis palja lumewaiba all põhjamaa-talwe üle elavad. Roosid, mis Põhja-Wenemaal talweks õlgedega mählida tulevad. Wastupidawad waba maa roosid Keel- ja Lõuna-Wenemaa jaoks. Or- nemad roosid	„ 175—176.
Bordoo wedeliku walmistamine	„ 176—177.
Villesõbra kalender	„ 177.

Rohuaia muru.

Mahlane, roheline muru on pargis terwele kogupildile põhjatooniks. Muru mõnus, värsk-roheline värv on see, mis istanduse meeldiwaks teeb. Lõõb muru aga tuhmits wõi kollataks, tekiwad siia ja sinna augud fisse, siis läheb see meeldiw mulje, mida ta peaks sünnitama, kaduma. Sest muru peab ühetajane ja file nagu waip olema.

Mida wäiksem ja fopilisem muruplats, seda suurem on töö tema kallal; iseäranis muutub muru niitmine harjumata algajale peagi raskeks koormaks. Hästi rawitsetud muruplats on tõeste kena, hooletusesse jäetult aga awalbab ta haledat mõju. Sellepärast soowitan muruplatsi wäikeses aedades parem ajutamata jätta ja selle asemel lillepeenraga leppida, millel pükspuud wõi näälisefed palistuseks wõiksid olla.

Hea, ilusa aiamuru ajutamine ja rawitsemine on kounis kulukas, iseäranis weel kuiwa õhuga maakohdades. Ta nõuab alalist rawitsemist, ja ei ole maa niiske ega figitaw, siis tuleb seda weel kõige paremine ette walmistada. Sealjuures tekitab hea mulla kohale muretsemine juba suuri kulufid.

Murumaa ettewalmistamine ei tule sugugi odawam maksma kui lillepeenra ettewalmistamine. Rawitsemine ja heas korras hoidmine on aga peaaegu weel kallim. Peene aiamuru jaoks tuleb kõigepareim seeme muretseda; peale selle tuleb teda iga nädalas kord niita, rullida ja kogu suwe jooksul peaaegu igapäew kasta, kui tahetakse, et rohi seal peal ilus, tihe ja roheline kui waip wälja näeks.

Peenemaitselist, püsiwat aiamuru ajutades peame kõigepealt maa selle jaoks ette walmistama. Suurt hulka värsket laudasõnnikut maa parandamiseks küll tarwis ei ole. Sest rohi ei pea ju seal lopsakalt tõrgeks kasvama, waid sametisarnase lühikse, tiheda waibana maa peale jääma. Lihawad rohuhumad saaksite siis, kui maa hästi sügawalt läbi tõttaksite, rigolitsime ja hulga sõnnikut sisse mataksite. Diste imestama paneb, kui lihawalt taimed hästi rigolituid ja wäetatuid maa peal kasvama hakkawad. Murumaad ei tohi nii siis mitte rigolid a ega hästi wäetada; see on esimeseks tingimiseks, kui madalat, tihedat ühemõõduliselt ilusat muru tahame saada.

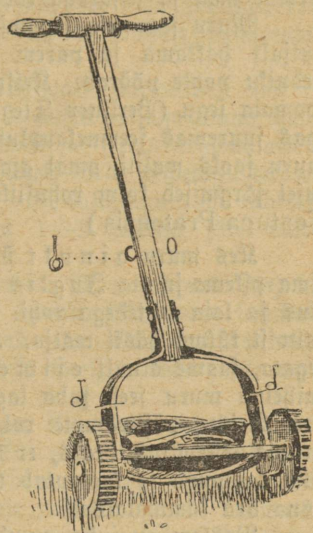
Alga jõudu peab maa sees olema, palju jõudu, et rohi, mille me ikka ja ikka jälle maha niidame, uueste juudaks kasvada. Mure, juba ammu aega harimisel olev aiamaa on selleks kõige sündsam. Peaks maa halb või toores olema, siis muretseme head aiamulda või muidu head mulda kohale, palju kompostimulda või sõnnikulamulda. Sellega väetame ainult maa pealmised kihid läbi; sügavamatesse kihidesse ei pane me midagi. Laudasõnnikust võime ainult vana, mädanenud sõnnikut tarvitada. Seda mööda, kui suurel määral meil maad vaja ja võimalik on parandada, paneme nüüd vana mulla asemele kuni 10 tolli sügavuselt kas üleni hea, uue mulla või segame selle niisama sügavalt senise mullaga läbi. Kuigi üsna kiirga liivamaa peale paksu korra head komposti paneme, juudab see rohukasv peale ka siin head mõju avaldada. Paks kompostikiht ja palju vett teevad iga maa murukandjaks. — Palja kunstiväetisega ei saa siin kuigi kaugele. Kõige ilusama muru saame maa pealt, mille peal aastatekaupa keeduvilja kasvavatud. Niisuguse maa juures ei ole harilikult mingisuguseid ettevõtmistusi vaja.

On kõik ette valmistatud, kaevame maa läbi ja korjame — nagu see ju alati sündima peab — liivid, umbrohu juured ja kahjulikud sõbidud välja. Siis rehitseme maa läbi. Ei ole maa küllalt mure ja ühemõõduliselt läbi väetatud, võime nüüd veel teist korda läbi kaevata. On maa nüüd küllalt kuiv, nii et selle peale astuda võib, ilma et muld jalge külge hakkaks, tallame ta kinni. See finnitallamine on hea muruplatši asutamisel kõige tähtsam töö. Igamees on juba näinud, kui ilusaste rohi just teede peal kasvab. Mis pärast? Teed on kõwad! Või võtame endi külatänavad, kus lambad, aned karjamaal — kui tore, lühike ja tihe ei ole rohukasv seal! Peapõhjus seisab ka siin selles, et maa kõva on. Kerge maa sees ei või rohi ilmaiski tihedalt, jommis ja lühike kasvada. Aiamuru asutades peame terve muruplatši üle tallama, jalg jala kõrval. Saapad olgu aga madalate kontjadega. Raskest maad ei tohi nii kõvaste tallata, kui ferget, siin seotakse jalgade alla väikesed neljanurgelised lauadükid.

On maa tallamise läbi künnlikes jäänud, rehitseme ta veel kord kergelt üle ja külvame alles siis. Nüüd aga peame seemne ilusaste ühemõõduliselt ära jaotama. Tähtab ta liiga tihedalt, siis on see asjata raiskamine; tähtab ta liiga harvalt, jääb muruplats lapiliseks. Seemne rehitseme madalalt mulla sisse. Ka pisut mulda võib peale raputada, sest rehitsedes ei satu iga seemnetera iflagi mulla sisse ja meeliab ainult warblasi ligi. Väikse maalapi peal ei ole raske peale rehitsemist veel nii palju peenikest mulda üle raputada, et iga seemnetera kaetud oleks. On seeme maa sees, tallatakse maa veel kord üle, seeford ainult lauafeste abil.

Külvatakse aprillikuu algul. Kahe kuni kolme nädala pärast tähtavad peened, rohelistes idud välja. Nüüd ei tohi õiget niitmiseaega

mööda lasta minna. Niidame liiga vara, siis rebime noored taimetüsed vallali, niidame liiga hilja, kaotavad rohutaimed laialt kasvamise talduvuse ja jäävad pikaks. Esiimest korda tuleb harilikult siis niita, kui rohi $2\frac{1}{2}$ —3 tolli pikaks on kasvanud. Sirbiga tuleb rohi siis üsna ühemõõduliselt $1\frac{1}{2}$ tolli pikkuseks kärpida. Seda peab juba wilunud tööline tegema. Niidumasinat ei või noore muru peal veel tarvitada, alles pärastpoole on ta meile heaks abiliseks. Väikse muruplatši jaoks ei maksa ülepea niidumasinat muretseda. Siin võib sirbiga lõigata. Kes sirbiga töötada ei oska, katjugu seda lihtsate lambaniitmise kääridega teha. Töötamine nendega läheb küll pisut pikkamisi, aga töö on ühetasasem. Neid kääriseid tuleb ka igalpool seal tarvitada, kuhumasinaga ligi ei pääse. Iga kord peale niitmist tuleb maholõigatud rohi luunaga ära pühkida; siis tuleb muru üle rullida või jalgade alla tõidetud lauatalikestega kinni tallata ja siis kasta. Muru peal võib wahetewahel ka käia, kahju see ei tee, ennem veel kasu, ainult kui ühe koha peal sagedaste tallatakse, kaob rohi sealt ära.

Muru niidumasin.

Kui muru ilusaks ja heaks peab jääma, tuleb teda oktoobrikuul viimast korda niita, sest pikk rohi talwe alla jääda ei tohi. Kaks, kolm nädalat peale niitmist laotatakse üsna lühike, puhas laudasõnnik või õhuke kiht kompostimuld muru peale. Wihma- ja lumewesi leotab wäetisained välja; kewadel rehitsetakse jäänused ära. Peaks kewadel muru sees lagedaid kohi leiduma, siis sinna pisut seemet raputada ja mullaga katta. See tuleb odavam kui terve muru uueste asutamine.

Weel üks tähtis asi tarvitab seletamist, see on rohu seeme. Rohu liikisid on lõpmata hulk, aga ainult üsna vähesed nende seas on veeneks muruks sündsad. Eesotsas seisawad järgmised: *Lolium perenne*, *Cynosurus cristatus*, *Festuca duriuscula*, *Poa pratensis* ja *Agrostis stolonifera*.

Nende wiie rohuliigi soowitamisest ei pea aga nõnda aru saama, nagu oleks sellest küllalt, kui nendest ükskõik misuguse liigi seemne walime ja maha küllwame. Ei koguni mitte. Peaegu ilmasi ei küllwata üht rohu liiki ükfinda, sest et üksil rohuliilil head, tihead, püsawat muru ei suuda anda. Ainus õige tee on siin segamine, kusjuures üks rohuliil teije puudusid katab ja täiendab. Kunst, ilusat muru kasvataja,

seisab siis peaaasjalikult sündsa segu kottuseadmisest. Niisugust segu, mis igasuguse maa ja kliima jaoks kohane oleks, pole olemas. Niisama nagu loodusesti kuiwadel ja niisketel, päikesepaistelistel ja varjulistel seisukohadel igalpool igasugu rohulitigid kasvavad, nii peame ka muru seemne maa ja seisukoha kohaselt kottu seadma.

Muru seemnete segamine on keeruline töö. Algaja ei saa sellega naljalt hakkama ja parem on, kui ta selles asjas mõne asjatundja aedniku poole pöörab. Restmise maa jaoks võib aga lihtsalt Berliini loomaia segu (Berliner Ziegartenmischung) tellida. Seda on peaaegu igas suuremas seemnekaupluses saada. (Tartus Jaani kiriku ees oleva muru jaoks waliti omal ajal Riia aiatöö-direktori G. Kuphalbi juhatusel järgmised kolm rohuliiki: *Pleum pratense*, *Poa pratensis* ja *Festuca Pratensis*.)

Kes muru ainult üheks aastaks külvata tahab, see võib ilma pikema jututa Inglis raiheina külvata. See on kiirelt kasvav, ilus ja laia lehtedega rohi. Raihein nõuab head harimist ja ei kannata talwist külma hästi wälja. Kui raiheinale mõnda teist seemet juurde ei segata, saame ainult esimesel aastal hea muru; teisel aastal leiame raiheina muru seest juba lagedaid kohti, teineford kaob ta ka päriselt ära. Teiste, püsiwamate rohuliikidega segamiseks peetakse raiheina iseäranis sellepärast heaks, et ta noore muru ruttu rohelisteks teeb; ta on kiire kasvuga ja kasvatab tugewaid lehti, ilma et peenemaid rohtusid üsna ära lämmataks.

Raskem on juba puude alla warju ilusat muru soetada, sest iga rohi ei edene warjus. Siin peab segu täpisealt õige olema. Heaks, warjulises kohas kasvavaks rohuks peetakse *Cynosurus cristatus*.

Segudes, milles mitu sorti koos, on alati suuremaid ja pisemaid, raskemaid ja kergemaid seemneterasid, sellepärast ei ole seemne õige ärajaotamine külvamise puhul just kerge. Hooletult külvates ei lange kõidide sortide seemned mitte segamine maha, waid rasked iseäralbi ja kerged iseäralbi. Rohu tärkamise puhul torfab see siis filma, ja inetu, lapiline muru ongi käes. Kuid ka wilumata külvaja võib seemne ühetasas ära jaotada, kui ta peo mitte liiga kõwaste täis ei wõta ja seemneterad siis pikkamisi läbi sõrmede lasab libijeda, kätt sealjuures kiirelt liigutades. Ka ei külvata muruplaidi mitte korraka täis, waid esmalt külvatakse seeme kergelt ja harwalt, siis külvatakse uueste üle ja selle peale weel kord, kuni tarwilik osa seemet nüüd peaaegu ühetasaselt maas on.

Muru ärtele peab pisut passemalt külvama. Peene ilu-muru jaoks arwatakse iga ruutsülla peale 5 loodi, harilikul ilu-murul 3 loodi seemneid.

Rõige sündsam aeg on rohuseemne külvamiseks kewadel, kui tugewamaid külmasid enam karta ei tarwitse. Kus seemne ja noorte rohtu-taimede kasutamiseks võimalust leidub, võib seemendamist terve suwe

jooksul ette võtta. Kui peale orase väljaajamist paistab, et mõni paif forratuma külvil või halva seemne mõjul õredaks ja tühjaks on jäänud, siis peab sinna varsti uut seemet külvama. Kui muruplatil siis puid ja põõsaid tahetakse ajendada, siis istutagu need enne rohukülvil.

Ilumuru täidab otstarbet ainult siis, kui teda hoolikalt korras peetakse. Selleks tuleb: muru niita, kasta, umbrohuft puhastada, väetada ja äärestada.

Sage muru niitmine on tungivalt tarviline, sest ta sunnib rohutaimi rohkest lehti ajama, nii et muru paksu vaibana maad katab. Niitmine takistab rohutaimedel õitsmist ja seemnelekasvatamist, ning pikendab sel kombel muru kestvust. Õsimest korda niidetagu terava sirbi või viikatiga; selle järele rullitagu ehk tallatagu rohi tubliste kinni. Hiljemalt tuleb peent ilumuru iga 1—2 nädala järel muru niidumafinaga niita.

Muru kastmist ei tohi kuidagi kõrvale jätta. Ainult siis, kui maapind alati niiske on ja weeauru välja annab, jääb muru laimata värskeks ja haljaks. Kuulal suveajal peab muru kaks korda päevas pritsima, hommikul ja õhtul. Tähendada oleks veel, et kohe peale pritsimist muru tallata ei tohi.

Umbrohu väljakitkumine on ilumurul väga tähtis; seda peab võimalikult vara toimetama. Kui puhastamisega oodetakse, kuni umbrohud suureks kasvanud, siis jääb muru siis tühje paikafid, mida hoolikalt täis külvama peab. Varajase rohimise juures kasvatab muru ise umbrohu paigad kinni. Peenest ilumuruft ei tule mitte ainult umbrohud välja kitkuda, nagu võililled, karikaträd jne., vaid ka ristihelinaid ja muud rohud, misjuguised muru üleüldise laadiga ähte ei sünni.

Muru väetamise peab kohe ette võtma, kui rohi kasvua ajal kollaseks lüües toidunappust tunnistab. Kõige ajakohasem on sõnnikut talvels murule laotada. Rohke kastmine uhub ka palju rohujuuri paljaks, nii et juba sellepärast nendele katet tarvis läheb. Tubli muru väetis on: weise ja hobuse sõnnik ühesuurustes osades segatud ja koos läbi määndatud. Kui tahetakse toiduolluse nappust wedela väetisega laotada, siis võib õige wedelaks tehtud wirtfawett (1 osa wirtfa 50 osa wee peale) ehk Tshiili-falpetri-fulatist (3 naela Tshiili-falpetrit 100 pange wee peale) kastmiseks võtta.

Muru äärestamist ühendatakse enamaste kõnniteede puhastamisega ja seda peaks mõnda korda aastas tehtama. Teede ja muru korralit piiramine annab mõlemale hulga ilu juurde. Häda pärast võib äärestamine labidaga sündida; puhtama tööd teewad iseäralised muru-äärestajad. Selleks on terawa äärega terasratas, mis hargi wahel ringi jookseb.

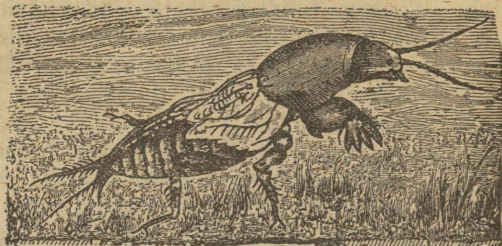
Peen ilumuru ei tohi wanaks saada ega samblasse minna; teda peab juba waremalt uuendama. Vihtsamale ilumuruks võib ennemalt abiks minna, sammalt raudrehaga välja kitkudes ja tühje paikafid täis

külwates. Wahel mõib ka terwet muru uueste külwata, kuigi sellest harilikult suurt kasu ei tule. Sambla kaotamiseks aitab ka wäetamine kainitiga ja Thomas-jahuga ehk superfosfaatiga ja Thomas-jahuga.

* * *

Niamurul on mitmesugu waenlasi. Üks nendest on mutikill (gryllotalpa vulgaris, Maulwurfsgrille). See wäite putukas tuhniw maa läbi ja hammustab paiguti kõikide taimede juured karti, nii et li-

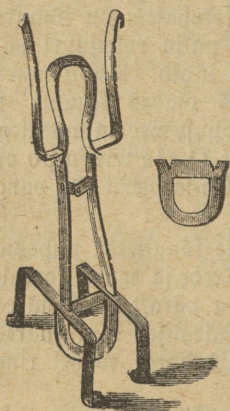
hawal murul mitmed kohad paljaks jääwad. Sama kahjulik kui muru peal on see putukas finnistes istandustes ka teistele madalatele taimedele, maasikatele, kõiksugu puhmastele jne. Sga aasta läbikaewatud ja läbitõblitud maa peale ta ilmaski suurel arwul kahju tegema ei sigine,

Mutikill.

küll aga aastatekaupa läbikaewamata jäänud maa peale. Ka liiwamaas leidub teda harwemine; ainult sawimaa muutub ta hädaohhtuks, ja ka siin ainult teatud kohtadel ja mitte iga aasta. Munad muneb see inetu putukas maa sisse uuristatud ja kõwaks tehtud seintega aukudesse — mõniskada muna korraga — sellepärast sigib ta ka nii kiirelt. Kõigeparema häwitamisewiisi seisab selles, et nende putukale augud (koopad) õhtuti üles oisitata ja wälja tistatse, wõi wett täis walatata ja siis weel natuke petroleumi juurde lisatata.

Läänemere maadel mutikilli meie teades weel ei ole.

Muti-raud.

Sagedam ja kardetawam muru häwitaja on aga weel mutt. Iseenejst on ta ju kasulik loom, sest et ta peaaegjalikult kahjulikka putukaid häwitab. Seda tunnistab muu seas juba see, et mutid toitu peaaegjalikult wärskelt lünnud maa seest oisiwad, sest loomusunnil arwawad nad, et niisugustest kohtadest putukaid ja tõukusi kõigerohkem leiawad. Sellepärast ei maksa ka mutisid igalpool, kus nende mullahunikuid wähegi weel sallida mõib, tülitada.

Murumaa sees ja waralawades ei wõi teda aga sugugi sallida. Oma alalise tuhnimisega häwitab ta siin hulga kallid taimi.

Lahti saab muttidest sel kombel, et meie neid kas surmame või minema kihutame. Mutt tuhnib alati ühel ajal — umbes kell 6 hommikul, kell 12 lõunal ja kell 6 õhtul. Kui tuhniwale mutile sel ajal ettewaatlikult lähineda ja labidas või hart tugewaste mulla sisse lüüa, siis võime tema ühes mullaga wälja wisata. Kindlamine weel aita-wad muti-rauad. Need rauad seatatse muti-aufudesse pimedasse. Rauadade seadmisel olgu kindad käes, sest mutil on hästi hea haistmine ja ta tunneb inimese haisu ära. Gemale peletamiseks võib hästi leht-waid aineid tarwatada, nagu mädanewad heeringad jne. Kõigesündsam on aga rohukauplusest põdrasarme-õli (*oleum cornu cervi*) osta, seda nartsude peale tilgutada ja siis mutikäikudesse toppida.

Rohuaia lilled.

Rohuaia lillede elutingimised on väga mitmetesised. Nende seast võib igasugu olude jaoks sündsaid leida. Toredaid iluaedu, mille ülespidamiseks aastas tuhandeid kulutatatse, ehitwad kõigeharuldasemad ja kallimad lilled. Kes aga aastas ainult mõned kopikad lillede eest võib wälja anda, võib ka lillesid saada, muidugi pisut lihtsamaid, aga siiski omapäraliselt ilusaid. Igale paigale sündsaid lillesid leida, see on aedniku raskesti ülesandeks, ja just algajale muutub lillekaswatus selle läbi raskeks, et ta kõigi nende ilusate lillede nõudmist ja loomust ei tunne. Igale lillesõber peaks püüdma taime-elu tegelikult tundma õppida, ainult sel teel võib ta aia ilusalt ära ehitada.

Meie jaotame lilled nende tegeliku tarwitusewäärtuse ja nõuete järele klassidesse ja kirjeldame igaft klassist mõnda tuttawamaid ja filmapaistwamaid ehitajaid, nende nõudeid ja loomust. Selle läbi on siis kerge ka tundmata lillesid kaswatada kaisuda, nagu neid aia-äride piltidega kaunistatud hinnakirjades iga aasta soowitatakse. Meil on siis ainult waja teada, misjuguksesse klassi see taim kuulub, misjuguše tuntud taime jarnane ta on, et teda dieiti kaswatada ja rawitseda.

1. Ühe-aastasjed lilled ehk suwelilled. Need on kõik need taimed, mis ainult ühe aasta elawad. Kewadel kaswatatakse nad seemnest, kaswawad ja õitsewad päewade, nädalate ja ka kuude-kaupa, mõned nii lüüa, kuni külm died ära näpistab ja pärast ka taime enese häwitab. — On suwelillesid, mille seeme otsekohe lillepeen-rale külwatatakse näit. reseed. Need lilled on kõigeodawamad ja nende kaswatus kõige lihtsam. Kallimate lillede seemet me otsekohe lillepeen-rale külwata ei või, sest nende peenike seeme ei tärkaks wabas aiamaas, ja kuigi seeme tärkaks, hakaksid nad liiga hilja õitsema, sest seemne külwamisega peaksite nii lüüa wiitwama, kuni aiamaa läbiwojenenud on. Riisuguste lillede seeme külwatatakse sõnnikulawasse, tuppä kastis-kestesse või külwadesse sõnnikulawadesse. Nendes kaitstud paikades kaswatatakse taimi nii lüüa, kuni nad wäljaistutamiseks tugewad küllalt on.

Samasugne nagu suwelilledel on suwe-lehetaimede rawitsemine. Nende noored taimed rawitsetakse sõnnikulawas või taimehoones walmis ja istutatakse siis wälja.

2. Kahe-aastased ehk kewadel õitswad lilled. Need on pea-asjalikult kallid kewadesed ilutaimed, näit. aiakannikesed (Stiefmütterchen) ja meespea lill (Bergfämeinnicht). Nende seeme külwatatakse suwel wälja ja taimetised istutatakse siis sügisel oma pärispaika või isearalise peenra peale. Ületalwe elawad nad wabas maas, õitsewad järgmisel kewadel ja surewad siis.

3. Püsiwad lilled ehk puhmad. Sellesse klassisse kuuluwad kõik taimed, mis 4, 6 kuni 10 aastat ja osalt weel palju kauemine elutsewad. Maapealsed warred ja lehed näritsewad neil sügisel ära, juured aga jääwad maa sisse ja ajawad järgmisel aastal uueste wälja. Selle klassi hulka kuuluwad ka fibula- ja nubulataimed. Nende taimede fibulad või nubulad seisawad osalt ületalwe wabas maas, osalt juuritakse nad sügisel wälja, hoitakse jahedas ruumis ületalwe ja istutatakse kewadel uueste wälja. Selles klassis on väga palju ilusaid lillesid, misjuguiseid algajal isearanis sellepärast hõlbust kaswatada on, et nende ületalwe hoidmine isearalisi abinõusid ei nõua.

Puhmaid, fibula- ja nubulataimi paljundatakse osalt seemne, osalt istutuseoksjade, osalt nubulate ja puhmade jaotamise teel, harilikult aga ei kaswata aiasõbrad ise neid, waid ostawad walmis taimed. Kulu tuleb ainult üks kord kanda: on taimed kord ostetud, wõime neid lahutamise teel paljundada ja oma aeda aastatekaupa nende kõige ilusamate lilledega kaunistada. Aiasõbrale, kellel odawateist suwelilledest weel küllalt ei ole, on puhmad ja fibulataimed üliheaks materjaliks aia kaunist ehtimises.

4. Taimehoone taimed. Need on taimed, misjuguiseid talwe läbi soe- või külmahoones rawitseta tuleb, suwel aga istutatakse nad aeda. Wäljaistutamiseks kaswatatakse noori taimi pea-asjalikult istutuseoksjadest, wanad taimed aga jääwad aiapeenardele seisma kuni külm nad ära wõtab, sest et nende ületalwe hoidmine liiga tülikas oleks ja noored taimed ilusamad wälja näewad. Kellel taimehoonet pole, ostab iga aasta wärskeid taimi; see on igatahes kulukas, selle eest aga edenewad need taimed mailuust kuni oktoobrini kõige kaunimalt.

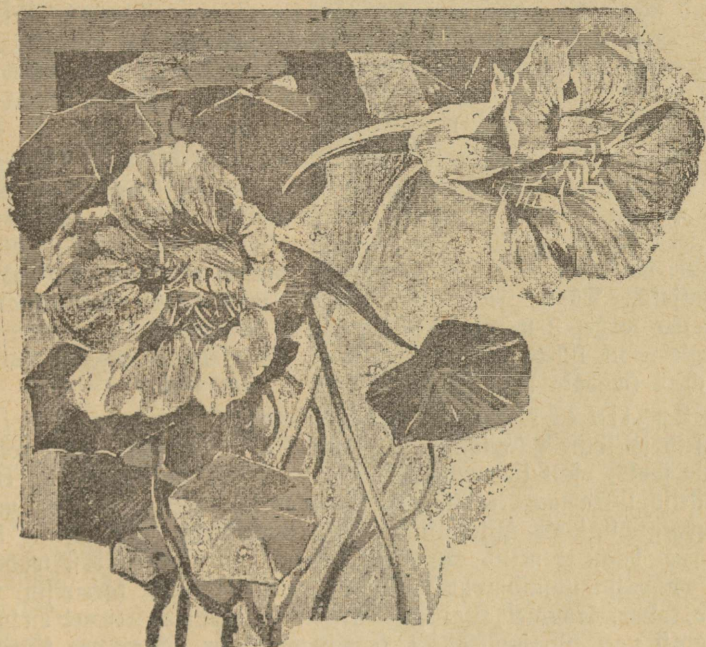
Rohuaias armastatud taimehoone taimede hulka kuuluwad: a) waihapeenra-taimed wärwiliste lehtedega; nendest seatakse mosaiksfarnased wigurid kofku. Waihapeenrad on kulud ja ainult ülitoredatesse aedadesse kohased. b) Salgataimed (Grupp pflanzen). Need on taimehoone ilusaste õitswad taimed, nagu pelargoniad, fuksid, begoniad ja heliotrop. Nendest seatakse aeda pea-asjalikult ilusad lillejalga kofku, mis aiale aristokratliku wälimuse annawad. c) Üksiktaimed. Need taimed, nagu suured palmid,

bananid j. n. e. seatakse aeda üksikutesse kohtadesse ja annavad aiale siis palaw-öö maastiku farnase kuju. Nad nõuavad kaitstud seisukohta ja pehmet kliimat.

5. Wäntaimed on aedade ehitamiseks tähtsal mõõdul sündsajad. Ühe-aastaste wäntaimede kaswu hooaeg on augusti- ja septembrikuul, püsivad (mitme-aastased) aga on aiale juba warasest kewadest peale ehteks. — On ka seesuguseid wäntaimi, keda talwel taimne hoones tuleb rawitseda, sest et nad ainult suwel waba õhtu wälja kannatawad.

6. Roosid. Rõigekallimaks ehteks aiale on roosid, tüwepuustena üksikult või saltadesse (grupeesse) istutatult, või jälle madalate põõsastena. Sortisid on väga palju ja toredaid.

Lõpuks on meil veel 7. ilupõõsad ja 8. ilusa kaswu ja toredate lehtedega ilupuud. Põõsad on sündsajad wäiksematesse aedadesse äärepalistuseks istutada, puud suurematesse aedadesse ja parkidesse.

Kaputšineri kress.

Wiis suwelille, mis hõlpsad kaswatada.

Suwelillede rida algame igalpool tuntud lillega, mille rawitsamine kõige hõlpsam on:

Kaputšineri kress. (Kapuzinerkresse, настурция, Tropae-

olum). Seemneterad on hästi suured, suuremad kui erned. See on algajal aiasõbral suureks hõlbustuseks, sest peene seemnega ei oska ta veel hästi ümber käia. Siimeseks ei oska ta mulda (maad) küllaldaselt peenelt ette valmistada, ja teiseks, peenilest seemet küllaldaselt peenelt ja harvalt mulla sisse toimetada. Mäti on karta, et peenilest seemet mullaga liiga ohtraste kaetakse ja ta siis tärkade ei suuda. Selle lille juures ei ole aga seda hädasõhtu nii siis mitte karta. Kaputšineri kress kasvab hästi laialt, nii et iga ruutjala peale ainult ühe seemnetera tarvitsemine panna. Rewadiste külmade kartusel enne maikuu algust ei külwata; kaputšineri kress on kerge külmana. Seeme külwatakse kohe pärispaika, nagu ka allpool kirjeldatud teistel taimedel. Olemas on Tropaeolum majus ja Tropaeolum Lobianum. Mõlemad taimed ajavad wäärneid ja on postide, madalate müüride ja traatwõrede kaunistamiseks väga sündsad; peale selle on Tropaeolum majus'el veel üks teisend „nanum“ (Thom Thumb), see on madala ja jõmmika kasvuga ja õilmeid üleni täis. Niipeenardele on see Thom Thumb iseäranis ilus. Temast on rohkem kui 30 wärwiteisendit olemas, nii näit. R u n i n g a s T h e o d o r, mustjas-punaäte õitega; P ä r l (kollakas-walge); W e e s u m (lõhekarwa roosa); C h a m ä l e o n (mitmet wärwi õied ühe ja sellesama lille peal).

R e s e e d a (Резеда, Reseda odorata) on üks meil kõigerohkem laiali lagunenud lilledest. Iseäranis armastatakse teda tema magusa lõhna pärast. Ta on mitme-aastane (püsiv) taim, meil aga kasvatakse teda ühe-aastasena. Seeme külwatakse kewade warakult otsekohe wabasse maasse ja mitte väga tihedalt, muidu jääwad lilled nõrgaks ja lõhnjaks. Tärkab seeme liiga tihedalt, tuleb nõnda harwendada, et iga taime wahet 2 werssofit jääks. Wõib ka üksikuid seemneteri lillepeenrale teiste lillede wahel külwata. Kõige ilusam reseeda sort on M a c h e t (madala kasvuga).

L u p i i n e h i h u n d i = u b a (Lupinea, Люпины, Lupinus). Kollaseid ja siniseid lupiiniseid kasvatakse ka põldudel, osalt rohelistewäetise jaoks, osalt loomatoiduks. Meil on see hea omadus, et nad ka wiletsa liiwamaa peal lihavalt kasvawad. Sellepöolest on nad ka nii mõnegi aia jaoks ülitähtsaks. Sest juwelillest, mis wiletsa, kuivamaa peal hästi edeneb, on wähe; lupiinid on ühed nendest wähestest. Meil on palju ilusaid rohumaal-lupiini sorte: roosad, karmoisin, tumesinised, kolmewärwised, isegi neljawärwised. Lupiinide seemned on suured, mispärast nad algajale jällegi soovitatavad on. Seemned külwatakse ühtlult wäiksetesse aukudeesse ja kaetakse sõrmpaaksuselt mullaga; iga taime wahet jäetakse 7—8 tolli. Et nad tärkaksid, selleks tuleb maa niiskewõitu hoida. Külwatakse kewadel warakult, hilisema õitsemise jaoks ka veel juunikuul.

S m e l i l l (Wunderblume, ночная красавица, Mirabilis Jalappa), palaw-wöö maadelt pärit olew hea lõhnaga lill. Ta tarwitab soo-

juft, õitseb aga pijut warjulises kohas paremine kui päikesepaistel, sest et tema ilusad trehtlufujulised õied pea-asjalikult õhtuti lahti lähewad ja hommikul kell 10 ajal, päikesepaistel, jälle kinni wajuwad. Õied on magusa lõhnaga ja mitmewärwilised. Imelille kaunis suured seemned külwatakse warakult, kuna ükfitud taimed aga ligi aršfina pikkuseks kasvawad, siis tuleb iga taime wahet 6—8 weršfokit ja ifegi rohkem jätta. Imelillel kasvawad nubulad, neid wõib talwel maa jeeft wälja wõtta, nagu georginiſid ületalwe hoida ja kewadel jälle maha istutada. Siiski peetakse paremaks iga aasta uut seemet külwata. Kuna imelill palaw-wöö maabelt pärit on, siis on soowitatarw teda ainult Lõuna-Benemaal kewadel warakult otsekohe wabasſe maasſe külwata, Keſſ- ja Põhja-Benemaal aga wõib istituid esmalt sõnnikulawas walmis kasvutada.

Lille-ernes (Wohlrhe-
chende Wicke, Lathyrus)
on efimeſt sorti lill. Ame-
rikas ja Inglismaal on
ifegi erinäitufi peetud, kus
ainult lille-ernes wäja pan-
dud olid. Harilikka lil-
le-erneid on ka juba mit-
mes ilusas wärwis ole-
mas ja nad ei ole palju-
nõudwad. Neid kasvata-
takſe aiapenardel umbes
nagu harilikka erineid rit-
wade najal. Suuremate
nõuetega on ſelle waſtu
mõlemad uued, suurte õitega
tõud: Eckfordi tõug ja
Spenceri tõug. Nende
õied on häſti suured, kau-
nikufujulised ja imeilusates
wärwides.

Kuid kasvatusel teel
pole mitte ainult õied juu-
remaks aetud, waid pare-
matel sortidel kasvab neid
nüüd rohkem ka ühe warre otſas. Harilikul, metſikul lille-ernel ei ole
küll ilmasi ühe warre otſas üle kahe õie. Parematel sortidel kasvab
neid aga kolm, ſagedaſte ka neli ühe warre otſa. Jah, ifegi wiieft

Suurte õitega, hea lõhnaga lille-ernes.

dieft ühe warre otſas teatataſſe Inglismaalt. Kuſkil mujal ei wiitſita aga ka maad nii hästi harida kui Inglismaal. Seal on ka kõigepealt ſügawat, huumuſliſt ja lubjarikaſt ſarwimaad ſaadawal, miſſugufi igalpool ei leidu. See maa rigolitaſſe kolme jala ſügawuſelt läbi, antaſſe hästi palju wana ſõnnikut ja mineralaineid, ja ka noored iſtitud kaſwatataſſe pottiſ walmiſ ja iſtutaſſe õigel ajal wälja, nii et ſel kombel lõpuks päriſ imetufeäärilileſele tagajärgelele jõutaſſe. Mina olen alati tubliſte kahe labida ſügawuſelt rigolinud ja rohkeſte wana ſõnnikut, lubjapuru ja Thomas-jahu andnud.

Kui palju ja ſuuri õiſi ſaada taheataſſe, ſiis on ſiin ka külwamiſe wiis tähtiſ. Meil külwataſſe liiga tihedalt. Mina ſean ridwad wõi püſiloodiſ traadiſ 1½ jalga üksteiſeſt eemale ja külwan iga ridwa wõi traadi kohta ainult kuus kuni kaheksa üht ſorti ſeemnetera, tõmban pärast mõned taimed, miſ päriſ ehtſad pole, weel wälja, nii et üle nelja taime peſaſſe ei jää. Meie kliimas wõib lille-erne iſtitud eſmalt toas wõi lawaſ kaſwotada.

Sordid: Walged: Nora Unwin; kollaſed: Herold; rooſad: Arurth Unwin; punane-karmiin: King Edward Spencer; telikiwi karwa punaſed: Helem Lewis; lõhe karwa punane: Edna Unwin; rooſa-lilla: Morſes Aſta Dhn; punanelilla: Dorothy Tennant; pruuni kaſa-punaſed: Douglas Unwin; ſini-lilla: Flora Norton; merekarwa ſinine: Lord Nelson; ſiniſte joontega walge põhja peal: Juanita Spencer; üſna tumekiſinijed: Indigo King; kahevärwiliſed: Apple blossom.

Weel mõned iluſad ſuwelilled, mille ſeeme kohe päriſpaika külwataſſe.

Meie jõuame nüüd lilleteni, miſ küll ka otſekohe wabaſſe maasſe külwataſſe, kuid kuna nende ſeemned wäikſed on, ſiis peab külwates hoolſam olema. Wäikſed ſeemned nõuawad kõigepealt põhjalikumat maaharimiſt ja kobedaſt tegemiſt. On maa toores, aitawad niifugufel puhul kõigeparemine liiw ja kompoſt, mille läbitaewatud maa peale puistame ja ſiis ühetajaſelt ſiſſe kõblime. Nüüd alles wõime külwata, ja ſee ſündigu ühemõõdulifeſt, mitte liiga tihedalt, miſſugufi aſja iſeäranis ſilmas tuleb pidada. Ruutarſſina peale mahuwad läbiſtiku 20 lille wabalt kaſwama, ja kuigi ſelle ruumi peale nüüd ka 200 ſeemnetera ſatub, ſiis ei ole ſeda weel palju, ſeſt et ligi 90 protſenti ſeemneteraſeſt idanemata jääwad ja wileſalt edenewaid taimi peale ſelle ka weel wäljatõmmata wõime.

Niipea kui ſeeme tärkanud, tuleb peenar umbrohuſt hoolſaſte puhuſ hoida, ſeſt umbrohi on kahjuks jõudſam kaſwama kui meile tarwilitud kulturataimed. Keſ umbrohu ja lilletaimede wahel weel diei wahet ei oſka teha, ſellel wõib hõlpaſte juhtuda, et umbrohu aſemel lilled wälja

tõmbab. Et seda ei juhtuks, siis on parem kõigepealt tuntud umbrohud, nagu kõrwenõges, malts ja linnurohi, wälja kuttuda. Neid kolme on hõlbust sellepoolet ära tunda, et neid kõige aiapenaarde peale rohkel arvul ilmub; tarwis ainult pisut wõrrelda. Ülejäänud haruldajemad umbrohud tunneme siis ära kui nad juba pisut suuremaks kasvawad.

R ä o f a n n u s (Rittersporn, Однолѣтній шпорникъ, Delphinium Consolida). Rõõfannuseid on wäga mitmet wärwi ja sorti. Nad kõik lähewad harilikust metsikust rõõfannusest sedawõrt lahku, et peaaegu mingisugust sarnadust nende wahel enam aratunda ei ole. Suurt rawitjust aia-rõõfannus ei nõua. Ainult ümberisutada teda ei sünni, waid ta tuleb kohe sinna paika külvata, kus õitsema peab. Üttsikute taimede wahet olgu 5—6 tolli. Külvata on kõige parem juba sügisel.

G o d e t j i a (Godetie, Годетия, Oenothera amoena). Sellel ilusal lillal on atlast sarnaselt läitunud walged ja punased õied. Rõige ilusamad sordid on Lady Albemarle (punane) ja Duchesse of Albany (walge). Seeme tuleb kewadel warakult külvata — aprillikuul, ja tähtsanud taimed siis sedawiisi harwendada, et igaühel wahet 6 werssokit jääks. Godetjia on üks kõigeilusamatest juwelilledest, kuid tal on see halb omadus, et niiskust ei talli ja toore, raske sawimaa peal wihmaste ilmade puhul kõdunema kipub. Ka õitsemiseaeg ei wälta tal kuigi kaua.

N e m o p h i l a (Siebeshainblume, Немофила, Nemophila). Ilus madala kasvuga, hambuliste lehtedega ja õrnade taewakarwa siniste õitega lill. Jseäranis kauni pildi anuab see lill weel siis, kui ühes punaste õitega linaga (Linum grandiflorum) maha külvatakse. Seesugusel puhul kasvatakse neid lillesid kaherealise palisiusena, kusjuures iga werssoki peale lask seemnetera pandakse.

I b e r i s (Schleifenblume, Ибериса, Iberis). Õied on walged, lillad, roosad ja punased. Neid on kerge kasvata ja õitsenud kaunis kaua. Madala kasvuga sortisid tarwitatakse palistujeks, ja külvatakse selleks otstarbeks kaunis tihedalt. Rõrgema kasvuga sortidel tuleb iga taime wahet 9 tolli jätta.

M a a n, u n i l i l l (Mohn, Макъ, Papaver). Aia-maanil (Papaver somniferum) on suured, toredad, lihtsad ja ka täisopsulised õied wäga mitmet wärwi. Külvatakse warakult, aprillis ehk maiskuul kaunis tihedalt, kuid kui taimed juba parajaks suureks kaswanud, tuleb harwendada, nii et iga taime wahet 5—6 werssokit jääb. Aia-maani on hästi kerge kasvata ja alati wõib femast hulga seemneid saada. Võigatud õied seisawad ligi nädal aega wee sees ilusad, kuid tuleb just siis lõigata, kui õis parajaste puhkemas on. Wabas maas ei seisa õis kaugelgi nii kaua ilus.

P o r t u l a k. Lihtsad ja täisopsulised portulakid on kõigesündsamad niisuguste kohiade kaunistamiseks rohuaias, kus muld kuit on ja seisusohht liiga päikesepaisteline ei ole. Portulaktisid on mitmet wärwi: wal-

Linarohi.

geib, lulla-kollaseid, roosaid, violetisid j. n. e. Seemned on hästi peened. Lilled on madala kasvuga ja ümarguste, lihavate lehtedega; lihtsalt õitsvate sortide õied avanevad ainult päikesepaistel. Külvatakse aprillikuul; 2½—3 tolli on taimele vahet küllalt.

Lihtne daalia ehk georgin. Kui maituul algul külvata ja iga taime vahet 15 tolli jätta, siis hakkavad nad augustikuul õitsema. Siis võib toaeheteks lõigata. Väänemere maadel võib nendest esmalt istikuid toas või lauas valmis kasvatada.

Jaapani lille muru. Selle nime all müüakse mitmesuguste suvelillede seemnete segu, mis võimalikult vara kevadel hästi ettevalmistatud aiapeenrale külvatakse ja siis nädalatekaupa meile kirju lillewaibana esineb. 2 ruutjülla peale läheb umbes 3 loodi seemet. Maa olgu kobe ja umbrohust puhas.

Linarahi (Veintraut, Линария, Linaria). Sellel lillel on väikesed valged ja punased õied. Õitsemiseaeg vältab umbes kuu aega. Mahalõigatud õied seisavad kaunis kaua wee sees. Taimele vahet olgu umbes 6 versjokit. Külvatakse aga seemned riita, siis tuleb nõnda harvendada, et taimele vahet 3 versjokit jääks. Külvatakse aprillikuul ja hiljemalt.

Suuremate nõuetega suvelilled.

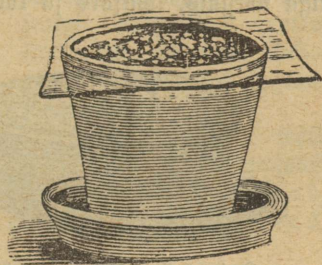
Niasõber, kellel sõnnikulawa puudub, võib lille-istikud (-taimi) maituul aia-ärist osta. Sada maksab 80 f. — 1 rubl. See tuleb palju odavam kui sõnnikulawa asutamine väheste lillede jaoks. Kellel aga suur himu ja rõõm on lillesid ise kasvatada, võib sammu edasi astuda ja oma

Pottide ettevalmistamine külvamise jaoks.

istitud aiapeenarde jaoks päisesepaistelisel toa-aknal lillepottides või puukastides walmis kaswatada.

Näi on lihtne: wõtame lillepoti ja täidame tema põhja kuni $\frac{1}{3}$ poti kõrgusest potitildudega. See sünnib selleks, et wesi wäljanõrguda wõiks ja pott hästi niisutatud saaks. Potitildude peale paneme turbatükikesi või samblaid ja selle peale head külwimuld. Need lahed lugejad, kes aiawilja kaswatusega tegemist on teinud, teawad juba, mis hea külwimuld on. See on hea sõnnikulatva muld, mis eneses ainuistki mädanemata ollust ei jätalda ja millele peale selle weel jämedateralist jõe liiwa tubliste juurde segatud on. Ka kobe lehemuld või hea nõmme-muld sobawad selleks, kui neile liiwa juurde lisada. Harilik jäme ai-muld või muu puudulikult mädandatud muld ei ole peene lilleseemne külwami-seks sünnis. Kellel head külwimulda pole, võib harilikult aiamulla sel teel külwamiseks sobulikumaks teha, et selle läbiniisutatud turbapuruga hästi läbi segab.

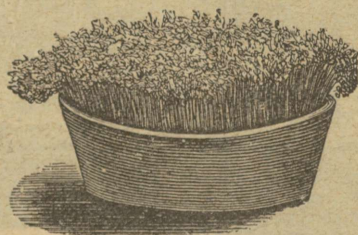
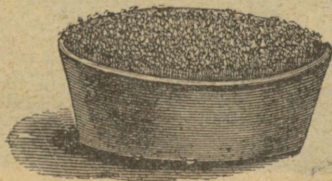
Klaasruuduga kaetud pott.

On külwimuld potti pandud, sile-daks tehtud ja kinni liisutud (peale kinniliisumist jäägu poti ääreni weel waewalt tollmaad kastmise-ue jaoks), võib külwama hakata. Paberitorbitust või sõrmeotste wahelt külwame seemne ühetajajelt mulla peale. Sealjuures peame alati meeles, et seesuguses lillepottis kuigi paljudele taimedele ruumi ei ole. On lillepott 6 tolli

läbimõõda, siis mahub sinna kõigerohtem 30 nõrka taimet. Kes seda meeles peab, ei külwa seemneid sinna mitte kamaluga, nagu seda wilu-matatel wahel juhtub, waid ütsahaawal 40—50 seemne-tera.

Torbil külwamiseks.

Seemned on liiga tihedalt tärkanud.

Wäga peeneid seemneid mullaga ei kaeta, waid nad jääwad katmata. Selle eest kaetakse lillepott pealt klaasitükiga. See klaasruut takistab mulla wälja-auramist (kuiwamist), mullapind ja seemned jääwad niiskeks; ülepea walitseb klaasi ja mulla wahelises wäikeses ruumis niiske õhk, mis seemne tärkamist ja taimede kosumist hästi edendab. Seda klaasitükki tuleb aga igapäew külma weega loputada ja siis ilma kuiwatamata jälle lillepoti peale panna. Sel teel saawad seemned wärsket õhku, ei jää ummuksesse ega hakka mädanema.

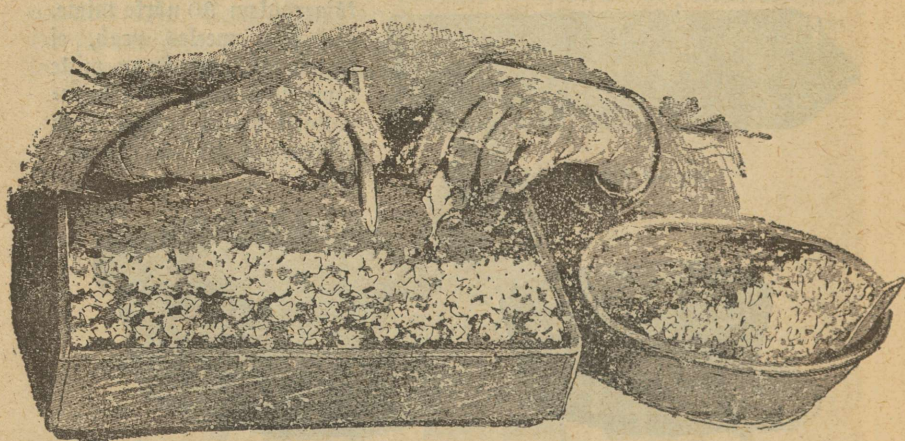
Pärast, kui taimed juba tärkanud, tuleb klaas itka sagedamine pealt ära wõtta ja wiimaks hoopis ära jätta.

Kuigi nüüd hästi ettevaatlikult külwati, tärkawad seemned sagedaste liiga tihti, ja sel kombel peame kartma, et meie taimed liiga nõrgaks, lõmfaks ja kõlbmataks jääwad. Selle vastu on eestju-

Taimetesi koolitati ja nüüd on nad üksteisest küllaldaselt kaugel.

lit abinõu olemas: Veel enne kui asi nii kaugale läheb, et wäikesed lilletaimed liiga tiheda seisukoha läbi kahju saawad, tõstame nad wälja ja istutame üksikult, s. o. nad tulewad „koolitada.“ Nüüd jääwad

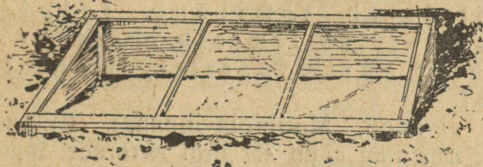

Koolitamine.

nad lühiks, jõmmiks ja tüvelaks. Nende heade omaduste tõttu kannatawad nad ka ümberistutamise rohuaeas hästi välja.

Uga veel teisest küljest tuleb toa-aknal kasvavaid istikuid (keda me muidugi kastmast ja piserdamist ei unusta) nii kaugele aidata, et neil aias pärast mõnus tunduks: meie peame neid õhuga harjutama, mitte tõmbetulega, mis neile aloti vastik oleks, vaid värsket, mõnusa õhuga, niisuguse õhuga, mis rohuaeas valitsemas. Kõigepealt seame nad kowabel pehme aga mitte liiga päiksepaistelise ilmaga ühes ehk kaheks tunniks õue, pärastpoole pisut kauemaks, kuni nad viimaks maikuul mõned päewad ja ööd läbi õue mõivad jääda. Alles siis

mõib wäljaistutama hakata. Tähele tuleb panna, et muld õue waba õhu kätte seatud lillepottides rutem ärakuiwab kui toas. Sellepärast tuleb õues jagedamine kasta.

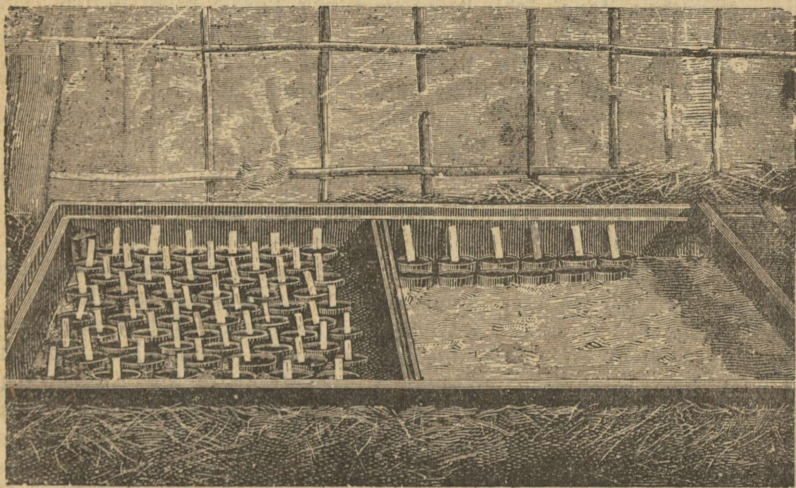

Wäike waralawa-kastike.

toas akna all kõlbulikka istikuid kasvutada: petuniad, lobeliad, balsaminid, astrid, lewkoid, werbenid, mimulus, phlox ja tsinniad.

Kes veel teisi liike soowib, wõi kellel toas külmadajelt ruumi pole, mõib, kui ilmad lubawad, aprillikuu algul aeda päiksepaisteli

Suvelilledest mõib pea-asjaliselt järgmistest

Sõnnikulawasse seatud potid lilleseemnetega.

sesse kohta kasti asutada, kasti põhja laudafönnikut panna, selle peale head mulda ja aken peale. Sõjeks tuleb kast veel ölemattidega, tühjade kottidega või mõne muu sellesarnane materjaliga katta. Sinna kastisje võib toas külwatud örnemaib suwelillestib aprillikuu esimesel poolal „koolitada,“ kui ilmad lubawad.

Kiisugust külwikasti nimetatakse „külmatš,“ sest et öhuke kiht fönnikut, mis tema põhja matšime, kuigi palju soojust ei anna. Aga ka otsekohe võib külma külwikasti suwelillede seemneib külwata, kuid mitte enne aprillikuud, sest et koiit lilled soojust armastawad, ja enne aprillikuud on ainult ehtfates, suurtes fönnikulawades külalbaselt soe.

Särgmised lilled edenewad külma külwikasti afna alla külwatult wäga hästi: suwenäälilised, löwilöug, salpiglossjis, scabiosad, karikafriad, lewkoid, alaöitsem laä (portulak?) ölelilled, phlox, astrid, tageeted, tsinniad, petuniad ja ilu=tubak.

Lewkoid (Lewkoje, Лебкоя, Matthiola incana). Esimene külw fönnikulawasse wöetakse märtsikuu algul eht isegi weebruari löpul eite (üksa soojas kliimas weel warem). Kuid külwata ei tule mitte fönnikulawa mullasse, waid sinna asendatud lillepottidesse kewade algul, aprilli löpul eht maikuul võib taimi sealt juba otse wabasse maasse istutada, ja nad hakkawad siis kaunis warakult öitsema. Wäga wara külwatud lewkoid nõuawad aga hooljat raawitsemist, wastasel korral wöiwad noored taimed maa ligidalt mädanema liia ja hukka minna. Mädanemise eest kaitsemiseks tuleb noortele lewkoidale wöimalikult rohkestes wärsket öhku anda, s. o. fönnikulawa aken tuleb jägedaste lahti teha ja wöimalikult kaua lahti hoida, mis aga warase külwi juures mitte alati wöimalik pole, sest et wälimine öht selleks liiga külm võib olla. Mädanemise wastu aitab peale selle weel see, kui mulla lillepottides, milles lewkoid kaswawad, ajuti kuitwaks laseme minna. Sellel põhjusel tuleb lewkoides külwamisel lahja mulda paremaks pidada kui rammusat, või jälle rammusale mullale poolosa liiwa juurde segada.

Mida kauem muld öhu käes seisnud ja mida liiwasem ta on, seda wähem kannatawad lewkoides istitud mädanemise all. Pealegi ei nõua noored lewkoid esimesel edenemise ajal kuigi palju toitu.

Aprillikuu algul wöi hiljemalt, selle järele misuguses maakohas see sünnib, võib lewkoides seemneib otsekohe istikupeenrale külwata ja siis ei lähe noored taimed nii hõlpsaste mädanema, sest et nad wabas maas rohkem wärsket öhku saawad ja muld selleks ajaks harilikult juba küllalt äratäheneda on jõudnud. Siiski on ka siin parem peenra peale öhuke kiht liiwa raputada, mis omalt poolt mädanemise eest hoiab. Lillepeenrale istutatakse lewkoid, kas iga wärw isäraldi wöi koiit segamine, kaunis tiheidalt, $1\frac{1}{2}$ —2 wärsjokit iga taimes wahet jättes. Nõnda tiheidalt tuleb sellepärast istutada, et $\frac{1}{3}$ lewkoidest mitte räästtoppuliselt öi ei kaswata, waid lihtsaid. Sellepärast peame lewkoid

enne õitsmise algust iga kolme päewa tagant läbi waatama, ja kui sealjuures mõnel lewkoil pifergused (terawad) õiepungad ilmuvad, siis kirkume selle wälja. Pifergustest õiepungadest tulewad nimelt lihtsad õied, ümargustest aga täistopsulised, ja ükshilud lihtsad õied täistopsuliste seas rirkussid kogupildi. Kui me lihtsate õitega lewkoid alles siis wälja kirkusime, kui nad juba täistlaswanud on, siis jäätsid lillepeenrale tühjad kohad. Sellepärast on juba parem pisut rohkem seemneid küllwata ja siis piferguste õiepungadega lewkoid wälja kirkuda.

Kui me lewkoisid peenrale mitte nende juurte ümber olewa mullapangaga ei istuta, siis wõime märgata, et nad esimestel päewadel närtisima lõõwad. Sajab aga istutamise ajal wihma, siis kosuwad nad peagi, olgugi nad ilma mullapangata istutatud.

On ilm istutamise ajal kuit ja istutame ilma mullapangata, siis peame lewkoisid koke esimesel päewal päikese eest warjama, milleks neile kummuli potid wõi ka kobrelehed peale seame. Siis ajawad nad mõne päewaga uued juured ja kosuwad, mille peale potid wõi kobrelehed pealt ära wõime foristada. Täistopsulised lewkoid seemneid ei kaswata. Seemneid saab üksnes hea kaswuga ja lihtsate õitega lewkoidest. Kuid nagu juba öeldud, olgu seemned kui head tahes, üks osa nendest annab ikkagi lihtsate õitega lewkoisid. Sellepärast ei maksa omal lewkoides seemet forjata, waid parem headest seemnekauplustest osta.

Lewkoisid peetakse täie õigusega kõigeparemateks juwelilledeks. Isegi hästi wiletsa maa peal, kus teised juwelilled ainult suure wae waga kaswawad, annawad lewkoid toredaid, hästi lõhnawaid õisi. Kui siis aiaõbral wõimalus on taimedele hästi walget, päikesepaistelist seisukohta anda, siis istutagu ta sinna lewkoid. Lewkoide seemned, isearanis paremate sortide omad, on teistest juwelilledes seemnetest kallimad, kuid 150 seemnest on ühe ruutarsina täisistutamiseks küllalt.

Suure lewkoide häwitajana esineb mullakirp, kellest meil kopsaste kaswatuse kirjelduses juba juttu oli. Nga ka wihmussid olewat nende järele maiad. Nad rebida waewalt wäljaistutatud õrnad lewkoitaimed oma maa-alustesse käikudesse ja toidawad endid nendest siis, kui need juba määndunud on. Kaitseks soowitatakse parajaste täisistutatud lewkoide peenra peale noort, õrna, niideid rohku raputada; wihmussid rebiwad siis selle rohu oma käikudesse ja jätawad lewkoid rahule.

Wihmussifid leidub heas aiamas rohkete. Maad kaewates wõib neid forjata ja kanadele noffida anda.

Suwelewkoides tõugusid on kümme kuni kaksteist. Iga tõug jaguneb wärwi järele 10—12 sorti. Wäga soowitaw on suurte õitega Inglis suwelewkoid, Dresdeni ala õitsewad suwelewkoid ja Nizza hiigla-lewkoid, wiimased kuuluwad juba talwelewkoides liiki, sest peale wäljakülmamist läheb neli kuud enne kui nad õitsema hakkawad, selle eest õitsewad nad aga ka lõpjakamine ja kestwamalt kui teised.

Astroid (Aster, Астры, *Callistephus chinensis*) on hõlpsad kasvatada, juurte ja sellepärast ruttu tähtsate seemnetega ja kasvavad warakult tüsedateks lilledeks. Astroid külvatakse märtsikuu keskpaigal poolsooja sõnnikulawasse või aprillikuu algul külma sõnnikulawasse; kui ka hiljemaks ajaks õitswaid astroid soowitakse, siis võib neid kewadel, niipea kui ilmad lubawad, ka otsekohe wabasse maasse külvata. Põhjapoolsel Wenemaal ei või aga wiimast wiisi soowitada, sest juuni on siin lühike ja sagedaste ka veel külm. Sõnnikulawade puudumisel võib istikuid, nagu juba hawatuses tähendatud, ka toas akna all walmis kasvatada.

Uus kiirte-aster.

Seemkoide wastanditena nõuawad astroid head, toiwat mulda ja wiletsapoolse maa peal ei ole nendest sellepärast juurt head loota. Lillepeenrale istutatatakse astroid maituu keskpaigal. Mida waremalt istutatatakse, seda paremine edenewad juured ja selle tagajärjel on ka õilme-ehe toredam. Astroid armastawad niiskust ja sellepärast tuleb neid lillepeenral ohtraste kasta. Astroid istutatatakse umbes 5 wersjokit üksteisest kaugele, kusjuures madala kasvuga sortidele muidugi wähem wahet jäetatakse, juure kasvuga — rohkem. Esimese kuue nädala jooksul kaswawad astroid kaunis pikkamisi, sest et nad sel ajal pea-asjalikult juuri kaswatawad, ja sel ajal tuleb muld nende ümber sagedaste kobedaks teha, mis neid tugewamine kaswama ja ohtramalt õitsma õhutab. Astroidel on see hea omadus, et neid enne õitsmist ja isegi õitsmise ajal ühes mullapangaga juurte ümber weel ümber istutada võib, ilma et nad selle läbi kahju saaksid. Muld aga jääb juurte ümber ainult siis sündsalt panka, kui ta eneses palju lühikest muredat sõnnikut sisaldab. Kui juurte ümber head mullatompu tahetatakse, siis peab tingimata seda muredat sõnnikut tarwitama. Juured tungiwad temast igatepidi hästi läbi ja uues seisukohas saab taim sealt kohe küllaldaselt toitu.

Seda astroid head omadust, et nad endid hästi ümberistutada lasewad, tarwitatakse sagedaste sel kombel, et astroid istikud kõrwali

kojas tagawara peenral walmis kaswatatakse ja alles natuke aega enne õitsmist päris lille- ehk ilupeenardele istutatakse, mille pealt teised juba äraõitsnud suwelilled äraõrjatud. Kes näit. oma wäikest uulitsa-äärset iluaeda alati uute lilledega kaunistada soowib, sellel on astrid siis kõigeohaiemaks abinõuks, pealegi weel, kus nad alles juue lõpu- poole õitsma hakawad.

Astreid on rohkem kui 50 mitmekesist tõugu, kõrgeid, keskmisi ja madalaid. Mõnel tõul on 20 wärvisorti: lumiwalged, roosad, weri- punased, wioletid, helesiniised jne. Eeskujulikud kõrged astrid on Ho- hen-zollerui astrid, kiirte-astrid ja jaanalinnu jule- astrid. Ka wanad pionilaadi astrid on ilusad. Ilusad keskmise kaswuga (poolkõrged) astrid on: Hiiglakomeet- ja Viktoria astrid. Kõige warem õitsew astrite sort on Halleni kuninganna. Ilusad madalad tõud on härjapõlwikute kuninganna Triumph ja härjapõlwik-früsanthemum aster.

Tagetes patula fl. pl. Liliput.

Zinnia (Zinnien, Цинния, Zinnia elegans flore pleno). Kuna astrid 1 kraadi külma weel wälja kannatawad, häwinewad zinniad kohe, kui õhusoojus alla nulli langeb. Muidu on aga nende kaswatus umbes samajugune nagu astritel.

Zinnia kaunis juured seemned külwatakse kesk märtsikuud sõnniku- lawasse, toas lillepottidesse aga aprillikuul. Noored taimelised kaswa- wad kaunis lihawalt, sellepärast wõib 6 tolli pealt laias pottis neid kõigest 10—15 olla. Kuna lilled külma kardawad, wõib neid alles

maikuu, kui hommikused külmad möödas, lillepeenrale istutada, hästi fobeda, huumuslise mulla sisse, iga taime wahet 4—5 wersjokit jättes.

B a l s a m i n i d (Balsaminen, Бальзаминъ, Impatiens Balsamina). Balsaminidel on suured ruttu idanewad seemned, millest tugewad taimed kasvawad, mis hõlpsaste lõnfaks ei lähe. Sellepärast võib nende istikuid wäga hästi ka toa afnal walmis kasvutada. 6 tolli pealt laia potisse võib kõigest 12—15 seemnetera külwata. Külwamisega pole waja rutata, sest noored taimed kasvawad hästi jõudsaite, wälja lillepeenrale neid aga enne hommikuste külmade ajajärku istutada ei või. Nad on niisama õrnad külma kartma nagu tsinniad. Kõigeilusamad on roosi- ja kameelia-balsaminid, neid on umbes 12 wärwi olemas.

T a g e t e d (Tagetes, Samtblume, Afrikane, Studentenblume, Бархатцы, Tagetes) Jlus, wäheste nõuetega lill, kuid iseloomuliku fange lõhnaga, mispärast teda igalpool ei armastata. Kuna tageted aga igasuguse maa peal kasvawad ja wõrdlemisi odawad on, siis on nad aia ilustamiseks hästi sündsad. Jääranis on nad palistujeks jalsa (grupesje) istutatud põõsaste ümber kohased. Wärwi poolest on nad kollased, helesamad ja tumedamad. Külwatakse kewadel warakult. Toas kasvutatud istikud edenewad wäljas ülihästi. Pottis wõitwad nad kaunis tihebalt kasvada. Wälja istutamise aeg: maikuu keskpaewad. Istutades jäetakse suuremat sorti taimede wahet 10—12 wersjokit, madala kasvuga sortidel — 6—8 wersjokit. Palistujeks on madala kasvuga sordid, näit. Tagetes signatus pumilus hästi sündsad. Kõigeilauim sort on lihtsate (ühetordsete) õitega Tagetes patula „Chrentkreuz“.

W e r b e n i d (Verbenen, Вербена, Verbena hybrida). Werbeniid kasvataakse tänapäew wähem kui endisel ajal. Ennemalt paljundati neid istutusekojades kaudu, tänapäew pea-aegu ainult külwiteel. Nad ei karda põuda ja on mitme-aastased taimed, kuid aedades kasvataakse neid ühe-aastastena. Jlusamad sordid on: Verb. hybr. grandiflora (fõrge kasvuga), Verb. hybr. compacta (laia kasvuga) ja Defiance (helepunaste, imetoredate õitega).

Werbenid külwatakse soojadesse või poolsoojadesse sõnnikulawadesse märtsikuul. Kuna werbenite seemned pikka aega idanewad, siis tuleb neid, kui istikuid toas tahetakse kasvutada, enne teisi suwelilestid külwata.

Lillepeenrale istutatakse werbenid maikuu — 6 wersjokit iga taime wahet jättes. Nad on fanged põõsasse kasvama ja katawad oma wõjudega kõik maa ära. Kes soovib, et werbenid rohtelt ja kaua õitseksid, see peab äraõitsenud õied kõrge äralõikama.

Seda tuleb ka teiste suwelillede juures teha, kui kauast õitsemist soovitakse, sest kui lill juba seemneid kasvutama hakkab, kaob tal jõud õitsemiseks.

Petunia d (Petunien, Петунія, *Petunia hybrida*). Petuniad on niisama nagu werbenid mitme-aastased lilled, kuid harilikult kasvatatakse neid ühe-aastastena. Seemned on hästi väikesed ja tulevad sellepärast lillepotti külvata, mis märtsikuu lõpuni aprillikuul toas akna alla seatakse. Väikesed taimed tulevad foolitada, ja on nad piisut suuremaks kasvanud, siis veel kord foolitada. Lillepeenrale istutatakse nad siis, kui hommikuste külmade ajajärg möödas on. Täiskasvanud taimed kannatavad sügisel aga esimesed külmad välja. Lillepeenrale istutades jäetakse petuniate vahet 5—6 weršfotit.

Petuniad edenevad igasuguse maa peal hästi, pea-asjalikult lihtsad, väikeste õitega sordid. Ilusamad, täistopulilised sordid nõuavad paremat maad ja ravigust. Need sortid on ka jundsam waatidesse ja pottidesse istutada ja palkonite peale ehteks seada, kui lihtsaid sortid.

Põuda petuniad ei karda.

Vabas maas kasvatamiseks võime iseäranis soovitada sorti: *Petunia kermesina splendens*, pottides kasvatamiseks — *Petunia fimbriata grandiflora flore pleno*.

Täistopuliste petuniate seemnest tuleb kõigest 20—30% täistopulisi, ülejäänud 70—80% annavad lihtsate (ühelordsete) õitega taimi.

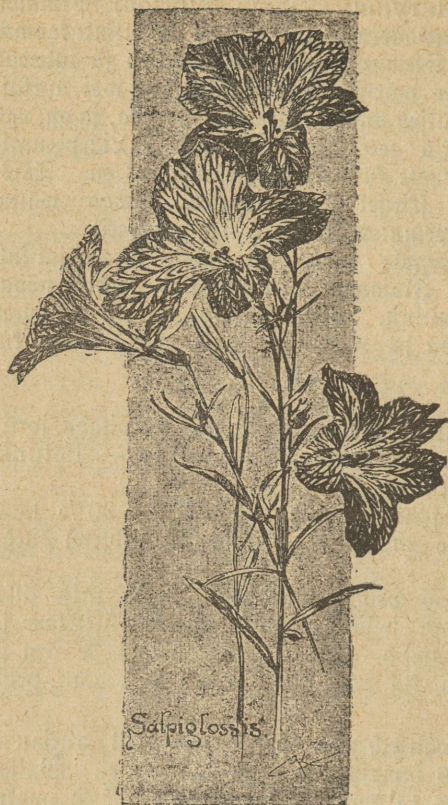
Kes omale iseäranis ilusaid petuniaid soovib, võib neid lillekauplusest (pottides) osta. Nad seisavad toas ülihästi ületalve ja hakkavad fewadepoole juuremõsusi ajama. Need lõigatakse ära ja kasvatavad warsti juured alla, kui pott, mille sisse nad istutati, pealt klaasiga kaetud on.

Walgetubak (*Wohlruchender Tabak*, Бѣлый табакъ, *Nicotiana affinis*). Kaswatus samasugune nagu petuniatel. Välja istutades jäetakse taimede vahet 14 tolli. Suured walged õied puhkewad õhtuti ja lõhnawad kangeSte, lõhn ei meeldi aga igatühele.

Sanderitubak (*Nicotiana Sanderæ*). Kaswatus samasugune nagu eelmiselgi.

Salpiglossis (*Salpiglossis sinuata*). Salpiglossisel on ilusad kellukese kujulised õied piklake warte otsas. Tema kaswatus ei ole raske ja õied ülisündsad lõikamiseks. Külvatakse märtsikuu lõpul ehk aprilli algul sõnnikulawasse või tuppa lillepotti. Lillepeenrale istutatakse siis, kui külma enam karta pole. Õitseb kaunis kaua, õied mitmewärwiliised.

Suwenäälise (*Hiina-näälise* (*Sommernelken*, Лктная или Китайская гвоздика, *Dianthus Chinensis* Hedderwigi). Suwenäälise on lihtsate õitega ja täistopulisi, hästi mitmekesistes wärwides. Seemned külvatakse maikuu keskpäewadel ehk aprillikuul, istikud istutatakse ühes teiste suwelilledega lillepeenrale, iga taim wähet 8 tolli jättes. Otsma hakkawad kohe peale aia-näälise juulikuul.

Salpiglossis.

Antirrhinum majus). Seeme on hästi peenike, sellepärast ei wõi seda otsekohe wabasäse maasse külwata, waid parem juba lillepottidesse, märtsikuul. On taimed tärkanud, siis pole enam suurt ravigust waja. Nad kaswawad ka kiwise maa peal, õitsewad õhtraste. Kõrgemat sorti taimede wahet jäetakse 6 wersjokit, madalamat sorti — 4 wersjokit. Sied wäga sündsad lõikamiseks.

Armsamad sordid: Tom Thumb album (walgete õitega) ja Tom Thumb Firefly (tulipunaste õitega).

Kuna see lill hõlpsaste ja rohkel arvul seemneid hakkab kaswata, siis tulewad äraõitsnud lilled lohe maha lõigata, kui soowitakse, et ta kaua õitseks.

Mimulus (Мимулюс, Mimulus luteus hybridus) on ilus madal lill ilusate, suurte, kollaste, täpiliste õitega. Peened seemned

Nad on wäheste nõuetega ja sied on neil lõikamiseks hästi sündsad.

Summerphlox (Соммерфлор, Однолѣтний флоксъ, Phlox Drummondii). Külwatakse warakuul — märtsikuul sõnnikulaasäse. Ka hilisem külw õnnestab hästi, ei anna aga nii toremaid, põõsakujuksid lillesid. Sellepärast on hilisemast külwist tärkanud taimi parem tihedamalt, 3 wersjoki peale, istutada, iseäranis weel wiletjapoolse maa peal, kuna warajema külwi taimede wahet 5 wersjokit jäetakse. Phlox armastab head, toitwat mulda, sied on hästi lõhnawad ja kauniwärvilised. Õitseb kuni külmade kätteõudmiseni. Sisi on sünnis lillekimpude jaoks lõigata. Armsamad sordid: Phlox Drummondii fimbriata ja cuspidata.

Lion's paw (Львиный зевъ, Antirrhinum majus).

külvatatakse märtsi lõpul pottidesse. Taimetised foolitatakse varsti kas sõnnikulamasse või teistesse pottidesse ja istutatakse maituu tšeskel väiksetesse salkadesse (grupeesse), kusjuures iga taime vahet 4 versjolit jäetakse. Siisemad hästi rikkalikult.

*

*

*

Misjuguused on kõigeilusamad juwelilled? Selle küsimuse pani Sakamaa fuulus aiatöö ajatiri „Praktischer Ratgeber in Obst- und Gartenbau“ mõne hea aasta eest oma lugejatele ette ja sai 217 lilleõbra poolt wastuseid. Ilusamateks tunnistati: lewkoid (142 häälega), astrid (117 h.), phlor (92 h.), reseeda (76 h.), werbenid (63 h.), petuniad (48 h.), isinniad (47 h.), aiakannikesed (42 h.), näälisesed (40 h.). Teised juwelilled said jätkjargult ifka vähem hääli.

Ilusamad juwelilled Läänemere maade jaoks.

Talve lõpupoolel lähineb aeg, kus aedade ehtimiseks tarwiliftude juwelilled e wäljakülmamise peale peab mõilema. Loodame sellepärast mõnelegi aiaomanikule head meelt walmistada, kui nende juwelilled e nimetirja kofku seame, mis oma iluuse, rikkaliku õisemise ja meeldiwa lõhna poolest tähelepanemise wäärt on.

Uhtlasi tähendame ka, kudas mitmewärwiliisi lillepeenraid kofku seada tuleb. Tähendatud olgu ka siin, et ühevärwiliised peenrad alati kõigeauanima mõjundi annawad.

Suurem osa juwelilledest on wiimastel aastatel hoolika wäljakülmamise läbi, kusjuures kaswatatajad ifka kõigeparemad ja ilusamad sortid seemnelandjateks walisid, täiendamist leidnud. Neid sortisid tahame ka siin iseäralise tähelepanemise alla wõtta.

Kuigi juwelilled wiimasel ajal tarwitusele wõetud toredate waibapeenarde, begoniate täiendamise, toredawärwiliiste pelargoniate, suredie-liste canna crozy, kastus-daaliate ja teiste istutuseofjadest edasi paljundatavate õielilled e läbi palju oma endisest tähtsusest kaotanud on, siiski on siin meiepool weel suur hulk aedasiid, kus ühe-aastased, seemnetest kaswatatawad juwelilled armastatud ehteks on, ja neid ka hoolikalt ravitistakse.

Sinna juurde tuleb ka weel see asjalugu, et igalpool ka joehooneid ei ole, nii et eespool nimetatud, pottides kaswatatawaid lillefid küllaldaselt mureteda ei saa, ja sellepärast kõigepealt üheaastaseid juwelilled e tarwitama peab.

Meie mäletame küll weel neid aegasiid, kus Sakamaal maituul juwelilledega kof e aednikud suurt äri tegid. Neid juwelilled e nõuti sel ajal wäga palju. Müüd on see seal aga wäga muutunud. Tänapäew on juwelilled e Lääne-Europa suurematest awaliftudest ja era-aeda-

dest enamaste täielikult kadunud. Nende asemele on, osalt ka Lääne-Euroopa pikema juuve tõttu, waibapeenrad, juure- ja pööjabegoniad ja teised mitme-aastased taimed astunud, mis terve juuve läbi õitsewad, nii et nendega kaetud, fagedaste wäga suuri lilleistandusi terve juuve läbi enam waja pole uuendada.

Meil Wenemaal aga, ja niisama ka Läänemeremaal, on juvelilledel weel suur tähtsus ja sellepärast on nad ka tänapäew weel wäga armastatud.

Nimelt on need *Lewkoid*, mida igalpool ihaldatakse ja mis suures lugupidamises seisawad. Waewalt et ka ilusamat waatepilti mõiks olla, kui suurem salk rikkalikult õitsewaid ja hästi täistopsulisi lewkoide seda pakuwad, nimelt, kui neid puhtades wärwides istutatakse. Iseäranis ilusateks peame küll „hiilga pommi-juwelewkoide“ nimetama. Wabasse maasse istutamiseks on hästi sündsad ka parandatud Dresdeni juwelewloid (remontierende Dresdner Sommerleuken). Kõigeilusamad wärwid on lumivalge, brillant-lilla ja tume-weripunane. Ka suureõielised piramidi-juwelewloid on salkadesse istutamiseks wäga soowitatavad. Siie loistamiseks kõige kohasemaks peab Dresdeni-juwelewkoide nimetama.

Et juba maikuuks, wabasse maasse istutamise ajaks, õitsewaid lewkoide saada, tuleb seeme kesk weebruari kuni weebruari lõpuni soehoones liiwase mulla sisse külwata. Kiipea kui taimed faks lehte kujutanud on, peab neid 2—3 taimet koos, 4-tollilistes pottidesse istutama. Pisut fawi sifaldaw, rammus murumuld on lewkoidede kõige parem. Walimis, pottidesse istutatud lewkoid pandakse siis pottidega mitte enam liiga sooja sõnnikulawastasi, mulla sisse ja rawitsetakse seal edasi. Hilisemad lewkoided külwid tehakse märtsikuu wiimastel päewadel ehk 1. aprillil sõnnikulawasse.

Palistujeks lewkoipeenardele on sellepärast, et neil puhas kollane wärw puudub, *Sanvitalia procumbens* ja *Zinnia Hageana* fl. pl., higla-pommi-juwelewkoidele ka *Tagetes patula* nana Ehrenkreuz kohased.

On nõuks mõetud ühte wärwi lewkoidest korrapäralist wigurit, näit. tähte, istutada, siis peab igast sordist suurem hulk tagawarataimi käepärast seisma, et neid rikkalikult ilmuwate lihtsalt õitsewate lewkoidede asemele istutada.

Sügiseliseks õilme-eheteks on iseäranis soowitatavad feisri-lewkoid ja warased-suureõielised-talwelewloid. Wiimaste seast mõib uuemaid sortisid, nagu feisrinna Elisabeth (helkiv karmini-punane), Elberfeldi kuulsus (helkiv walge), Nizza iludus, (õrn liha wärwiline), kuninganna Auguste (õrn lilla-rooja), ja walge-õielisi Nizza hiiglasteks nimetatud sortisid iseäranis wäärilisteks tunnistada. Tuntud „Elberfeldi kuulsuse“ sordil on nüüd peale esialgse walge wärwi weel farmoisin, lilla, ja tume-scharlahipunased wärwid olemas. Need sordid on nii umbes need kõigeparemad, mis meil lewkoidest olemas on.

Kui nüüd edasi vaatame, siis peame lewkoide kõrwal kõigepealt astreid nimetama, sest need on jällegi kõigerohkem armastatud suvelilled. Klusaid lillewaipafid mõib madalatest mitmewärwulistest härjapõlwiku, krüsanthemum, komeet-, perfection- ja härjapõlwik-pulet-astritest kokku seada. Astri-sordid, mis oma õitekuju poolest moodsaid Jaapani krüsanthemist meelde tuletawad, ja iseäranis õite lõikamiseks sündsad on, on järgmised: jaanalinnu-sule, Hohenzollerni-, Kometi ja Paenien-Perfection-astrid. Viimasest klassist meeldis meie iseäranis Otto Puhi poolt Erfurtis kaswatatud sort „Amethyst“ (walge, ärastsemisel amethysti-sinine).

Need kõrged astrid on rohkem rabattide ilustamiseks sündsad, kui grupeadesse istutamiseks. Lilepeenarde istutamiseks nimetame weel madalaid Triumph-astreid ja sellega lõpetame meie otstarbekohaste astri-sortide nimekirja.

Palistuseks madalate astrite-peenardele on *Sanvitalia procumbens* fl. pl. ja *Pyrethrum parthenifolium aureum* soowitatamad. Kõrgemate peenarde jaoks *Zinnia Haageana* fl., pl., *Tagetes patula* nana *Ehrenkreuz* või ka jälle walgete lehtedega *Cineraria candidissima*.

Wäga kaua, kuni külmade tulekuni wastupidawaid lillegruppesid mõib *Zinnia elegans* fl. pl. kokku seada. Palistuseks tuleb *Ageratum mexicanum imperial Dwarf* või mõni muu madal sinine sort wälja. Wäga ilusad grupeks on ka täistopsulised härjapõlwik-tsinniad: *Zinnia elegans pumila* fl. pl. Tsinniad nõuawad hästi toitwat mulda. Seesama täib ka paljude aiasõprade poolt armastatud balsaminide koha (*Impatiens Balsamina*). Need kaswawad ainult siis hästi ilusaks, kui nad rammuwett saawad.

Kõigekauemine õitewate suwelilled hulk kuuluwad ka petunia, milledest grupeadesse istutamiseks madala kasvuga *Petunia hybrida multiflora nana compacta* iseäranis sünnis on, nii näit (*Petunia hybr. Erfordia* roosa, walge leppaigaga lumepall, walge j. n. e. Aga ka täistopsuliste nõnda nimetatud Liliputi-petuniate *Petunia nana compacta* fl. pl.) seas on mõned head grupe sordid, näit. *Rosa Bonheur*. On sellegil juba hea täistopsuline grupe-petunia, siis teeb ta targaste, kui ta seda istuseotjade kaudu paljundab.

Suureõielised *Petunia hybr. grandiflora* ja *grandiflora fimbriata* on kõrgematesse grupeadesse ja laiadesse rabattidesse istutamiseks rohkem kohased, täistopsulistelt õitewad rohkem jälle pottides kasvatamiseks. Ka waafidesse ja palkonikastidesse istutamiseks mõib petuniaid hästi tarwitada. Palistuseks petuniate peenardele on kõigekohasemad mitmel korral juba nimetatud madalad kollakas-punased tsinniad ja tageted.

Klusa ja kaua õitsewa kõrge lillealga mõib ka kaunide hellipunaste õitega ehitud *Alanza Warszewiczé* ft walmistada; palistuseks

olgu siin siine *Ageratum*. Alangoa seeme tuleb harva wälja külwata ja noored taimed nõuawad võimalikult ümber tipimist.

Edasi on wäga ilus suwelil grupelele ja rabattidele *Schizanthus hybridus grandiflorus*. Selle, wäikseid orhidee õisi meelde juletawa lille wärwimäng on wäga mitmekesine. Wäga ilusad on ka uued suureõielised *Salpiglossis variabilis grandiflorus*, milledest kõik wärwastmed olemas.

Suuremate, kõrgemate lillegrupele ja pikkade rabattide istutamiseks on wäikeõielised päewalilled *Helianthus cucumerifolius*-teisedid wäga sündsad. Suurem, nende lilledega täisistutatud ja *Cineraria candidissima*'ga palistatud peenar paistab wäga suurepäraline wälja. Need wäikeõielised päewalilled on ka õite lõikamiseks head.

Scabiosa de seast annawad nimelt must-purpuripunased sordid „Mohrenkönig“ ja „Othello“ walgete õitega ehk walgete lehtedega lilledega palistatult wäga meeldima pildi. Soowitusewäärt sordid on ka *Scabiosa atropurpurea*, „die Fee“ (õrn roosa-lilla), ja *Scabiosa candidissima* fl. pl. „Schneeball“ (puhta walge). Kõik need sordid on ka õite lõikamiseks head.

Nääliliste sortiderikkast perekonnast olgu kõigepealt *Margarethe* ja *Chaubaud*-näälilised nimetatud, mis siis, kui nad hästi ettevalmistatud on, juba 5—6 kuu pärast õitsema hakkawad. *Margarethe*-nääliliste kasvatamist käsitame edaspidi, tähendame siin ainult veel lühidalt, et kõigepealt warase külwamise läbi (15. weebr.) sinnapoole tüürima peab, et leht maits, wälja istutamise ajaks, taimed juba õige tugevad oleksid.

Suwnääliliste seast on iseäranis nimetamisewäärt ja täistopsuliselt õitswad Heddwigi-näälilised. Nimetatud olgu ka *Dianthus Heddwigi nobilis*, n. n. funinga-näälilised, misjuguiseid kõige ilusamateks lihtsalt õitswateks suwnäälilisteks peetakse.

Ühe-aastaste *Phlox Drumondi*-laadide seast on kõrgematele alaõitswatele grupelele *Phlox Drumondi grandiflora* suureõielised teisedid nimetada. Ilusa peenra annab *Phlox Drumondi hortensiaeflora* finiste lobeliate palistusega.

Madalate grupele jaoks on *Phlox Drumondi nana compacta*-teisedid sündsaks istutamise materjaliks, iseäranis *nana comp. alba* (Schneeball), *nana compacta Defiance*, *Feuerball*, *coerulea Stellata* ja teised. Kõiki *phlox*id peab idanemise puhul hästi niisked hoidma.

Wäga ilusalt mõjuwad ka *Amaranthus caudatus* ja *Celosia Thompsoni magnifica*, wiimastel on iseäranis tore wärwimäng. Ilusa peenra saab ka *Celosia cristata nana* madalatest sortidest; nad nõuawad aga hoolikamat raietsemist.

Iseäranis hea lõhnaga suwelilledest on meil *Lathyrus odoratus*, lõhnaw lille-ernes, kõige laialdasemalt armastatud. *Lathyruseid* on wiimastel

aastatel väga palju parandatud, niihästi sortide mitmekesiduse kui ka üksikute õite suurendamise poolest. Üks Saksamaa seemne-äri, kes iseäralise hoolega lathyruseid kasvatab, on oma hinnafirjasse terwelt 145 mitmekesise lathyruse sordi nime võtnud. Madala kasvuga „Cupido“ nimelisi lathyruseid võib ka palistuseks ja pottides kasvatamiseks tarvitada.

Armastatud, valgete õitega, hästi lõhnawast tubakast *Nicotiana affinis* tulwad paari aasta eest ka teised wärwid *Nicotiana affinis* hybrida nime all müügile. Ka palju kiidetud *Nicotiana Sanderae* on nüüd peale esialgse karmin-rooja weel mitmekesistes wärwides saadawal.

Hästi lõhnawad suwelilled, mis iseäranis õite lõikamiseks sündsad, on uuemad täistopsuliste ruffilillede seltsid *Centaurea suaveolens* (puhja kollane), *Centaurea Margarithae* (walge) ja *Centaurea imperialis* (mitmejuguistes wärwides). Neid ruffilille seltsisid ei tohi mitte liiga wara wälja külida. Soowitaw on tärkanud taimesid piserida. Külida võib otsekohe wabasse maasse.

Mitte ilusa wärwi pärast, aga magusa lõhna pärast olgu siin ka wana armas *rejeeda* meelde tuletatud. Ka jeda esialgul üsna lihtsat taimet on ajajooksul palju täiendatud. Nimetatud olgu üksnes sordid *Machet*, *Rubin*, *Goliath*, *Pariser Markt* jne. Mõned finnitawad, et nendel parandatud sortidel enam kaugeltki nii hea lõhn ei ole, kui esialgsel rejeedal.

Suwelill, mis ilusaid puhtates wärwides, näit. walgeid ja kollaseid grupefid foku seada annab, on tuntud *Antirrhinum* majus. Väga toredad on järgmised uuemad helkiwad sordid: *Defiance*, *Aurora*, *Brillant* ja *Goldorange*. Kaugele helkiwad grupefid annawad mitmewärwilised godetsiad, nagu: *Godetia Lady Albemarle*, *Bijou*, *Duchess of Albany*, *Brillant*, *Lady Satine Rose* jne. Kuna godetsiad harilikult kõigest augusti alguseni ehk keskpäewadeni õitsewad, võib nende peenraid pärast astritega täita. Godetsiaid sõnnikulawadesse külwates tuleb tähele panna, et seemet mitte liiga tihedalt ei külwataks, ka tuleb noori taimed piserida. Godetsiaid võib aga ka kohe aeda külwata. Niisama ei salli ka ühe-aastased kääkannuste seltsid ümberistutamist hästi. Nii nagu peaaegu kõiki suwelillesid, nii on kääkannuseid ajajooksul tubliste parandatud. Kõige ilusamad on: *Delphinium Ajacis hyacinthi florum fl. pl.*, *Delph. Ajacis ranunculiflorum fl. pl. Delph. Consolida imperiale fl. pl.*

Toreda grupe annab ka tumeda lehestikuga, šarlahipunane madal kaputfineri fresš *Tropaeolum Keng of Tom Tumb* ifinerariaga palistatult.

Tänapäew palju nõutud ja väga ilusad lõikelilled on täistopsuliselt õitswad maani (moonni) seltsid, nagu *Papaver Rhoeas fl. pl.*, *somniferum fl. pl.* ja *paeoniflorum fl. pl.* Lihtsalt õitswate seas on: *Papaver Daneborg*, *glaucum*, *The Shirley* ja *umbrosum* kõigerohtem

nõutud sordid. Need mitmekesised maanid (moonid) külvatakse otsekohe aeda wälja ja harwa. Kuna nad harilikult liiga tihedalt tärkawad, siis ärgu unustatagu peenart õigel ajal harvendamast. Maanililled on iseäranis lillewaasidesse wäga suurepäraliselt kaunistuseks.

Üks wanematest ja armsamatest dielildest on aiakannike (Stiefmütterchen). Meie pühendame sellele igalpool lugupeetud ehtetaimel pärastpoole pikema kirjelduse; tähendame siin siis üksnes weel mõned ilusamad sordid üles. Wärviliste lillewaipade jaoks tarwitatakse enamaste: *Viola tricolor maxima* Lord Beaconsfield, keiser Wilhelm, Mohrenkönig, Goldelse, Schneewitchen ja Victoria. Segatud lillepeenardele soovitame meie: sünnilekige Odier, Riesen-Trimardeau, Riesen-Cassier, Bugnot, Heinemanns orchideenblütige, uued parandatud Pariiser Riesen-Pensées ja käharate õitega Germania ja Psyche.

Et aiakaunikeste õieaega õige pikaks wenitada, ärgu wiitvatagu kõiki wäljaõitsenud õisa õigel ajal ära korjamast, et nad seemneid kasvatama ei mõiks hafata ja ikka uueste õitsema saawad õhutatud.

Suwelilledest, mis rikkalikult õitsewad ja ilusate õitega on, nimetame täielikkuse pärast weel: *Browallia elata*, *Mimulus tigrinus* grandiflorus, nobilis ja quinquevulnerus, *Nemesia strumosa* nana compacta ja *Nemesia Suttani* Gaillardia picta ja *G. Lorenziano* fl. pl., *Grysanthemum carinatum*, *Senecio elegans* fl. pl., *Arctotes grandis*, *Calliopsis bicolor* mitmet sorti, *Clarkia elegans* fl. pl.

Suwelilledest, mis esialgset kaswatuist sõnnikulawades ei nõua ja otsekohe wabasemasse wälja külvata mõib, on kõigerohtem armastatud: *Nemophila insinis*, *Calendula officinalis* fl. pl., *Centaurea Cyanus*, *Clarkia elegans* ja pulchella, *Convolvulus tricolor*, *Delphinium Ajacis* ja *D. consolida*, *Escholtzia californica*, *Cilia tricolor*, *Iberis amara*, *Alyssum Benthani*, *Lavatera trimestris*, *Linum grandiflorum* rubrum, mitmesugused *Lupinus*, *Malope grandiflora*, kõik reseedat teisendid, *Phacelia companularia*, tore siniste õitega taim, mitmewärvilised madalad kaputšineri kressid *Tropaeolum majus* Tom Thumb ja mitmed teised.

Kui otse wabasest maasest külvatakse, ei tohi seeme mitte liiga sügawaste mulla sisse sattuda, ja, mis pea-asi, ei tohi liiga tihedalt külvata. Liiga tihedalt tärkanud külwisid peab warakult harvendama, et iga taimel küllaldaselt ruumi edenemiseks oleks. Seal kus lilleaia rawitsemiseks ainult wähe aega üle jääb, on wäga soowitataw ka n. n. *J a p a n i - l i l e m u r u* (ka Paradiisi-muruks nimetatud) wälja külvata. See on poolkörgete suwelilgede segu, seemnekauplustes on ta ülemaltoodud nime all müügil. Sellega mõib laiemad rabatid ja ka suuremad lagendikud täis külvata. Seeme tuleb mõimalikult wara wälja külvata. Juba 6—7 nädala pärast hakkab üks osa nendest

fuweliiledesti õitsema; kui wähegi hoolt kantske, sejab see wärwirikas lillepeenar sügijeni.

Kuna meie maa väga palju umbrohtu kasvatab, siis on soowitatam, kohe peale selle kui seeme tärkanud, hõlplaste äratuntawaid umbrohtu siid ettewaatlikult wälja kirkuda. On suuremad platfid Jaapani-lillemuruga täis küllwatud, siis wõib iga 5—6 jala tagant õige kirkad, 6—8 tolli laiad ribad wahpeel küllwamata jätta, et siis pärast parem umbrohtu kirkuda oleks. Need kirkad ribad kaotaw pärastpoole lillede edenemisega nii ära, et neid enam märgata ei ole. Need ribad ärge jooksku aga mitte põigiti wastu aiatesfid, waid roobasjoones, siis ei ole neid aiatee pealt sugugi näha, ja kõik paistab nagu üleilbdine tertve lillewaip olewat. — Kui weel waewaks wõetaks kõige waremalt wäljaõitsenud lillesid ettewaatlikult wälja kirkuda, siis annab Jaapani-lillemuru kuni sügijeni ilusa õitsewa pildi, pealegi, kus selle jaoks kauaõitsewad lilled on walitud. (F. Winkler).

Ühe-aastased lehetaimed.

On terve rida ühe-aastaseid taimi olemas, kes fiiski selle ainja aasta jooksul hästi suureks kasvawad. Pea-asjaks, mis filmale ilusad, ei ole mitte õied, waid lehed. Sellepärast nimetatatakse neid ka lehetaimedeks.

Imepuu (Wunderbaum, клещевина, *Ricinus communis*) on see taim, kes meie ühe-aastaste lehetaimede seas kõigepealt filma paistab. Ta on palaw-wõõ taimedele omase kasvuga ja kasvab sügiseks üle 1½ jülla kõrgeks. *Ricinus zanzibariensis* on weel isäranis ilus. Seemneid ei ole kuigi palju tarwis, nad on suured ja oasarnased. Weebruari lõpul küllwatatakse nad lillepotti, mis hästi sooja kohta seatakse, wõimalikult hästi ahju ligidale wõi ahju peale. Ilma suurema soojuseta (23—28 kraadi) ei idane seemned sugugi, tarwilik on aga, et nad ruttu idaneffid.

Niikaua kui lehti weel wäljas pole, wõib pott pimedas seista; ilmuvad lehed, tulewad potid tihedalt wastu afent seada, aga ikka weel soojas kohas.

On kolm lehte wäljas, istutatatakse iga taim iiepotisse, sest nad tarwitawad palju toitu, ja kui nad noores eas kord kangu jääwad, ei suuda nad pärastpoole enam koshuda. Sel põhjusel, i. o. et taim kohe jõudsasse kasvuhooesse satuks, on taimepottisid hea sooja sõnnikulawaske kuni äärest saadik mulla sisse panna. Sõnnikulawas on õhk niiske ja niiskes õhus kasvawad kõik lehetaimed paremine kui kuivas õhus. Taimed istutatatakse mitmel korral suurematesse pottidesse ümber. Maiuuni hoi-

talje nad hästi kinnistes, soojades sõnnikulawades, siis hakatakse neid wähehawal karastama, s. o. wäliste õhuga harjutama.

Peenra ettemalmistatus on pea-asi kõigi lehetaimede kaswatuses. Lehetaimedelt soowime ju, et nad lihawalt edeneksid ja hästi palju ilusaid lehtesid kaswataksid. Harilikult maa peal me seda lätte ei

Ricinus zanzibariensis.

jaa, sest harilik maa on külm; ainult soojas wõib meil taimed palaw-
wõõ taimede sarnaselt lihawalt edenema panna. Selleks kaewame
 $\frac{1}{2}$ jülda sügawa ja $\frac{3}{4}$ kuni 1 jülla laiuse augu, selle järele, kui suure
lehetaimede salga soowime. Sinna auku paneme üks ehk kaks koormat
wäheste õlgedega hobusesõnnikut, mida ehk ka lehtedega wõi mõne muu
sõnnikuga segada wõib, et soojus mida sõnnik tekitab, mõõdukam ja
kauema kestmisega oleks. Selle wärste sõnniku peale paneme lühikeste
õlgedega poolmääändunud sõnnikut, ka lehmasõnnikut ja lõpuks 12—18
tolli pakuse lihi sõnnikulawa mulda. Siia mulla sisse istutame maituu
lõpul endi imepuu ja ka teised lehetaimed. Kuna maa soe on, juur-
duwad nad ruttu; toitu ammutawad nad eiotfa sõnnikulawa mullast
ja soojust selle all seiswast sõnnikust; pärast tungiwad juured ka sõnniku
sisse. Kui nüüd kastmise ja wiserdamisega ka weel kaasa aidata, siis

hakawad taimed soojade ilmadega ennenägemata lihawalt edenema, kuni sügisene külm nad ära häwitab, suuremalt osalt weel palju warem, kui nad õitjema on jõudnud hakata.

Hiigla=tubak (Нисентабак, Исполинский табакъ, Nicotiana colossea). Selle tubakajordi warred ja lehed kasvawad tõeste hiiglasuureks. Neid taimi kasvatakse seemnetest, mis märtsikuu algul wälja külvatakse. Niihästi seemned kui ka nendest tärkanud noored taimed on wäiksed ja ei taha esiotsa kuigi palju kasvada. On nad aga kord kasvuhooesse sattunud ja kats korda koolitatud, siis kasvavad nad paremine, nii et neid maikuu lõpul wälja istutada võib; nad aga peawad siis juba tugewad taimed olema. Maa ettevalmistus nagu imepuulgi. — Tubaka taimi võib taimehoones ületalwe pidada. Siis õitsewad nad teisel aastal, ei ole aga lehetaimedena enam ilusad. Sga taim tarwitab umbes 2 ruutarsinat ruumi. Ka ilus Nicotiana sylvestris oma pikkade walgete õitega on lehetaimede jalka hästi sünnis.

Kirju mais (Bunter Mais, Пестролистная кукуруза, Zea japonica fol. var.) on oma pikkade, kiisaste, walgekirju triibuliste lehtedega armsaks wahelduseks teiste laialeheliste taimede seas. Õstikud kasvatakse lillepotis walmis.

Perilla (Перилла, Perilla nankinensis) on kõigest waevalt kats jalga kõrge lehetaim filmatorikawalt tumehongsi-purpurikarwa lehtedega; ilus poolkõrge palistujena lehetaimede jalkade ümber. Seeme külvatakse weebruarikuu lõpul pottidesse. Taimed tulewad hea mullega täideldud kastidesse koolitada, esiotsa 2 tolli iga taime wahet jättes, pärast — 4 tolli, ja walgesse kohja seada. Wälja istutatakse nad 12—14 tolli üksteisest eemale.

Pyrethrum aureum, madal palistujetaim kollakollaste lehtedega; lehetaimede jalkadele äärmise palistujena sünnis. Seeme külvatakse märtsikuu algul pottidesse. Taimed koolitatakse kastikesse, esiotsa 1½ tolli, pärast 3 tolli peale. Kastid seatakse mitte väga sooja sõnnikulawasse. Õstutatakse palistujena, iga taime wahet 5—6 tolli jättes.

Centaurea candidissima, madal palistujetaim hõbe-walgete, wiltiliste lehtedega. Kaswitus nagu eelmiselgi, nõuab aga kuwa seisukohta.

Puukastide lehetaimede koolitamiseks. Ilusate ühe-aastaste lehetaimedena oleks weel soowitada: **Amaranthus**, mitmelehiselised **Solanum** ja **Wigandia**. Ühtlasi nimetame siin weel mõned püsiwad taimed, mis aias oma lihawa edemisega head mõju awaldawad: **Gunnera**,

Acanthus, *Rabarber*, *Funkia* ja ilurohud *Eulalia* ja *Glycerium*.

Et kõik need taimed lopsakalt kasvaksid, selleks läheb isearanis sügava põhjaga, sooja, mitte liiga kuiva maad tarvis.

Kewadel õitsvad kahe-aastased lilled.

Nende all mõistame neid armsaid taimi, mille seeme keel suvel wälja külwatakse ja mis siis mitte seljamaal aastal, waid järgmisel kewadel õitsema hakawad. Nende kasvatus on nii siis kahe-aastane. Mõnel nendest on eluiga küll weel pikem, aga ei maksi neid wane-maks saada lasta, sest ei nad wananedes oma ilu kaotawad. Ainult esimese õitsemise puhul on nad üliilusad.

Alpi meele spea (*Alpenvergismeyn*, *Альпийская незабудка*, *Myosotis silvatica alpestris*). Seeme külwatakse juuli lõpul ehk augusti algul aeda taimepeenrale. Peenra iga nelja nurga peale lüüakse wai maa sisse, nii et ülemine ots peenrast weel 15 tolli kõrgemale ulatab. Nende nelja waia külge lüüakse latid, nii et nad nüüd üksteisega ühendatud on. Ja selle lattidest wõre peale seatakse lauad, matid, hagu wõi muud sellejarnast tatematerjali. Kewadiste külwide puhul ei ole seejuguft tülitat warjamist tarwis, sest et siis weel nii palju päikesepaistet ega soojust pole. Kuulmal juuli- ja augustikuul aga puudub niiskus ja niihästi seemnetel kui ka taimedel on ägeda päikesepaiste eest kaitset waja. On aga ilm pilwes ja sumpas, wõib tattede seatud matid jne. pealt ära wõtta, niisama ka õõseti.

On nüüd taimed tärkanud ja juba kolmanda lehe kasvatanud siis peab neid loolitama, kusjuures nad üksteisest vähemalt 1½ tolli kaugele istutatakse. Oktobrikuu algul istutatakse taimed lillepeenardele, kus järgmisel kewadel õitsema peawad. Talwets wõib neid kadaka-wõi kuuseokstega kergelt katta. Tuleb aga rohkesti lund maha, siis seisawad nad ka ilma kaitseta ületalwe. Lillepeenralt istutatades jäetakse iga taime wahet 6—7 tolli. Ümberistutades tuleb neil mulda juurte ümber jätta, siis ei tee ümberistutamine neile wiga, iegi kewadel wõib neid sel kombel ümber istutada. Istutamise puhul häästi lasta.

Aiatannike, *orwilillid*, *maeselapselill* (*Stiefmütterchen*, *Анютины глазки*, *Иванъ да Марія*, *Viola tricolor grandiflora*). Kasvatamiseks jagune nagu *Alpi meele spea*-lillel, nii siis: külw mõimalikult weel juulikuul, ägeda päikesepaiste wastu warjata, sagedaste piserdada, kaks korda loolitada ja siis lõpulise seisukohale istutada, 6—8 tolli iga taime wahet jättes, kewadel wõi sügisel. Kewadel külwatud aiatan-

Aiafannikeste (orwililleste) peenar ja aiafannike.

ja hõbedakarwa äärtega lillefid. Mitmed aga armastawad aia ilustamiseks ainult ühte wärwi lillefid. Kõigeilusam puhta-sinine on Keiser Wilhelm; must — Dr. Faust; walge — Lumivalgute (Schneewittchen); punane — Viktoria.

Head aiafannikeste õied peawad suured, lamedad ja hästi selge joonistusega olema. Ilma walikuta kottukorjatud seeme on odaw, kuid sellest tulewad ainult alawäärilised lilled.

Sileene (Смолевка, Silene) külwatakse alles augusti-kuu lõpul wälja, nii siis aiafannikest kolm kuni neli nädalat hiljem, muidu on rawitus üks ja jeesama, tuleb aga seal, kus kliima külm, talweks fergelt fatta. Kõige ilusam sort on tumepunane sileene (Silene compacta ruberrima), peale selle veel üks walge sort. Istutades jäetakse taimede wahet 9 tolli. Lehed on meelekspea lille lehtede laadi, õied aga hoopis teistjuguised, nagu wäikesed, lihsjad näälisesed.

Kiisama nagu ülemalnimetatud kolme lille wõib ka eespool

nikesed ei õitse ilmaski nii ilusasti ja täielikult kui sügisel külwatud. See tuleb sellest, et ilmad kewadise külwi kõige tähtsama edenemise ajal soojad on. Aiafannikesed tahawad aga pikkamisi edeneda; selleks läheb neil jahedamat ilma tarwis, nagu seda just septembri-, oktobri- ja aprillikuud suwel külwatud taimedeale pakuwad.

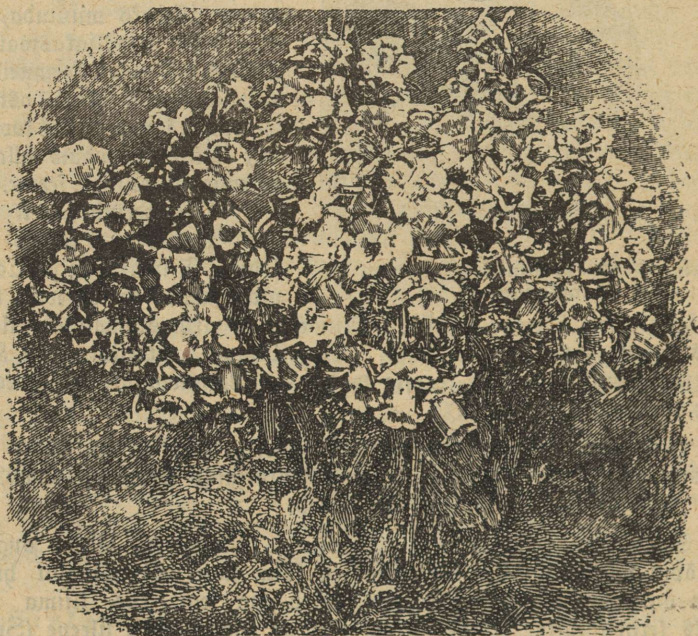
Sortisid (wärwiteisendsid) on väga palju. Siiski on neil kõigil kalduvus esialgsesse wäliskujusse tagasi langetada, see on jällegi wäikeste õitega lilledeks muutuda, millest nad wäljafaswatatud. Sellepärast tuleb seemneid ainult ustarvast ärist osta ja tõeste hea seeme ei wõi loomulikult mitte nii odaw olla, kui kestmise headusega seeme.

Lugupeetud, suurte, mustjate täppidega sortid on: Odier, Trimarbeau ja Cassier, peale nende on ka veel kulla-

juwelilide all kirjeldatud õrnade finiste ehk walgete õitega Nemophilat kasvatada. Külwatakse augustikuu lõpul ja kaitstatkse talwel peenra peale pandud kuuseoksfade abil. Kui lund ei tule, külwawad nad mõnikord ära.

Goldlack on filmatorfaw ilutaim kewadel aias. Külwatakse maikuul. Istikud istutatakse aiapeenordele, 10 tolli iga taime wahet jättes. Talweks pandakse lehti ja hagu kaitseks peale. Kewadel wõib neid isegi weel pisut aega enne õitsmist ilma kahjutegemata ümber istutada. Kus seisukoht wilets, seal on taimi enne külmade kätte jõudmist parem pottidesse istutada ja külmuhoones ületalwe hoida. Säärانى meeldiw on goldackil tema mõnus lõhn.

Nia-karifelluke (Glonkenblume, Колокольчики, Campanula medium) külwatakse maikuul, hakkab aga alles järgmise aasta juunikuul õitsema. Taimekesi tuleb foolitada ja siis augustikuu lõpul sinna kohja istutada, kus järgmisel aastal õitsema peawad. Istutades iga taime wahet 16 tolli jätta.

Campanula Medium calycanthema compacta.

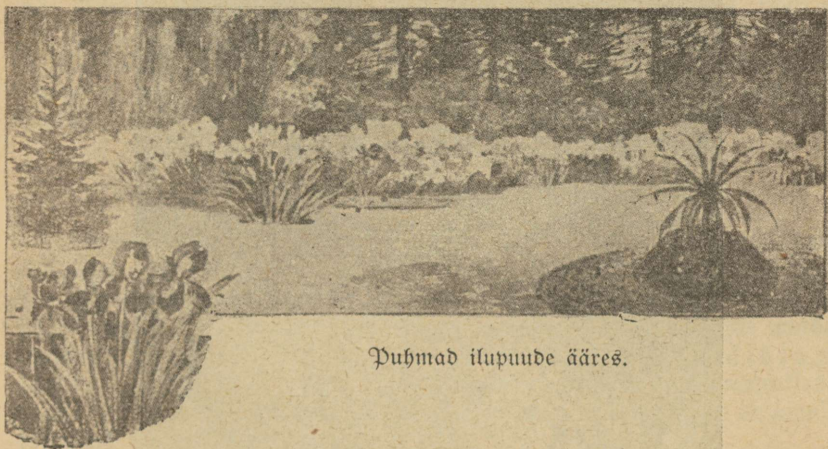
Karthäuseri-näälife ehk habeme-näälife, (Bartnelle, Karthäusernelle, Турецкая гвоздика, Dianthus barbatus) on

ka väga armastatud suwelill. Sortisid on palju, muu seas ka täistop-
sulisi ja madalaid. Kõlwatatse juunikuu algul. Taimekesed tulewad
koolitada ja siis hiljem — septembrikuu algul — 8 tolli üksteisest kau-
gele lillepeenrale istutada. Läänemere maadel ei kannata nad kahjust
lõunet talwet mitte alati välja. Kewadel enne õitsemist, mis maikuul
algab, võib neid veel ümber istutada, kui soovitakse.

Kewadel õitswate lillede hulka kuuluvad ka veel lilletribulad
ja puhmad, misjuguuste kohta iseseiswa kirjelduse anname.

Puhmad.

Puhmad on püsiwad lilletaimed. Kuhu nad kord istutatud,
finna jäävad nad aastatekaupa paigale ja õitsewad iga aasta. Mõned
puhmad kasvawad ja õitsewad ilma et me nende eest palju hoolit-
seksime, kuna teised jälle hooljamat ravitust nõuawad. Esimesi istuta-
tawad need aiasõbrad, kes oma aeda kauemaks ajaks odawalt ilustada
soowiwad, ilma et neil suurt tööd ja waewa näha oleks. Teisi istu-
tatatse nende isearalise iluduse pärast või jälle sel põhjusel, et nad nii

Puhmad ilupuude ääres.

jugusel ajal õitsewad, mil teisi lillesid pole. Lõpuks kasvatawad mit-
med ka sellepärast puhmaid, et nad küll tööd ja waewa nõuawad, selle
eest aga waja ei ole iga aasta raha välja anda.

Kuna suwelilled harilikult liitide järele korraldatud salkadesse või
lillepeenardele istutatatse, on puhmadele looduslik korraldus
enam näo järele. Kõigeüldsam seisukoht on neile ilupuude salkade ees
pargisarnases aias. Ka kõrgete puude all on neil sünnis paik. Suu-
repäralist mõju avaldab uus puhmade istutamise wiis, mis Inglis

aedades tarvitusel on, puhmad istutatakse seal nimelt mõlemile poole firget peateed salkadesse.

Mitmed puhmad kasvatatakse seemnest, õitsevad harilikult teisel, mõned alles kolmandal või neljandal aastal. Niasõber, kellel ainult vähe puhmaid tarvis, ei hakka neid juba seemnest kasvatama, vaid ostab kevadel valmis taimed, mis siis kohe esimesel aastal õitsevad. Mitmeid puhmaid võib ka sel kombel paljundada, et neil rohusarnased ladwad juvel istutuseoaksjades maha lõigatakse ja klaasi alla liiwa fissse pistetakse, kus nad juurduma hakkavad. Suurdunud taimed koolitatakse siis weel juvel aiapienrale ja istutatakse järgmisel kevadel oma

Puhmad ilupuude ja -põõsaste salka ääres.

päris seisukohta. Niasõbral on kasulik hästi koolitatud taimi osta, mis istutuseoaksjades kasvatatud on. Lõpuks võib mitmet liiki puhmaid ka la-

hutamise (jaotamise) teel paljundada ja sellel paljundamise viisil on isearanis asja-armastaja aias suur tähtsus. Sest kui mõned puhmad juba mõnda aega ühel ja seltsamal kohal seisnud, siis on maa seal enam ehk vähem juba kurnatud ja otstarbekohane on sellepärast neid välja tõsta ja teise hääli ettevalmistatud paika istutada. Selle ümberistutamise juures peame peaaegu alati aastate jooksul suureks kaotanud juurtesimbu vähemaks tegema. Iga puhmas lasub ennaft kuueks kuni kaheksaks osaks lahutada. Mõnda puhmaid võib lihtsalt üksteise küljest lahti rebida, teistel peame juurte lahutamiseks pika noa abiks võtma. Iga osa istutatakse iseiseisva taimena uueste maha. Via-ärides, kus palju noori taimi tarvis läheb, võetakse see ümberistutamine iga aasta ette, seal annab mõni taim teineford katsummend või veel rohkem uusi taimi. Asja-armastaja aias aga peab uus taim kohe esimesel aastal suur ja nägus olema; sellepärast ei masta teda seal nii mitmeks väikeks osaks lahutada.

Puhmad istutatakse augusti algul või aprillikuul, kusjuures auf maa sisse istutuselugaga tehtakse; on aga juured suuremad või ei ole maa küllalt hästi ette valmistatud, mispärast juurtele veel natuke kompostimulda ümber tuleb panna, siis tehtakse auf labidaga. Väiksemad taimed, s. o. peaaegu kõik kevadel õitswad puhmad, istutatakse 7—8 tolli üksteisest eemale, keskmise suurusega puhmad, muu seas suurem osa suwel õitswaid puhmaid, 12—16 tolli, veel suuremad, näit. sügisel õitswad puhmad, 2 jalga ja veel rohkem üksteisest eemale. Kes puhmade loomust ja välismust tunneb, sellel on hõlbus enesele õieti ette kujutada, kui palju sellele või teisele puhmale ruumi tuleb anda.

Kevadel õitswad puhmad.

Arabis (Alpengänjekraut, Arabis Alpina), kõigevähemate nõuetega ja tänuksult õitsev lill. Oma hallikate lehtede ja walgete õite koormaga esineb ta kevadel laia walge lillewaibana. Edeneb ka üsna lahja maa peal hästi, isegi aiamaüride peal, kui sinna pigut mulda pandakse või müür pealt mureneb. Ilusam kui lihine on täiskasvanuline teifend. Paljundatakse lahutamise teel või istutuseoksfade kaudu, kõigepareim kohe peale õitsemist. Vihtate õitega arabist on ainult külmuteel võimalik paljundada.

Phlox, Phlox devaricata Canadensis. Esinevad niisama ka madalate, waibajarnaste puhmadena, ainult õied on wärwiriksamad ja peenemaitseisemad. Selle eest on need kevade-phloxid ka suuremate nõuetega. Mende hulka kuulwad Phlox subulata (purpuriroosa), Nelsoni (puhta walge) ja ka pigut pisema kasvuga Phlox divaricata (taewatarwa sinine). Aprillija mailkuul ehitwad nad endid hulga ilusate diekestega. Neid on hõlbus istutuseoksfade kaudu paljundada, neid võib ka õitsemiseajaks

ümber istutada, edenewad korralit'udel aiapeenardel, ka päitejepaistelistel taljulistel kohtadel, nõuawad aga pisut head, sawist maad.

Aubrietia d on fewade=phloxide sarnased, madalad ja murulaadi, kannawad palju wäikesteid lilla, roosa ja purpuripunaseid õisi, näit. nägus Aubrietia Leichtlini. Õitsemiseaeg aprill kuni mai. Paljundatakse lahutamise ja kültwi teel.

Sinine külmalill (Leberblümchen, Hepatica triloba) oma rohtete siniaste õitega on üks armsamatest metsalilledest. Teda wõib metsadest rohuaeda istutada, aga ainult niisugusesse kohta, kus ta tülitamata kasvada wõib, kõigeparem nõlwadele ilupuude palistujeks. Ta kasvab seal ilma rawitujeta hulga aastaid ja muutub iga aastaga kaunimaks. Lehed ilmuvad alles siis, kui õied juba äraõitsenud, on aga ka ilusad. Kohe peale õitsmist wõib puhmaid lahutada, seda tuleb aga wõimalikult harwa ette wõtta, sest et ifka aasta mööda läheb, enne kui nad oma wana ilu tagasi saawad. Hea wärske maa on soowitatav; wäetada tuleb kompostimullaga.

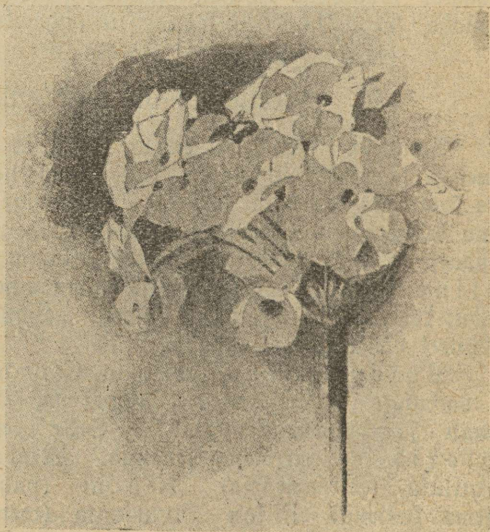
Primula d (Primeln, Примулы). Primula tõugusid on mitu tosinat. Sa palju imeilusaid lillesid on nende seas. Palju rõõmu saab lillejõher juba sellest ainsast taimest perekonnast maitsta, kui neid armastuse ja asjatundmisega rawitseb. Nad kõik on haruldase wäärtusega fewadised õitsjad.

Esimestena ilmuvad meie nurmenuku teisendib (Primula veris).

Nendele järgnewad suu-
remate õitega Primula
eliatior ja siis acaulis'e
jorbid, mille õiekeseid üffi-
kute warte otsas suurel
hulgal lehtede wahelt il-
muwad.

Kõigeilusamaks peeta-
takse roosapunast Primula
rosea grandiflora, pu-
nane primula cortusoi-
des on imeilus palistu-
jeks; kõige kauem aga õit-
seb Primula cashme-
riana, mille õied ja lehed
nagu jahutolmuga üle-
puistatud on.

Kõik primulad ar-
mastawad pisut warjulist
seisukohta ja fikewõitu,
mitte liiga kuiwa maad.
Paljundamine sünnib,

Primula eliatori suurte õitega teisend.

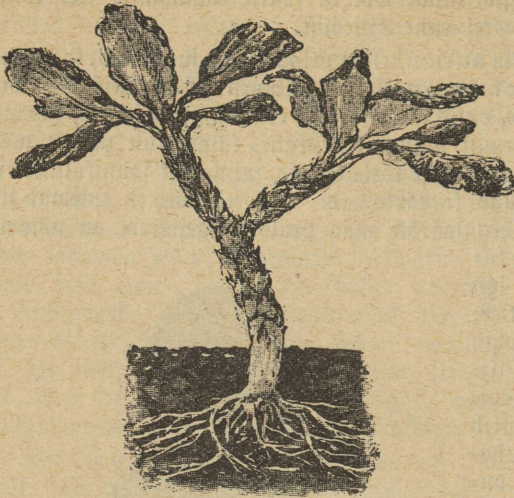
wälja-arwatud mõned liigid, külwi või ka juurte lahutamise teel, kõigeparem kewadel warakult weel enne õitsemist.

Auriklid (*Primula auricula*) on primulatega sugulased, kasvatus ühefugune. Wäga sagedaste kaswatatakse neid seemnest. Külwatakse detsembri- ja jaanuarikuul pottidesse, potid seatakse õue, et lund peale saajaks, ja muld potis külmaks, mis idanemist hõlbutab. Kahe, kolme kuu pärast võetakse seemnepotid sealt ja wiidakse soehoonesse, tuppa ehk sõnnikulawasse, kus külmanud seemned nüüd ka tärlawad. Noored taimed tulewad siis koolitada ja pärastpoole hea wärskse maa peale (kõigeparem on nõmme- või rabamullaga segatud liiwane maa,) istutada, iga taime wahet 10 tolli jättes. Ka poolwarjulisesse kohta võib istutada. Nad õitsewad teisel aastal. Edaspidise rawitsuse puhul tuleb komposti ja õlgedeta laudasõnnikut tarwitada. Sest auriklite warred jääwad alt paljaks. Jätame need paljad warred katmata, siis jääwad auriklid kangu. Sellepärast peame iga aasta vähemalt kaks korda õlgedeta sõnnikut ehk komposti mulda nende wahele raputama. Nüüd seisawad warred niisked, woiwad juurduda ja taimed kasvawad hästi. Niisugused auriklid annawad ka lahutada paremaid taimi kui hooletusesse jätud taimed. Sieti rawitsenud auriklid õitsewad wõrdlemata ilusamine ja täidlasemalt.

Bellis (*Maßliebchen*, *Маргаритка*, *Bellis perennis*) on küll kõigelihtsam kewadiste puhmade seas, aga unustada ei tohi teda siiski. Ta õitseb nii tänulikult kewadel; niiste maa peal õitseb ta terve suwe läbi. Armastatud, tihedaid täistopsulisi walgeid ja tumepunaseid sortisid paljundatakse puhmaid lahutades ja iseäraldi istutades, harilikka täistopsulisi kaswatatakse seemnest. Istutatakse suure-

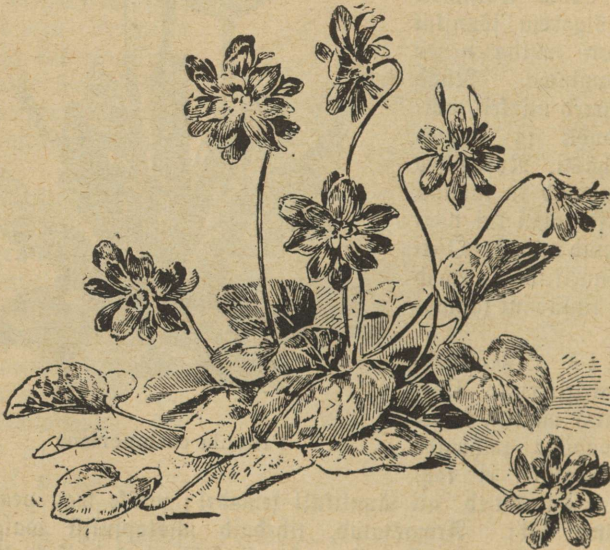
Primula cashmeriana.

Alurikli warred on paljad, sellepärast peame
sõnnikut ümber panema.

malt osalt palistuseks,
7 tolli iga taim wä-
het jättes. Tihedad,
täistopsulised sordid
nõuavad niiskust ja
head maad mõi kom-
posti wäetist, külwa-
takse kewadel wara-
kult. Tuttawamad
sordid on: Long-
fellow (roosapuna-
sed õied), Schne-
ball ja Die
Braut (walged
õied).

Mahla-
nike (Veilchen, Фи-
алка, Viola odo-
rata). Paljudest
uuteist, suurte õitega
sortidest heolimat on
wana harilik magusa

Täistopsuline mahla-
nike.

lõhnaga mahlakannife fiiski veel armastatud lill. Tema loomulit seisukoht on päikesepaistelisel nõlwadel ja muru peal, kus ta ise muruna esineb ja wähebagi hea maa peal aastatekaupa wastu peab ja iga aasta ennast üleni ja üleni finiste õitega ehib. Meid harilikka mahlakannife si on hõlbus ümber istutada. Kohe peale õitsmist tõstetakse puhmad wälja ja istutatakse soowitud paika. Peale istutamist tubliste kastja. Kes veel paremine teha soowib, andku ka natuke kompostimulda, kastku suwel, kui ilmad kangeste kuwad, weel mõni lord ja toimetagu teised taimed, kes mahlakannife si ärakämmatada ähwardawad, sealt eemale. Üleüldse kaswawad harilikud mahlakannifed ka ilma rawituseta. Tänuks õitsja on täis topjuline mahlakannife, kes ka suuremate nõuetega ei ole kui harilik lihtne.

Murtud emasüda.

Uuemad, suureõielised sordid ja mitmel korral õitswad mahlakannifed tahawad paremat rawitust, head, ammu wäetuse all seiswat maad, hästi sagedaste kõblida ja umbrohust puhastamist. Iga aasta peale õitsmist istutatakse nad teise, hästi ettevalmistatud kohta, iga taime wahet 12—14 tolli jättes.

Armastawad kehtpäewa päikese eest kaitstud, poolwarjulist seisust kohta.

Tänuikult õitswad jorbid on Augusta ja suureõieline Wene mahlakannike. Wiimase uue teisend on Walesi printses, eraforraliselt suurte õitega ja hea lõhnaga.

Kuiwa õhku mahlakannikesed ei talli.

Murtudemajüda (Fliegender Herz, Träne am Herzen, Диклитра, Dicentra (Dicytra) spectabilis). Kewadel warakult wõi ka augustikuul tulewad puhmad lahutada ja isäraldi hea maa sisse istutada. Sügawalt lobedaks tehtud, sõnnikusegases mullas hatab iga juuretükk hästi kasvama ja kujuneb ajajooksul täidlasaks puhmaks. Minult esimesel aastal tuleb pisut rawitseb, muru ja umbrohi ümbrusest wälja kistuda. Pärast ajab see lill iga kewadel uueste ja rõõmustab meid õige warakult maikuul juba oma imemeeldivate õitega. On soehoone käepärast, wõib ka istutuseoaksjate laudu paljundada.

Hiina pujeng. (Pfingstrose, Пионъ китайскій, Paeonia sinensis). Need puhmad ei nõua kuigi palju rawitust, kuid õitsewad siiski juurepäraliselt ja õhtralt. Sied on ühewärmilised, lõhnawad, hästi täistopsulised; teist liiki lillede seas leidub waeuvalt nii suuri õisa.

Sortid nii palju, ka wärwi poolest puhta walgest peale kuni tumepunaseni. Paljundada wõib neid puhmade, wõi õigemine: palju juurekimbu lahutamise teel. Lahutamine tuleb kewadel warakult ette wõtta, niipea kui maa sulanud on ja taimede punalad idud tärkama hatawad. Lahutamise juures tuleb terve puhmas maa seest wälja tõsta ja tugeu, teraw nuga abiks wõtta. Igal äralahutatawal juureosal peab pealpool wõsu olema, sest ilma wõsuta juured kasvama ei hata. Istutades jätakse iga taim wähet 1 aršfin. Kuid lahutatud ja ümberistutatud pujengid ei hakka enne kolmandat aastat õitsema. Põhja-Wenemaal ilmuvad esimesed õied sagedaste isegi alles neljandal, wiierendal aastal. See tuleb sellest, et wärskelt istutatud taimed esmalt oma jämedaid juurenubalaid kasvatawad, kuhu maapealsete osade kujutamiseks tarwisminewaid toiduaineid tagawaraks koguwad. Selle eest aga õitsewad nad pärastpoole iga aasia ikka õhtramalt. Talweks neile kaitset waja ei ole.

Pujengide istutamise jaoks olgu maa põhjalikult lobedaks tehtud, lahja maa ka wäetatud. Suurepäralisema õilme-ehete saamiseks wõib kewadest peale kuni õitsemiseni wäetist anda.

Müügil on ka pujengide seemneid, harilikult aga neid ei tarmitata, sest et nad kuigi häid taimi ei anna.

Slus sort on Paeonia arborea, nõuab aga isegi juba Lõuna-Wenemaal talweks katmist.

Suwel õitswad puhmad.

Iris (Ирисъ или касатикъ, Iris). Suwel õitswate puhmade seas seisab Iris kõige-efimesel ja tähtsamal paigal. Sortisid on palju, need kõik ilusad ja hästi õitswad. Kõigerohtem laiali lagunenud on Iris germanica, kes põhjamaa talwe wabas maas wälja kannatab ja ka lõunamaade pöuda ei karda.

Iris pumila.

Neil on suured sinised, kollased, pruunid, kirjud ja roosa-lillad õied. Kuhu nad kord istutatud, seal edenewad ja õitsewad nad mitu aastat järgemisi hästi. Kuna juured ajajooksul maa seest wälja tükivad, tuleb neile määändunud sõnnikut või komposti peale puistata, nii et nad kaetud oleksid. Paljundatakse puhmade lahutamise teel kewade warakult, sügisel või suwel peale õitsemist. Wiimasel juhtumisel jõuawad taimed weel sellesama suwe jooksul juuruda ja hakawad siis juba järgmisel kewadel õitsema.

Õitsewad ka warjulises kohas tänuksikult.

Funkia (Функия, Funkia) ei ole mitte ainult oma õite, waid ka kirjude lehtede poolest ilus. Põhja-Wenemaal ei karda nad külma ja ka poolwarjulist seisukohta. Kirjude lehtedega funkiatele peamegi Lõuna-Wenemaal poolwarjulise seisukoha andma, muidu saawad nad pöua all kannatada. Funkiad on sündsad palistujeks madalate pöösaste ümber ja ka ülsikult istutamiseks. Istutades jäetakse $\frac{1}{2}$ —1 aršfin iga taime wahet, selle järele kui suurt sorti nad on. Harilikud sordid: Funkia alba, coerulea ja Fortunei ei tarwita talweks katmist. Kirjude lehtedega sortidest olgu iseäranis nimetatud: Funkia ovata aureo-marginata, albo-marginata, late-marginata ja discolor.

Funkia õied.

Sigla-maan (Нисен-Мохн, многолѣтній макъ,

Papaver orientale). See on wäheste nõuetega taim, mis ka kuiwa maa peal edeneb ja oma suurte, kaugelt juba kätte paistwate õitega tore dat waadet pakub. Sortisid on palju, suurem osa nendest ei kannata aga põhjamaa talwet hästi wälja. Alpi-maan (=moon, Papaver nudicaule) on wähe ma kaswuga, 4 wersjokit taimewahet on temale küllalt. Siis ma hakkab kewadel warakult ja õitseb teineford septembrini.

Seemned külwatasse kewadel; taimeid võib weel kuni septembrikuuni oma pärispaigale istutada. Kõigeparem on kohe sinna külwata, kus neid kaswama soowitakse, ja pärastpoole siis harwendada. Esimesel aastal tuleb umbrohi tingimata ära kirkuda.

Funkiaaga ehitud õu.

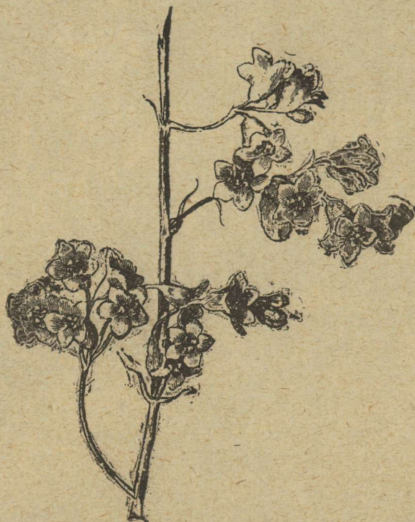
Papaver oriental'i on pea-aegu ainult istutuseohtsade laudu võimalit ehtjalt paljundada.

Euchera-sanguinea. Ilus punaste, roosade ja walgete õitega lill. Seemned külwatasse kewade warakult sõnnikulawasse eht portidesse. Sel kombel saame taimi warem ja hõlpsamine kui otsekohe lillepeenrale külwates. Juunikuu lõpul istutakse taimed siis lillepeenrale, igaühewahet 5—6 wersjokit jättes. Et warred paljaks ei jääks, tuleb kompostimulda puistata, iseäranis rohkeste sügijel, talmiste külmade ilmade wastu taitseks.

Akwilegia (Akeley, орлики, Aquilegia) on ütle mata wäheste nõuetega ja õitseb tänulikult. Paljundatakse seemnete kaudu. Seemneid on kõige parem sügisel wabasse maasse või mullakastikesse külvata. Need kasti kesed seatakse siis wihma eest warjulisesse paika, kus päike neid ei kõrwetaks. Kasta tuleb kastikesi ühtlugu hoolsalt. Kewadel külvatud seemned tärkawad pikkamsi ja korratult. Esimese suwe jooksul on taimed harilikult veel wäikesed, sest et pea-asjalikult juuri kaswatawad.

Papaver nudicaule.

Delphinium consolida.

Pärispaika istutatakse nad suwe lõpul ehk järgmise aasta kewadel, mil ta õitsma hakawad. Õitsewad ainult suwe esimesel poolel. Istutades jäetakse taimede wahet $\frac{1}{2}$ aršiniat.

Kannatavad ka Põhja-Wenemaa talwe wabas maas wälja. Seisukoht olgu päikesepaisteline, lõuna-Wenemaal poolwarjus.

Paremad jorbid on: *Aquilegia vulgaris* — finiste, walgete, roosade jne. õitega, *Aquilegia chrisantha* — kollaste õitega, *Aquilegia Skinneri* — kollakas-punaste õitega.

Armastawad kuiva maad.

Sõrmkübar (Fingerhut, Digitalis) Niisama hõlpsad kaswataba nagu akwilegiad. Külvatakse kewadel, taimed istutatakse pärispaigale sügisel ja õitsewad siis järgmise aasta suwel.

Talwe phlox (Der ausdauernde Phlox, многолетний флокс, *Phlox decussata*). Died on suuremad kui suwe-phloxid. Õitsema hakkab keesumel ja seisab hilise sügiseni õilme-ehes. Kui wähe lund tuleb, siis külmab Põhja-Wenemaal jagedaste talwel ära. Wäheste nõuetega. Paljundatakse

puhmade lahutamise teel kewadel. Lahutatud puhmad õitsewad juba esimesel juulil, kuid hästi täieliselt hakawad nad alles teisest aastast peale õitsema. Mednifud paljundawad ka istutuseotfode kaudu. Istutatakse 8—12 wersjofit üksteisest eemale, selle järele kui suurt sorti nad on. Nad ei ole küll suurte nõuetega, kasvawad aga küllaldasel määral lupja siisaldawa savi poolse maa peal kõigeparemine. Sündsad jalkadesse ja

Digitalis'e peenar ühe lillefõbra aias.

üksikult istutada. Õied on imeilusad lillefimpude kõitmisel. Palistusel on tarwitusel madala kasvuga Phlox subulata. Esimesel kasvuhooajal võib wedelat wäetist anda.

Suwe lõpupoolel ja sügisel õitsewad puhmad.

Saapani anemon (Die japanische Anemone, Anemona japonica) kasvab ligi kolm jalga kõrgets ja annab oma ilusad õied alles augusti- ja septembrikuul, kuna Euroopa anemonid teatavaste juba kewadel õitsewad. Kõigeilusamad Saapani anemonid on Honorine Joubert (puhta walge) ja Lady Ardylaum, atlasti läikega walge. Neid mõlemaid sortisid paljundatakse puhmade lahutamise teel. Harilikka kirjumarvilisi Saapani anemonisid võib ka seemnest kasvutada. Nad armastawad poolwarjulist seisukohta ja wärsket metsamulda.

Lehtede kompost, rabamuld ja lehmaõnnit on head wätised. Ranged wätisained on sellele taimele kahjulikud.

Jaapani anemon.

Sügise-aster.

Sügise-astrid (Herbstastern, Многолѣтнія астры, Aster). Sügise-astrite seast, mis Põhja-Benemaal kasvatakse sünnivad, nimetame kõigepealt Alpi-astrit (*Aster alpinus*), õied taewakarwa finised, tsestelt kollased. Lillede kõrgus: 10—12 weršsokit, istutatakse 4—6 weršsokit üksteisest eemale. Tähelepanemiseväärne on veel Alpi-astri teisend *Aster alpinus speciosus*, niisama kõrge, kuid wioletiwärviliste ja tsestelt kollaste õitega.

Alpi astrit ja tema teisendisi wõib salkadesse istutada ja ka pöös-
faste ümber.

Peale selle tõu on
on veel teisi astreid,
mis rohumaas ilusad
kasvatada. Kuid pal-
jud nendest on ainult
Lõuna-Wenemaale
jündsad. Nad ei karda
küll Põhja-Wenemaa
karedat külma, kuid
hakanud seal liiga
hilja õitsema wõi ei
õitse koguni. Nimeta-
tud olgu siiski nen-
dest: Aster Novae
Belgiae ja Aster
Novae Anglicae.
Õismesed on lillad ja
violeti-sinised kollase
keskpaigaga, teised tu-
mesinised ja niisama ka
keskest kollased. On
aga ka veel muid
wärwiteisendisi.

Püsiwaid astreid
paljundatakse puhma-
de lahutamise teel.

Lillesibulad.

Georginid ehk daaliad (Fürjeenid, Dahlien oder Georgi-
nen, Георгины, Dahlia). Wabasse maasse istutatakse georginid kewas-
del, kui külmad juba möödas, nii siis mailuu keskpaewadel. Igale taimele
lähed 1 aršfin maad tarwis. Maa kaewatakse kahe labidatäie sügawu-
selt ümber.

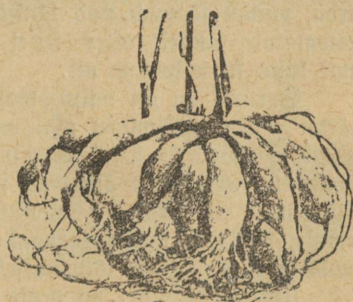
Georginid nõuawad niisama nagu teised ohtralt õitswad taimed,
täielikku päikesepaistet. Igale taimele tuleb wai toeks panna, mille külge
warred kordkorralt ilka kõrgemalt kinnitatakse, selle järele, mida pikema-
nad kasvawad, muidu wajuwad puhmad lohatile. Sügisel, kui öökül-
mad lehed ära närisitanud, wõetakse juured mullast wälja, kusjuures
warred maha lõigatakse, ainult 1—2 werssofi pikkused warretükid jae-
takse weel juurte külge. Ruum, kus georgini juured ületalwe hoitakse,

Rattuse-daalia.

ei tohi liiga külm olla, peab hästi tuulutatud ja kuuw olema. Kuid ka sooja ruumis, näit. elutoas, ei maksaks neid hoida, sest et nad seal ennast üleliiga kortsu tõmbavad. Kõigeparemaks hoiutohaks on jahe, külmata tuba. On ruum niiskewõitu, siis tuleb kõi muld juurte pealt maha raputada, kuiwas ruumis on parem kui muld juurte külge jääb.

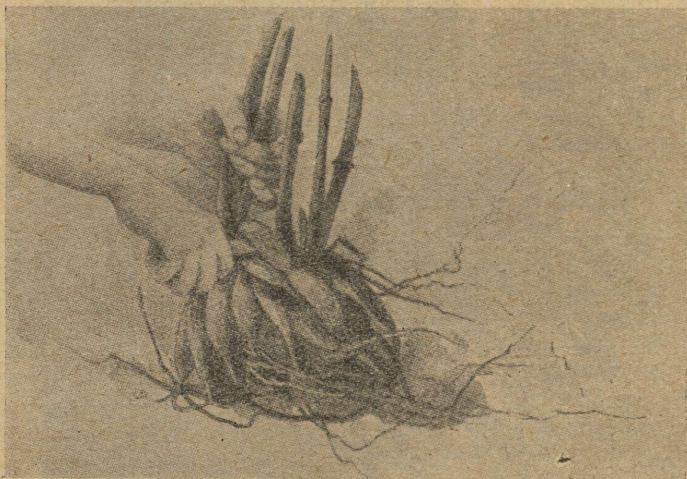
Kewadel tulewad juured enne mahajätmist lahutada, kusjuures igal juureosal tingimata wõsu peab olema, sest et ilma wõsuta juured kasvama ei hakka. Sellepärast on esi-

Daalia lahutamata juur ületalweks.

algul aiasõbral parem nii kaua oodata kuni võsud idanema hakavad, ja alles siis lahutada.

Kes soovib, et georginid vabas maas waremine õitsema hakkaksid, võib juured lillepottidesse istutada ja soehoonesse seada, nimelt juba märtsikuul. Neid lillepottisid võib soehoone puudumisel ka tuppäknä alla seada, kuid siis alles aprillikuul.

Dahlia juure lahutamine. Üksikud vorstikujulised juured ei hakka idanema, kui neil warretükike puudub.

Kuna ühest juurest sagedaste mitu võsu võrsub, siis üle kolme punga harilikult ühe juure külge ei jäeta, teised hävitatakse ära. Wastasel korral kasvab põõsas liiga paksuks.

Georginid võib ka seemnete kaudu tagajärjerikkalt paljundada. Seemned külvatakse varakult ja noori taimi piseritakse vähemalt kaks korda, muidu jäävad nad lõtkjaks. Põhja-Wenemaal hakkavad seemnest kasvatatud taimed alles teisel aastal õitsema, iseäranis kui esimene suvi külm ja vihmane oli.

Sortisid on on palju, wahet tehtakse kaswu, õite väliskuju ja värwi järele. Wiimasel ajal on n. n. latsuse-georginid iseäranis moodi tulnud, niisama ka üksik-georginid. Üksik-georginide hea omadus seisab selles, et nad õhtvalt õitsewad ja terve puhmas üleni õitega kaetud on. Sellepärast ei istutata neid mitte tee või maja äärde, waid pisut kaugemale, kus nad siis õiesammastena esinewad. Teised georginid on ka puude jalkade ümber istutamiseks sündsad.

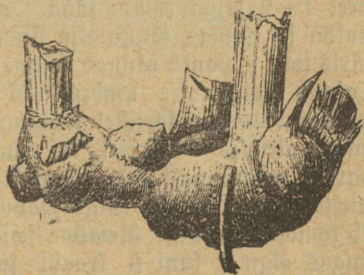
Üksik-georginidel on peale selle ka veel see hea omadus, et nad waremine õitsema hakkavad, mis iseäranis Põhja-Wenemaal wäga tähtis on.

Sitsen daalia Landrath Dr. Scheiff.

Põhja-Benemaale on iseäranis soovitatawad madala kasvuga ja hästi sitsenavad üffik-georginide sordid.

Canna (Канна, Canna). Sitsenwad imetoredalt ja ohtralt, ka nende juured lehed on ilusad. Juured istutatakse märtsikuul lillepottidesse, kusjuures neid, sügisel maa seest võetud juuri, noa abil lahutada tuleb. Potid ühes juurtega seatakse soehoonesse või tuppa akna peale. Rõigeparem on neid veel enne mahasse istutamist sõnnikulaudas ravitseda. Mahasse istutatakse siis, kui hommikuste külmade ajajärg juba möödmas on. Heaks edenemiseks nõuavad nad toitvat

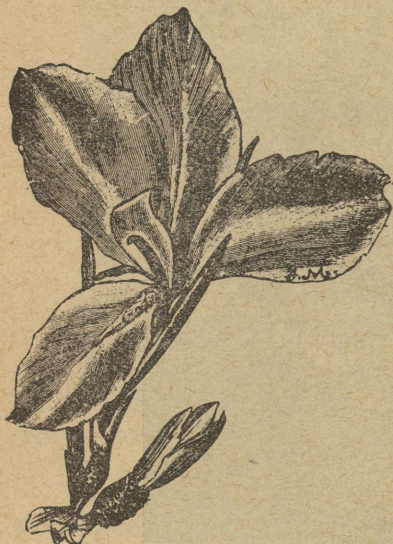

Canna lahutatud juur.

ja kahe labitaaie sügawuselt läbiharitud maad, tugewat wäetamist ja ka ohtrat kastmist, kui ilmad kuiwad on.

Kuna kannad palaw-wöö maadelt pärit on, siis nõuawad nad palju soojust. Sellepärast ei ole nende kasw ka Põhja-Wenemaal nii lopsakas ja suurepäraline, juhtub suwi weel külm olewat, siis ei jõua nad sagedaste isegi õitsema hakata.

Et kannad lihavamalt kaswaksid ja waremalt õitsema hakaksid, selleks wõib neile sõnnikut alla panna. Kewadel kaewatakse sinna

Suurte õitega canna.

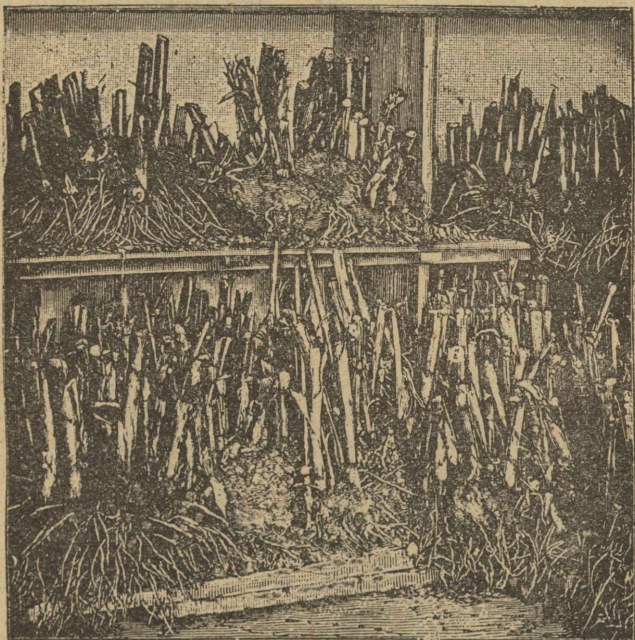

Die-canna „Kuninganna Charlotte“.

kohta, kuhu kannasid istutada tahetakse, umbes $\frac{1}{2}$ sülla sügawune auk ja pakitakse wärsket hobusesõnnikut nii palju sisse, et aiamulla jaoks peale weel 1—2 jalga ruumi jääb. Sõnniku peale pandakse nüüd head aiamulda ja kannad istutatakse sinna sisse. Niisugune sõnnikuladu sünnitab päris imet ja paneb kannad ütle mata lihawalt kaswama ja ohtralt õitsema. Taimed istutatakse umbes üks aršfin teineteisest kaugemale, kusjuures madala kaswuga sortidel vähem, kõrge kaswuga sortidel rohkem waheruumi jäetakse. Sügisel, kui kannade juured wälja kaewatakse, tulewad warred maapinnalt kahe wersjoki kõrguselt maha lõigata. Wäljakaewatud juurtel ei tohi nende külge jäänud mulda maha raputada, sest et nad sel kombel paremine ületalwe seisawad. Canna juurte talwises hoiupaigas olgu 7 kuni 8 kraadi sooja, see on kõigesündsam õhusoojus nendele, aga ka eluruumis wõib neid ületalwe hoida. On õhusoojus kehtwalt alla 5—6 kraadi, siis ei kannata canna juured seda wälja ja

häviniwad ära; alla 0 kraadi ei kannata nad sugugi wälja. Cannafid wõib ka seemnete kaudu paljundada, seemnetele tuleb aga esmalt tulist wett üle walada, see paneb nad hõlpsamine idanema. Küllwata tuleb waratult soehoonesse wõi sõnnikulawasse.

Cannadel tehakse wahet lehtede wärwi järele, neid on punaste lehtedega, brongii farwa lehtedega ja roheliste lehtedega. Kaswu järele on cannafid kõrge, keskmise ja madala kasvuga. Peale selle on puhta lehesortisid olemas, neid cannafid ei kasvata mitte nende õite, waid lehtede pärast. Suuremal osal sortidel on aga niihästi õied kui ka lehed ilusad.

Canna talwitamine kuitvas ruumis.

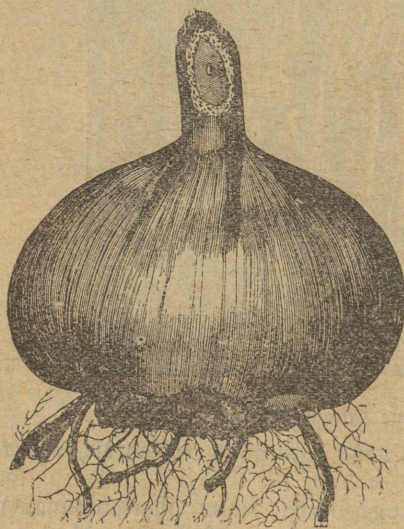
Cannad istutatakse niisama nagu georginiid salkadesse, aga ka rabattidesse ja ka üksikult.

Ilusad canna sordid on: Legionaire (tume šarlahipunane); linnandunil Heidenreich (läikiv punane); Alsace (kollane); Madame Grozy (punane, kollase äärega). Kuulus iluduse poolest on sort Königin Charlotte.

Rarifel lufene (Maiblume, Колокольчики, Convallaria majalis). Ma-karifel lufesel on palju suuremad ja walgemad õied kui metsikul, aga need ei ole nii magusa lõhnaga. Taimi wõib kewadel aia-äridest

osta, need ei ole kuigi kallid. Nad istutatakse harwadesse pöösastesse kõrgete puude alla, aga hea maa sisse. Peale istutamist laotatakse peenikest sõnnikut peale. Jäävad nad mitmeks aastaks ühe koha peale seisma, siis katarvad nad maad muruna ja õitsemad igal aastal. Seisukohal karikellufeste kohta suurt tähendust ei ole, nad kasvavad pöösaste vahel, kus teised taimed enam hästi edasi ei jõua, sagedaste üsna lopsakalt. Sündsa paiga võib karikellufestele nii siis igas aias leida. Minult nälg ja puudust ei taha nad kannatada, ja kuigi nad ei tea kui head seisukohta ei nõua, siiski nõuavad nad ometi igal tingimisel palju toidust, ja seda on neile kõigeparem kohe istutades peene sõnniku, komposti või sõnnikumulla kujul anda. Ka pärastpoole võib seda neile igal sügisel pisut peale raputada. Karikellufene armastab niiskust, kannatab siiski ennem põuda kui toidupuudust välja.

G l a d i o l (*Gladiolus gandavensis*, Шпажникъ). Gladioli sibulad ajavad pita õieputke välja, ja õitsema hakavad nad selle järelle, millal nad istutatud on, harilikult juulis, augustis, septembri või oktoobrikuul. Sibulad istutatakse 2—3 tolli sügavasse, 6—10 tolli üksteisest eemale, ja nimelt aprilli algusest kuni juuni alguseni. Ületalve

Gladioli sibul.

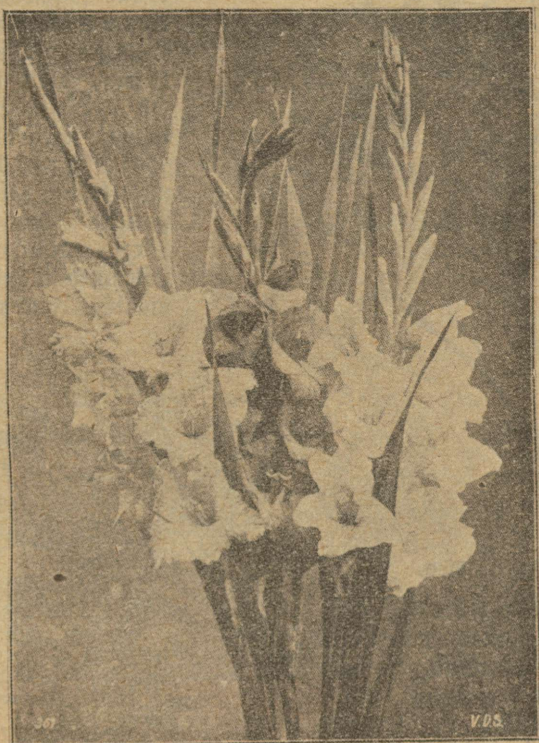
hoitakse sibulad kuivas kohas. 10 sibulat matjavad 30 kopekat. Kui aga kannatust jatkub, siis võib ise seemnetest või tipp-sibulatest häid sibulaid kasvatada. Õitsema hakavad sibulad teisel ehk kolmandal aastal. Kõigeilusam gladiol on princeps.

Põhja- ja Kesk-Benemaal tulevad sibulad esmalt pottidesse istutada, ja soehoones või toas ette walmistada, siis alles pottidest wabasje maasse istutada. Lõuna-Benemaal võib neid siis, kui õitsemist augustikuuks soovitakse, otsekohe wabasje maasse istutada. Istutatakse falladesse või rabatidesse.

M o n t b r e t i a d on gladiolide sarnased, õied on aga wäiksemad ja nägusamad. Kasvitsemine on niisama kui gladiolidel.

lidel, soojemas kliimas aga ei ole waja neid sügisel välja kaevata, waid tulewad ainult lergelt lehtedega katta, hakavad siis järgmisel aastal jälle õitsema, weel rikkalikumalt kui esimesel aastal. Õied on oranshe-kollased.

Liiliad (*Lilium*, Лилия). Toremad on mitmekesised liiliate sordid. Kaks liiki on iseäranis armastatud: valge liilia (*Lilium candidum*) ja kuldrööp liilia (*Lilium auratum*). Liiliad istutatakse kas üksikutesse väiksetesse jalkadesse, või rabatiidesse ja ka üksikult. Sibulad tulevad sügisel istutada. Ümber istutatakse augustikuul koke peale õitsemist, kui lehed ära närtsinud on, nii siis kõigesuurema rahu ajal. Nad hakavad veel sügisel ajama ja juurduma, ning järgmisel juulikuul õitsevad nad. Kõigeilusamad on diad fiis, kui liiliad mitu

Gladiolus Childsi.

aastat ühel ja felsamal kohal on seisnud. Ka muru sees võitvad nad kasvada. On alumine muld hea, värste ja toitew, siis ei nõua liiliad suurt ravigemist; otse selle wastu on tähele pandud, et liiliad siis paremine kasvavad, kui maa pealmist kihti ei harita. Liiliate jaoks lijan ma mullale murumulda ja komposti juurde, ning kaian pealt iga aasta uueste peene sõnnikuga. Alles kui mitu aastat möödas on ja nad edenemises tagasi jäävad, või kui neid waja on

Montbretia died.

muretseda. See liilia aga on nii tore, et fibulate muretsmise waewa ära tasub. Istutatakse kewadel warakult. Ka jelle liilia fibulad ei tohi ümberistutamise puhul lüüa, waks saada, ja ostetakse fibulad aia-ärast, siis tuleb waadata, et nad turhapuru sees oleksid. Heaks edenemiseks on tal toitwat, läbilastwat, sooja, wärsket mulda ja rohkest hästi määndunud sõnnikut waja. On dieward närtsinud, jääb mullasse weel eluwõimuline fibul. Harilikult on ta küll pisut pisemaks läinud kui kewadel oli, sest suur hulk tagawara-ai-

paljundada, kaewan ma fibulad sügisel peale õitsemist ja lehtede närbumist wälja, istutan siis aga koha, enne kui nad lüüa waks jääwad, jälle ükssikult hästi ettevalmistatud seisukohale, tubliste 7—9 tolli sügawasse. Kõik liiliad tulewad sügawasse istutada. Rahjaks ei kannata walge liilia Põhja-Wenemaa külma kliimat alati küllalt hästi wälja, Lõuna-Wenemaale on ta aga täielikult sünnis.

Kuldwõõliilia ei ole meie kliima taim; ta läheb harilikult kahe-kolme aasia pärast wälja ja siis tulewad jälle uued taimed tema kodumaalt, Jaapanist paigale

Lilium giganteum.

neid tarvitati ära ja nusi ei saanud ta meie kareda kliima tõttu küllal-
baselt koguda, siiski on tal küllalt veel niipalju jõudu, et ka järgmisel
aastal mõne ilusa õie võib wälja ajada. Waja on ainult fibulat
külma eest kaitsa, ja see lõhep sel teel õnnets, kui novembrikuul esi-

Lilium lancifolium roseum.

meste käredate külmade puhul sõnnikut selle koha peale paneme, kus külb-
wõõ liilia seisab. Seisukoha ja ilmade järele tuleb sõnnikut 5—10 tolli
pakfuselt panna ja märtsi, aprillikuul jälle ära koristada.

Peale walge liilia peab Läänemere maadel veel tiigri-liilia
(*Lilium tigrinum*) talwele täielikult wastu.

Karikelluke ja liilia on lähedalt sugulased. Neil on ka
ühine waenlane, kes ühes oma inetu ja määrdiwa tõuguga lehed ja
õied paljaks närib. See on liilia-põrnikas, spargli-põrnika

jugulane. Niihästi seal kui siin aitab usin ülesotsimine ja ärähävitamine, niipea kui selle põrnika jälgi märgatakse. Seda tööd tuleb mitu päewa edasi jatkata, kuni viimaks kõik taimed puhtad on. Ilmus aga neid põrnikaid palju, siis võib katsuda neid sel teel ära hävitada, et lubjatolmuga või Thomas-jahuga kats korda päewas tolmutatatakse. Lehetõbe vastu, mis kuiwas maas kasvavate liiliate kallale asub ja lehed enneaegselt närtsima paneb, tuleb waratult Bordo

(Bordelaifi) ehk wääwli-lubja wedelikuga piserdada.

Lumekannike (Schneeglöckchen, Galanthus nivalis, подснежникъ). Kellal wõimalik on augustikuul mõni sada lumekannikese situlat saada, see istutatagu nad maha. On nad kord istutatud, siis pole enam waja muud hoolitseda, et neid ümber ei kaewata ja lehed neil wõimalikult külge jääksid kui nad maikuul ära närtsivad. Siis ilmuvad need kaunid õiekesed igal kewadel, kui lumi ära läheb, sadandetena. Nende arw kasvab iga aastaga suuremaks. Ilus suurte õitega lumekannike Elwesi tahab pisut paremat maad saada.

Lumekannike.

Liilia-põrnikas ja tema tõu.

Crocus (Crocus, Крокусъ или весенний шафранъ). Crocused õitsewad hästi wara ja sagebaste tuleb ette, et lilleõõber omal aias nii wara ei armagi veel õitswaid lillesid olewat, ja on otse jahmatanud, kui sealt õitsewa crocuse leiab, sest need hatawad õitsema, niipea kui lumi ära läheb. Ei tee külmad ja halwad wihmased ilmad latistusi, siis wältab crocuse õitsemine kats, isegi kolm nädalat. Wäiksed fibulakesed istutatakse sügisel ühes teiste fibulataimedega umbes 1½ tolli sügawusse ja umbes niisama kaugele üksteisest.

Chinodoxa luciliae on uus ilus finine kewadelill. Sibulad istutatakse oktoobrikuul ja jääwad siis mulla alla. Istutada tuleb niisuguse koha peale, mis kewadel warsti hästi palju päikest saab, ja ta muld olgu hea.

Scilla. Kewadije scilla rawitsemine on samasugune. Tema ilusaid, läikivaid siniseid, rippuvaid õisa ilmub jeda rohkem, mida kauemaks sibul hästi ettevalmistatud maa sisse puutumata jääb. Nagu kõik kewadelilled, ei salli need sibulataimed külma, märga ja rasket, aga ka mitte lahjat, kuiva maad. Maa olgu läbilaskew, kobe ja soe; kõige-parem wäetis: kompostimuld.

Scillasid on meil ka weel mõned ilusad weel juunikuul õitsewad sordid, mis nagu wäitjed hiatfintid wälja näewad. Nad on wähe tuntud aga odawad; paremad aia-ärid pakuvad neid oma nimekirjades tihti. On nad kord poolwarjulisesse kohta hea maa sisse istutatud, peawad nad mitu aastat wästu.

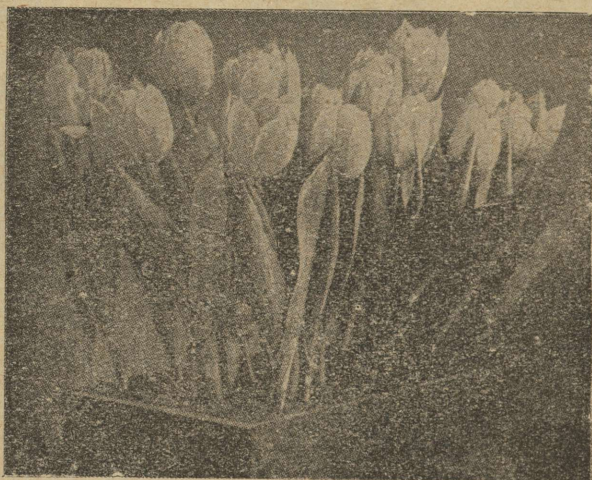
Pihne suurte õitega nartsiis „Decore“.

Nartsiisid (*Narcissus poeticus* ja *Pseudo narcissus*, Narzissen, нарциссы). Nartsiisid wõiwad sündsas, soojas, toilwas, läbilaskwas kultuuramaas aastatelaupa ühe ja sellesama koha peale jääda, ja siis lähewad nad iga aastaga ilka ilusamaks, nimelt kui nad sügisel komposti-wäetisi saawad. Kes uusi sibulaid ostab, istutagu neid

oktobrikuul, umbes 9 tolli üksteisest eemale ja 3—4 tolli sügavusse. Kewadel, kui nad ärastitsenud on, tuleb nende wahale teisi lillesid istutada. Nartsisside lehtesid ei tohi enne ära lõigata, kui nad närtitsenud on. Nartsissid — neid on üle kaheaja sordi — jaotatakse kolme jalka: Poeti-nartsissid (nende seas on ka meie tuntud walge, hea-lõhnaline), Trompeti-nartsissid ehk Pseudo-Narcisses (juurte õitega, kollased) ja tatsetid. Tatsetid ei ole Põhja-Wenemaale kõlbulikulud.

Tulbid (Tulipa, Tulpen, тюльпаны). Tulbid tulewad oktoobrikuul istutada, sibulad 3 tolli sügavasse, wäiksed sordid 6, keskmised 7, suured ja kõrged sordid 9 tolli üksteisest eemale. Tulbipeenraid kaitstakse külma ja hiirte eest kadaka oksie abil, mis neile peale laotatakse.

On lilled ärastitsenud, ei wõi sibulaid weel wälja wõtta; peale õitsemist lõigatakse õiewarred maha, aga lehed peawad alles jääma, kuni nad iseenejst ära närtitswad, siis alles wõib sibulad wälja wõtta,

Duc van Tholli tulbid.

hästi ära kuivatada ja soojas kohas alal hoida. Raske maa ei ole tulpidele hea, aga nad tarwitawad ka rohkeste sõnnikut, kui mitmekes aastaks ilusaks peawad jääma. Rasulik on iga aasta mõned uued tulbi sibulad juurde muretseda. Ilusad sordid on: Jost van Vondel (walge), La Precieuce (roosa, tumeda äärega), Kaiserkrone (punane, fulla-kollase äärega), Rose gris de lin ja Ophir d' or (kollane). Wäiksete õitega punast Duc van Tholl wõib nende peenarde jaoks, mis kaugele helkima peawad, wäga hästi tarwitada. Wioletti-punane wäga ilus tulp on Prääsident Lincoln.

Kõik need õitsevad hiatsintidega umbes ühel ajal, wõi natuke aega peale neid. Märksa hiljem õitsewad kõik Darwini: tulpide liiki kuulduvad tulbid. Need kasvavad ka palju kõrgemaks ja uhkemaks ja on väga soovitatawad. Üksna uus sort on Forsteriana.

Hiatsintid (Hyacinthus, Гиацинты). Kewadel õitsewate fibulataimede seas seisawad hiatsintid esimesel paigal. Wabasse maasse istutatakse hiatsintid sügisel oktoobrikuul, enne kui maa külmab. Nagu ülepea fibulataimedele, tuleb maa ka hiatsintidele kolme, nelja tolli sügavuselt läbiharida ja hiatsinti fibulad tulewad 8 tolli üksteisest eemale ja 3 tolli sügavasse istutada. Enne talwe ja lume tulekut kaetakse hiatsinti peenrad Põhja- ja Kesk-Wenemaal ligi poole jala paksuselt sõnnikuga. See sõnnik tuleb kewadel wiibimata ära foristada, niipea kui lumi läinud on.

Hiatsintid.

See lillesöber ago, kes iga aasta omal paar tosinat hiatsinti fibulat toa akna peale ajama paneb, saab terve talwe läbi kuni kewadeni õitsewatest lilledest rõõmu tunda; peale selle saab ta aastaks paar tosinat hiatsinti fibulat aia jaoks. Seft toas õitsenud fibulad õitsewad järgmisel aastal jälle, kui neid õieti rawitseda. See õige rawitsemine seisab selles, et diemars peale õitsenist ära lõigatakse, lehed aga puutumata jääwad, ja pottisid walges kohas weel mõni nädal mõõdukalt

kastetakse, kuni lehed päriselt ära närtsiwad. Selle läbi, et lehed nõnda üsna pikkamisi wälja surewad, koguwad sibulad omale tulewaseks aastaks jõudu.

On lehed ära kuivanud, siis wõetakse sibulad potist wälja ja hoitakse awaraks, soojas ja kuitas kohas kuni oktoobrikuuni alal; selle peale istutatakse nad aeda, kus nad weel jelsamal sügisel juurduwad.

Need sibulad ei õitse aias küll enam nii toredaste kui toas, aga kui mõni wärste sibul aia jaoks juurde osta, siis saame üsna meeldiwa õilme-ehite.

Hästi rawitietud hiatsinti sibul peab aias kolm, isegi weel neli aastat vastu, kuigi õied wäiksemaks jääwad.

Hiatsint armastab loomuliku maaniiskust peaaegu weel rohkem kui teised sibulataimed, sealjuures olgu maa soe ja läbilaskew.

Hiatsinti peenart on kõigeparem ligi kahe jala sügawuselt wälja kaewata; alla pandakse siis head wana mulda, weisesõnnikuga rohkesti segamine, peale ka head wanaste wäetatud mulda, aga kergemat ja läbilaskwamat, liiwaga segamine.

Mõnikord tuleb lillefibulaid, hiatsintisid, tulpiisid j. n. e. kohe peale äradiiskemist wälja wõtta, et teistele lilledele ruumi teha; nad istutatakse siis teise paika ümber, kus lehed pikkamisi ära närtsiwad ja sibulad walminewad, aga see ei ole kaugeliski nii hea kui see, kui nad puutumata jääwad.

Sugupeetud hiatsinti sordid aia jaoks on: La Grandesse (walge), Queen of the blues (helesinine), Regulus (pisut tumedam), La Peyrouse (tore portselani-sinine), Norma (roosa), Roi des Belges (tumepunane), Vellow Hammer (kollane).

Rõigeilusamad ja wastupidawamad sibulataimed Lääne-mere maade jaoks.

Rõigeaunimad ja ka kõigerohkem armastatud sibulataimede seas on küll liiliad. Rõigefergem kaswatada on muidugi põlew liilia (Echarlach-Türkenbund), *Lilium chalcedonicum* L., kõigeilusam on aga igatahes walge liilia (*Lilium candidum*). Ta on üks nendest wähestest lilledest, mis aastatuhandeid läbi ikka on suutnud armsaks jääda.

Täielikult kannatab talwe läbi ka Tiigria-liilia; teda kaswatatakse meie pool ka kaunis rohkesti; niisama hea ja kasulik on ka tema täistopsuline teisend *L. Tigrinum flore pleno* ja Fortunei ning splendens. Nad on kõigetugewamad igasugu mõjudele vastu panema.

Peaaegu niisama jägedaste leidub meiepool ka weel põlemat Türkenbundi liiliat — *Lilium Martagon* L., misjuguiseid ka mitmet

wärwi on, näit. dalmaticum ilusate mustjas-purpuripunaste õitega, album walgete, f. purpureum purpuri-violeti ja f. flore pleno poolelti täistopsuliste õitega.

Meie talwet vastu pidaw, aga ühtlasi ka haruldane liilia on siin Nankingi-liilia, *Lilium testaceum* Lindl. (teise nimega: *Lilium isabellinum* Kze, *L. peregrinum* hort.) See liil kasvab 5—6 jalga kõrgeks. Üksikud õied on nantingi-kollased, hea lõhnaga ja 3—12 ühe warre oisas. See ilus teisend on walge liilia sarnane, ka on tema kasvatus samasugune, nagu sellelgi.

Suurem osa liiliatest nõuab iga 5—6 aasta tagant teise koha istutamist, kusjuures uus muld alati rammus olgu.

Ümberistutamine ja sibulate jaotamine võetakse juuli lõpul või augusti algul, kohe peale õitsemist ette. Sibulad pandakse nii sügawalt, et nad 5—6 tolli mullaga kaetud jääwad.

Liiliatest, mis ka veel Peterburis talwe vastu peawad, nimetame järgmised: *Lilium Thunbergianum* ja tema teisend *atropurpureum*, *aurantiacum*, *fulgens*, *grandiflorum*, *Prince of Orange*, *Van Houttei*, *venustum*; edasi *Lilium bulbiferum*, *canadense*, *carniolicum*, *croceum*, *dauricum*, *Hansoni*, *Maximowiczi*, *pardalinum*, *parvum*, *pomponicum*, *pulchellum*, *pyrenaicum*, *Szovitsianum*, *tenuifolium*, *superbum*.

Soomitatav on kõiki liiliaid talwel kuiwanud lehtetega katta.

Waremalt leibus meie aedades jagedaste sibulataime *Kaiserfrone*, *Fritillaria imperialis* L. Selle teliskivi-punased õied ilmuvad mai algul, neil on enamaste kõigil enam ehk wähem wastik lõhn juures. Kaisertronil on ka palju teisendisi f. *rubra maxima* väga suurte, punakas-pruunide õitega f. *lutea maxima* kollane, f. *flore rubro pleno* täistopsuline punane, f. *flore luteo pleno* kollane täistopsuline. Viimaselt kaks nimetatud sorti on sellepärast ka kasvatuses pisut õrnemad. Pareim on f. *sulphurea* wärvlikollaste ja „Aurora“ kollaste õitega. Peale selle on veel walgefirju f. *rubra foliis albo variegatis* ja kollasefirju lehtedega f. *rubra foliis aureo variegatis*; õitewärw on wõlemil teliskivi-punane. Bucharast pärit olewal liigil f. *inodora* ei ole nii uimastawat lõhna.

Enam wäärtuslisemad õied on maalelaua-lillel — *Schachbrettblume*, *Fritillaria Meleagris* L. Üksikud õied on purpuripunased, walfjate plekkidega. Peale selle on veel teisa, näit. puhta walgete, violeti täpiliste, punakas-pruunide, punaste ja violeti värwi õitega. Suurematesse jalkadesse kofku istutatult annawad need maalelaua-lilled mõjuka pildi, osalt annawad nad ka häid lõiteõisa.

Peale nende kahe tuntud laadi on veel suurem hulk maalelaua-lilleid, mis asja-armastajale iseäranis tähelepanemisevääril on. Regel ja Resjelringi botanika-pomologia aias Peterburis on neid peale kahetümne

sordi. Meie nimetame siin veel mõned paremad nendest: *Fritillaria lutea* (aurea), *latifolia*, *camtschatcensis*, *pallidiflora* j. n. e.

Kõrgema kašwuga fibulataimedest kannatab meil ka kuiwanud lehtede kätte all *Hyacinthus candicans* talwe läbi. Puhta walged, õied seisawad 15—30 tükki kahe ja kolme sõrgu ja teine sõrg veel kõrgema warre otsas. Selle imehea lille fibulaid võib ka sügisel maaft ära korjata ja talwe läbi kuni kewadise uueste istutamiseni keldris kuival hoida.

Edasi on wastupidamad veel järgmised fibulataimed:

Allium, õie-lauk. Wäga mitmet laadi ja lugupeetud ehtetaim. Kõige rohkem kaswatatakse meie pool: *Allium narcissiflorum*, õied sügaw-purpuripunased; *A. Moly*, kuldkollane; *A. coeruleum*, ilus taewakarwa-finine; *A. nigrum*, walge; *A. azureum*, taewakarwa-finine; *A. fragrans*, lõhnaw fibulataim punaste, pärastpoole walgete purpurijooneliste, wanilje järele lõhnawate õitega. Nõuab head talwe-kaitset. *Allium Mac-Nabianum*, niisama ka punaste õitega, sedasama warwi õitega on ka *A. roseum*, *A. Murayanum*, lilla; *A. stipitatum*, lõhnawad rooja-lilla õied, *A. Ostrowskianum* punaste, lõhnawate õitega. — *Allium*id nõuawad talweks kerget kaitset kuiwanud lehtedest. Nende wäiksed fibulad istutatakse kaunis harwa mitte liiga raske mulla sisse.

Bulbocodium vernum. Tema purpurivioletid õied ilmuvad wara kewadel veel enne lehti. Edeneb kõige paremine poolwarjus. *Leucojum*'i, *Calanthus*'i ja *Eranth*'isega kofkuištutatult kewadiste lepeenardele sünnis.

Chinodoxa Lucilliae, (Schneestolz), üks uuematest ja kõige ilusamatest kewadel õitsemist lilledest. Õied toredad taewakarwa-finiised, alt-poolt lähewad walgeteks üle. Alba f. õied on üsna walged.

Colchicum, (Zeitlose). Mitmed tema sordid on wäga ilusate suurte õitega, näituseks *C. speciosum*, purpuriroosa õitega; *C. byzantinum* walfjad-punased; *C. candidum*, walged õied; *C. variegatum*, walged, purpuriruudulised õied. Nad õitsewad sügisel, kaunis on neid harwade ilupuude falkades wahetada istuda; tähendada tuleb, et kõik *colchicum*id fihwtised on.

Eranthis hiemalis, (Winterling). Dieti ei tohiks seda lille fibulataimede hulka lugeda. Ta õitseb wara kewadel, ja on jellepärast lugupeetud. Õied on kollased ja seisawad wõrdlemisi wähe aega otsas. Poolwarjus ja falkades, ilupuude all torkab ta iseäranis oma warase õitsemise tõttu mõjukalt silma. See lill on ranunculaceede liigist.

Galanthus nivalis, lumekannike. Tuntud, wara õitsew fibulataim. Temal on palju teisendist, millede õied veel suuremad, näituseks *Galanthus Elwesi*.

Iris anglica ja *Iris hispanica*. Neid kahte lille on wiimastel aastatel palju kaswatama hakatud; nad on toredad mõõgaililled; sügisel

tiheidalt salkadesse istutatult ja kergelt kaitstult ajavad nad mai lõpul ja juunikuul oma toredad õied välja. Õied on kõigi värvi, väljaarvatud punased. Eugupeetud lõikelilled.

Leucojum vernum, (Knotenblume). Suur lumekannike. Meiepool leidub teda mitmetes aedades. Iga õielehe otjas on kollakasroheline täpp ja õied on märksa suuremad kui eht-lumekannikesel. Rõõgem kui *Leucojum vernum* on *L. aestivum*. Iseärans kasulit warase õitse-mise tõttu.

Muscari, *Muscati* hiatfint. See fibulataim õitseb warakult ja temast on õige mitu sorti olemas; kõigerohkem tuntud on nendest: *M. botryodes*, *racemosum* ja *monstruosum*. Iseärans soovitamise-wäärt on Max Leichtlini poolt Baden-Badenis kasvatatud sort *Muscari Aucheri* Boiss teise nimega: *Botryanthus Aucheri* Boiss.

Narcissus poeticus, luuletajate nartsiis. Waewalt, et mõnda teist fibulataime leidub, mis walge lillia kõrwal nii suurt laialilagunemist meie aedades oleks leidnud, kui luuletajate nartsiis. Nartsiisifid on ligi 150 iselaadi, misjuguiseid jälle omalipoolt diekrooni iseäralduste läbi mitmetesse laadidesse jaotatakse. Peale luuletajate nartsiisi, millel ka palju teisendisi, kasvatatakse suuremal määdul veel walget täistopsulist nartsiisi (*Narcissus poeticus* fl. pl.) *Pseudo-Narcissus* Van Sion, kollane täistopsuline, *N. incomparabilis* ja trompeti-nartsiisid. Iseärans ilusad sordid wiimastest klassist on: f. *maximus*, *Empress*, *Bicolor* *Horsfieldii*, *Golden Spur*, *Emperor* ja teised.

Ei ole kaunimat pilti, kui tiheidalt trompetinartsiisidega kaetud peenar. Wiimastel aastatel on sagedaste ette tulnud, nimelt harilikluse ja täistopsuliste luuletajate nartsiiside juures, et fibulast juba välja-ajanud õiewarred juba täieliseks ei kujune; õis jääb kesta sisse ja nartsiis ära, ilma et õitsemisele pääseks. See iseäraline tõbi on seni veel läbi uurimata. Seal, kus ta ilmub, tulewad fibulad täieste uuendatud mulla sisse istutada. Nartsiisi fibulate ümber istutamine ja jaotamine peab augusti lõpul ehk septembri algul sündima. Väljamaalt warskelt sisseweetud fibulaid võib veel oktobris mulda istutada. Kui iga aasta ilusaste õitsemist nartsiisifid saada tahetakse, siis ei tohi fibulaid peale väljaoitsemist kohe mullast välja võtta. Mitte waremalt, kui iga 4—5 aasta tagant võetakse nad mullast, jaotatakse ja istutatakse warske, toitwa mulla sisse ümber. Kaswuhooajal kannatavad nartsiisid, nimelt, kui nad juba mitu aastat ühes ja sellesamas kohas kaswanud, ka rammumise andmise häästi ära, mida üks kord nädalas võib anda ja mis linnusõnnikust olgu leotatud.

Ornithogolum (Vogelmilch, Petlema täht). Selmistega wõrreldes kaunis wähema iluga fibulataim, mida üksnes puude salkade kaunistamiseks poolwarjus võib tarwitada. Meiepool kasvatatakse aedades suuremalt osalt *Ornithogolum umbellatum*'i, kuna ilusam sort *O. narbonense* on.

Puschkinia scilloides. 10—12 dieliste tihedas tobaras seiswate portselani-finiiste õitega taim, sünnis kowadel peenardele.

Scilla amoena, Sinitäht. Ilusaste, finiselt õitsew kowadelill. *S. bifolia* ja *S. cernua* (*S. Sibirica hort.*) on sügaw-taewakarwa-finiiste õitega. Scillad on siin Läänemere maadel väga armostatud lilled ja neid kaswatatakse laialdaselt. Väga ilusad on ka *Hispania finitähed*. *Scilla campanulata* Ait. (*Scilla Hispanica* Mill), milledest walge, helesiniiste ja roosa õitega teijendisi on olemas. Viimase õied seisawad tobaras ja on kellakujulised.

Tulipa, tulp. Ütski teine taim ei ole juba aastasadandete eest nii kõrgelt hinda tõusnud, kui tulbid. 16. aastajaja keskel jõudis tul-pide hindamine Harlemis oma kõige kõrgema punktiini. Sel ajal mal-setud ühe ainsa uut sorti tulbi sibula eest 13.000 Hollandi kuldnat. Hollandis, Altmariis müünud üks lilleõõber 10 tosinat tulbisibulaid 190.000 kuldna eest ära. Sellest ajast saadil on Holland, ja seal iseära-nis Harlem, lillesibulate peakaswatuse kohaks.

Tulpisid on väga palju sortisid, kõigepealt jaotatakse nad waras-teks ja hilisteks, lihtsalt ja täistopsuliselt õitswateks. Meie aiatulpide seast on kõigetähtsam Tulipa *Gesneriana*. Lillepeenardeks on nimelt täistopsulisel tulbid soovitatawad, sest et nende õied märkja kauemine wastu peawad, kui lihtsalt õitswate tulpide õied. Väga ilusad on ühte wärwi ja tihedalt istutatud tulpide peenrad. Silmatorkaw teisend on nõndanimetatud *papogoi=tulbid*. Neil on väga suured, elawat, läikawat karwa õied. Rahjaks on selle sordi õiewarred liiga nõrgad; sellepärast tuleb iga õis ettewaatlikult peenitse kapi külge siduda.

Tulpide kuningannaks nimetatakse harilikult Greigi=tulpi (*Tulipa Greigii* Rgl.). See on tõeste juurepäraline lill. Selle tei-sendi lehtede peal on püergused, pruunid plekid, peawärw on purpuri-ehk sharlahipunane, põhjas tumetama, kollaka äärega plekiga. Harul-dasemad kui need on kollased teijendid, millel põhjas mustjas-pruunid plekid on.

Miatulpide seast olgu weel iseäranis filmatorkawate teijenditena E. H. Kreloge ja poja äri poolt Harlemis müügile jaadetud hiliselt õiswad Darwini tulbid nimetatud, mis väga mitmeselise wärwimän-guga on ja sagedaste üle kahe jala kõrgeks kaswawad.

Meie ei juuda siin kõikide sortide nimesid tuua, pealegi leiab ju neid igast lillesibulate katalogist.

Lõpuks anname weel mõned näpunäited *w a b a m a a t u l p i d e k a s w a t u s e k s*.

Tulpide istutamisega võib siis alguft teha, kui selleks määratud peenrad septembri lõpul wabaks on saanud. Sibulaid võib aga ka weel oktoobris istutada, nii kaua kui maa weel külmanud ei ole. Tul-bid istutatakse kaunis tihedalt, 3—4 tolli üksteisest eemal, ja waada-tatse, et sibula õis weel 3—4 tolli paksujelt mullaga kaetud oleks. Peale

jelle kui peenar täis istutatud on, kaetakse ta määndunud, peene sõnniku kihiga. Kui mitmewärmilisi tulpisid segamine istutatakse, mis ju ka omaist lohast ilus on, siis waadatagu, et kõrgema kasvuga sordid keskele tulewad.

Peale väljaoisemist kewadel lõigatakse õiewarred pealtpoolt lehti maha. Kus peenarde peale mai lõpul teisi õitsewaid lillesid istutatakse, seal võetakse fibulad ettevaatlikult välja ja pandakse nad keeduwilja aias peenra peale mulla sisse, kusjuures aga lehti wigastada ei tohi, sest et nad fibulate walmimiseks tarwilikud on, mis 2—3 nädalat aega wõtab. Alles siis, kui kõik lehed kuivanud on, võetakse fibulad mullast, puhastatakse ära ja hoitakse pööningul alal, kuni nad sügijel uueste maha istutatakse.

Meie äranägemise järele on kõigejündsam seisupaik fibulatele, ka naritsisi fibulatele, kiwimaja pööning, millel telliskivi katust on.

Kus äraõitsenud tulbid tülinaks ei ole, seal võib neid ka terve suwe läbi peenrale jätta. Iga 4—5 aasta tagant võetakse nad siis ülesse ja istutatakse värsket toidurikka maa sisse.

Wäitseid seemnesibulaid võib kuhugile tagawara peenra peale istutada ja sinna kaheks aastaks tülitamata jätta, kuni nendest ka tugewad õitsemisewõimulised fibulad walmiwad.

Meie oleme lõpule jõudnud. Nagu meie seletustest selgub, on ka fibulataimede seas terve rida niisuguseid wastupidawaid lillesid, mida iga aiafobrale soojalt soovitada võib. Nende kasvatamiseks ei ole ei soehoonet ega ka sõnnikulawa waja.

(F. Winkler.)

Taimehoone- ja salgalilled.

Kes oma aeda suwe puhuks tõeste toredaid lillepeenraid soowib, mis iga külalist imetlema paneksid, see peab juba salgalilled tarwitsusele wõtma. Paremad nendest aga nõuawad ületalwe hoidmist soehoones, puudub aga see, siis peab neid toas ületalwe hoidma.

Järgmised kahesja salgalille on kõigetähtsamaks ehteks meie aiale: pelargonia, fufsia, begonia, abutilon, heliotrop, lantana, lobelia ja salwia. Kuigi neid kõiki soehoone lilledeks nimetatakse, siiski võib neid ka toas ületalwe pidada. Selleks, et need lilled talwe toas hästi wastu peaksid, tuleb ainult niisuguseid tuppä wõtta, mis pottis hästi läbi juurdunud oleksid, mitte aga niisuguseid, mis alles sügijel enne tuppä wiimist pottidesse on istutatud.

Igaühte nendest kahesjast lillest paljundatakse kewadel istutuseoljate kaudu.

Istutuseoljad istutatakse kastidesse liiwa sisse, kus nad ühemõõdulises soojuses ja niiskuses juured välja ajawad. Sel kombel läbi juurdunud

istutuseokjad istutatakse pottidesse, ja ravitsetakse seal nagu iseseiswaid taimi kunagi.

Istutuseokjad tulewad soehoones weebruarikuu lõpul või märtsikuul lõigata, toas aga hiljemine — aprillikuul. Istutuseoksa lõigates tehakse wiimane lõige kohe alumise lehe tagant. Wiimane või ka kaks wiimast lehte näpistatakse istutuseoksa küljest ära, ja istutuseoks pistetakse siis tugewaste liiva sisse; liiw tuleb istutuseoksa kohalt kofku wajutada, et istutuseoks hästi seisaks ja küljeli ei langeks, kui teda lastetakse.

Kui asja-armastajal wäikefiki soehoonet tarwitada ei ole, siis võib lastifeje, kuhu istutuseokjad istutatud, pealt klaasiga kinni katta ja akna peale walgesse seada.

Ei ole mõnesugustel põhjustel võimalik kewadel istutuseokfi lõigata, siis võib jeda ka sügisel teha, sest et nad ka sel ajal kergesti juurduwad. Niiisugused augustikuu istutuseokjadest saadud lilled jääwad siis niisama nagu wanad emalilled ületalwe tuppä, ja kewadeks, kui nad wabasfe maasfe tulewad istutada, on nad siis juba kaunis suurteks kaswanud.

Istutuseokjade lõikamine.

Gummipuu ja pelargoni istutuseoks.

ilusaks suureks ja juurduwad hästi.

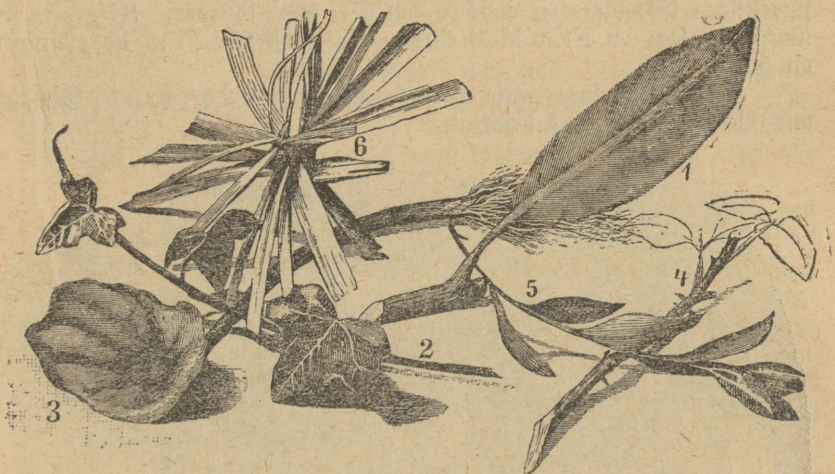
Kuna need taimehoone ehk salgalilled toredamad ja suurema dekoratiwlife wäärtusega on kui teised aialilled, siis tarwitawad nad

Kuid suurt hulka lillesid kauemat aega toas pidada, on sagedaste kaunis raske ja tülikas, sest et nad palju ruumi wõtawad, sagedat kasmist nõuawad j. n. e. Sellepärast on ka asja-armastajatel ilklagisoowitaw paljundamist kewadel ette wõtta, isearanis, kui lillesid enam ehk wähem suurel hulgal tarwis on.

Peale selle kui juurduwad taimefeseid pottidesse on istutatud, seatakse (kaewatakse) nad sõnnikulawasse, kus neid seni ravitsetakse, kuni wabasfe maasfe võib istutada. Kuna nad sõnnikulawas mitte ainult soojust ja walgust ei saa, waid ka wärsket õhku, siis kasvawad nad siin warsti

selle eest ka paremat, rohkem haritud maad, kui harilikud juvelilled. Sellepärast tuleb neid alles siis muretseda, kui maa asja-armastaja aias juba küllaldaselt neile ettevõtmistatud on, toores, vähe haritud maas ei maksi neid kasvatada, seal saab ravitseja ainult pettumust tunda.

Pelargonid (Pelargonium, Пеларгония). Pelargonisid on pea-asjalikult kolme liiki: 1) suurte õitega Inglis pelargonid, need ei kõlba sugugi vabas maas kasvatamiseks, vaid ainult taimehoonetes ja tubades; 2) rippuvad ehk efei-pelargonid, efeisarnaste lehtedega, pea-asjalikult pallonite ja lilleatende peale, ja 3) Tsonal- ehk šharlahi-pelargonid. Siia hulka kuuluvad need pelargonid, mille lehtedel tume rõngas peal ehk ka õie-šharlahi-punased on.

Mitmesugused istutuse oksad.

1. Gummipuu, 2. efei, 3. peperomia, 4. roos, 5. melaleuca, 6. cyperus.

Nende tsonal- ja šharlahi-pelargonide seas on lihtsate (ühelordsete) ja täistopuliste õitega sortisid. Niihästi ühed kui teised on väga tähtsad lilled vaba maa jaoks. Peale selle on veel kirjude ja valgete äärtega lehtedega pelargonisid. Vabas maas kasvatamiseks leidub lõpmata hulk pelargoni sortisid, nimetame nende seast järgmised: Meteor — helepunane, Henri-Jacobi — tulipunane, Königin Olga von Würtemberg — tume-tulipunane, West Brighton Gem — šharlahipunane, Duchesse de Cars — puhta valge, suurte õitega. Muudugi ei ole siin veel kõigi ilusamate pelargonide nimed üles loetud, iga aasta ilmub hulk uusi täiendatud sortisid turule. Kõigeparem talvitamise

koht pelargonidele on külmas taimehoones, kuid ka toas võib neid üsna hea tagajärjega ületalve hoida.

Heliotrop (*Heliotropium*, Гелиотропъ). Kõikide poolt tema imeilusa lõhna poolest armastatud lill, talvel aga tarvitab ta toas walget ja sooja paika, kui tahetakse, et ta ka järgmisel aastal oma ilusa õilme-ehtega meid rõõmustaks. Ülepea nõuab see lill sooja kohta, kus teda ületalve hoitakse. Temast ei peeta mitte ainult tema waniljesarnase lõhna pärast lugu, waid ka sametliste tumesiniste õite pärast, misjuguiseid suwel nii rohkesti ilmub, et wäike peenar kümneforma lillega terwele aiale iluts võib olla. Et aga täielikult head ja rikkalikult õitsewat heliotropi saada, selleks tuleb neid lillesid ainult ustayast kohast osta. Üks kõigeparematest rikkalikult õitsewatest sortidest on wana sort — Anna Turell. Uuel suurte õitega hiiglasordil, mida seemnetest suwelillena kaswatatakse, on õied pärijelt ilma lõhnata. Kõigepeenem, tumesinine sort on Frau Medizinalrat Lederle; ka Frau Toschinger on hea.

Heliotropi-peenra peale võib ka mõned rejeeda seemned külwata, mis siis nende wahel kaswatwab.

Fuchsia hybrida.

L a n t a n a (Lantana, ЛАНТАНА). Lehtede poolest tuletab see lill pisut heliotropi meelde, ja ka kasvatus on neil ühesugune. Lantana õied on ilma lõhnata ja mitmet karwa — walged, kollased, roosad ja pruunid. Lantana kasvab madala põõsa kujul ja õitseb ohtralt.

F u c s i a d (Fuchsia, ФУКСИЯ). Praegusel ajal on fuksiad jällegi hästi moodjateks lilledeks tõusnud, iseäranis kus uusi ilusaste õitseteid sortisid on saadud. Talweks seatakse fuksiad külmhoonesse, kuhu külm ligi ei pääse. Märtsikuul tuuakse fuksiad sealt soehoonesse või tuppa, kus nad kasvama hakavad; on mõjud juba paari tolli pikkused, siis lõigatakse nendest istutuseotksad. Fuksiad võib ka toas ületalwe hoida, seda parema tagajärjega, mida külmem tuba on. Harilikult soojusega tubades hakavad fuksiad liiga varakult mõsufid ajama, ajavad juba novembris, detsembrikuul mõjud wälja, et aga sel ajal päikene puudub, jäävad need mõjud lõmfaks ja nõrgaks.

Mõned fuksiad sordid, näit. Fuchsia gracilis ja Ricartoni kannatawad pehmemas kliimas ka talwe wabas maas wälja, kui nende juured sügawal maa sees on. Maapealsed osad külmawad igatahes ära, aga juured ajawad uued mõsud wälja.

Harilikult aga mõetakse fuksiad sügisel maa sees wälja ja hoitakse jahedas ruumis ületalwe. Maitkuul kärbitakse offi ja juuri ja istutatakse nad jälle wälja.

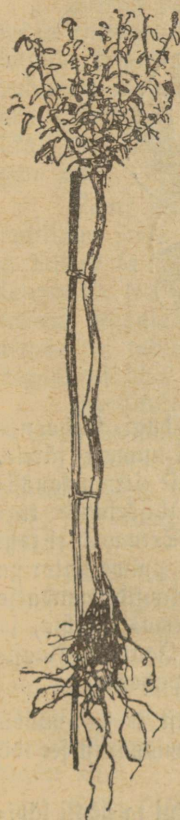
Fuksiad on ka hõlbust kõrgetüwituteks kaswataba. Seesugusel kujul on nad hästi ilusad, aga siis ei mõi neid soojawõitu toas sugugi ületalwe pidada.

Fuksiad edenewad poolwarjus paremine kui päiksepaistel. Ilusad sordid on: Schneewittchen (walge), Phänomenal (tumefinine, täistopsuline), Berliner Kind, Fürst Otto von Stolberg j. n. e.

A b u t i l o n (Abutilon, АБУТИЛОНЪ или КОМНАТНЫЙ КЛЕНЪ). Kaitsemine samasugune nagu fuksiatel, kuid talwe kannatab ka soojas toas palju paremine wälja kui fuksiad, kuigi ka seda sündsam on jahedas ruumis ületalwe hoida. Ühtlasi olgu õht puhas ja puudugu üleliigne niiskus.

Madala kasvuga sordid on iseäranis sündsad wäiksetesse falkadesse ja rabattidesse, kuna kõrgema kasvuga sortisid põõsaste wahel ja suuremate falkade jaoks tarwitatakse.

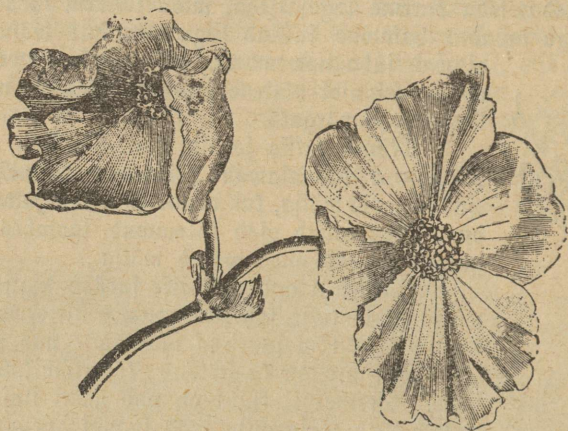
B e g o n i a (Begonia, БЕГОНИЯ). Begoniad mõib kolme liiki jaotada: 1) l e h e b e g o n i a d, need on toredad soehoone lilled ja ei tõlba wabas maas kasvatamisteks; 2) juurte õitega j u u r e b e g o n i a i d

Fuksiad kõrgetüwit
juuretombuga.

ja 3) wäitsete õitega alaõitsewad begoniad (*Begonia semperflorens*). Suurebegoniad on lihtsate ja täistopuliaste õitega, mitmesugust larwa, walgest kuni tumepunaseni. Iseäranis efektilised on tulipunaste õitega sordid. Suurebegoniad paljundatakse harilikult istutuselõikade laudu, mis emataimede küljest märgisituul lõigatakse, aga ka külwamise teel võib neid paljundada.

Suurebegoniad võib meil jaanuari lõpust kuni weebruarini külwata. Nende ülipeenikaste seemnetega taimede kasvatamine ei olegi nii väga ränk, nagu harilikult arwatakse, waid neid võib isegi sooja elutoas üles kasvatada, kui küllalt hoolikas olla.

Suurebegonia lihtne õis.

Rus soehooned läepärast, wõetakse külwamine muidugi soehoones ette. Kõigesündsam õhusoojus on 15—16 kraadi Reaumuri järele. Ülipeened seemned külwatakse kõigeparem õige madalatesse seemnekaussidesse jämeda teradega liiwa, lehe-, nõmme- või hästi läbiõelutud turbamulla segu peale ja liisutakse kergeste mulla wastu. Seemneid ei tohi mullaga katta. Peale külwamist tehakse seemnekaussid pulwerisatoriga hästi niiskeks ja kaetakse puhta klaasruuduga. Seemnekaussid pandakse kas paljundamise peenrasse või muidu elutoas kõigesoojemasse kohta, ja hoitakse kuni idude wäljalbõmiseni alati hästi niisked. Syapäew klaasiruudud higitillakdest, mis neile seestpoolt külge lõowad, puhastada.

Jämedamalt piserfesi seemneid piserdada ei tohi, sest et see muidu seemned ära uhutaks. See ongi pealegi see põhjus, mispärast see töö wilumata aednikkude käes tihti peale luhta läheb.

Iseäranis hästi ja kiireste edeneb begonia seeme, kui ta hästi läbiõelutud turbamulla peale külwatakse. Turbel, mis terve aasta läbi õhu käes seisnud, on kõige parem tarwitada.

On seemneidud juba kats esimest lehelest saanud, siis tulewad klaasruudud pealt ära võtta. On öieti külvatud ja külvi eest hästi hoolt kantud, siis idanewad nad findlaste 6—12 päewa jooksul, muidugi, kui seeme hea oli.

Niipea, kui noored taimelised juba pintsetiga võtta annawad, tuleb neid hästi puhtaks peslud lausfidesse piferida. Seda piferimist tuleb 2—3 korda korrata. Terve aja läbi on soojus peatingimisel ja findlustab noorel taimel kiiret edenemist. Niipea kui natufenegi hallitust ehk seenetamist märgata on, peab kohe ümber piferima.

On noored idud tugevad küllalt, s. o. niipea kui mõlemad esimesed lehed hästi kosunud on, tulewad nad üfsitult wäiksetesse pottidesse istutada. Noored taimed idanewad igakordse istutamise järele wäga kergeste, sellepärast on hea istutamist lühikeste waheagade järele korrata.

Pilwis päewadel oldagu noorte taimede lastmise ja pijerdamisega wäga ettevaatlik, sest et nad muidu kergeste mädanema lööwad. Noorte taimede kõige kurjem waenlane on hallitus, mis hõlpsaste halwa õhu, puhufeta oleku ja üleliigse niiskuse tagajärjel tekib ja taimed üliküirelt ära häwitab. Sellepärast waadatagu noored taimed igapäew hoolikalt läbi ja istutatagu kohe ümber, niipea kui wähegi hallitust märgata on.

Noori juurebegoniaid on soowitataw aprilli algusest kuni kesk aprilli pottidega sooja sõnnikulamafasti mulla sisse panna. Enesefiti mõista, et taimed ka siin wajaduse järele weel kord ümber istutama ja üksteisest kaugemale seadma peab. Kes ilma selle tööta läbi tahab saada, võib noored begoniad soojalawa wabamulla sisse istutada. Suwifuu algul, niipea kui tubliste soojaks on läinud, võib wabamulla sisse istutatud begoniatel ühel soojal, wihamasel päewal afnad rahulikult pealt ära võtta.

Harilikult toowad begoniad, millede eest kirjeldatud wiisil hoolitsatud, juba miiendama lehega esimesed öied.

Suurebegoniatel kulub mahakülmamisest saadit kuni täieliku õitsemiseni umbes neli kuud aega. Oleme nii siis weebruari algul külmunud, siis saame juuni keskpäewadel wõi juuli algul juba ilusad, õitsewad lilled.

Weel kiiremine kui juurebegoniad edenewad n. n. alaõitsewad begoniad, *Begonia semperflorens*, milledest grupelilledena *Begonia semperflorens atropurpurea* (Vernon) nana compacta, semperflorens Zulukönig, semperfl. Goldkönig, semperfl. gracilis, semperfl. magnifica ja begonia uuemad jorbid semperflorens Berna, semperflorens coccinea (Quedlingburger Kind) ja semperflorens gracilis rubra (Feuerball) isääralist tähelepanemist wäärt en.

Seda liiti begoniaid ei ole meie kunagi enne 10.—15. weebruari maha külmunud, sest et nad weel warasemalt maha külmwatult oma kiire kasvutõttu alati liiga suureks saawad.

Suwitawa teada-andmise begoniate ja teiste wäiksete seemnete külwamise üle awaldab hra Karl Pillat (Austriast, Alterseeft) Mölleri „Deutsche Gärtnerzeitung'is“.

„Nii mõnelgi aednikul on begoniate ja teiste üliwäiksete seemnete külwamisega sagedaste palju kimbatust. Waewalt on noored taimelised nähtawale ilmunud, nii langewad nad ka juba lonku, olgugi et mullasegu kõige hoolikamalt walmistatud oli.

Üksna lihtsaks abinõuks üliwäiksetest seemnetest tublide taimede saamiseks on see, et need seemned mulla asemel puhta puusõesisse külwatakse. Selleks otstarbeks tõugatakse puusõssi hästi peeneks, mitte aga just tolmuks, waid üksna wäikseteks tükkideks, nii et kindel võib olla, et seeme kastmise läbi liiga peene sõepuru alla uhitud ei saa. Kirjelbatud kombel walmistatud sõepuru ei ole ka waja seemne lauslidesse panna, waid teda võib paljundamise-peenra peale riputada, mille peale siis ka begoniate seeme külwatakse ja pulwerisatoriga niisutatakse. Sõssi ei tohi aga ilmasi ära kuiwada, mis ka iga teisele külwile üksnes kahjulik oleks.

Säärانىs kiireste edenewad noored taimelised, kui kewadel neile päike peale lastakse paista ja sõssi alati hästi niiske hoiatakse. Mõad-nema need noored taimed selkombel kudagi ei lõõ ja nad wõiwad selle taimepeenrale ka kauemat aega jääda, kui muidu sunnitud ei olba neid juba õige tihkusestena piserima.

Puusõbe asemel võib sellesamaks otstarbeks ka puhtaks pestud, peeneeralisti jõeliima wõtta, kuid sellejuures tuleb ijaarانىs suure hoolega kuiwamise eest hoida, sest et liim kange kiire kuiwama on ja taimeliste elu alaliselt hädaohus ripub.“

Weel olgu tähendatud, et mõned aednikud nimetatud külwi jaoks tarwis minewa mulla, selles, et selles elawaid idusid häwitada, läbi kupaawad wõi tuliseks ajawad. Meie ei ole seda ilmasi teinud ja oleme sellest hoolimata tarwiliku hoolitsuse tõttu aastas mitu tuhat noort begoniat kaswatanud. Niisugustele mullasortidele, mis hõlpsaste sam-malt kaswatama hakawad, on tuliseks ajamine tingimata soowitatav.

Mis nüüd begoniate edaspidisesse kaswatamisesse puutub, siis olgu öeldud, et nad oma rikalikule juurewarale ja nii paljude õite alaliseks edenemiseks hästi palju toidust tarwitawad. Võib finnitada, et nad selles asjas peaaegu täitmatad on, sest nii pea kui neile nende kaswu-hooajal mitte rikalikult wett ja wäetist ei anta, jääwad nende õied wäiksemaks.

Päris juurepäralisi juurebegoniaid saame siis, kui ümberistutamise mulla sisse umbes $\frac{1}{3}$ õhu käes kuiwatatud ja pihus peeneks sõrutud lehmakooti (puhast lehma wäljaheide) segame. Tõsiseid hiiglabegoniaid kaswatati mullasegu sees, mis lehemullast ja seasõnnikust ühesuurustes osades kofku oli seatud. Muidugi peab seesugune kompostihunif mõnda aastat määnduma ja teda tuleb sagedaste ümber kaewata,

enne kui teda tarvitada võib. Üks osa nendest viimati nimetatud juurebegoniatest seisib lõpuks 7—8 tolli laiades pottides ja üheainsast taimest aitas terve lillelaua kaunistamiseks tällasdaselt. Muidugi lasti ühel taimel mitu võsu kasvada.

Et juurebegoniad ka lillelaskades hästi ilusalt mõjuksid, peab nende jaoks määratud peenrad hästi rammusa, tobeda mullaga 1—1½ jala sügavuselt täitma. Selle mulla hulka segatagu tubli osa wana peenikest lehmaõnnikut. Peale begoniade istutamist võib üle terve peenra veel 2—3 tolli kõrguselt läbimääändunud lehmaõnnikut panna. On taimed peenardes hästi juurdunud, siis tuleb neid kuiwade ilmadega igapäew läbiulatawalt kasta, ja nädalas wähemalt kord rammumett anda.

Sel kombel kasvatahes saab kasvataja oma juurebegoniatest suurt rõõmu tunda. Pea-asi on muidugi, et ka hästi suurte õitega ja ka ilusa kujuga õitega lillesid istutatakse. Sellepärast telligu igamees oma seemned wõi juured kõigeparematest äridest, sest wastasel korral võib wäga fergelt alawäärtuslist kaupa saada, mida tällalt veel lihtumaks.

Lillelaskadesse istutamiseks walitagu hiiglaõieliste juurebegoniade (*Begonia hybrida gigantea*) seast üksnes puhtad wärwid: tumepurpuripunane, roosa, walge ja kollane. Ühewärwilised grupid mõjuwad alati kõigetoredamine.

Pottides kasvatamiseks on peale nende ka veel sündsad Wilhelm Pfigeri poolt Stuttgartis kasvatatud käharad begoniad (*Begonia hybrida gigantea crispa*) ja n. n. habeme juurebegoniad (*Begonia hybrida g. g. cristata*). Täpilisid juurebegoniad (*Begonia hybr. marmorata*) on üksnes rohlem omapäralsed kui ilusad.

Toredad, niihästi pottides kui ka wabas maas kasvatamiseks on täistopjulised begonia-sordid hybrida flore pleno. Imetoredad lillepeenardele istutamiseks on ka begonia-sordid Graf Zeppelin ja Lafayette, misjuguheid ka hõlbus on istutuseojsade läbi paljundada.

Weel olgu tähendatud, et siin sagedaste ka selle läbi efsitakse, et jalkadesse istutamiseks määratud juurebegoniaid liiga wara ajama hakatatakse, mille läbi nad kaunis tihti tõbiseks jääwad. Meie istutame oma seni kuiwa liiwa wõi turhapuru sees alal hoitud begonia juured märtsi algul kaunis tiheidalt sõnnikulawasse. Sooja aluspõhja ja päikese mõjul kasvawad nad siis wäga hästi. Peale selle kui nad tubliste edenenud on, istutatakse nad enam kaugemale ükssteisest. Pottisid nad ei saa, waid nad istutatakse ojskõhe kasiist ühes mullatombuga peenardesse.

Juurebegoniatel on iseäraline, wäga kardetaw tõbi olemas, mida ka meie pool kaunis tihti ette tuleb. See häwitab taimed tingimata. See tõbi tuleb pea-ajalisult liiga kuiwast õhust. Seda tõbe nimetatakse trippiks ehk roosteks. Ta awaldab ennast selle läbi, et lehtede alumine

pool nagu roostepruuni korraga üle tõmmataks, pärastpoole ilmub see roostepruun kord ka lehtede ülemise poole, õienarte ja pungade peale. Kui tõbiseid taimi lähemalt uurida, võib isegi palja silmaga lehtede vahel imetilluseid valkjaid elukaid märgata. See putukas sünnitabki selle kardetava tõbe. Abinõu sellest elulast lahtrisaamiseks kahjuks ei ole. Sellepärast tuleb taimi hoolega silmas pidada, ja niipea kui selle putuka jälgi märgata on, see taim kohe ära hävitada, sest püüsta pole enam midagi. Ühemõõduline soojus, igasuguse tõmbetuule eest hoidmine, puhtus ja ka küllaldajelt niiske õhk on kõigeparemad abinõud selle tõbe tekkimise vastu.

Selliv salvei (*Salvia splendens*.)

Peab veel tähendama, et seemnest kasvatatud juurebegoniad esimesel aastal nõrgalt õitsevad, päris õitsemine algab neil teisel aastal.

Sügisel närtiswad juurebegoniad varred ära ja maa seest võetud juurenubulad hoitakse kuivas ja soojas kohas alal, kuni weebruari- ja märtsikuul jälle pottidesse istutatakse.

Kes tülikat seemnest kasvatamist ette ei taha võtta, sellel on muidugi parem juuri osta, või veel parem otse lillefid.

Juurebegoniad tarvitavad oma täielikuks edenemiseks hästi toitvat fergert maad, soojust ja niiskust.

Et begoniad kohe peale wabasfe maasfe istutamist ohtraste õitfema hakatfid, tuleb nendest küllaldaselt tugewad, hästi edenenuð eksfemplarid wälja istutada, jalg maad üksteisest kaugele. Suured tulewad peale efimefi külmafid, mis lehed ära närbutawad, maa seest wälja wõtta.

Juurebegoniaid wõib ka juurte lahutamise teel paljundada.

Salvia splendens. Salwia, alles kestfuwel ilmuvad helepunased õied on hästi toredad. Kuna see lill õitfemiseks palju soojust tarvitab, siis ei ole teda põhjapoolfel Wenemaal küllaldaselt soowitataw kaswatada, sest et ta siin liiga hilja õitfema hakkab, ifeärانىs kui suwi weel külm juhtub olewat, ka ei õitse ta siin nii lopjakalt kui soojas kliimas. Paljundada wõib teda istutuseotfjade ja seemne kaudu. Wabas maas nõuab ta sooja päikesepaistelist kofta ja tubliste niiskust. Üksitud põõsad kaswawad $\frac{1}{2}$ arsfina kõrguseks.

Lobelia fulgens. Tore lill tulipunaste lehtede ja õitega. Paljundatakse seemnete kaudu ja juurte lahutamise teel. Sügisel wõetakse lobeliad maa seest wälja ja wiidakse taimehoonesse wõi keldrisse, kui toas sündsat ruumi pole, sealjuures tõmbab ta oma lehed üsna kokku. Ühest ületalwe peetud tugewast lobeliast wõib juurte lahutamise teel kakskümmend wõi weel rohkem uut lille saada. Harilikult paljundatakse teda ka just juurte lahutamise teel, sest et sel kombel palju paremine eesmärgile jõuab, kui seemneid külwates. Iga juuretükki istutatakse ifeifetiwasse potti ja aetakse toafnal wõi waralawas kaswama, kuni paras on aeda wälja istutada.

Jlusamad falgalilled aedade kaunistamiseks Päänemere maadel.

Kõigepealt peab küll nimetama, et tänapäew õielilledes seast kõige rohkem juurebegoniaid nõutakse. Lillepeenardele istutamiseks on sündfad lihtsalt õitswad, puhtates wärwides: tumepunane, rooja, walge ja kollane. Meie meelest on nad selleks otstarbekaks just kõige paremad. Juurebegoniaid wõib ifegi seal weel tarwitada, kus soehoone-asutusi käepärast pole, sest et neid talwel kuivalt liiwa wõi turbapuru sees, keldris wõi mitte liiga soojas toas alal hoida wõib. Märtsi algul pandakse juured, nagu juba tähendatud, sooja sõnnikulawasfe, kaetakse fergelt mullaga ja lastakse ajada. Wai lõputks on nad siis juba õitfemas, ja on nad wahpeal hästi karastatud, siis wõib neid otsekohe ühes mullamügaraga peenardele istutada. Kui aga ka sõnnikulawakasti käepärast ei ole, wõib juuresid pottides wõi wäifsetes kastides sest weebruariist kuni weebruari lõpuni sooja tuppä afna lähedale ajama panna, ja pärast, kui nad juba küllalt suured, aeda istutada.

Ei ole ühtki teist salgalille, mida ühtlugu kuni hilise sügiseni kestva õitsmise poolest juurebegoniaga võrrelda võiks. Ka täistoppuliselt õitsvad juurebegoniad, mis enam pottides kasvatamiseks tarvitamist ei leia, on väga sündsad grupeadesse (salkadesse) istutamiseks.

Ka mitmekesiseid alaõitsewaid begoniaid (*Begonia semperflorens*) võib nende imerikkaliku õitsmise tõttu eeskujulikkudeks salgalilledeks nimetada, olgugi, et nad õite suuruse poolest juurebegoniatest märksa taha jäävad. *Semperflorens* begoniatest, mis kerged seemnetest kasvatada, nimetame siin kolm ilusat grupeforti: *Begonia semperflorens gracilis*, *gracilis luminosa* ja *semp. magnifica*.

Ehk küll *pelargonid* juurebegoniate fasetoomisest saadid palju oma väärtusest salgalilledena kaotanud on, siiski on nad veel igalpool nendena lugupeetud. Vanadest grupefortidest ei ole muu seas veel järgmised oma väärtust kaotanud: Königin Olga von Württemberg (helkiw roosa), Henry Jacoby (tume-weripunane), Meteor (helkiw šarlahipunane), West Brighton Gem (tulipunane), Duchesse de Cars (walge) ja Mrs Poirier (violeti-roosa).

Uuematest grupepelargoniest leiawad Reformator Triomphe des Parterres, Perle von Neu-Ulm, Martha Geisler, roosa Meteor, Eduard VI, Feuer (helkiw tumepunane), ja veel mitmed teised suurt kiitust.

Fuksiate seas on eeskujuliku grupefordina kõigerohkem Cupido meie rahulolemist ära teeninud. See sort õitseb imestamisewäärt rikkalikult. Ka mõlemad harusordid Ida Noack ja Alice Hoffmann on madalatele salkadele hästi wäärilised. Helsingis võib näha, et seal n. n. walget fuksiat Countess of Aberdeen palju lillepeenarde ilustamiseks tarvitatakse. Ka wana sorti „Schnewittchen“ võib heaks grupe fordiks nimetada.

Heliotropide seas on Frau Medizinalrat Lederle, Mad. de Buszy ja Mad. Barnsby wabasse maasse istutamiseks kõige ilusamad ja rikkalikumalt õitsewad fordid. Ülealwe ei tule aga emataimi mitte liiga suurtes pottides pidada.

Lantana de seas, mis siin grupeadesse istutamiseks peaargu üsna tundmatad, on *Lantana lacquemini* (punane), *La Pactole*, *de neige*, (walge), jelleks otstarbeks meil kõigekohasemad fordid.

Suurepäralised kollaste õitega grupe taimed, mida siin kahjuks väga harwa trehtwab, on põõsa kujul kasvawad *Calceolaria rugosa*. Suuremate õitega sort on Triomphe du Nord, wähemate õitega — Triomphe de Versailles.

Bouvardi de test on wabasse maasse sündsam: Humboldti *corymbiflora* (walge, toreda lõhnaga). Bouvardiesid tuleb warakult paljundada, et wäljaistutamise ajaks, maikuul, õige tugewad taimed täepärast oleksid. Ka walitagu wäljaistutamiseks itka rohkem kaitstud, päitesepaisteline seisupail.

Üsna eeskujulikud ehte-taimed, mis terve suve läbi ilusaid õiesari-
taid kasvatawad, on Penstemon. Weebruari algusel wälja külwatult
annawad nad maifuuks tugewad taimed, mis tingimata õitsema hata-
wad. Soowitaw on üht osa kõigeilusamatest seemnelilledest suwe jook-
sul pottides kasvutada ja siis ületalwe soehoones pidada. Nende kül-
jest wõib järgmisel aastal warakult istutuseoksi lõigata, ja nõnda wõib
jeda kasvatuist mitu aastat edasi jatkata.

Salga-taim, mis mõnekümne aasta eest peaosja etendas, on ver-
bena. Sel korral olid Wilhelm Scheurer Heideris ja Wilhelm
Pfister Stuttgartis nende kuulsad kasvatajad. Werbenisid hoiti soe-
hoones hoolikalt ületalwe ja paljundati istutuseokstega edasi. Täna-
päew käidakse werbenidega pea-aegu üksnes nagu ühe-aastaste juwelille-
dega ümber. Kuna nad weebruari lõpul külwatult tugewaid, rikkali-
kult õitsewaid taimi annawad, on werbenide kasvatus muidugi jellel
wiisil märksa lihtsam. Lillepeenarde ja pikkade rabattide istutamiseks
on tulipunased, sinised ja walged sordid soowitatawad.

Ra *Salvia splendens* on niisugune dietaim, mida meie pool
ainult harwa trehwab nägema. Wiimastel aastatel müügile toodud
uuemaid sortisid „Feuerball“ ja „Zürich“ (Feuerkönigin) peetakse esimest
forti grupetaimedeks. Laiad, pikad õiesarikad on šarlahi-weripunased
ja tõusewad sirgelt üle lehestiku. Nende õitsemise aeg algab juba juu-
nitsuul ja wältab ühtelugu edasi kuni külmade tulekuni.

Kerged istutuseoksjadest kasvutada ja wiimastel aastatel palju tar-
witatud ning armastatud dietaimed suuremale lillepeenrale istutamiseks
on walgete ja kollaste õitega krüsanthemid (*Chrysanthemum frutes-
cens*). Uuematest sortidest olgu „Saharet“ (treem-walge), Rizza ilu-
bus (kollane), ja „Queen Alexandra“ (täistopsuline, puhas walge),
nimetatud. Helsingi istandustes leiab see taim kõrgetüwiku kujul palju
tarwitamist.

Saksamaal tarwitatakse wäga palju weel ageratum i, mis
nimelt iseäranis sünnis krüsanthemide peenrate palistuseks on. Madalad
sordid „Kind von Dresden“ ja „Elisabeth Rutz“ kuuluwad kõigepare-
mate sekka.

Endistel aegadel armastatud tore dietaim on edasi weel *Gazania
splendens*, punakas-kollaste õitega. Gazaniad edenewad kõige pare-
mine kuiwades, päiksepaistelistes kohtades, kus nad iseäranis päikese paist-
tel oma helkiwaid õisi rikkalikul hulgal wälja ajawad.

Kõrgematele peenardele iseäranis hästi sünnis grupelilil punase
lehestikuga ja šarlahipunaste õitega on *Lobelia fulgens* Queen
Victoria. Suurem nende lobeliatega täis istutatud ja *Cineraria can-
didissima* wõi *Pellargonium* Mad. Salleron palistusega peenar
on esimest forti ehte-asi. Ka kollase lehestikuga pelargoniad ja Tagete
patula nana Ehrenkreuz wõi *Zinnia haageana* fl. pl. on sündjateks
palistuse taimedeks lobelia peenardele.

Suuremateks lillegrupedeks on sündsad ka mitmesugused abutiloni sordid, nagu näit. *Boule de neige* (walge), ja *Boule d'or* (kollane). Ilusa kirju lehestikuga ja lehetaimne peenardele iseäranis sündsatena olgu veel sordid *Abutilon Anderten* an *Bonn* ja *Abutilon Thompsoni*, kollaste täppidega, nimetatud. Rammusas maas saavad abutilonid iseäranis lihawa ja ilusa lehestiku ning õitsevad rikkalikult.

Edasi tarvitatakse dietaimedest *Saksamaal* wabasfe maasfe istutamiseks veel *Plumbago capensis* ja *Swainsonia alba*. Mõlemad taimed tulewad päitefepaistelijesse kohta istutada. Esimesel on toredad taewasarwa sinised õied, misuguseid ierwe suwe läbi rikkalikult ilmub. *Swainsonia alba* on fena lumiwalgete õitega, misuguseid ka köitmise tööde juures tarvitada võib.

Kirjelbada on nüüd veel mitmesugused juuretaimed, nagu *Cladiolus*, *Montbretia*, *Hyacinthus candicans*, *Canna Crozy* ja *faktuse-daaliad*.

Meie juures on nõukam gladiolust ja montbretiini enne väljastutamist pottides pisut ajada, sest kui nad otsekohe wabasfe maasfe istutame, võib wäga hõlpsaste ette tulla, et nad sügisel liiga hilja õitsema hakawad. Lillegrupe de istutamiseks, mida kaunis tihedalt võib teha, 100—300 tükki ehk veel enam, on nimelt kõrged *Cladiolus Childsi* sündsad. Muudugi on ka kõik teised liigid sündsad nagu: *Cladiolus Candavensis*-, *Lemoinei*-, *Nanceianus*-, *Brenchleyensis*-hybrid. Üsna iseäranis ilusateks kiidetakse uuemal ajal veel: *Cladiolus Progressions*, *Cladiolus Princeps*, *Cladiolus Croff* hybrid ja *Cladiolus Orion* (v. d. Schoot), nad on kõik toredad dielilled.

Suuredieliste *Canna Crozy* jaoks walitagu võimalikult soe, kangele tuulte eest warjatud seisupaik. Ka on soovitan peenraid sooja ja sõnnikualuse peale teha. Iseäranis tugewaste edenewad need lilled siis, kui kaswu-hooajal sagedaste rammuwett antakse. *Canna Crozy* peab meil juba hästi rawitsetud, tugewa taimena peenrale tulema.

Meeldiwad ja wiimastel aastatel palju tarwitatud ehtetaimed on lõpuks veel faktuse- ehk õigemine Edel-daaliad. Head salga sordid on: *Countess of Lansdale*, *Mary Serwice*, *Bornemanns Liebling*, *Libelle*, *Erprinzeßin Reuss*, *Imbricata splendens*, *Progonitor*, *Rakette*, *Ruby*, *Red. Rover*, *Magnificent*, *Grace Darling*, *Right*, *Matchless* ja teised. Lillesõbrad peaksid omale iga aasta mõne kõige rohkem kiidetud uuteft sortidest tellima, neid tundma õppima ja siis kohased omale wälja walima.

Pape ja Bergmanni äri *Suedlinburis* on üsna uue tõu daaliaid kaswatanud ja „härjapõlwik-edel-daaliad“ nimel müügile saatnud. Praegu on nendest järgmised sordid olemas: *Harzer Kind* (hele roosa), *Reck* (tume-karmin), *Puck* (kollakas-punane), *Jauntönig* (karmoifin), *Citronenvogel* (kollane), *Scorpion* (sharlahi-punane) ja *Etoile du Neuville* (tume-sharlahi punane). Meie ise neid veel kaswatanud ei ole. Kaswatajad

ütlewad, et need lilled üle 40 tšentimeetri kõrgeks ei kasvava, arvatawaste on aga lugu fiin samajugune, nagu see omal ajal palju kiidetud alba imbricata härjapõlwif sordiga oli. Ka nendest kiideti, et nad umbes 30 tšentimeetrit kõrgeks kasvawad, meil aga kasvafid nad 4 jalga ja weel rohkemgi kõrgeks.

Olgu sellega lugu kudas nüüd on; arvatawaste aga leidub nende seas häid grupejortifid.

Edel-daaliaid suurematesse grupeidesse istutades peab seda filmas pidama, et neid mitte wäga tihedalt ei istutataks, sest et nad lihawa kasvuga on ja öied liiga ligistifu seisdes oma täit mõju ei suuda avaldada.

Neid tuleb nõnda istutada, et igalepoole 3 jalga wahet jääb. Mitmest sordist koosseiwate jalkade juures tuleb ka seda filmas pidada, et kõrgema kasvuga sordid seist peenart tuleksid.

Peale suurematesse jalkadesse istutamist on niisasti edel-daaliaid kui ka Canna Crozy sündjad wäiksete jalkadena wabalt muru sisse istutamiseks, 3—5 tükki jalka. Aga, nagu öeldud, istutatagu nad kangelamate tuulte eest kaitstud paika partis ehk lilleaias.

Sellega oleks peaaegu küll kõik juba nimetatud, mis praegusel ajal jalkadesse istutamiseks sünnis on. (F. Winkler.)

Palistufetaimed.

Selleks, et puude- ja lillejalkade ääri wõi jälle lillepeenraid murust wõi kõnniteedest ära eraldada, tarwitatakse mitmesuguses suuruses palistufetaimeid. Heaks palistufetaimeks on Wenemaa lõunapoolses osas madala kasvuga püksipuu (Buxus, Buchsbaum, самшитъ или буксуъ). Rahjuks ei kannata see taim põhjapoolsete kuber-
mangude talwet sugugi wälja, ka Kesk-Wenemaa kuber-
mangudes nõuab ta talweks tublit katet.

Põhjapoolsetes kuber-
mangudes wõib aga palistufetaimena thymiani (aia kaetisrohi), y s o p i, k ü ü s l a u k u, h a p u o b l i k a t ja p e t e r s i l i tarwitada, wäiksemates aedades on seesugused palistused üsna ilusad, kui nad puhtad hoitakse. Pealegi on neil ka majandusline tähtsus, sest et nad aiawilja hulka kuuluwad.

Riiskeks ja warjulistes kohtades, põhjapool isegi lagedatel paikadel wõib k i w i r i k k u, (Saxifraga caespitosa, Steinbrech, камнеломка) palistufetaimeks tarwitada. Ta edeneb hästi ioredaste, tal on mahlased-rohelised lehed ja õitsemise ajal on ta lugemata hulga walgete õiesestega kaetud. Palistuseks on teda kõigeparem kahte ritta istutada, rea wahet 12 tolli ja iga taime wahet 6 tolli jättes. Ääri tuleb kõigest ühtsainus fõrd aastas lõigata (äärestada), sellest on küllalt.

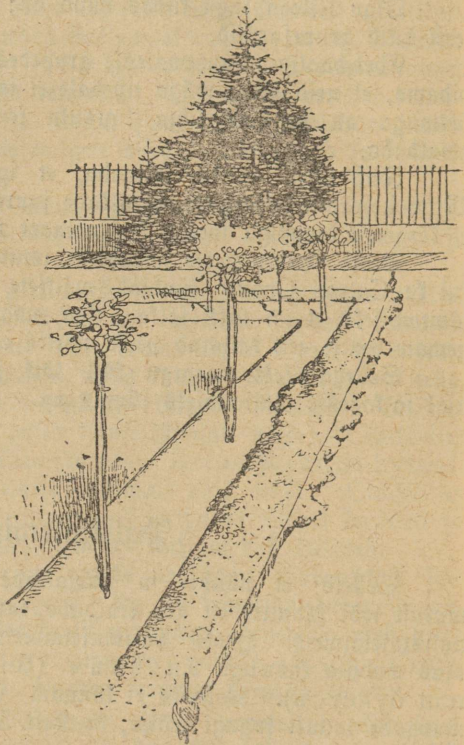
Edasi sünnib palistuseks rohunäälise (*Armeria*, *Graßnelke*), see kasvab nagu rohi ja on ilus tuhm-roheline, juunikuul tõstavad tema roosakas-punased õienupud oma pead kõrgele. Seda palistust võib põõsaste jagamise teel hõlpsasti paljundada. Et palistus ühetasane oleks, tulevad pikaks kasvavad osjad maha kärpida.

Õõmata tänuks aialill on *Shoti sule-näälise* (*Schottische Federnelke*). Ta kasvab madala, tiheda põõsa kujul. Näänäälilistest lähed ta sellepoolest lahku, et ta õied hästi narmas ja läharad on. Kuna see lill hulga aastaid ühe ja selle sama koha peal vastu peab ja teda loitamise teel kerge on ühetasasena hoida, siis võib teda ühelt parematest palistustetaimedest pidada. Hõlbus lahutamise teel ja istutuseosjade kaudu paljundada. On valgete ja roosade õitega sortisid olemas.

Ka hulga teisi puhmaid võib soovitada, mitmesuguseid primulaid, madalat *phlox* j. n. e.

Suvelilledest võib mõnda aprilli- või maikuul koha pärispaika külvata, väikse vaotse sisse, mis sinna tõmmatakse, kuhu palistus peab tekkima, nii näituseks *Nemophilla* *Alyssum* *Benthams*.

On ka palistustetaimi olemas, mida sõnnikulavades valmis kasvutada võib, nii näituseks madal kollane *Sanvitalia procumbens*. Kõigeaunim ja kõigerohkem armastatud on sinine *lobelia*, madal lillepõõsas, lugemata hulga väiksete õitega. Tema peened seemned külvatakse üsna harvalt peene mullaga pottidesse, ja neid ei kaeta pealt sugugi mullaga, ainult klaas pandakse peale. On mõlemad esimesed leheküljed juba nii juured, et taimetese väikse pulga abil välja võime tõsta, siis tulevad nad pikerida, esmalt $\frac{1}{2}$ tolli üksteisest kaugemale; on nad pisut suuremaks kasvanud, siis pikeritakse veel kord. Selleks on

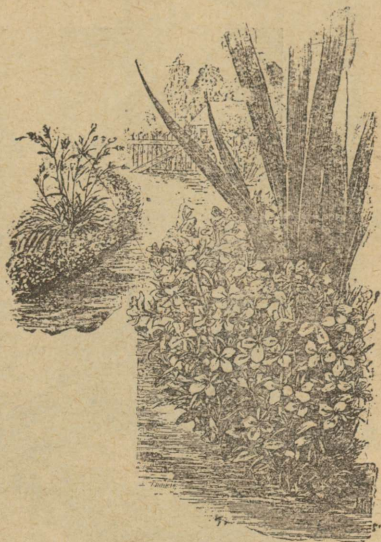

Saiad palistused tulevad nõõri järele otsekoheseks lõigata (äärestada).

kõige sündsamad wäiksed laudadest kastitised, ja mulla pealmine kiht olgu hästi peenelt ettevalmistatud, sõelutud, liiwaga segatud. Sõnnikulaud muld on nendele õrnadele taimedele liiga jäme, neid tuleb ka

Rohunäälite (Armeria).

Lobeliad palistufena.

hästi peene pulverisatoriga piserdada; pärastpoole, kui nad suured on, kannatawad nad juba rohkem. — Wabasse maasse istutades jäetakse lobeliate wahet 5 tolli.

Lillepeenrad.

Lillepeenarde meeldiw korraldus wäiksetes ja suurtes aedades on kunst, mida heade eeskujude abil paremine õpetada võib kui sõnadega. Kes õppida tahab, kudas oma muruplatfisid ja kodu ümbrust lilledega maitserikkalt ehitada, mingi teiste aedadesse, waadatu ringi ja wõrdlegu. Mitaste inimeste aedadest ja ka linna aedadest leiab nii mõnegi ilusa eeskju, ja ka wirgutust leiab seal. Muidugi tahab lilleõber kõigepealt oma lillesid igapäew näha, nii siis peawad lillepeenrad tee läheduses olema.

Kõigelihtsam ja loomulikum lillepeenar aias on ääre- ehk teepeenar (rabatt), mõlemilpool peatee ääres, mitmekesiste lilledega. Siin toon ühe lihtsa, odawa lillepeenra eeskju.

Istutatatse juulikuul, kui goldack ja aiakannile (Stiefmütterchen) juba wäljajäitunud on. Lillede taotus ja wahed on pildi pealt selgeste näha. Ilma kärpimata lumepall (matricaria) on ilusaks palistuseks. Iseäranis ilus sellepärast, et wäljajäitunud õied inetuks ei muutu ja uusi õisi ühtlugu juurde ilmub. Ka wärwide kokkukõla on hea.

Rebaselaba, tšinniad; palistuseks: matricaria (lumepall).

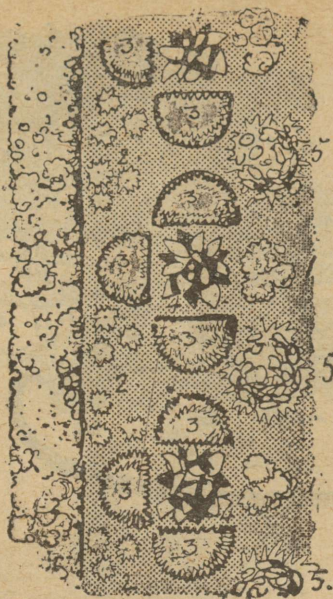
Wäissemates aedades, kus jalgteed otsejoones, tuleb ka sirgeid peenraid asutada. Pikkadele ja sirgetele, otsekoheste äärtega peenardele lähed aga waheldust tarwis; selleks peame lilledeesse osawalt waheldust looma. Wahelduseks võib aga ka wäitjeid nurgapeenraid asutada, nagu need kats joonistust järgmisel leheküljel näitawad.

Raunilt mõjub lillepeenar, millele ainult üks, ühewärwiline taimeliit peale on istutatud, ainult palistuseks võib sinna dārde weel teise, aga hästi kohase taimeliigi istutada. See lillede lahus istutamine kõrgendab mõjuwust, ja ka rawitsemine on kergem. — On lillepeenar mitmest osast kokku jeatud, siis hoitakse iga osa lahus ja istutatatse sinna peale

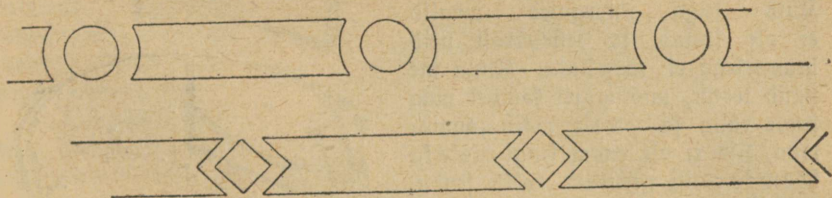
teistsugu lilled, kuid ikka nii, et nad kogu sünnivad. Misjuguised lilled lastu kui ka õite poolest kogu sünnivad, ja misjuguised liigid kogu seatult inetult mõjuvad, seda õpetab meie viluvus. Mõnusalet mõjub seefuguste lillede kogu, mis üksteisega jarnased ja suguluses on.

Muidugi näeb film ka hästi mõjuvaid peenraid, mis lahest lilleliigist kogu seatud on; siin annab üks lilleliit kindla põhjatooni, teine aga on kergete ilustusteks seal vahel. Peale selle on aga ka jagaveenraid, mis mitmetesistest lilledest kogu on seatud. See kirju kogu annab tervele lillepeenrale iseäralise väljanägemise, ja on korraldusena üsna mõnus. Mõnitu hoolisew käsi ei tohi aga lubada, et mõni lihava kasvuga taim viisakamal ja õrnemal naabril ruumi jultunult ära rõõvits ja ta ära lämmataks.

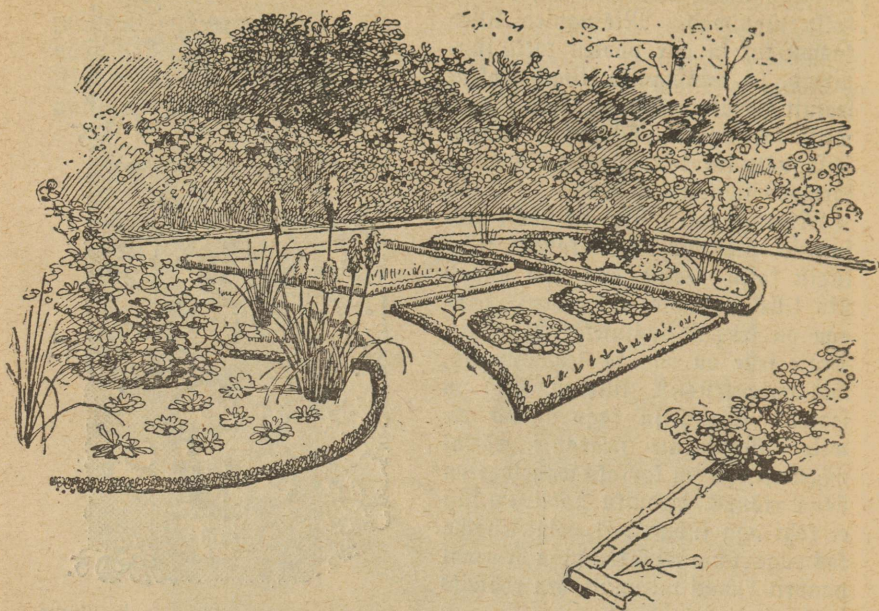
Wäikse aia mõime osawa jaotuse abil täielikult lilleaiaks muuta, suuremates aedades tulevad lillepeenrad aga teatud kohtadesse asendada. Suuri muruplatssiid ei maksa lillepeenarde asutamiseega ilmaški katkestada: ainult muru äärde või puude ja pöösaste jalkade äärde on sünnis lillefid istutada.

1. Palistuseks on Matricaria (lume-pall), 2. asfrit, 3. Tagetes patula, 4. Amaranthus, (rebasesaba), 5, tsiniad.

Rõigerohtem tarvitusel on ratta- ja ovalikujulisi peenraid. Rattafuju on üsna hõlbust kahe pulga ja nõõri abil maa peale joonistada, meie pilt näitab seda selgeste. Ovali joonistamise jaoks lähed juba kolme pulga tarvis. Siin tuleb esmalt otsejoon tõmmata, mis ovalist pöigiti läbi käits. Siis lõõme selle joone sisse faks pulga, nagu meie teine joonistus näitab. Ja nüüd joonistame kogu sõlmitud nõõri ja

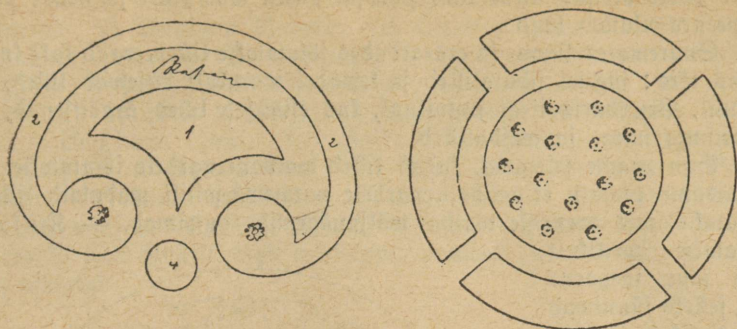
Ued ilma muruta, ainult lillepeenardeks rajatud.

kolmanda pulga abil ovali valmis. Kui orisejoonel seiswaid pultasid üksteisele lähemale tõsta, saame ümar-
gusema ovali, nihutame nad lau-
gemale, saame rohkem piferguse ovali. Kuid liiga pifergused ovalid ei ole ilusad ja jellepärast neid heameelega ei tarvitata. Kuna me nüüd teame, misjugausel kombel maa peale ratta ja ovali wõib joonistada, siis ei ole enam kuigi raske ka hästi keerulisi peenraid kottu seada. Kõigepareim on peenra kuu esmalt sfirkli abil raamatust paberi peale joonistada ja siis paberi pealt maa

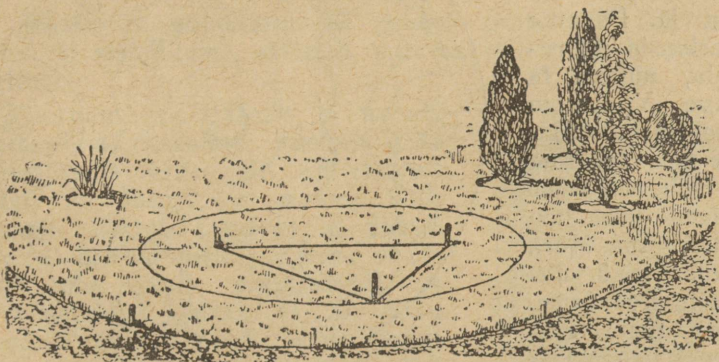

Ümarguse (rattakujulise) peenra äramärgimine.

Lillepeenra pind olgu pealt poolümarif, sest et üsna weeloodis pind ilus ei ole. Ei pulga abil tõmmatud joon selgemine näha oleks, selleks puistatakse joone peale koha peale tõmbamist peenikest liiva. Sillesid hakatakse peenrale tefepaigast peale istutama. Kui peenra keskele

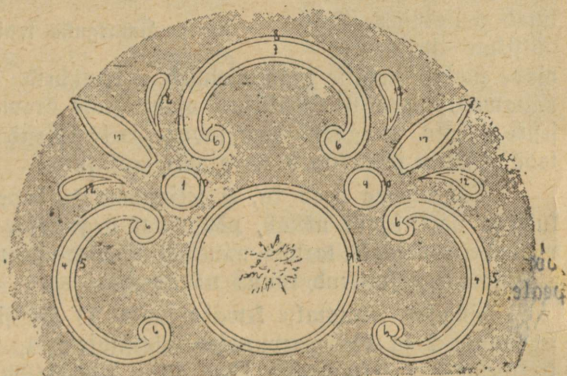
mõnda iseäranis suurt, filmapaistwat lille ei istutata, siis võib pulga festpaika alles jätta, muidugi, kui teada on, et naabruse lilled ta ära

Dvalikujulise peenra äramärgimine.

tatavad. Wajaduse korral võib siis peenra joonestid tema abil uueste korraldada.

On peenar walmis laenatud, reha abil pealt filedaks ja poolümärikulks tehtud, siis ei tohi juba enam jaluli tema peal tal-
lata. On peenar aga nii suur, et lillefid äärest istutama ei ulata, siis tehtakse seda telingu pealt, nimelt seatakse kum-

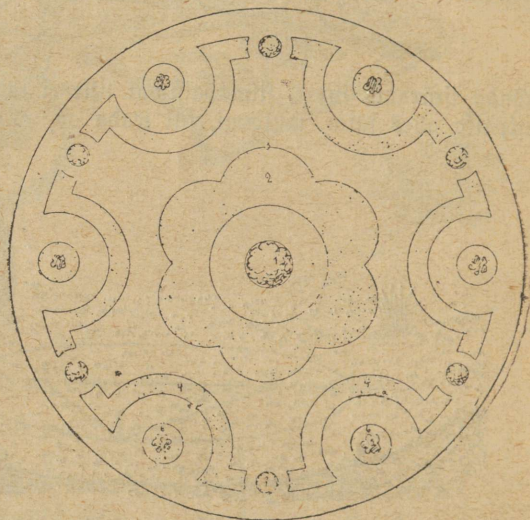

Waibapeenar arabeškidega.

bagile poole peenra äärde faks parajat palku wõi pinti ja nende peale üle peenra ulataw laud.

Suuremates linna- ja era-aedades istutatakse lillepeenrad faks korda aastaks täis: sügisel sibulalilled ja kewadel warakult õitsewad lilled, ja maiskuul, Peterburis isegi juunikuul, kus esimesed lilled äraõitsenud, — mitmesugu suwe- ja waibalilled.

Siin peame seletama, kuidas lilled waibapeenardele istutatakse. — Tähendame esmalt, et waibapeenardele mitmewärwiliisi madalaid lillefid istutatakse, mis peenrale waiba väljanägemise annawad. — Keskkohta istutatakse harilikult mõni suur soehoone taim, selleks sünniwad pea-asjalikult palmid *Latania sinensis*, *Chamaerops excelsa* ja *Phoenix canariensis* ehk *rupicola*, niisama ka *Agave*, *Yucca* ja *Musa Ensete*. Wiis mane taim ei kannata aga tuult, tuul lõhub hõlpsaste tema suured lehed ära. *Musa Ensete*t wõib ülestalwe ka toas hoida. Keskmise suure taime ümber istutatakse madalama kasvuga taimed wõi ka õitsewad lilled palistuseks. Ka üksikute suuremate

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 apud.

Ämargune waibapeenar.

osade ümber seatakse palistuselilled. Numbrid meie joonistuste peal näitawad, kuidas lilled üksikute osade peale äramahutada tulewad. Enesestki mõista, et igaüks oma soowi järele lillefid ka teistwiisi wõib istutada. Meie joonistused on ainult eeskujuks.

Tähendama peab ka, et seesuguste waibapeenarde asutamine suurt kulu ja hoolitsemist nõuab, põhjapool isegi raske ja tülikas on, sest et waibapeenra jaoks tarwis minewad taimed suuremalt osalt õrnad on ja külma eest kaitstud ruumi nõuawad.

Sügisel istutatakse kewade jaoks 1) Hiatshintid, mitmewärwiliised, segamine; 2 ja 3) rumepunased hiatshintid; 4, 5, 6, 7 ja 8) kollased krotused; 9 ja 10) tulbid *Duc van Tholl* (sharlshipunane); 11) walged krotused; 12) *Scilla cernua*.

Suvel istutatakse: Kesksele Musa Ensete või Phoenix canariensis. 1) Pelargon Meteor. 2) Coleus „Hero“. 3) Begonia semperflorens nana compacta. 4) Alternanthera urea. 6) Echeveria metallica. 7) Alternanthera versicolor. 8) Alternanthera amoena tricolor. 9) Tüve-fussiad, nende ümber pelargon West Brighton Gem. 10) Sedum sarmentosum. 11) Oxalis corniculata tropaeoloides, nende ümber Chrysanthemum Parthenium. 12) Lobelia Erinus „Crystal Palace“ nende ümber Sedum sarmentosum. Enesefiski mõista, et keskmine peenrate 1, 2 ja 3, niisama ka teda ümbritsevad väiksemad peenrad ja arakesid, muru siia on ajutatud.

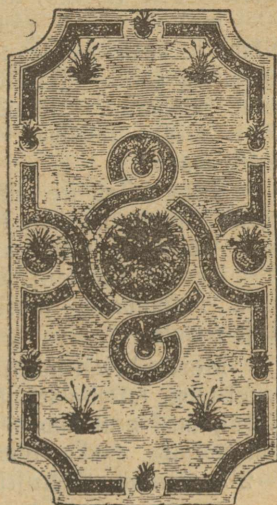
Tähtsamad waibapeenra lilled.

Waiba- ja mosaiik-peenardel etendab tähtsat osa isearaline liit waiba- ehk mosaiik-taimi, milledest meil seni veel juhtumist pole olnud kõneleba.

Alternanthera. Waiba ja mosaiik-taimede seas etendavad omakord jälle alternantherid tähtsat osu, sest et ilma nendeta siin kudagi läbi ei saa. Teist seefuguste toredate lehtedega ja ühtlasi jõmmika, madala kasvuga taime ei ole tõeste leida. Kuid alternantherid on palaw-öömaade taimed ja ei suuda sellepärast alla 0 kraadi külma sugugi wälja kanda; sellepärast istutatakse nad alles peale hommikuste külmade ajajärku wälja. Et alternantherisid esimeste sügis-külmade eest kaitsta, selleks võib nende peenraid niinemattidega katta. Sedasama wiisi peab mõnikord ka teisi waibapeenra taimed kaitsema.

Alternantheri paljundamist filmas pidades, arwatakse harilikult, et waibapeenraid mõimata on ilma soehooneta pidada. Ja tõeste on alternantherisi raske ilma soehooneta paljundada, siiski võib selle asemel tubast soelawa hea tagajärjega tarwitada. Selleks oistarbeks toome ka pärastpoole juhatuse, kudas seda ajutada.

Alternantheri väikesed istutuseokjad juudawad tubases soelawas omale kase õppäewa joosul taunis pikad juured kasvataada ja siis istutatakse nad üksteisest tollimaad eemale kaistidesse ja need seatakse

Sillepeenar, sünnis maja äärde.

jõnnikul wasse. Wabassee maasse istutatakse alternantherid $1\frac{1}{2}$ —2 werssokit üksteisest eemale.

Soovitatakse on järgmised sordid: *Alternanthera amoena* amobilis — helepunaste lehtedega; *A. amoena tricolor* ja *A. versicolor* — mitmekarvaliste lehtedega; *A. aurea* — kollakollased lehed.

Toas seisawad alternantherid hästi ületalwe, kui soojust ja walgust saawad. Kuid tuppä tuleb ainult pottis hästi juurdunud taimi wõtta, mitte sügisel wabast maast wõetud taimi.

Cerastium tomentosum ja *Bibersteini*. Paljundatakse tubli lahutamise teel ja ei tarwita selleks isearalisi soojust. *Cerastium*id on madala kasvuga ja hõbewalgete lehtedega. Istutatakse 2—3 werssokit üksteisest eemale. Peawad wabas maas weel Peterburiski talwe wastu.

Echeverya, *Cotyledon*. Wäikseid rosetikujulisi esheweriaid — *Echeverya glauca* — tarwitatakse palistujeks (walged), suuremat sorti taimed aga istutatakse üfsitult. Kõik esheweriaid seisawad toas hästi ületalwe, kasta tuleb üsna mõõdukalt, ka ei nõua nad liiga walget seisukoha. Paljundatakse esheweriaid sel kombel, et istutuseoksjad ehk noored wõjud (rosetid) liiwa sisse istutatakse, joendada ei ole waja.

Helichrysum petiolatum. Seda taimet tarwitatakse üfsitute falkade ja enam wähem laiemate ribade jaoks. Lehed on wildisarnased, tuhakarwa hallid. Istutuseoksjad juurdunud liiwa sees klaasi all hõlpsaste. Peenardele istutatakse 3 werssokit üksteisest eemale. Tema püsi ülesse tõuswad oksjad wajutatakse väiksete hargifeste abil wastu maad.

Toas seisab see taim ülihästi ületalwe, waja on ainult, et tuppä toodud taimed ennemalt juba hästi juurdunud oleksid. Sügisel wabast maast wõetud ja wähem juurdunud taimed lähewad toas talwel wälja.

Iresine *Lindenii*. Lehed tume-weripunased. Hõlbus istutuseoksjade faudu paljundada, juurdunud soojas. Istutatakse 3 werssokit üksteisest eemale.

Mesembrianthemum cordifolium foliis variegatis. Ülihea mosaiik-taim, tarwitatakse kallimate ja peenemate waibapeenarde jaoks. Madal, maa peal lamaw taim, lehed walgekirju rohelistes. Hõlbus istutuseoksjade faudu liiwa sees klaasi all paljundada. Istutatakse 2—2 $\frac{1}{2}$ werssokit üksteisest eemale.

Oxalis corniculata tropaeoloides. Siin kirjeldatud waiba-taimede seast on see ainuke ühe-aastane taim, küiski waibapeenarde jaoks hästi tarwilik, sest et ta madala ja ühetasase kasvuga on. Lehed tumepruunid. Seda tuleb iga aasta seemnetest kaswatada, kusjuures seemned märtsikuul jõnnikulawassee külwatakse. Kõigeparema on järgmiselt talitada: sealt kohalt, kus *oxalis* wiimati õitjes ja tal seemned walmisid, tuleb maa pealt tollipatsune tord mulda ära wõtta. Selle mulla sees on tingimata hulk *oxalise* seemneid, sest suwel, kui seemned walminud, paistab ta need laiali.

Sel kombel korjatud muld ühes temas leiduwate seemnetega tuleb telbris külmajani alal hoida, s. o. märtsikuu teispäewadeni eht lõpuni, siis wijsatakse ta lihtsalt sõnnikulawa peale laiali. Pärastpoole peab tihedalt tärkanud taimi piserima. Peenrale tulewad nad 2—2½ werssokit üksteisest eemale istutada. Nad juurdunud ruttu ja katawad maapinna ära, kipuvad aga jägedaste neile määratud piiridest üle kasvama, sellepärast peab nende kaswu järele walwama.

Sedum carneum. Mitmekesistest waibapeenarde jaoks tarmitatawatest seedumitest on see just sellepärast kõigepareim et ta hästi jõmmika kasvuga ja ilusate rohkeas-walgete lehtedega on. Paljundatakse istutuseohtjate kaudu, need wõtawad liiwa sees klaasi all ruttu juured alla, ilma et soendada waja oleks. Peenrale istutades jäetakse iga taime wahet 1—2 werssokit. *Sedum sarmentosum* leiab laialdaselt tarwitamist waibapeenarde jaoks, iseäranis sünnis on ta wäikseteks palistusteks ja waheribadeks, ühe wärwi eraldamiseks teistest.

Ülemaalmimetatud waibataimed, wäljaarwatud *Oxalis corniculata* *tropaeoloides* kui üheaastane suwelill ja *Cerastium tomentosum* ja *C. Bibersteini*, seisawad toas üsna hästi ületalwe. Kuid tuppä tulewad, nagu juba mitmel korral korratud, ainult hästi juurdunud taimed tuua, seesugusid taimi saame aga siis, kui kewadel taini peenrale istutades ühe osa nendest otse pottidesse istutame ja nad pottides kuni sügiseni, s. o. tuppä wiimise ajani, wabasse maasse jätame. Need emataimedeks määratud lilled peawad juwe jooksul wabalt kasvama, s. o. ilma et neid kasvus takistataks. Wahepeal wõib neid ka suuremasse potti istutada, kui nad liiga suureks kasvawad ja istutuseohtj rohkesti tarwis läheb. Pealegi ei ole neid hea wäiksetes pottides ületalwe toas pidada, sest wäikses pottis kuwab muld teatawaste ruttu ära ja sellepärast peab neid jägedaste kasima, see on tülikas.

Waibapeenarde asutamine on küll tülikas, kuid suwel pakuwad nad lillesõbrale selle eest ka rohkesti meelelahutust. Kes waibapeenraid omal pidada tahab, see peab aga talwel ka vähemalt ühe walge toaafna nende jaoks ohwerdama. Afna ette tulewad terwes afna ulatuses riulid finnitada, wõimalikult afnaklaasi lähedale. Kuna suurem osa waibataimi rohkem laiaiks kui kõrgeks kasvab, siis wõitwad riulid hästi ligistitu seissta, laiad aga ei tarwitse nad olla.

Ühes ülemaal kirjeldatud waibataimedega tarmitatakse waibapeenarde jaoks weel rohkesti iga aasta seemnest kaswatatawaid palistuse-suwelillestid *Chrysanthemum Parthenium*, *Senecio Cineraria* ja *Lobelia Erinus*. Wiimaseid on waibapeenarde jaoks niijama tungiwalt tarwis nagu *alternantherid*. Peale selle weel hult teisi lillestid, millede üleslugemine siin liiga kaugele wiiks.

Waibapeenardel on see hea omadus teiste kõrwal, et nad koge ilusat pilti pakuwad; niipea kui lilled on istutatud.

jõnnikul wasse. Wabassee maasse istutatakse alternantherid $1\frac{1}{2}$ —2 werssokit üksteisest eemale.

Soowitatamad on järgmised sordid: *Alternanthera amoena* amobilis — helepunaste lehtedega; *A. amoena tricolor* ja *A. versicolor* — mitmekarvaliste lehtedega; *A. aurea* — kollakollased lehed.

Toas seisawad alternantherid hästi ületalwe, kui soojust ja walgust saavad. Kuid tuppä tuleb ainult pottis hästi juurdunud taimi wõtta, mitte sügisel wabast maast wõetud taimi.

Cerastium tomentosum ja *Bibersteini*. Paljundatakse tubli lahutamise teel ja ei tarwita selleks isearalisi soojust. *Cerastiumid* on madala kaswuga ja hõbewalgete lehtedega. Istutatakse 2—3 werssokit üksteisest eemale. Peawad wabas maas weel Peterburiski talwe wastu.

Echeverya, *Cotyledon*. Wäikseid rosetilujulisi esheweriaid — *Echeverya glauca* — tarwitatakse palistujeks (walged), suuremat sorti taimed aga istutatakse üksikult. Kõik esheweriad seisawad toas hästi ületalwe, kasta tuleb üsna mõõdukalt, ka ei nõua nad liiga walget seisukohta. Paljundatakse esheweriaid sel kombel, et istutuseoosjad eht noored wõjud (rosetid) liiwa sisse istutatakse, soendada ei ole waja.

Helichrysum petiolatum. Seda taimet tarwitatakse üksikute falkade ja enam wähem laiemate ribade jaoks. Lehed on wiltsijarnased, tuhakarwa hallid. Istutuseoosjad juurdunud liiwa sees klaasi all hõlpsaste. Peenardele istutatakse 3 werssokit üksteisest eemale. Tema püsti ülesse tõuswad oosjad wajutatakse wäiksete hargifeste abil wastu maad.

Toas seisab see taim ülihästi ületalwe, waja on ainult, et tuppä toodud taimed ennemalt juba hästi juurdunud oleksid. Sügisel wabast maast wõetud ja wähje juurdunud taimed lähewad toas talwel wälja.

Iresine Lindenii. Lehed tume-weripunased. Hõibus istutuseoosjade laudu paljundada, juurdunud soojas. Istutatakse 3 werssokit üksteisest eemale.

Mesembrianthemum cordifolium foliis variegatis. Ulihea mosaiik-taim, tarwitatakse kallimate ja peenemate waibapeenarde jaoks. Madal, maa peal lamaw taim, lehed walgefirju rohelistes. Hõibus istutuseoosjade laudu liiwa sees klaasi all paljundada. Istutatakse 2— $2\frac{1}{2}$ werssokit üksteisest eemale.

Oxalis corniculata tropaeoloides. Siin kirjeldatud waiba-taimede seast on see ainuke ühe-aastane taim, siiski waibapeenarde jaoks hästi tarwilik, sest et ta madala ja ühetasase kaswuga on. Lehed tumepruunid. Seda tuleb iga aasta seemnetest kaswatada, kusjuures seemned märtsituul sõnnikulawasse külwatatakse. Kõigeparema on järgmiselt talitada: sealt kohalt, kus oralis wiimati õitses ja tal seemned walmisid, tuleb maa pealt tollipakkune kord mulda ära wõtta. Selle mulla sees on tingimata hulk oralise seemneid, sest suwel, kui seemned walmisid, paiskab ta need laiali.

Sel kombel korjatud muld ühes temas leiduwate seemnetega tuleb telbris külmajani alal hoida, s. o. märtsikuu keskpäewadeni eht lõpuni, siis wijatasse ta lihtsalt sõnnikulawa peale laiali. Pärastpoole peab tihedalt tärkanud taimi piserima. Peenrale tulewad nad 2—2½ werssokit üksteisest eemale istutada. Nad juurduwad ruttu ja katawad maapinna ära, kipuwad aga sagedaste neile määratud piiridest üle kasvama, sellepärast peab nende kaswu järele mälwama.

Sedum carneum. Mitmekesistest waibapeenarde jaoks tarwitatawatest seedumitest on see just sellepärast kõigeparem et ta hästi jõmmika kasvuga ja ilusate rohkeaswalgete lehtedega on. Paljundatakse istutuseohtjade kaudu, need wõtawad liiwa sees klaasi all ruttu juured alla, ilma et soendada waja oleks. Peenrale istutades jäetakse iga taime wahet 1—2 werssokit. *Sedum sarmentosum* leiab laialdaselt tarwitamist waibapeenarde jaoks, iseäranis sünnis on ta wälfseteks palistusteks ja waheribadeks, ühe wärwi eraldamisest teisest.

Ülemalnimetatud waibataimed, wäljaarwatud *Oxalis corniculata tropaeoloides* kui üheaastane suwelil ja *Cerastium tomentosum* ja *C. Bibersteini*, seisawad toas üsna hästi ületalwe. Kuid tuppä tulewad, nagu juba mitmel korral korratud, ainult hästi juurduwad taimed tuua, seesugusid taimi saame aga siis, kui kewadel taimi peenrale istutades ühe osa nendest otse pottidesse istutame ja nad pottides kuni sügiseni, s. o. tuppä wiimise ajani, wabassee maasse jätame. Need emataimedeks määratud lilled peawad juwe jooksul wabalt kasvama, s. o. ilma et neid kasvus takistataks. Wahepeal wõib neid ka suuremassee potti istutada, kui nad liiga suureks kasvawad ja istutuseohti rohkestes tarwis lähed. Pealegi ei ole neid hea wälfsetes pottides ületalwe toas pidada, sest wälfjes pottis kuiwad muld teatawaste ruttu ära ja sellepärast peab neid sagedaste kasima, see on tülifas.

Waibapeenarde asutamine on küll tülifas, kuid suwel pakuwad nad lillesõbrale selle eest ka rohkestes meelelahutust. Kes waibapeenraid omal pidada tahab, see peab aga talwel ka vähemalt ühe walge toaafna nende jaoks ohwerdama. Afna ette tulewad terwes afna ulatuses riulid finnitada, wõimalikult afnaklaasi lähedale. Kuna juurem osa waibataimi rohlem laiafs kui kõrges kasvab, siis wõitwad riulid hästi ligistiku seista, laiad aga ei tarwitse nad olla.

Ühes ülemal kirjeldatud waibataimedega tarwitatakse waibapeenarde jaoks weel rohkestes iga aasta seemnest kasvatawatuid palistusejuwelillessid *Chrysanthemum Parthenium*, *Senecio Cineraria* ja *Lobelia Erinus*. Wiimaseid on waibapeenarde jaoks niijama tungiwalt tarwis nagu alternantherisid. Peale selle weel hull teisi lillesid, millede üleslugemine fiin liiga kaugele wiiks.

Waibapeenardel on see hea omadus teiste kõrwal, et nad kõhe ilusat pilti pakuwad; niipea kui lilled on istutatud.

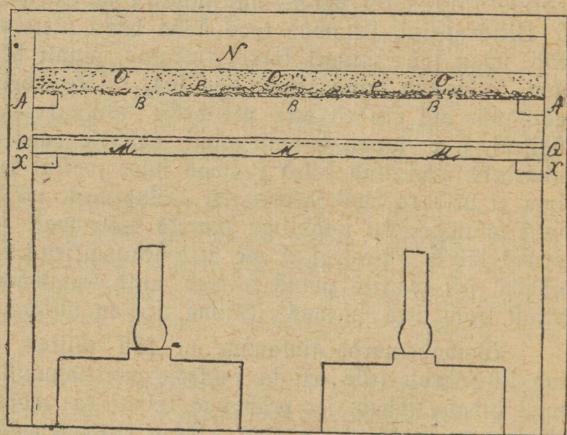
Suure joosul ei seisja waibapeenarde rawitsemine mitte ainult alalises umbrohu kustumises ja kaslmises, waid taimi tuleb ka alaliselt kärpida, et nad peenra joonesid ei segaks ja nendele määratud piiridest üle ei kaswaks. Alternantherite ja teiste waibapeenarde taimede kärpimiseks tarwitatakse lambaniitmise käärisid.

Tubane soelawa.

Nedniktudel on soehooned käepärast, asja-armastaja peab tubase soelawaga läbi saama. Tubast soelawa kirjelduse alla wõttes peame tarwilituks tähendada, et seda alternantherite, iredinade, heliotropi ja teiste paljundamise kõrwal, ka palmide, muusade j t. palam-wõõ-maade taimede kaswatamiseks seemnest wõib tarwitada.

Kõige wistarbekohasem on tubast soelawa afna alla asutada, nii et ta terve afnalaiuse oma alla wõtab. See soelawa esineb afna poolt

madalama ja ioa poolt kõrgema lau-
dadest kasina. Sel-
lel soelawal eht kas-
til wõib põhi all
olla, on aga afna-
laud hästi lai, nii
et ta põhja aset wõib
täita, siis pole põhja
muidugi tarwis.
Pealmiseks kaaneks
on soelawal afna-
raami sarnane klaa-
siga kaetud raam,
mis hästi tihedalt
finni peab käima.
Madalama, s. o.

Tubane soelawa. Pifuti läbilõige.

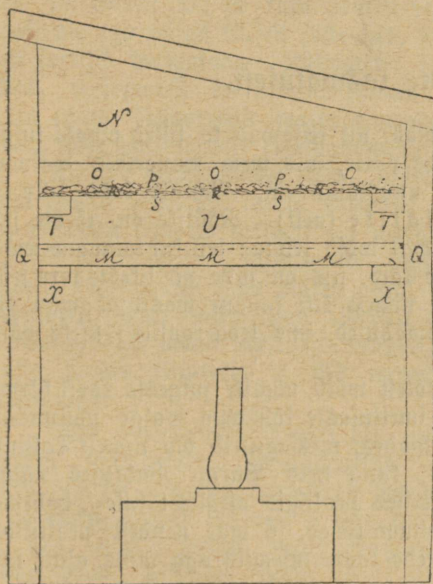
afnapoolse ääre külge tuleb see raam hingedega kinnitada. Kõrgem toapoolne äär seisab kahepoollega uksest koos, mille mõlemad pooled hästi lahti käia annawad.

Meie esimene pilt siin kujutab soelawa pifuti läbilõiget, kahepool-
sed ukse on siin hingede pealt maha wõetud. Nagu pildi pealt näeb,
on kasti küljesainte külge, ülesse liistud A löõdud, nende peal seisab
traatsõelaga raam B. Selle traadsõela wõib kas ise kodus punuda,
wõi jälle poest kohe walmis sõel osta. Kõige sündsam on seefugune,
mille augud üle ühe ruuttolli suured ei oleks. Selle traatsõela peale
pandakse kõigepealt kiht potiitilbusid, misjuga aga sedawõrd suured
peamad olema, et nad aukudest läbi ei kukuks. Korralikult seatud poti-

kildude peale pandakse õhuke kiht samblaid ja nende peale wersjofi paksune kiht puhasst jõeliiva, mis aga mitte liiga peenike ei tarwitse olla. Selle liiva sisse asendataksegi nüüd seemned tärkamiseks ja istutuse-õksad juurdumiseks.

Wähe maad alamale kinnitatud liistude peale asendatakse umbes ühe wersjofi kõrgune isingist pann. Isingist pann on raudpannist sel- lepoolest parem, et ta ei roosteta. Liistud tulewad nõnda lüüa ja pann ka seesugune walida, et teda wajaduse korral hõlbus oleks soela- wast wälja tõmmata ja jälle sisse tagasi lükata. Ka traatsõel peab selsamal kombel edasi ja tagasi käima andma, kui raamid soelawas walitsewa niiskuse ja soojuste tagajärjel mitte liiga turbunud ei ole.

Soojuste andjaks tarwitatakse tubastes soelawades petroleumi, nii- sama nagu inkubatorites (au- dumise-masinate).

Tubane soelawa. Põigiti läbilsõige.

Õhusoojust soelawas korraldame sel teel, et lambitule kas suuremaks või väiksemaks keerame, lambid madalamale ehk kõrgemale asendame. Kuna wesi pannist ära aurab, siis tuleb seda aegajalt juurde lisada. Raami- alust piserdada harilikult ei tule, sest et õht seal juba selletagi külla- daselt niiske on.

Süütame lambid soelawas põlema, siis paneme ukjed enesefi- mõista kinni.

Pann täidetakse kuni kolm- weerandini weega, esimeseks selleks otstarbeks, et õht tar- wilikul mõõdul niiske oleks, ja teiseks sellepärast, et õht soe- lawas ühemõõduliselt soeneks. Kolmandaks ei lasse see weega täidetud pann lampide tuld otsekohe potikildude, sambla ja liiwaga täidetud traatsõela peale mõjuda. Soelawa põhja seatakse, nagu pildi pealt näha, kaks lampi. Kui ainult ühe lambi paneksime, ei saaks soe- lawa ääred küllaldaselt soojaks. Kahe lambiga on aga soojust ühemõõdulisem, niihästi soe- lawa keskel kui ka äärte peal.

Lambi õlinõud (reserwuarid) olgu madalad ja pea-asjalikult võimalikult suured, et neid sa- gedaste poleks waja täita.

Pealmine klaasraam seisku liitvapinnast afnapoolses otjas 2 ja toapoolses otjas 3 werssofit kõrgemal.

Meie järgmine pilt näitab sellesama soelawa põigiti-läbilõiget. N — ülemine (pealmine) ruum soelawas, raami ja liitvapinna wahel; O — liitw; P — samblad; R — potikillud; S — traatsõel; T — liistud potikildude, samlate ja liitwaga täidetud traatsõela kandjatena; V — waheruum traatsõela ja panni wahel; Θ — pann; M — wesi panni sees; X — panni kandwad liistud. Nõedsamad tähed tähendawad neidsama soelawa osasid ka eelmisel pildil.

Enesestki mõista, et õhujoojust soelawas ühtelugu kraadiklaasi abil korraldada tuleb.

Asjaarmastajal lähed seesugust soelawa pea-asjalikult talwe lõpul ja waraful kewadel tarwis, s. o. siis, kui mitmesuguste taimede paljundamise hooaeg kätte jõuab.

Nääliliste kaswatusest.

Nagu peaaegu kõik maailmas, nii seisawad ka lilled moodi tujude all. Mõeldagu ainult georgiinide peale, mis meie wanemaid waimustasid, ja nüüd peaaegu pärijelt unustatud on. Minult faks lille on erandid, need on roos ja näälil (nelt). Näälil on tõeste seda väärt, et lillede-kuninganna kõrwal võib seista: sest kui wiimane temast küll fogu ja toreduse poolest üle läib, siis on jälle nääliliste tore wärwimäng, nende üli-ilus lõhn ja nimelt õite kauane wastupidawus lõigatud praast niisugused ülihead omadused, mis teda roosile tõstisest mõistelejaks teewad.

Ka sortiderikkuse poolest võib näälil julgeste roosi kõrwal seista. Sihtsa kauni punase ja imeilusaste lõhnawa walge põllunäälilise (Dianthus superbus) algades, misjugaheid ma nimelt Tallinna ümbruses sagedaste leidnud olen, kuna neid Pärnu ümbruses nähtawaste ette ei tule, on veel järgmised pealiigid olemas: sule-, habeme-, Karthäuseri-, Hiina-, aia- ja potinäälilised, ja igal nendest pealiikidest on lugemata hulk teisendisi, millede kaswatusewiis aga mitte alati ühesugune ei ole.

Täna jätan ma ma aga need mitmed teised liigid kõrwale ja wõtan ainult aianäälilise arutuse alla.

Aianäälil (Dianthus caryophyllus) on ammu tuntud ja kaua armastatud aialill, mille ilu luuletajad nii mitmeski laulus ülistanud.

Teda on hõlbus seest kaswatada, siiski tehtakse hästi, kui seemet mitte ise ei sorjata, waid seda tuntud nääliliste kaswatajalt, nagu Chr. Lorenz ja E. Bernary Erfurtis ehk Julius Erdmann ja Wilhelm Reid Armstadtis, tellitakse. Teada on ju, et kõik lilled seda

wähem seemneid kaswatawad, mida täistopsulifemad nad on. Tahtmatalt wõtab siis asja-armastaja, kellel ainult wähe näälifesi, seemne nendelt taimedelt, mis kõige rohkem seemneid kaswatawad, s.t. niisugustelt, millede sised wähe wõi sugugi täistopsulised ei ole. Niisugune külv annab aga ka wäärtufeta lillefid, kuna asjatundjate poolt suurteft, toredate näälifefte istandustelt kogutud seeme palju rohkem täistopsulifi ja kallimaid näälifefi annab.

Kui siiski ise seemne korjamisega katset tahetaks teha, siis peab selleks kõigepealt kõigeilufamad taimed walima. Nendel taimedel tohib ainult wähe pungafid õitfema lasta minna ja siis peab neid ka alawäärtusliste taimede dietolnu eest hoida katsuma.

Teiste paljundamise wiisidega wõrreldes on külwamisel oma head ja halwad küljed. Halb külg on see, et meie sel kombel kindlaste teatud liikfid ei saa, sest seemneft kaswatatud taimed lähewad emataimest nii larta kui ka fuju pooleft sagedaste täielikult lahku. — See teoafi on aga teisest küljest jälle hea, sest ainult seemneft wõib täielikult uusi sortifid kaswata. Külwamise fuur hea külg seisab aga ka weel selles, et seemneft kaswatatud taimed palju tugewamine edenewad ja palju enam õiewarrefid wälja ajewad, kui istutuseofojadest ja wõsude mulla fisse paenutamise (wõfandamise) läbi kaswatatud taimed.

Kõikide aianäälifefte külw, niihästi wanematel liikidel, mis alles teisel aastal õitfewad, kui ka uuematel Margarete- ja Chabaud-näälifefteft, wõetagu fewadel wõimalikult wara ette, et seemnetest tärnanud taimetefed fuwe jookfjul küllaldaselt tugewaks suudaksid kaswada. Külwatakse kõige parem juba märtsi algul wõi lõpul sooja sõnnikulawasfe, misjuures seemet mitte liiga tihedalt ei tohi külwata, waid iga seeme isearanis, toll maad ülsteisest kaugele, mulla peale pandakse, fergeste mulla wastu litjutakse ja siis tervele peenrale liiwast mulda peale raputatakse.

Siis piserdatakse fergelt üle, nii et külw ärauhutud ei saa, ja peetakse sõnnikulawa ühemöödulifelt niiske, efiulgul matiga kaetult. Alles siis kui wäikfefd taimetefed wälja tulewad, antakse aegamisi õhtu ja wõetakse, niipea kui nad 2 tolli kõrged on, aken sooja ilmaga päriselt ära. — On taimed tugewaks saanud, siis on aeg neid weel kord taimelawasfe piserida, mille järele aknad jälle mõneks päewaks neil peal hoitakse. Kui nad jälle tugewaste kinni kaswanud ja tuulutamise läbi karastatud on, istutatakse nad wabasfe maasse, wõimalikult sawipoolfe mullaga hästi wõetatud peenrasfe.

Ühes ümberistutamisega lõikan ma ka ladwaotjad maha, sest et taim selle läbi juba hakatuses rohkem puhma kaswab. Sellesamasfe peenrasfe jääwad taimed ka talwel. — Mitmed näälifefte kaswatajad ei kata neid talwefks sugugi, ja see on nii kaugeft õiglane, et aianäälifefed ainult harwa külma all kannatawad. Sgal juhtumisel on see parem, kui neid lehtedega wõi koguni sõnnikuga katta, mille all nad

wäga hõlpsalt mädanema lõõwad. Siiski pean ma heaks neid fastidega latta, sest et näälifesed kewadel jagedaste päitese all kannatawad, siis, kui maa veel külmanud on. Selle päitese kõrwetamise wastu laitsewad fastid, millede otsad aga ikka lahtijeks jäägu, et taimed õhku saaksid, muidu lõõwad nad hõlpsaste hallitama. — Alles, kui täielikult soe on, võetagu fastid wihmase ilmaga ära, ja istutagu taimed siis peagi õigele kohale.

Iseäranis suur hea külg on näälifestel see, et nad ümberistutamist igal ajal wälja kannatawad, jah, isegi siis, kui nad täies õies on, võib neid pottidesse istutada, ilma et märgata oleks, et nad selle all kannataksid.

Kollane näälife Germania.

Seemne tellimise juures võetagu parem kallim seeme, sest et ta parematest taimedelt ja hoolikamalt kogutud on. Uuemates hinnakirjades on seemned ka juba õitewärwi järele eraldatud, kuid kahtlane on, kas wärwid kirjeldusega alati ühte lähewad.

On kellelgi oma näälifeste seas iseäranis ilusad eksemplarid, siis on arusaadaw, et ta neid edasi kaswatada soovib. Riisuguseid ehtsaid lillesid ei saa aga mitte külwamise teel, waid istutuseotksade ja wõsandamise teel. Mõlemaid wiisid olen ma heade tagajärgedega tarwitanud, kuid, kuigi suurem osa näälifeste kaswatajatest wiimast wiisi paremaks peab, olen mina enam istutuseotksade poolt, iseäranis, kui külm sõnnikulawa käepärast on.

Wõsandamise juures talitatakse järgmiselt. Potiga või ilma potita wabas maas seiswa emataime küllest walitakse need wõsud, mida paljundamiseks tarwitada tahetakse. Siis lõigatakse nad ühest sõlmest

teiseni lõhki ja paenutatasse wästu maad, kinnitatasse haraliste pulkade abil sinna ja kühweldatasse mulda peale. See peab warjulises kohas sündima, ja ühemõõdulise niiskuse läbi hoolitsetagu selle eest, et iga oks juured alla wõtaks. Suurdumiseks kulub suuremalt osalt 4—6 nädalat. Alles siis, kui näha on, et uus wõju kasvama hakkab, lahutatakse ta täielikult emataimest.

Istutuse oks ei tule emataime küllest mitte lõigata, waid niisama ka sõlme-kohta alt ära rebida, ja jahedas sõnnikula-was kasvawad nad minu äranägemise jä-rele niisama hästi. Kinnise atna all, millele pälkese kormetamise wästu weel kaitseks mati peale wõib panna, juurdumad nad niisama 4—6 nädala jooksul ning wõrdlemisi kindla-mine. Muidugi peab ka siin ühemõõdulise niiskuse eest hoolitsema. — Kumbagi paljun-damisewiisi juures on wäga tähtis, et ta õigel ajal ette wõetaks. Kõige parem aeg on siis, kui taim weel täies mahlas seisab, paar nädalat peale õitsemist, nii siis harili-kult juuli lõpul wõi augusti algul.

Kõik näälifeseid armastawad sawi fisa-l-dawat, wärsket, hästi wäetatud maad. Ku-i-w u st kannatamad nad wõrdlemisi kaua wälja, ilma et närtfiksid, kuid korramõõdulise kast-mise tasuks saame suuremad, täielikumad õied. Wältawad wihmased ilmad kaua, siis tõm-bawad õied ennast küll jagedaste kortsu ja palatawad; kõigeparemine edenewad nad nii-juguses kohas, kuhu pälkesevalgus hästi ligi pääseb, ja ühemõõduliselt ilusatel ilmadel.

Selleks, et näälifeseid kauemine õitseksid, lõigatagu äraõitse-nud õied wälja, enne kui nad seemneid kasvutama hakkawad, mis taimet jõudu märksa nõrgestab. Ka peab õiewarresid õigel ajal siduma, et nad mitte ei murduks. Znetu näeb wälja, kui selleks ainult üht pulka tarwitatakse. Parem wõetagu selleks rohkem pulkaid, mitte wäga pikki, ja jaotatagu nende peale õiewarred, neid kaunis lõdvalt sidudes.

Kui palju näälifesi nõõpaugus kandmiseks ja waaskestes hoidmi-seks tarwitatakse, selle üle oleks juba asjata sõnu raisata. Ma tahaksin ainult tähendada, et „rohelistena“ näälifeste juurde kõige parem nende oma lehtesid wõtta on, sest ükski teine leht ei sünni nii hästi näälifese juurde, kui tema oma leht.

Dr Weiszmanteli poolt on näälifeseid nende kirja järele järgmis-tesse liigidesse jagatud:

Näälifese istutuseoks.

1. Picotid eht joonelilled. Dielehtede äärest jooksewad alla-
poole peened, üksteise lähedal seiswad jooned.

2. Doubletid eht wöödililled. Põhjawärwi peal laiema-
d eht kitsamad, sügawaste kuni diekarikani minewad wööddid.

3. Bizardid eht mitmewärwilised wöödililled. Wööddid on
mitmewärwilised.

4. Jameusid eht tushid (ka loorililled). Põhjawärw
on ühe eht mitme kirjawärwiga segamine sulanud ja lõpeb walge
äärena, ja lehe tagumine külg on niisama ka walge.

5. Faxed eht leegililled. Põhjawärw on äärepool, sage-
daste ka kirjawärw ääre poolt alla, leegisarnase kujuga. Mõlemad
wärwid sulawad ühte.

Nääliskeste wõsandamine.

6. ja 7. Salamander ja Grenoble, mõlemad täpi-
lised, wiimased alati tumedama põhjawärwiga.

8. Wärwililled eht ühewärwilised.

Suureks edusammuks aianääliskeste kasvatuses oli Mar-
garete ja Chabaud-nääliskeste sissetoomine, esimene tuli Ita-
liast, teine Prantsusmaalt. Mõlemil laadil on kõik harilikult aia-
nääliskeste head küljed, s. t. nende diel on niisama ilusad ja mitme-
värwilised, niisama ka lõhn, aga neil on peale selle veel see tähtis
hea külg, et nad, kui nad kewadel warakult külwatud on, veel selle-
sama aasta juuli- või augustikuul õitsewad, mitte alles aasta pärast.
Peatahelnepanel olgu aga selle peale juhitud, et meil maituus, s. o.
wabasse maasse istutamise ajaks, juba õige tugewad ja hästi karasta-
tud taimed walmis kaswatatud oleksid.

Chabaud-nääliskeste seemneid on nüüd ka juba wär-
wide järele lahus müüa. Herra Bötner nägi paari aasta eest oma
wälsjamaa reisu puhul Chabaudi aedades Toulonis seemneft kaswata-

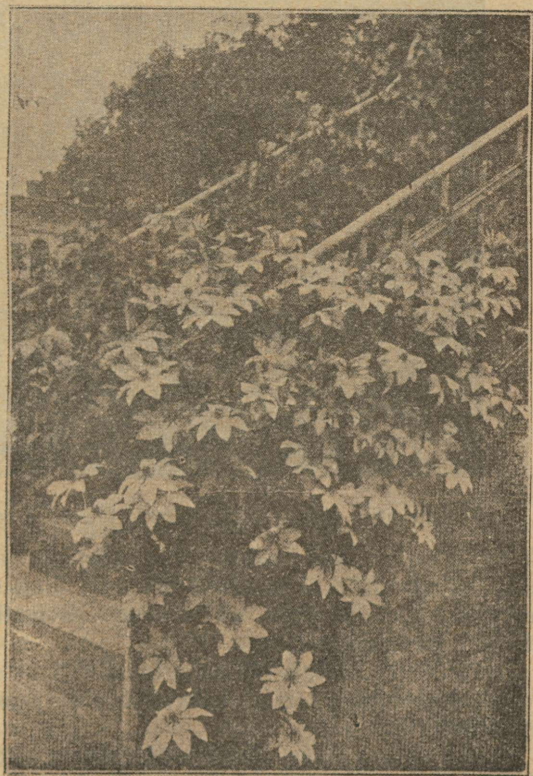
tud peenraid puhta walgeid (Jeanne Denis), kõigekaunimaid kanaria-kollaseid (Marie Chabaud) ja lätiv-punaseid (Etincelante). — Meie kliimas hakawad Margarete- ja Chabaud- näälisesed kahjuts natule hilja õitsema, siiski on need ilusad lilled otsekui pottidesse istutamiseks loodud, ja pottides wõiwad nad meid weel kaua ning järgmisel aastal jälle aias oma õie-ehtega rõõmustada. — Seemnest kaswades tõrjuwad need mõlemad liigid arwatavaste meie 2-aastased maa-näälisesed aegamisi päris wälja.

(M. Luther).

Wäntaimed.

Ei ainuiski teisekujuline taim ei suuda aias nii maalilikku mõju tekitada kui wäntaim. Kõigelihtsam ja ülsuine aed muutub kohe koduseks, niipea kui mõned wäntaimed teda elustamas on. Harilik elumaja, millel igasugune kunstimaitse puudub, awal-
dab meie peale mõnusa mulje, kui see wäntaimedega kaunistletud on; ja kui palju lagedaid müürisid, inetuid hooned ei warja wäntaimed ära, kusjuures ühtlasi terve ümbrus sõbralikuma kuju omandab.

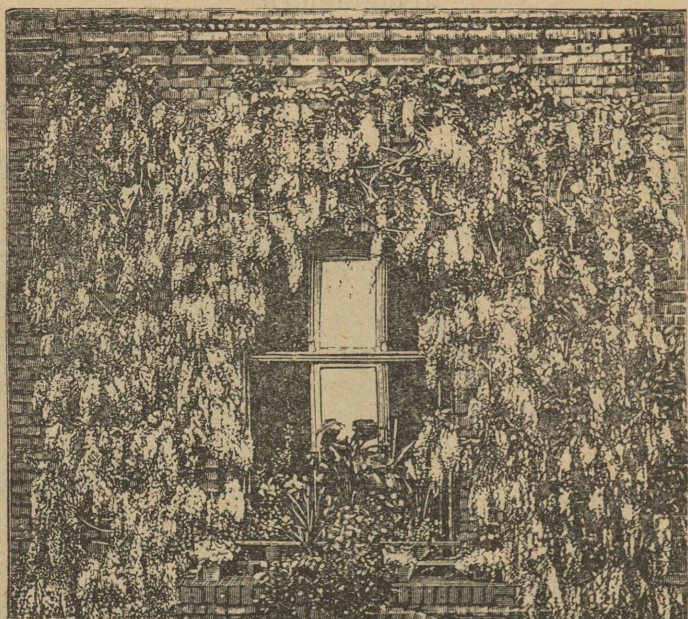
Et wäntaimed aias ka õieti tarwistada, selleks läheb maitset ja kunstimõistmist tarwis. Medniku teadmisest ei nõuta siin muud, kui et ta sünds-
ad taimed waliks. Ja siis on weel asi, milles isegi wilunud aednikud eksiwad, see on wäntaimede kinnitamine ehk sidumine. Wäntaimed peawad nimelt ka aias ühtlaadi looduslikultedasi kaswama, neid ei tohi

Clematis trepi ehteks.

mitte ebaloomulikul kombel finnitada, siis kaotavad nad fogu oma-
päraltuse ja ilu. Kinnitada tuleb pea-asjalikult kewadel ja ainult nen-
dest kohtadest, kus seda tingimata vaja on. On wääned kewadel mõ-
nest kohast wõrede wõi traatide külge finnitatud, siis lastakse neid
suwe läbi, niipalju kui wähegi läheb, wabalt edasi kaswada.

Ka lõigata ehl kärpida tuleb wääntaimi, kus seda vaja on; tihe-
dad oksjad tulewad harwendada, pikad oksjad sinna juhtida, kus ruum
weel lage on. Smeilusad glitfiniad õilmitsewad näituseks iga aasta
imeohtraste, kui nad lühitseb hoitakse; iga oksjale ainult kaks filma

Glycine afna ehteks; õitseb lühitse lõikamise tagajärjel rikkalikult.

(õilme) jäetakse. Kui rohkesti nad lühitseks lõigatult õilmitseda wõi-
wad, näitab meile päewapiltlik üleswõte fiinsamas. Igatahes ei paista
nende wäänelow kasw nüüd enam hästi filma, aga õilme-ehed on
selle eest seda toredam.

Kindlaid määrusi lõikamise kohta ei tohi anda; rawitseja lõigatu
iseoma äranägemise järele need oksjad ära, mis ta inetuteks ja üleliig-
seteks peab.

Suurt hoolt nõuab wääntaimede istutamine. Olgu ka kohe
tähendatud, et wäänkaswud suuremalt osalt, ja pea-asjalikult ilusamad
nende seast, püsiwad (mitme-aastasjed) on ja neid peaaegu igast aia-

ärst osta võib. Enne kui neid aga istutada, tuleb maa ette valmis-
taba, istutuse-ant valmis laevata — niisama nagu viljapuudegi istu-
tamisel. Wäntaim pääseb ainult siis maksusele, kui ta lihawalt kas-
wab; harilikus maas ta aga ilma ettevalmistamiseta lihawalt ei kaswa.

Igal püsiwal taimel kulub hulk aega, enne kui ta oma uuel
seisukohal täielikult kasvama pääseb. Kõigehalvem asi, mis meie püsi-
watele wäntaimedele juhtuda võib, on see, et nendest kiiremine kaswa-
wad ühe-aastased taimed neil kohe esimesel aastal õhu ja toiduse ära
riisuwad. Ja just esimene juurdumise aasta on püsiwatel wäntaimedel
iseenesest juba raske läbi teha, saawad nad siis ka veel wähe õhu ja
toitu, siis ei ole nendest suurt head loota. Ekstus on see, kui lehtmaja
wõi seina, mille äärde püsiwad wäntaimed istutatud, kohe juba esime-
sel aastal ühe-aastaste wäntaimede abil rohelisteks tahetakse
muuta, sest et need wäärtuslisemad ja õrnemad, esimesel aastal pikalda-
semalt kasvawad wäntaimed ära lümmataksid. Kus aga siiski püsi-
wate wäntaimede kõrwa ühe-aastaseid külvata tahetakse, seal hoolitsetagu
wähemalt selle eest, et püsiwate taimede lähem ümbrus nendest waba
oleks.

Paljud soojadelt maadelt pärit olevad wäntaimed ei kannata
ka meie külma kliimat wälja, sellepärast tulewad nad enne talwe algust
seinte või wõrede pealt maha wõtta, maha laotada ja pealt kinni katta.
Sedawiisi warjatult peawad nad talwe hästi läbi ja kasvawad järg-
misel suwel nendele omae toredusega jälle edasi.

Tähtsamad püsiwad wäntaimed.

Mida lõunapoolsem maafond, ja mida soojem ja parem kliima,
seda rohkem leidub kasvatamiseks sündsaid wäntaimi.

Põhja-Wenemaal võib wäntaimena harilikku humalat tar-
witada, mille ärakülmanud wäaned sügisel või kewadel warakult maa-
pinna ligidalt maha lõigata tulewad. Wenemaa lõunapoolses osas hu-
malal wäntaimena suurt tähtsust ei ole, sest et seal wäntaimede walit
palju suurem on, kui põhjapool, kus humalal rõdude, seinte jne. warja-
mises kasnis suur dekoratiivline tähtsus on. Heats edenemiseks nõuab
humal rammusat ja hästi wäetatud maad. Et lihawaid taimi saada,
mis oma kiirelt kasvawate wäanetega teatud ruumi ruttu ära katabid,
selleks tulewad humala juured kewadel warakult istutada, üks arsin
ükssteisest eemale. Istutamiseks ei wõeta mitte nõrki juurewõrsid, waid
hästi tugewaid, kõige parem aia-äridest või suurtest humala kasvatustest.
Humal kasvab mõõda nõõrisid edasi, mille wahet pool arsinat olgu.

Mets-wiinapuu (*Ampelopsis Quinquefolia*, Wilder Wein,
Дикій виноградъ). Üleüldiselt tarmitusel olev ilus wäntaim.
Kaswab igalpool, kõige sügawamas warjus ja ka päikesepaisel, niiskes

ja kuiwas, heas, rammusas ja ka jõuetus maas. Kewadel enne puhkemist lõigatakse mets-wiinapuult mõned oksad ja pistetakse soowitud kohal maa sisse; esimesel aastal kasvavad nad kiil wähe, aga järgmistel aastatel jeda rohkem, mitu meetrit suwe jooksul. Siawa finnitamise abil võib nende wääneid igalepoole juhtida.

Põhjapool tuntakse mets-wiinapuu nime all ka hästi laiali lagunenud Põhja-Amerika liianet, mis omaft kohast ka hea wäantaim on.

Lonicera mitmed forbid.

Ampelopsis hederacea, iseäralist liiki mets-wiinapuu, millel see hea omadus, et teda siduda waja pole, waid ta ise ennast igalepoole finnitab. Kuid ta on õrnem kui harilik mets-wiinapuu; nõuab head, lupja siialdawat maad ja paremat seisukohta; hästi kasvab ta wana müüri ääres päikesepaistel. Peab ka pehme talwe hästi läbi. Veel ilusam, aga selle eest ka õrnem ja veel paremat seisukohta nõudew on Ampelopsis Veitchi. On ta forraks hästi juurdunud, siis

ajab ta ühe aastaga mitme meetri pikkused ilusad wääned wälja, mis ise ilma kõrwalise abita fileda müüri külge kinni jääwad.

Healõhnaline mets=wiinapuu. (*Vitis odoratissima*). Sellel mets=wiinapuul ilmuvad juunituul wäitsed rebedajarnase lõhnaga õied, kuid õitsemise aeg on lühike. Kaswab 3—4 sülda kõrget, isegi warjulises kohas. Minult Lõuna-Wenemaa jaoks.

Lonicera Caprifolium (Selängerjeliieber, каприфолій) on hea ja ustatu wäntaim Keel- ja Lõuna-Wenemaa jaoks, kaitstud seisukohal isegi Põhja-Wenemaal, kuid tal on see wiga, et ajajooksul alt lagedaks jääb ja selle lageda koha katmisel sinna siis mõnda muud madalamaid wäntaimi tuleb istutada.

Aristolochia Siphon (Pseifenkraut). Täheapanemisevärt wäntaim, sünnib ka Põhja-Wenemaal kasvatab; suurte, südametujuliste, walfjas-roheliste lehtedega. Talweks tuleb teda kergelt lehtedega wõi mul- laga katta, misjulguseks otstarbeks wääned sügisel seinte wõi wõrede pealt maha tulewad lasta. Kaswama hakkama on ta wisa, on ta aga kord hea, rammusa, pigut wärste aiamaalla sees juurdunud, siis kasvab ta hästi. Tema looduslik ilu pääseb siis kõige rohkem mõjule, kui ta wanade puude offi mõõda edasi wäänleb. Rahjaks ei kannata kõik puud seda wäntaimet kauemat aega wälja ja hakawad põdema. — Paljundatakse istutuseokside kaudu.

Clematis. Kõigeilusam *clematis* on tumefinine *Clematis Jackmann*. Teised ilusad sordid on üsna õrnad ja lähewad sagedaste ilma silmanähtawa põhjuseta wälja. Kõige parem on tal tüwe nelja tolli kõrguselt turbapuruga katta. See pakub turbakihi hoiab juured terwed. Clematise wääned tahawad täielikku päikesepaistet saada, juured aga ei kannata päikest ja nõuawad warju, peale selle jääwad nad ainult hästi läbilastmas maas terweks. *Clematis montana rubens* on wastupidawam. Clematistel on ilus lehestik ja ülirikkalik õilme-ehe. Nad ei kata ega warja suuremat, waid kaunistawad seda enam. Sellepärast on neid kasulik teiste rohkem warjawate wäntaimede wahel istutada. Sünnis Põhja-Wenemaal on *Clematis viticella*.

Actinidia (*Actinidia Kolomicta*). Üsna hea, kiirelt ja kõrgele kasvaw wäntaim, sünnib ka Põhja-Wenemaal kasvatab, ja ei nõua seal talweks katmist. Põhja-Wenemaa jaoks on peale selle veel järgmised wäntaimed sündsad: *Atragene alpina*, *Calystegia*, *Codonopsis*, *Hablitzia*, *Menispermum dahuricum*, *Polygonum baldshuanicum*, *Thladiantha dubia*.

Amerika mets=wiinapuu (*Vitis riparia*). Amerika mets=wiinapuud on ülijõudsa kasvuga, roniwad hästi kõrgele ja suudawad rohkeste warjata. Wäänete walmimisest läheb neil aga kauemat kasvuaega waja ja sellepärast ei suuda nad põhjapoolse lühitse suwe jooksul walmida. Põhja-Wenemaa jaoks nad nii siis ei sobi.

Glycine (Wistaria).

Glittjina (*Glycine sinensis*)

Lõuna-Wenemaale wäga soovitatu wäntaim, sest kui ta õitseb, siis on ta ülitore. Kewadel on ta õitsemise ajal suurte walgeie või sinikate õietopsudega kaetud. Teist korda õitseb ta augustikuul, kuid õilme-ehel on siis märtsa nõrgem. Ei kaswa aga jõudjaste. Ilma warjamata kannatab ta ainult Krimmi lõunapoolsel rannal talwe wälja. Nõuab ka sooja, toittwat, lupja sijaldawat maad.

Lõputks võib lõunapoolsel Wene- maale, iseäranis sinna, kus talwed peh- med, weel roniwaid või wä- n- roosijid soovitada, teistes kohtades nõuawad nad talweks sinni katmist. Nõuawad head sawikat maad. Istu- tada tulewad 5—6 jalga üksiteist eemale. Lõigata pole tarwis, ainult halwaks läinud puised osad tulewad wälja lõigata.

Tähtsamad ühe-aastased wä- n- taimed.

Ühe-aastased wäntaimed on selle- poolest halwad, et nad kuni juuni- kuuni wälised ja wiletsad wälja näe- wad ja alles augusti- ja septembrikuul täielikule mõjuwusele pääsewad.

Ipomea purpurea. Hästi hea ja ohtraste õilmitsem wäntaim, ronib sülla kõrgusele, õied kaunis suured, mitmewärvilised, trehtlikuju- lised. Külwatakse otse pärispaika, sest et ta ümberistutamist wälja ei kannata. Ümber istutada võib ainult siis, kui kõik muld juurte ümber alles jääb. Seemned külwatakse maikuu algul 3—4 tolli üksiteist eemale. Õitsemise hakkab augustikuul.

Türgi uba (*Phaesusolus*, фасоль). Kõige suurema dekoratiw- lise wäärtusega on Türgi ubade seas *Phaesusolus multiflorus*, walge- punaste õitega ja jõudsa kaswuga. Ümber istutada annab ka ainult siis, kui kõik muld juurte ümber alles jääb. Kaswatus samasugune nagu aiawilja-osal.

Saapani humal (*Humulus japonicus*, японский хмель).

Külmata tuleb kewadel otse pärispaika. Lepib ka wileisa maaga ja kasvab kaunis kiireste, kuid kaugeliki mitte nii pitaks nagu meie harilik humal. Iseäranis ilus on kirjude lehtedega teisend, kuid selle kasv on weel nõrgem.

Tropaeolum. Seda wääntaime nimetasime juba suwelillede seas. Kaswab ligi jülla kõrguseks. Dekoratsioonilise wäärtusega madalate aedade, seinte jne. kaunistamiseks on peaaegu alikult *Tropaeolum* majus ja canariense, wiimane wälfsete kollaste õitega.

Healõhnaline ernes (*Lathyrus odoratus*, Wohlriechende Wicke, душистый горошек). Nimetasime seda taime juba suwelillena. Külmata võib sõnnikulawasse või otse wabaasse maasse.

Peale nende on weel mõned ilusad wääntaimed olemas, need tulewad aga taimehoones kasvatada, kust nad suweks potiga wälja seatakse või ka wabaasse maasse istutatakse. Nimetame nende seas: *Cobaea scandens*, *Passiflora*, *Maurandia*, *Lophospermum*, *Cardiospermum* jne.

Sluppõõsad.

Sluppõõsad on wälfsetesse asja-armastajate aedadesse hästi sündsad, sest et nad wahje ruumi wõtawad, kuid ühtlasi aia dekoratiivlist wäärtust märksa tõstawad. Mõned põõsad seisawad sellepärast suures lugu pidamises, et nad õhtraste õisewad, mõned koguni terve suwe läbi kuni hilise sügiseni, kuid on ka hästi ilusate lehtedega põõsaid. Põõsaid istutatakse kas üksikult või jalkadesse. Peale selle ka weel puude ümbrusesse.

Peaaegu kõige rohkem armastatud sluppõõsaks võib küll wiist täie õigusega õhtraste õitswat sirelit (*Syringa vulgaris*, Фlieder, сирень) pidada. Sirelisi on väga mitmet sorti, lihtsate, suurte ja täistopsuliste õitega, niisama miimelesine on õite wärv. Täistopsulised õied on niisama hea lõhnaga nagu lihtsad, ka seisawad nad kauemine wärskest, kuna lihtsad teatavaste ruttu wälja õitsewad. — Iseäranis ilus tumedate õitega sireli sort on Andenken an Ludwig Späth. Täistopsuliste sirelite kohta peab weel tähendama, et nad põhjapool, näit. Peterburi all, õrnawõitu on ja karedatel talwetel ärakülmawad, iseäranis kui weel lumewaene talw juhtub olewat. Aga kewadel ajawad nad siiski jälle

Täistopsuline sireli-õis.

uued juurewõsjud wälja. Sirelisi paljundatakse kaunistamise teel, peenemaid ja täistopsulisi sortisid aga istutuseohtjate kaudu.

Jasmin (*Philadelphus coronarius*, жасминъ). Jasmini (Jasmin) wõib sireli järgmiselks pidada, sest ka see pöõsas on oma ilusate walgete õite ja kange lõhnaga üleüldise armastuse wõitnud, kuigi mõned tema õite lõhna liiga kangeks peawad. Iseäraniis toredad on jasmini suurte õitega sortid. Jasmin lepiib ka wiletsapoolse maaga, kuid Põhja- ja osalt ka Kesk-Wenemaal saawad tema paremad sortid külma all kannatada: niisketes kohtades, kus põhjamesti ligidal, häwitab külm nad teinekord päriselt ära.

Lumepall (*Viburnum opulus sterile*, Schneeball, бульдененсъ) on oma kerakujuliste õitekoaratega üleüldist lugupidamist leidnud. Põhja- osalt ka Kesk-Wenemaal on ta õrna-wõitu ja nõuab talweks warjamist wõi õlgedega ümber mähkimist. Oma iluduse poolest iseäraniis sünnis üfsikult istutamiselks. Edeneb ka pool-warjus.

Tugewam on juba kestwalt õitsew Dier-villa Middendoriana; õied kollakas-walged, kasvab ligi poolesülla kõrguselks.

Mets-mandlipuu (*Amygdalus*, пана, дикий миндаль или бобовникъ) on ülihea wäike pöõsas, kasvab umbes arsfina kõrguselks, sünnib ka Põhja-Wenemaal. Õied ilmuwad kewadel warakult ja on roosakad.

Hästi warakult õitseb ka Amelanchier. Sünnis pöõsas-aedadeks. Tihe pöõsas, sülla kõrgune, walged tomingalaadi topsus õied, kannatab ka põhjapoolse talwe täielikult wälja.

Rikkalikult õitswate ja wäheste nõuetega ilupöõsaste hulka kuuluwad ka *Lonicera tartarica*. *Lonicera Xylosteinum* on iseäraniis sünnis seinte warjamiselks. *Lonicera Alberti* on ilus, madal, rikkalikult õitsew puhmas.

Sortensia (*Hydrangea paniculata*) on suurt tähele panemist wäärt. Ta on tore madala kasvuga pöõsas, õitseb suwe teisel pool-talweks katet ja hakkab juba näit. Peterburi all wõrdlemisi hilja õitsema.

Spiraea prunifolia.

Iel, õied on suurte walgete topsude kujulised. Põhja-Wenemaal nõuab talweks katet ja hakkab juba näit. Peterburi all wõrdlemisi hilja õitsema.

Juhtub veel kervade hiline ja suvi jahe olewat, siis jääwad õied nit hiliseks, et sügiselülmadest näpistada saawad.

Elaeagnus argentea on hästi külma kannataja ilus hõbelehedega pöösas.

Barbarits (*Berberis vulgaris*, *Berberitze*, барбарисъ) on wiist kõigile tuntud. Sagedaste tarwitatakse teda pöösas-aiaks. Iseäranis tore on selleks purpuri-barbarits. Pöösas-aiaks istutatakse nad jalgmaad üksteisest eemale ja esimestel aastatel tuleb neid hästi kärpida, et tihedaminie kasvama hakatšid. On pöösas-aed soowitud kõrguseni, umbes poolejülla kõrguseks kaswanud, siis jäetakse suur kärpimine järele, ainult ülevalt ja külgede pealt tuleb veel kärpida, et elaw-aed ühetasaseks jääks. Barbariisil on ka majandusline tähendus, tema marjadest valmistatakse feediseid.

Crataegus coccinea on kestmise suurusega pöösas, kannatab ka lareda kliima hästi wälja; tarwituft leiab ta iseäranis, niisama nagu

Spiraea arguta.

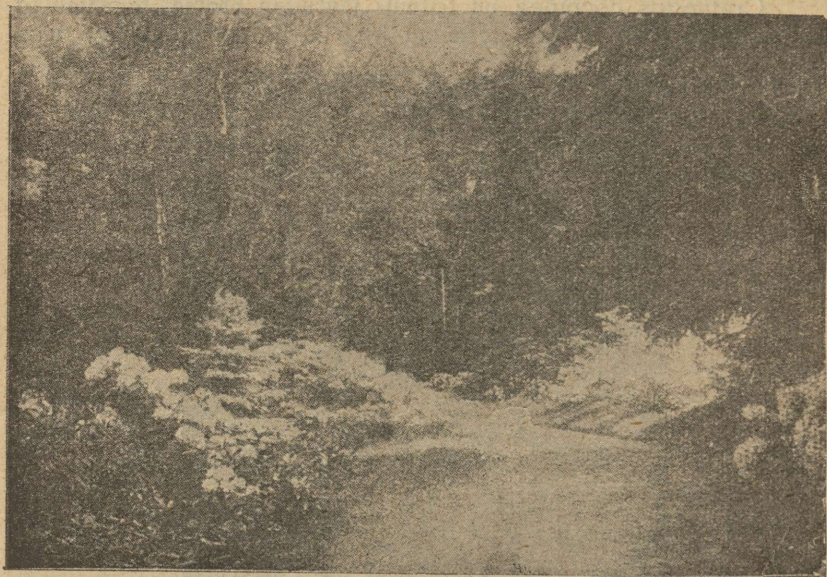
barbarits, pöösas-aedadeks ja salkadesse wõi puude salkade äärde istutamiseks. Pöösas-aia jaoks istutatakse neid pöösaid kahes reas, jalgmaad rea ja iga pöösa wahet jättes. Esimestel aastatel tuleb tubliste kärpida, et nad tihedamine kasvama hakatšid, on nad aga juba küllalt kõrged,

siis kewadel ainult ladwad ja külje pealt ühetajajets lõigata. *Crataegus sanguinea* on pea-asjalikult Põhja-Benemaale sünnis, sest lõunapoolset palamust ja pöuda ei kannata ta välja.

Spiraea prunifolia on ka hästi toredad kestmise suurusega ilupõõsad, iseäranis ilusad on nende seast veel madala kasvuga *Spiraea Douglasi*, filedate lehtedega *Spiraea laevigata*. Nende iluduse poolest mõib neid ka ülsikult istutada. Pisut suurema kasvuga ja iseäranis sünnis salkadesse on *Spiraea opulifolia*.

Mahonia aquifolium on iseäranis põhjapoolse kliima jaoks üks kõigeparematest alarohelistest põõsastest. Tal on ilusad läikivad lehed ja nõuab pisut warjulist seisukohta.

Atsalea (*Azalea*, азалея). Tähelepanemiseväärt toredaste õitswad taimed on waba maa atsalead. Kadunud E. L. Regel

Rhododendron Woislowitzi pargis.

Peterburist kasvatas iseäranis tugewad, põhjapoolset kliimat wastupidawad sordid välja, sel teel, et Hiina atsalea (*Azalea sinensis*) ja Jaapani atsaleaga (*Azalea sinensis mollis*) segasugutuse ette mõttis. Iseäranis ilusad nendest on oranshe ja punaste õitega sordid. Need atsalead on nii tugewad, et näit. Peterburi all ainult kõigekäredamatel talwedel pisut ära külmawad, ja sellepärast neid kuuse okjadega kergelt katta tuleb. Teine tugew sort on *Azalea pontica*, lõhnawate õitega. Oma ohira õilme-ehiega awaldawad nad nõiduslikku mõju.

Waba maa atjalead ei õnnesta harilikus maas ja neile tuleb kobedat turba-nõmmemulda või turba-lehemulda juurde segada, niisama ka hästi läbi määndunud kompostimulda. On maa liivane, siis tuleb $\frac{2}{3}$ lehemulda ja $\frac{1}{3}$ nõmme- või turbamulda juurde segada. Ja lõpuks veel natuke hästi läbi määndunud kompostimulda. See savimaa tuleb samuti parandada. Ei ole nõmmemulda täepärast, võib tema asemel lehemulda võtta. On aga ainult turbamulda saadaval, siis võib ka seda sel kombel tarvitada, et temale $\frac{2}{3}$ liiva või savi juurde lisatakse.

Samasugust maad nõuavad ka waba maa rhododendronid. Nendest on kõige rohtem wastupidavamad E. L. Regeli poolt kasvatatud Rhododendron caucasicum hybridum, tal on imeilusad õied, kuid põhjapool nõuab ta talweks tingimata katet, sellepärast on nad ka Kirde- ja Lääne-Wenemaale rohtem sündsajad. Wenemaa stepimaa-kondades aga, kus suved kuitvad ja palawad, ei õnnesta ei atjalead ega rhododendronid ülepea hästi, nad nõuavad nimelt juwel mõõdukamat soojust ja niiskemat õhku.

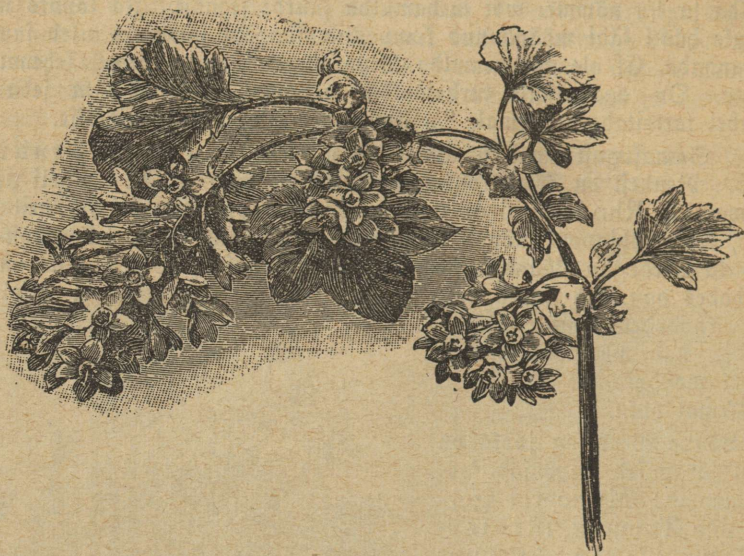
Lõuna-Wenemaa jaoks on veel järgmised ilupõõsajad soovitatavad: Myricaria germanica, Tamarix, täistoppuline kirss (Prunus triloba fl. pl., махровая вишня) ja Jaapani quitte (Cydonia japonica, японская айва). Esimene nendest on hästi ilus ja ka wäheste nõudmistega. Täistoppulist kirssi võib kas pöõsa või tüwiku kujul kasvatada, ja ta on oma roosakas õilme-ehes hästi ilus. Jaapani quitte on kewadel warakult üli-ilusate korallipunaõitega kaetud.

Tamarix kasvab kaunis kõrgeks, tal on ilusad õied ja lehed, hõlbust istutuseotjast kasvama. Kes omale ühe offa muretseda saab ja selle aias sündsaj kohas mulla sisse pistab, näeb jeal warstigi pikki, pajusarnaseid wõsusi kaswatwat, ja on see pöõsaj 3—4 aastat wana, õitseb ta iga suwe esimesel poolel ilusaste. Sündsaks kohaks on tal elumaja warjus lõunapoolsel küljel, jeal kasvab ta sihwaltalt ligi sülla pikkusjeks. Ei ole seisufoht mitte liiga niiske, kannatab ta ka kaunis kareda talwe wälja.

Waba maa atjalea.

Täistopsulise kirsfi kohta olgu veel tähendatud, et temal oksad kohe peale õitsemist kärpida tulewad. Teadmisi ei ole selleks mingisugust.

Slusate õitega sõstar (*Ribes Gordonianum*).

guseid maha, asi on lihtne: peale õitsemist lõigatakse kõik oksad lühemaks, nii et igal oksal ainult veel kolm, neli pungat alles jäävad. Ma tähenda

Calycanthus floridus'e õis.

dan aga veel lühemaks, see lõikamine tuleb kohe peale õitsemist ette võtta, niipea kui õied oma ilu kaotavad. Tagajärg ripub siin ühest, kahest päewast ära, sest uued pungad hakkavad niipea kujunema kui õied närtsuma hakkavad. Lõikame kohe, saame tugevad uued pungad, mis järgmisel aastal õitsevad. Lõikame õige aja mööda minna, jäävad uued pungad nõrgaks. Jätame hoopis lõikamata, jäävad oksad lagedateks ja wiltsimateks.

On ka hästi ilusate õitega sõstra-põõsaid olemas, näit. tuntud kuld-sõstar (*Ribes aureum*), kollaste õitega. See on see põõsas, millest tüvikud kasvatatakse ja nende peale söödavaid sõstra ja tikerberi sortisid propitakse. Veel ilusam on vere-sõstar (*Ribes sanguineum*). Amerika *Ribes Gordonianum* on küll kõige torebam, kardab aga kõige rohkem külma. Kõigil sõstra sortidel, mille marjad söödavad pole, on üks hea omadus: nad edenewad ka warjulistes kohades, õitsewad wara ja rohkesti. Paljundatakse istutuseoljase kaudu.

Forsüthial on pikad, ripuwad oksad ja need on üleni kollaste õitega kaetud. Iseäransis mõjule pääsewad need kollased õied tumedate oksapuude läheduses.

* * *

Ilupõõsastest kõneldes jäitme siin roosid (*Rosa*), s. o. külmakannatavad wabama roosid, meelega nimetatamata, sest et nende juures lõpu-poolle meel pikemalt peatada tahame.

Selleligipoolest tunneme nüüd juba terve rea ilupõõsaid. Kudas saab aga nendest ka ilusa salga (grupe) kokku seada? Algaja teeb siin harilikult alati suure wea: ta istutab need põõsad kõik korramõõduliselt rõnga ehk ratta kujul paigale. See sugune ühelaadiline istandus on eba-loomulik ja inetu. Ilupõõsad tulewad sellepärast nõnda istutada, et nende salgad hästi looduslikud wälja paistaksid ja kindel sümmetria puuduks.

Olse niisama nagu põõsasal-gad looduses wabalt ja korramõõduta kujunenud, peawad nad ka aias olema, ühtki sundust ei tohi siin silma paista. Kõrgemad põõsad tulewad tessele, madalamad salga äärde; kuid ka siin walitsegu teatud wabadus: peaaesjaks jääb ju ometi, et iga põõsas maks wusele pääseks.

Soomitakse aia äärt põõsastega täis istutada, siis hoitagu põõsaid ühte wõi kahte sirgesse reasse istutamast. Istutades jäetagu nende wahet läbistatku kaks jalga, aga ikka nõnda, et mõned põõsad rohkem wäljaspoole, teised sissepoole oleksid.

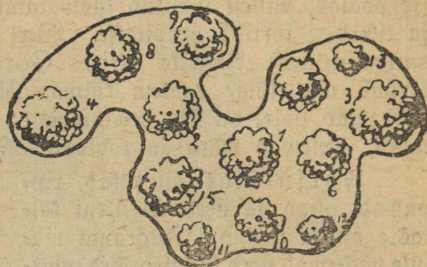
Forsythia suspensa. Õie-oks.

Kajulil on 3 kuni 4 aasta wanuseid tugewaid, hästi edenenuid pöösaid istutada. Noorematel pöösastel kulub hulk aega ära, enne kui nad parajaks juureks kaswawad. Pealegi on wäikjete pöösaste istandust rooste korras hoida. Ja ka ilusat muljet ei suuda ta awaldada.

Puukoolid kaswatawad neid pöösaid istutuseotksadest hulga-kaupa, sellepärast on neid sealt ka odawalt saadawal. Asjaarmastajal ei ole sugugi kajulil neid ise kaswatada, ennem juba osta.

Kõiki pöösaid paljundatakse harilikult külwamise, istutuseotksade, wõsandamise, proppimise ja pöösaste lahutamise teel.

Algajale on wiimane paljundamisewiis kõige sündsam. Peaaegu

Sluppöösaste falk.

Sluppöösaste lahutamine.

Kõik pöösad ajawad maa seest mürmed wõsud wälja ja siis on neil ka enamaste juured lahust. Asi on nii siis üsna lihtne: kellel hea pöösas on ja sellest mitu pöösast tahab saada, see laewab pöösja maa see siwälja,

lahutab kättega või raiub kirmega mitmeks osaks, nii et igale osale ka oma juured ja võsud jääksid, siis kaswab see osa uuele seisukohale

istutatult iseseiswa põõsana edasi ja suuremaks. Lahutada tuleb kervadel varakult. Lahutatud põõsastel kulub terve aasta ära, enne kui nad täielikult finni juurdunud on ja hästi kasvama hakkavad.

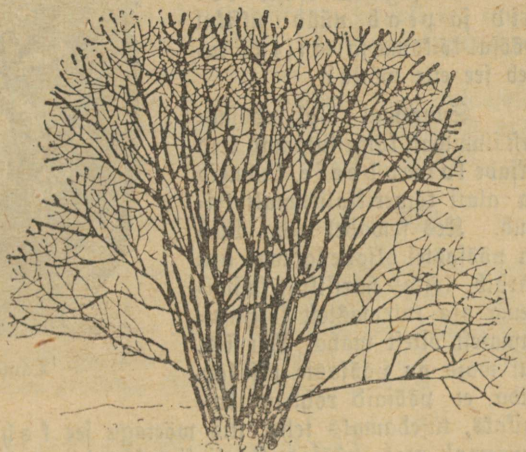
Põõsaste lõikamine ehk kärpimine ei ole sugugi nii kerge, nagu mõned arvavad. Segi harilikud aednikud tunnevad seda asja imewähe, sest nad natusewad liiga palju põõsaste kallal ja ajavad nad nii hukka, et päris hale näha. Ma olen seejulguselt aednikult tihti küsinud, mispärast ta põõsaid nii halastamata lõikab, ja siis ikka vastuseks saanud: nad kasvavad liiga kõrgeks, kui

Sästi harvendatud põõsas.

neile midagi ei tehta. — Jah, aga kas ei ole siis madalamaid põõsaliiksid? — Kõigepealt peab ju järele arvama, kui kõrgeid põõsaid vaja on; ja siis tulewad selle järele põõsad valida. Meeletus on aga pärast põõsaid nii halastamata maha nüfida, et nad soovitud viisil madalaks jääksid. Oma loomulikus edenemise seisukorras on kõik põõsaliigid ilusamad. Muga ja saagi tuleb ainult nõnda tarvitada, et nad loomuliku edenemist hõlbustawad, mitte ei takista.

Kõigepealt langeb noale, jaele või kirmele ülesandeks, üksfuid põõsaid harvenda da. Istutades soo-

Liiga vähe harvendatud ja liiga palju kärbitud põõsas.

witakse alati, et pöösaste salgake kohe täidlasena wälja näeks; sellepärast istutatakse alati liiga tihedalt. See olgu aga ainult eialgul nõnda. Kuna aga pöösad ühtlugu suuremaks kasvawad, siis peab neid ka selsamal mõõdul harwendama. Kaswawad pöösad pöösaste salgast

tahistamata edasi, siis woiwad lihtsamad ja hoogsama kasvujõuga pöösad warstigi kallimad ja peenemad pöösad ära lämastaada, nii et need enam wälja ei paista wõi koguni ära kuitowad. Asi ei tohi ilmasli nii kaugele minna, et peenemad pöösad kitsikusesse jääwad ja puudust kannatada saawad. Igal talwel tulewad pöösad sellepärast harwendada, ja on pöösastit liiga paksuks kasvunud, siis mõned lihtsamad pöösad päriselt wälja raiuda. Sest peaaegu iga pöösas suudab ainult siis omapäralist loomulikkust ilu avaldada, kui tal igast küljest waba ruumi kasvamisjeks on.

Misjuguiseid osasid tohib ja peab nüüd ühtikul pöösas loikama ja millal tuleb see ette wõtta?

Suuremal osal pöösastest ilmuvad kõigeilusamad õied oksade latwadesse, kus neid ka alati kõigerikkalikumalt leidub. Kes kewadel aeda lähed ja pöösastel oksade ladwad ära kärbib, loikab harilikult ka suurema osa tulewastest kõigeilusamateist õitest maha. Nii siis, kui waja on pöösaste oksid kärpida, et pöösaid rohkem jõmmikaks, tihedamaks teha, siis wõetagu see kohe peale õitsemist ette —

suuremal osal pöösastest nii siis suwel, nõnda, et alles jääwad oksad ja wõsud weel sügiseni hästi edeneda ja tulewal aastal jälle õitseda wõiksid. On pöösas liiga palju oksid, siis wõib kewadel ühe osa nena-

Tamariski õie-oks

dest täielikult wälja lõigata, ja nimelt kõigepealt peenistjed, wiltsjad ja wanad oljad; tugewaid ja noori offi tuleb selle wastu hoida.

Weel ennem aga kui mõnel pöösäl hulga offi wälja lõikame, seft et tal kaswamisteks nähtawaste ruum puudub, waatame ometi korraks ringi, kas tema naabruses lihtsat pöösast ei ole, mille hoopis wälja juurida wõiksime, ilma et see üleüldisele pildile kahju teeks.

Kui soowitakse, et pöösad õieti ramitsetud oleksid, siis peame neid juba kohe hästi ettevalmistatud maaße istutama. Istutada on kõige parem sügisel warakult wõi kewadel üsna warakult. Uues istanduses tulewad kõik kohad, kuhu pöösaid istutada soowitakse, wähemalt 2¹/₂ jala sügawuselt rigolida, ka hästi palju peenistest sõnnikut tuleb alla kaewata. See maa olgu püsiwatest umbrohtudest puhhas, muidu on pärast raske teda puhas hoida.

Harilik pöösaste harimine seisab selles, et sügisel pisut peenistest sõnnikut ettewaarlikult ja madalalt sisse kaewata. On maa liiga umbrohus, tuleb kaks korda kaewata, jagedaste kõblida ja kõik umbrohu juured ära noppida.

Lõuna-Wenemaa stepimaadel peab noortel pöösastel maa tingimata jagedaste pealt koberdaks tegema. Kuna seal harilikult pöud walitseb, siis on see ainus abinõu maa niiskeks hoidmisteks, kui ta alati kobe on ja umbrohust puhhas. Alaline maa koberdaks tegemine pöösaste wahelt lõpeb seal alles siis, kui pöösad juba hästi kaswawad ja oma lehestikuga maad hästi warjavad.

Ilupuud.

Suur täiskaswanud puu tarwitab läbistifku vähemalt 80 ruutarsinat ruumi, s. o umbes 3 sülda igast küljest. Sel kombel on selge, et wäiksesse aeda suuri puid palju istutada ei wõi.

Igaüks kes oma aeda puid walib, soowib muidugi kõige ilusamaid saada, ja neid on kaunite hull. Nimetame siin kõigepealt lehtpuid, mis Läänemere maadel talwekindlad on ja ilupuudena ehteks kõlbawad.

Ilusamad lehtpuud Läänemere maade jaoks.

Et aiasõpradele walikut kergendada, oleme puud ja pöösad lehestiku iseäralduste järele kuude salka jaotanud, nimelt: a. roheline lehestikuga puud; b. punasefirju lehestikuga puud; c. kollasefirju lehestikuga puud; d. walgefirju lehestikuga puud; e. piramidi kujulise kaswuga puud; f. allapoole rippuwate oljadega (leina) puud ja pöösad.

a. Rohelise lehestikuga puud.

Esimeselt waatame wahtra seltsisid; siin näeme, et meie juures enamaste ainult harilikku, terawaladwaga wahert (*Acer platanoides*)

a mägestifu-wahert (*Acer pseudoplatanus*) leidub. Palju harwemine leitakse sukru-wahert ja walget wahert (*Acer saccharinum* ja *Acer dasycarpum*). Kuid wahira liisfid, mis meie talwet wälja kannatavad, on weel teisigi. Nende seast nimetame kaunite ilupuudena järgmisi: Kalifornia saare-waher *Acer Negundo californicum* Hort, mis meie juures täitsa talwetindel, wäga kiireste kaswaw, isegi õige halwa maaga leppiw puu on; *Acer platanoides dissectus* Jacq. fil., ilusa lehestifuga waher, mille lehed sügawalt lapilisteks fagitud; *Acer platanoides cucullatus*, õõnsate lehtedega, terawa ladwaga, omapäralise filmatorfawa lehestifuga ilupu; ja weel *Acer platanoides lacienatus*. (Teisi wahtra sortiid leidub weel kollasekirju lehestifuga puude seast.)

Alnus glutinosa lacineata ja *Alnus incana lacineata* on ka ts leppa, mille lehed sügawalt lapilisteks fagitud.

Betula alba lacineata, lapiliste lehtedega kass. Wäga ilusa lehestifuga kass on ka *Betula alba Joungi*.

Iseäranis ilusalt ja rikkalikult õitsewad puud, mis ükssikult istutamiseks sõlbawad, on täistopuliliselt õitsewad *Graetagus*e sordid, nimelt *Graetagus oxyacantha alba pleno*, *coccinea pleno* ja *rubra pleno*. Tugewaks, kauniks õiteajamiseks tarwitawad nad waba, päikesepaistelise paika.

Fagus sylvatica leidub Eestimaa mitmes paigas suurte puudena. Harilikult ei peeta teda meie maal täitsa talwetindlate puude hulka; kuid teatavaste kõige suurem ja tugewam seda seltsi puu kaswab Tallinnas, Tõnismäel, endises Brandti rohuaias hoopis ilma warjuta paigal.

Saarte hulgast nimetame soowitatamatiks puiesifu-puudeks: *Fraxinus americana*, Amerika walge saar; *Fraxinus sambucifolia nigra*, Amerika must saar; *F. mandschurica* ja *F. excelsior aurea*, kuld-saar, mille noortel kaswudel puu kollane on.

Sarapuudest tohib täitsa talwetindlana ainult *Juglans cinerea* nimetada; teda leidub Eestimaa mitmes paigas üsna suurte puudena.

Meie maal wäga haruldaseks aga fiiski täitsa talwetindlase puuks on Amuri korgipuu, *Philodendron amurense*. Tallinnas on ta wane-malt täitsa kindel külma wastu, nõuab aga noorelt pisut katet.

Rikkaliku õiteilu poolest on ka mitmed ilu-õunapuud kohased suurematesse puiesiikkudeesse istutamiseks. Nimetame siin paigal ainult mõned *Pyrus baccata* sordid: *Pyrus floribunda atropurpurea*, ilusate roosapunaste õitega, ja *Pyrus Scheideckeri*, walfasroosa õitega.

Talwetindlate paplite seast nimetame wäga kiireste kaswawaid sortide, mis suurtele puiesiikkudele iseäranis kohased on: *Populus canadensis*, *Populus berolinensis* ja *Populus nigra*.

Tamme seast oleks soowitada: *Quercus pedunculata* (Robur) *pectinata*, *Q. heterophylla dissecta* oma haraliste lehtedega, *Q.*

sessiliflora, *Q. macranthera*, *Q. magnolica* ja *Q. rubra*. Raudnimad taimesordid on meie mail enamaste pisut külma kartjad.

Pajudest nimetame ilupuudena ainult *Salix alba argentea*, ehk hõbepaju, mida nimelt jõgede ja riikide kallastele istutada sünnib.

Bihlakate seas nimetame *Sorbus aria lacineata*, *Sorbus aria intermedia* Pers. (*S. scandica* Fries), *S. tomentosa* ja *S. latifolia*. Need Cestimaal imelikult „popipuu“ nime all tuntud taimed, on niihästi oma üleüldise kuju, kui ka ilusa, sagedaste hõbehalli lehestiku poolt filmapaistvad.

Kõige ilusamad puude seas puieestikkudeesse ja üfsikult istutamiseks on pärnad. Kõigeparemad puieestekedele, mida Tallinna promenadidel rohkestes leidub, on *Tilia vulgaris* (*intermedia*). Toredad üfsikseiswad puud on *Tilia alba spectabilis*, *Tilia alba petiolaris* ja *T. tomentosa*. Hiiglatehelised sordid *Tilia americana* (*glabra*), *T. Ioxiflora* ja *heterophylla* (*macrophylla*) on Cestimaal külma kartwad, neid peab sellepärast warjulistele paikadele istutama.

Salakateist leidub wanemates puieestikkudes peatselt ainult harilik tasandiku-jalakas *Ulmus campestris*; omeli tuntakse palju teisi sorte, mis iluduse poolt sellest kaugelt üle käiwad. Meie nimetame ainult: *Ulmus montana scabra*, *U. montana superba*, *U. effusa* (*pedunculata*), *U. adianthifolia*, *U. vulgaris suberosa* jne.

Kaunilt ja rohkestes õitew puu on ka kõrgetüveliselt kaswatud, täistopsuliselt õitew õispuu *Viburnum Opulus sterile*, mis üfsikult seisdes väga ilusat waadet paku.

b. Punasefirju lehestikuga puud.

Wahtrate hulgast, mis kowadel toredas punasefirjus lehe-ehetes uhkustawad, on *Acer platanoides* Schwedleri, *Acer plat. purp.* Reitenbachi ja *Acer pseudoplatanus fol. purpureis* tähtsamad. Nõik kolm on toredad puud üfsikult istutamiseks, kuid kahjuks kaotawad nad juwe jooksul oma lehestiku punase wärwi ära.

Betula alba foli purpureis, weri-kast, hoiab oma punasefirju lehestiku ka juwe jooksul alal; niisamati ka *Fagus sylvatica atropurea*, mida talweindlate, punaseleheliste puude seas üfsikult istutamiseks kõigeparemaks peab tunnistama. Omeli on soovitatud, sedagi puud noorelt talweks istutada.

Ilusaks, festiwalt punase lehestikuga puuks, mis meil külmadele wastu panna suudab, oleks ka weri-ploom *Prunus cerasifera fol. purpureis* (*Prunus Pissardi*) nimetada. Teda sünnib niihästi piraamidifujuliselt, kui ka poolkõrge tüwega kaswatada.

Tubli punaga puuks on ka weri-tamm, *Quercus pedunculata* (*Robur*) fol. atropurpureis. Punaka helgiga lehtesid leiame veel

kahel jalata seltsil nimelt: *Ulmus campestris* fol. purpureis ja *U. myrtifolia* purpurea, kuid nende lehtede puna ei paista nii selgeste kui eespool nimetatud puudel.

c. Kollasekirju lehestifuga puud.

Wahtrapuudest on kowadel toreda kollasekirju lehestifuga ehitud: *Acer pseudoplatanus* Worléei. Testimaa Aiatöö-seltsi rohu-aias on ta meie talwet wäga hästi kannatanud. Kollasekirjud lehed on ka ühel kastania-sordil, nimelt *Aesculus Hippocastanum* Memmingeri, niisama ka mõnel saarepuul, nagu *Fraxinus excelsior aurea* ja *Fraxinus pubescens aucubaefolia*. Wiimasel puul on lehed kollase-lapilised, just nagu *Aucuba japonica* omadti.

Quercus pedunculata Concordia, kulbtammel, on kollakarwa kollased lehed. Samme *Quercus ped. pulverulenta* lehed selle eest on kollasetäpilisid.

Salakate hulgaft leiame kašs kollaste lehtedega sorti, nimelt *Ulmus campestris* Louis van Houtte ja weel ilusama *Ulmus montana* (scabra) Dampieri Wredei. Wiimane puu kasvab täitsa piramidi-kujuliselt ja kõlbab ülitoredate üffisult istutamiseks.

d. Walgekirju lehestifuga puud.

Nagu punaste ja kollaste lehtedega puude seas, leidub ka siin wahtraid. Kõige ilusamatena nimetame: *Acer pseudoplatanus* fol. variegatis ja kolmewärvilise lehestifuga *Acer pseudoplatanus* Leopoldi. *Acer pseudoplatanus* Simon Louis frères on wiimasele sarnane, tore waher, mille lehed purpuripunases, roosa-karwa ja walge-rohelises wärwides ufkustawad. Saarte hulgas tuneme ühe sordi, mille lehed selget walgekirjut wärwi näitawad; see on *Fraxinus americanus* (pubescens) fol. arg. marginatis. Ka *Crataegus oxiacantha* fol. arg. variegatis on ilus walgekirju leheline puu, mis madaltüwikuna ning piramidikujuliselt rohket tähelepanemist teenib. Pisut külma kardawab walgekirjud jalakad *Ulmus campestris* fol. arg. marginatis ja *Ulmus campestris* fol. arg. variegatis. Neid puud ei tohi talwets katmata jätta.

Wähem filmapaistew on kirjulehestifuga kastania, *Aesculus Hippocastanum* fol. variegatis, sest tal on enamaste ainult osa lehtesid kirjusk jäänud.

Walgete lehtedega puude hulgaft on kõige kiiremalt kasvawatena nimetada: tuttatw hõbe-pappel *Populus alba nivea* ja hõbe-paju *Salix alba argentea*. Hõbe-piramidipappel *Populus alba Bolleana* langeb päriselt järgmisesse liiki.

e. Piramidifujulise kasvuga puud.

Wähem fortifid kui teistes liigidest leidub puude seas, mille kasv tuntuvalt piramidifujuline oleks. Kõige rohkem peetakse neist piramidi-tamme *Quercus ped. fastigiata* (pyramidalis) ja piramidid-jalakat *Ulmus montana fastigiata* (exoniensis). Kaks puud, mille kasv täitsa piramidifujuline, *Populus alba Bolleana* ja *Ulmus montana Dampieri Wredei* on juba ennemalt nimetatud. Nimetamise väärt on veel piramidid-lõhnus, *Tilia platyphyllus pyramidalis* mis, suure, saleda kasvuga puuna suuremates parkides üfsitult seisma kõlbab.

✱

Slupuude nimekirja täiendamiseks toome veel E. Richteri järele mõnede ilupuude nimed, mis meie pool iseäranis hästi külma on wälja kannatanud.

Kõik need puud on wäga ilusad parkidesse, rohuaeadesse j. n. e. istutamiseks. Nad on Siberist ja Mandshuriast siia toodud, ning meil on võimalus olnud nende kasvu kauemat aega silmas pidada.

Acer Mono (Maxm.). Lehed wahtra lehtede jarnased. Punakas-pruunid salebada ofsad, punased wõsud, iseäranis noortel ofsadel, mille tõitu ta talwel teiste puude seas mõjukalt filma paistab. Iseäranis soowitaw sellepärast, et ruttu kasvab ja lehed sügisel toreda wärwi omandawad.

Acer Cinnala (Maxm.). Kasvu poolest rohkem pöösafujuline puu, lehed wäikesed ja terawahambulised, sügisel punased, wäga kaunis ta wäiksemasse rohuaeada istutamiseks.

Betula dahurica (Zall). Kaswab kõrgelt puuks, poolpüsti seiswate ofsadega. Pisergused, hambulised lehed on tumerohelised. Koor on tumepruun ja lõhneb wanaduses tüwe peal.

Betula ulmifolia (S. B.). Pisergused, südamefujulised, korratult hambulised lehed on alumisest küljest palju walfjamad, kui pealmisest küljest. Koor on noores eas pruunikas-kollane ja hallikate täppidega tihedalt kaetud; ladwa poolt omandawad need täpid rohkem punakas-pruuni wärwi. Wida wanemaks, seda ilusamaks kasvab see kase laadi puu, ja on juba siis üffinda oma ilusa ja iseäralise koorevärwi poolest tähelepanemiseväärne.

Inglans Mandshurica (Maxm.). Aratub juba oma wäga juurte lehtede poolest tähelepanemist. Üfsitud lehed on pisergused, tumerohelised ja seisawad 7—9 paaris. Kuna ta seni talwe hästi läbi kannatanud, siis on ta iseäranis tähelepanemiseväärne. See walfjamaa päfflapuu selts külma ei kardab, nagu *Carya alba* ja teised Amerikast toodud sordid.

Phellodendron amurense (Rapr.). Amuri forgipuu nime all tuntud. Seni ei ole meil küll veel puid, mis siin meie maal korri kasvatama oleks hakanud, aga see puu on juba oma iseäralduje pärast soowitusewäärne. Ta on meile täielikult Keis-Euroopa *Rhustypina*

ajemifuts. Tema lehed lõhnavad hästi. Ka aiatöö-inspektor Winkler on teda teiste puude seas soovitanud.

Fraxinus Mandschurica (Rupr.). Lehed kaunis suured, lühikes-warreliste, piferguste lehekestega, meeldima roheline värwiga. Puu on oma toreduse ja iselaadilise lehestiku poolest soovitatav. Pärkides Ameerika sarapuu wastandina tähelepanemist äratav.

Maackia amurensis (Rupr.). *Gladraetes amurensis* (Vent.), ka *Acacia* maackiff nimetatud. Ohulised, wastastiku seiswad lehed. Moores eas on nad imekaunid. Amuri maakonnas kasvawat see puu 30 jalga kõrgeks.

Kendele, kes asja vastu huvitust tunnawad, võime tähendada, et kõik need sordid Sangaaste puukoolis müügil on; iseäranis suurel hulgal on tagawaraks järgmised sordid: *Phellodendron*, *Maackia*, *Syringa* ja *Philadelphus*.

Nimetamiselwäärt on weel *Aralia* ehk *Dimorphanthus* *mandschurica* (Maxm.). Tema suured lehed on pikemate ja lühemate okastega kaetud. Riikasti tüwi kui ka üle lahe jala suured lehed on tihedalt okastega kaetud. Kui puu wanemaks saab, siis jääwad tüwi wanema osa peale üksnes vähemad okkad. Esimestel aastatel on see puu ka üfiskpuuna muru peal väga kaunis, ja teda ei wõi igapäewaseks, harilikuks puuks pidada. Kuna see puu kiireste kasvab — 7-aastased puud on osalt juba üle 10 jala kõrged — ja tema okkad ka wanaduses alles jääwad, siis peame teda väga sündfaks põõsajaa istutamiseks, loomade ja inimeste fissetungimise eest kaitseks. Iseäralist ramiitsemist ta ei nõua.

Vitis amurensis (Maack.). Eht wiinapuu *Vitis* *vinifera* sarnane, siiski on tal lehed alumisest küljest karwakestega kaetud. Suwel poolwarjus seistes kannatab ta ka kaunis kareda talwe wälja Ampe-lopsise täienduseks mõiks teda wäntaimena tarwitada. Kuid esimesel 5 aastal peale wälja külwamist kasvab ta pikaldasemalt kui metsawiinapuu. Pärastpoole omandawad lehed sügisel ilusa punase wärwi.

Lõunapoolse Wenemaa jaoks oleksid weel soovitada *Walga* *atfja* (*Robinia pseudoacacia*) ja *Sophora japonica*.

*

Kellel aega ja kannatust jatkub, võib teineford ise aias seemnetest või wäiksetest taimedest väga ilusaid puid kasvutada. Esimeseks tuleb see wähe maksma ja teiseks on lugu seesugune, et need puud, mis ilmasi ümber istutada pole saanud, harilikult hästi termisliised ja eluwõimjad on. Maa tuleb sealt lohalt esmalt tingimata kobedaks teha, ja ka paremat mulda on waja juurde lisada, ning siis jäetakse maapind sealt pisut lohtu. Sinna pandakse nüüd kolm seemet ja tärkawatest noortest puukestest walitakse pärast kõige ilusam wälja, teised kaks tõmmatakse wälja. Kui me wileisamad puukesed õigel ajal wälja tõmbame, siis õnnestab meie kasvama jäänud puukene kõige paremine.

Suurtele puudele tuleb, nagu wiljapuude istutamisel juhutatud, esmalt atvar istutuseauef kaewata; ka muld, mida istutamisel tarwitataffe, olgu komposti- ja murumulla abil parandatud. Dife uskumata on, kui hästi kõik puud kasvavad, kui neil maa hästi ettevalmistatud ja sügawalt lõbedaks tehud on.

Sagedaste tuleb ette, et mõnel wanal armsal puul ofjad kuiwama hakawad. Seesugust puud peame iseäraldi rawitfema. Wõib olla, et maa tema all liiga kõwaks on tallatud ja ta küllaldaselt niiskust ei saa, nii et juurte ümbrus aastate laupa kuiw seisab. Siin aitab kõige pare-

Pargipuud — pahemalpool sophora, paremalpool robinia (akatsia).

mine we si, wahest ka wedel wätis; peale selle tulewad kõik kuiwad ofjad maha lõigata ja haawatohad hoolsalt finni määrida.

Ilupuude lõikamine.

Küsimus, kudas peab ilupuud lõikama? en mõnelegi aednikule rasket peamurdmist walmistanud, ja ometi ei ole tema wastamine raske. Selleks pole muud tarwis kui ülsikute puude tundmist ja pisut järele-mõtlemist. Kindlasti makswaks arwamisteks võib tunnistada, et ilupuud

lõikamist nõuavad. Kui neid wabalt kaswada lastaks, ei saaks me rohuaeda ega ilupuieistiku, waid ainult põlise laane. Seega lähewad arwamised ainult selle üle lahku, kudas ja kui palju peab lõikama.

Mednik peab loodust ettewaatlikult aitama, ilma teda takistamata ehk koormamata. Järelikult peame puudele loomuliku kaswamise alles jätma. Medniku käsi hõlbustagu temal edenemist ja warjatu wigastuste eest; ta koristagu üleliigset, inetud, haiged ja surnud puuosad kõrwale. Nii jääb puule ta loomulik olek alles, ja ainult siis suudab ta tõsise loodusejõbra südant rõõmustada.

Kewadel ja sügisel rohuaedafid ehk linna-puististikufid filmitsebes näeme nii mõndagi puudesalka, mis hoopis waleste lõigatud. Leiame salkafid, mis saega ja puukääridega on 7 jala pikkuseks kärbitud, ilma üfikute puude ja pöösaste eriomadusi tähele panemata. Alles jäetud firelite, akatiate jne. tulbad leinawad oma õie-ehet, millega nad kewadel wõi suwel uhkustada arwafid.

Istandustes, kus üfikut puud wäljopaißtawaks ei taheta, waid kus üleüldine fogu soowitawat ehk peab pakkuma, mindakse lõikamisega tihti liiale; seal püütakse kõik puud ühesugusteks teha. Seal kärbib aednik ilma halastuseta kõik maha, mis reast wälja julgeb kippuda. Mahalõigatud offade asemele kaswab uusi, wäiksemaid, aga seda rohke-
mal arwul. Siiga lühikseks tehtud pöösastifud ja puud ajawad rohkest offi ja lehti; terve salk kokkuwõetult on ühine ja laitmata haljas; aga puude loomulikkus on kadunud ja tublit õitsenist ei maksa sealt kunagi oodata.

Tingimata on tarwis istanduste edenemist noorestepeast filmas pidada ja mõõduka lõikamise ning sõrendamise kaudu hoolt kanda, et üksti pöösas kaswamises takistusi ei leiaks ega naabreid alla rujukda ei saaks. Puude ja pöösaste worm kosub aina, kui inetud ja üleliigset wälja heidetakse, kui mitte ainult ofsaladmost, waid ka pöösa seesi lõigatakse, sest ainult sel kombel hakkab istandus jõudsalt kaswama ja omandab meelepäralise wäljanägemise.

Lõikamise kohta ei saa mingit üleüldist juhatusi ega kindlat eeskirja anda, sest seda tuleb puu seli ja kaswu järele teisendada. Särgenewates ridades püüan ma lühikesti näpunäiteid anda tähtsamate juhtmõtete kohta, mida ilupuude lõikamisel tarwis filmas pidada.

Ilupuud lõigatakse enamaste mahlasteismise ajal, seega jaanuaris, weebruari- ja märtsikuudel. Sellel ajal saadab lõikehaaw puule kõige wähem hädaohtu ja lõikamise töö on hõlpsam, sest puud on lehtedest wabad ja kergemad ülenäha.

Ilupuude lõikamist käsitakse esimeseks pöösaste noorendamiseks; sellel sihil lõigatakse nendel wanemad ja wiletsamad ofjad maapinna juurest wälja. Kuid ikka peab pöösale niipalju diekandjaid offi jäetama, et ta tarwiliselt juure ja meelepäralise fogu alles hoiaks. Kõik pöösad ajawad juurtest ehk juurekaelast ehk wiimati wanemate tüwede alguselt

noori kasvusiid wälja ja noorendawad end selle kaudu. Wanemate wõfude ja tüwede wäljalõikamine edendab ja kiirustab seda noorenduse püüet.

Teisjeks lõigatavie ilupuid, et õh, walguš ja päike pööšastitu ja krooni ofšastitu fišje tungimiseks wõimalušt leiakšid; selle eesmärgi saame kõigi üleliigsete ja ristikäiwate ofšade wäljalõikamise wäral kätte. Lõikamist toimetatagu ofšade ja wõjude algufelt, kas tüwi külješt ehk juurefalašt, et ašjata lõmpifiid, šurewaid tüwifiid ei jääks. Järelejäetud ofšade külješt lõigatagu wõimalufult wähe; nuga tarwitatagu ainušt fiis, kui mõned aastakawid üleliiga pikaks tipuwad. Põhjani efšlik on, iga kaswu ja ofša lühemaks kärpida, fešt jušt pikad, õitefoorma all kooldunud ofšad äratawad imeštufi ja kaunisatadwad ištandufi.

Puude falf, mille fees iga pööšas ja puu eelmiste õpetuše kofašelt lõigatud, omandab meeldiwa ja waba wäljanägemife, nimelt õitsemife ajal, fešt iga ükfif diš leiab ruumikamat feižupaiša ja paremat kaswamife wõimalušt, kui seda lõikamata puude juures fūnniks.

Šlupuude lõikamifel peab weel tähele panema :

1. Šlupuid, mis fewadel õitfewad ja õifi eelmife aasta kaswudešt wälja ajawad, ei tohi talwel lõigata; fiis wõtame ainušt wanemad ofšad ja wõjud maha, mis kogupildile rikkeks olekfid. Nende puude ja pööšaste täielift lõikamist peab peale õitseaja lõppu, f. o. mai- ja juunifuudel, ette wõtma. Talwine lõikamine wähendaks neil õitsemife wõimalušt, fešt tema õhwrifs langekšid ju jušt niifugufed ofšad, mis rohkeste õifi ajawad. Sarnaste pööšaste hulka kuuluwad: mandlipuu (*Amygdalsa*), *Deutzia*, *Lonicera*, ploom (*Prunus*), firel (*Syringa*) õišpuu (*Viburnum*) ja teisjed.

2. Šlupuid, mis fuwel ja fūgifel õitfewad, feega õitefandwaid ofši alles fewadel hafawad kaswatama, peab talwel lõikama.

Leinapuud.

Leinapuud on häšti maalilikud, kui nad fūndšafše kofhta on ištutatud. Tuntud leinapaju kofht on wee ääres, leinafarapuu aga fūnnib muruplatfife. Leinajalatafi on jälle ifešranis fūnnis ištepinkide äärde ištutada, tema leheštit on heats katufeks, ka kaswab ta ife häšti jõudšali; tema tihedalt fuurte lehtedega kaetud tugewad ja wägewad ofšad kaswawad ühe aastaga mitu jalga pikaks ja ulatawad warštigi maani, kus nad muru peal loofledes edafi kaswawad; ainušt ruumi peab tal edenemifeks olema, fiis pakub ta imeilufat pili. Ka peame tema ofši pišul lõikama, et lihaw kaswuhoog ära ei kaoks.

Toreda kaswuga, uus leinapuu on *Betula elegans* Voungi, tublište allarippuwate, peenete ofšadega ja kauni leheštifuga kasf. Ka lapiliste lehtedega kasfe, *Betula alba lacineata* wõib leinapuude fefka arwata. Tore, aga meie juures wäga haruldane leinapuu on *Fagus sylvatica pendula*. Tuttawama were-pöögi tõufi on ka üks

allarippuwate otsadega sort olemas, *Fagus sylvatica atropurpurea pendula*.

Kõige tuttavamad ja meie rohuaeades kõigesagedamad on leina-
jaar *Fraxinus excelsior pendula* ja leina-alatfia *Caragana arbo-
rescens pendula*; ometi on *Caragana pygmaea pendula* eelmisest
kaunim. Ilus leinapuu on ka leinapappel *populus tremula pendula*.

Leina-jaarapuu.

Tammede seas tunneme mitmet kaunit leinapuud; aga nimetame
üksnes *Quercus pedunculata pendula Douvessei*, mida meie
maal juba mõnes paigas kasvamas leidab. Leinapihlakal *Sorbus
aucuparia pendula* on otse allapidi rippuvad otsad, sellepärast ei
tohi teda liiga madalate tüvede otja pooltida — otsad kasvavad üli-
tiirelt ja ulatotsid warsti maani

Enam terakujulise krooniga, wäga soomitataw ja ilus leinapuu
on leinaremmelgas *Salix caprea pendula*, loorberisarnase lehestikuga.

Laialt armastatud on ka purpuri-leinapaju *Salix purpurea pendula*, mis kallastifudele ja wete lähedale kaunist ehteks sõlbab. Mõnel pool tuntakse teda Napoleoni-paju nime all.

Lõhnuste hulgaft wõime taks puud leinopuude jetta armata, nimelt: *Tilia alba petiolaris* (*alba pendula*) ja *Tilia platyphyllos Beaumontei pendula*, eht leinalõhmuš, üffitult isutamijeks wäga kohane.

Kõige ilusam leinapuude seast on aga suurte lehtedega leinajalakas, *Ulmus montana pendula*. Temal on püstloodis allarippuwad oksad, mis tiheda, wihamawarju kujulise krooni tekitawad. Ta on tore, tugew üffit-puu, mis laialdast täheapanemist teeninud. Kergema krooni-ehitusega on Amerika leinajalakas, *Ulmus americana pendula* (*fulva pendula*). Wäga ilus kuju on ka leina-korgijalakal *Ulmus campestris suberosa pendula*. Selle tumeroheline lehestif sünnitab tiheda krooni, mille oksad osalt ristloodis ermale tungitwad, osalt allapidi ripuwad. Kõik need kolm puud on täitja talwelindlad.

Sjegi wiljapuude seast leiame selgeid leinasortifid, näit. leinadunapuu *Pirus malus pendula* „Elise Rathke“, leinafiršfi *Prunus avium pendula*, ja leinajarapuu *Corylus avelana pendula*.

Okaspuud.

Okaspuud on need taimed, mis ka talwel rohelisted on, kuid meie linnaaedades ei ole kaswutingimised kahjulks neile sündsab. Ja tõeste leiame linnaaedadest wähe laimata olekus okaspuid, maal on nad palju ilusamad. Kui neid põhjuseid uurida, mispärast okaspuud linnaaedades hääti ei edene, siis leiame, et süüdi siin wabrikute ja elumajade suits on, millest niipalju tahmaosafid maha langeb, et ka lumi talwel oma süütause wärwi kaotab ja inetuks hallits muutub. Need mustuseosafesed, mida õht rahwarifastes kohtades hulgakombel fissalbab, asuwad lehtede ja okaste külge, umistawad seal taimed õhuawgud, ja üksna loomulik on, et see mustuuefiht siis elutegewust takistab. Lehepuud kannitawad wähem, sest et nad kõik lehed sügijel maha heidawad ja kewadel jälle uued asemele saawad, kuna okaspuude oksad mitmeks aastats tegewusesse on määratud.

Ubinõuks on siin sage, käre piserdamine puhsta ja külma weega, mis kõik mustuse maha peseks.

Kus liiga palju tahma õhtus liitumas, seal ei maksaks ülepea okaspuid kaswatada. Wabas, heas õhus aga pafuwad alarohelijed okaspuud talwel, kui kõik taimed aias raagus on, meeldiwat rohelist.

Kõige rohkem soomitatawad põhjapoolse Wenemaa partidesse ja aedadesse on *Abies balsamea* ja *Abies sibirica*, Weimuthi mänd (*Pinus strobus*) ja Siberi seeder (*Pinus cembra*) ja sinatad hõbe-helgiga Engelmanni ja Parri kuused (*Picea Engel-*

manni argentea ja *Picea pungens argentea*). Need kats hõbe-
kuuste kuuluvad kõigeilusamate pargipuude hulka, iseäranis *P. pun-*
gens argentea. Suurepäraline *Abies concolor* on kirde- ja lõuna-
poolsele Wenemaale täielikult sünnis ja ainult osalt Kesk-Wenemaale.

Olaspõõsastest on kõige suuremat laiulilagunemist leidnud ha-
rikud kadakad (*Juniperus communis*) ja *Thuja occidentalis*.
Viimane on ka põõsas-aedadeks hea.

Hõbe-kuust (*Picea pungens*)

Teistest kadakaliis-
tdest on kasatada-
dat (*Juniperus Sa-*
bina) hästi defora-
tiivline, niisama ka
Virginia lada-
kas (*J. virginiana*).
Viimane on aga ai-
nult lõunapoolsele
Wenemaale sünnis.
Aedades, kus pirnifid
kasvatatakse, ei tohiks
kadakaid pidada, sest
et pirnid vastasel kor-
ral kadakatelt rooste-
tõbe saavad. Seda
tõbe tekitab iseäraline
seen, mis waheldamisi
kadakaokste ja pigni-
lehtede peal elutseb.
Kadakaokstel soetab ta
kollast, süldisarnast ol-
lust, pignilehtedel aga
kollaseid plekkisid.

Imeilusad põõsad
eht väiksed puukesed
on ka *Chamaecypa-*
ris nutkensis ja *Cha-*
maecyparis pisife-

ra, kahjuks aga ainult lõunapoolsele Wenemaale sündsad.

Olaspuude kasvatamine puukoolides on raskem ja tülikam kui
lehtpuudel, sellepärast on nad ka kallimas hinnas.

Ka ei sünni nad nii hästi ümber istutada kui lehtpuud, sest et neil
peenemad juurekarwad puuduvad, sellepärast tuleb neid alati terve
mullapangaga ümber istutada, muidu ei kaswa nad edasi. Ümberistutamist
on kõige parem aprillikuu viimastel päevadel ette võtta, ka veel mai-
kuu algul, niitaua kui uus kasvuhoo algus pole alanud. Istutuseaust

kuhu ofaspuu ühes mullapangaga asetatud, täidetakse kompostimullaga ja tüve ümber jäetakse loht, mis miimel korral weega täita tuleb.

Kui juba lahustiste juurtega istutatud puid tubliste sisseuhtuma peab, siis on see ofaspuudel veel rohkem tarvilik, sest muidu ei liitu juuremügarara muld istutuseaugu mullaga ühte, ja kuiwab ära ja juured ei jõua kuiwa mullapanga seesse wabassemaasse tungida. Sellepärast peab ofaspuid peale istutamist tubliste kastma, et kõik muld ühesuguseks läbi niiskeks läheks.

Isaäranis wähje kannatawad ofaspuud ümberistutamist Lõuna-Weemaa stepimaadel. Sellepärast tuleb seal ofaspuid väljastpoolt tellides nõuda, et nende mullapanga ümber korm oleks, siis ei pudene muld tee peal juurte ümbert nii kergeste ära.

Lõpuks peab tähendama, et ofaspuud lehtpuudest ka weel sellepoolest lahku lähevad, et nad rammusat, sõnnifuga wäetatud maad sugugi ei salli, niisama ka wärskte, määndumata sõnnifuga wäetamist; sellepärast tuleb lahja maad ofaspuude all kaua seisnud kompostimullaga parandada, millele musta mulda või ka mineral-wäetisaineid juurde tuleb lisada.

Kuigi ofaspuud loikamist osalt välja kannatawad, siiski ei lõigata neid mitte, väljaorwatud pöösas-aia ofaspuud.

Ofaspuud istutatakse aeda kas üksikult kesl muruplatstil või wäiksetesse salkadesse, 3—4 tükki koos. Salkadesse võib muidugi ainult suurematesse aedadesse ja parkidesse istutada, wäiksesse aeda peab juba üksikult istutama.

Ofaspuid üsna maja lähedale istutada, on ka suur eelitus, sest et ofaspuud maja warjus igatülgelt edeneda ei saa.

Ofaspuude istutamisel on weel järgmine lihtne talitus väga kasulik. On madal istutuseauk, kuhu juured ühes mullatombuga parajasti sisse mahuvad, välja kaewatud, ofaspuu sisse istutatud ja ohtraste kastetud, siis seatakse juuretombu peale ümberringi üsna raske kiwid. Kende otstarbeks on juuri tugewaste vastu maad litjuda, kinnikasvamist kiirendada ja juuretombu ülesfergitamist külma läbi tatistada. Isaäranis kasulik on siinjuures weel see, et aastaaeg mingisugust osa ei etenda. Niikästi juwel kui sügisel istutatud puud on sel kombel hästi kinni kaswanud.

Ofaspuude istutamine juuremügaraga.

Vanematel okaspuudel pudeneb wälja kaetwates ja ühest kohast teise wadades hult mulda juurte küljest ära, ja juurdumine uues kohas on siis täbar.

Snetu kringas mägestiku-maastikuts muudetud ja Alpi-taimedega täis istutatud.

Tähtsat abi okaspuude kaswatuses annab tihe pritsimine puhta, selge weega. Pritsimine ei tee mitte ainult õhku niisket, waid puhastab ka oksaid. Kes siis peenemat sorti okaspuid terwislihes seisukorras tahab hoida, see peab palju pritsima.

Entsian.

Inglis- ja Saksamaal kasutatakse ja pritsitakse okaspuid isegi hülisel sügisel ja talvel. Niisama istutatakse seal okaspuid puukoolibes iga kahe aasta tagant ümber. See tegewat nende juured tugewamaks.

Mägestifu lilled.

Seidub imeilujaid Alpi-lillesid, misjuguised harilikus, lamedas aia-
maas ei edene, waid endi loomusekohajelt ainult taljulõhestiffudes.
Wäitfes aias ei maffa muibugi nende kaswatamise peale mõelda, küll
aga juuremates aedades, kuhu kottkuveeretatud siwide abil sauni taljus-
tiffu wõib nõutada.

On ka Alpi-lilleid, mille juured küll just püstitoobis allapoole ei kaswa, fiiski aga kaljulist aluspõhja nõuawad, isegi sügama põhiaga, läbilaskwas maas ei edene nad. Irdraanis tuttav on nende seas *Edelweiss*, misjuguft hõlbus on seemnetest kaswatada.

Üks kõigeilusamatest Alpi lilledest on ilma varreleta ent siian (*Gentiana acaulis*). Tema õied on imeilusat sinist värva. Veel toredamate õitega on fereade = ent siian (*Gentiana verna*).

Hästi sündjad taljuliste istanduste jaoks on ka mitmed waba maa

primulad, nijsama ka kiwirikud (*Saxifraga*). Lugupeetud Alpi-
lill on igatahes ka Alpi-kannike (*Alpenveilchen*, Альпийская
фиалка, *Cyclamen europaeum*). Ta ei õitse küll nii toredasti ja
on ka väiksem kui tuntud *Cyclamen persicum*, on aga siiski väga
ilus ja tänuväärne waba maa lill. Rahjuks ei kannata ta põhjapoolse We-
nema karedat kliimat hästi välja.

Kuid peale taljuliste istanduste asutamist nõuavad Alpi-lilled veel
jahedat ja niisket õhku, mis nende kodumaa mägede õhu kohane oleks,
sellepärast ei ole võimalik neid Võuna-Wenemaa stepimaadel kasvatada;
taljuliste istanduste jaoks tulewad seal nende asemel teised walida.
Mäituseks wabamaale rohkem sündsad *Opuntia liigist* katused, ja ni-
melt *Opuntia camanchica* ja *Opuntia Rafinesquei*, misjulgused ka

Põhja-Saksamaal talwe
hästi välja kannatavad ja
talweks ainult kuuseokstest
või kuitwanud lehtedest
katet nõuavad.

Weetaimede istutuseotsad.

Weelilled aias.

Suhtub aias tiik ole-
wat wõi lootele sealt jõe-
läbi, mida muidugi küll
harwa ette tuleb, siis wõib
ka neid metekogusid ilustada

ja elustada. Sündsatel lilledes on siis meie tuntud walged ja kol-
lased jõe kuppud (*Nymphaea alba* ja *Nuphar lutea*). Aga peale
nende kasvatatakse juuremates aia-ärises rooja, punaseid ja siniseid lü-
tiwaid weelillessid.

Aga ka ise wõib omale aeda tiigi walmistada. Selleks kaewatakse
umbes 2½ jalga sügaw ja srowi järele lai aue; muld augu põhjas ja
äärtel tuleb hästi finni tallata ja üleni katussepapiga katta, kusjuures
iga katussepapi äär ikka teise peale peab ulatama ja need ääred siis finni
liimida tulewad. Nüüd tuleb katussepapp puu-tsemendiga üle määrida
ja siis õhem katussepapp sinna peale litsuda, siis jälle puu-tsemi menti wa-
hele ja kolm kätti pakku paberit peale, igaühel wahel ikka jälle puu-tse-
menti; lõpuks tuleb terve see tiigipõhi ja ääred weel kiwi-tsemen-
diga üleleha.

Sel kombel walmistatud tiigi põhja pandakse kõntsa; ka määndu-
nud sõnnikumulda wõib juurde lisada. Siia istutatakse nüüd aia-ärise
ostetud weelilled. Peenemat sorti weelillessid jaoks tuleb tiigile talweks
kindel wari peale laduda ja see weel pealt lehtede ja sõnnikuga finni matta.

Harilikka jõe kuppust on hõlbus tiiki kaswama panna, selleks asen-
datakse nende seemned kõntsa ja sõnnikust walmistatud panga sisse
ja wisatakse tiigi põhja.

Istutades tulewad weelillede juured kõntsa sisse matta ja pulgatestega põhja külge finnitada.

Soovitakse sinna weel purskaewu asutada, siis tähendame, et purskaewu äärde järgmised lilled sündsabad on istutada: Jris, Monbrietia, Tritome, Bambuc, Cyperus, Eulalia j. n. e. Eulaliad, monbrietiad, ja irised kannatavad näit. weel Peterburi ümbruses kätte all talwe wälja, teised aga tulewad talweks taimehoonesse wiia.

Wabamaa sõnajalad.

Warjulilled.

Ka warjulisi kohtasid, näit. hooneite põhjapoolseid külgi ja suurte warjurikaste puude alufid wõib warju armastawate ja warjulises kohas hästi edenewate lilledle abil ilustada. Kuid selleks wõib ka mitmetelisi walguft armastawaid õitswaid lillesid tarwitada. Seesuguseid lillesid wõetakse warjuliste kohtade ilustamiseks aga ainult ajutiselt ja neid tuleb suwe jooksul mitmel korral wahetada. Meie suwelilled, ja ülepea õitswad lilled, wõiwad õitsemiseks ainult päikesepaistel walmida. Neid warjulises kohas kaswatades saaksime ainult wiletsad taimekesed. Aga õitseda wõiwad nad warjulises kohas üsna hästi, kui nad päikese-

paistel suureks kasvatame ja alles üsna õitsemise eel warjulisesse kohta asendame. Warjus õitsewad nad isegi weel kauemine, kui päikesepaistel.

Kui seesuguseid lillefid natuke aega enne õitsemist ümber istutada tahetaks, siis peab see ühes mullatombuga sündima. Sellepärast tuleb neid ennemalt kas pottides kasvata wõi rohkesti sõnnikuga jегatud mulla sees, sest ainult niisugusel puhul võib julge olla, et mullatomp ümberistutamise juures ära ei lagune. Enesestki mõista peab maa, kuhu taim istutatakse, selleks ettevalmistatud olema.

Hästi sündsaj warjuliste kohtade jaoks on fibulalilled, sest et neil õied fibula sees juba eelminewal suwel walmis kujunesid, kui nad teises kohas päikesepaistel kasvafid. Cibulalilled ei sünni küll hästi hoonete warju, seda enam aga puude alla, pealegi, kus fibulalilled kewadel warakult õitsewad, nii siis sel ajal, mil puud weel täielikult lehtes pole.

Suurtes aedades on aednikul ikka mõned ettevalmistamise (tagawara-) peenrad kuskil aianurgas, kus ta kõiksugu suwelilled nii kaua kasvatab, kuni nad warsti õitsema peawad hakkama. Need lilled mõetaks siis ettewaatlikult ühes mullapangaga wälja ja istutatakse aeda niisugusesse paika, millest soowitaks, et see ruttu rikkalikus õilme-ehetes esineks.

On aga ka taimi, mis just warjulist kohta armastawad. Need on meile tuntud sõnajalad. Neid võib julgeste warjulisesse kohta päriselt istutada, sest ka metsas kasvawad nad ainult warjulises kohas. Metsast tulewad nad aga kewadel warakult wälja kaewata, kui kasvukoog alles algamas. Kuid jämeda ja rohkesti wäetatud mulla sees nad ei kaswa ja nad tulewad sellepärast lerge lehemulla sisse istutada. Weel paremine edenewad nad, kui maa nende all samblaga wõi kuiwade lehtedega kaetud on.

Teine warju armastaw metsataim on metspipar (*Asarum europaeum*, Haselwurz, копытень). Ta kasvab ka aias kõigewarjulisemates kohtades üsna hästi.

Karikellukesed (*Maiglöckchen*) edenewad täielikus warjus weel üsna hästi. Ka warjulill (*Asperula odorata*, Waldmeister, лѣсовникъ) kasvab warjus. Tema healõhnalisi warresid tarwitatakse bowle (trjushoni) walmistamiseks.

Iseäralised ehtelilled.

Maikuust kuni oktobrikuuni võib maja ümbrust, palkonisi, rõdufid treppisid, eeskodasid j. n. e. suurtes pottides wõi ka puukastides kaswawate lilledega ehtida. Neid võib igasse kohta seada ja nende arv on hästi suur.

Wäntaimedest me juba kõnelesime omal kohal, aga ka neid võib puukastidesse ja püttidesse istutada ja siis palkonite ja rõdude ehtimiseks tarwitada, muidugi walitaks selleks kõigeilusamad nendest wälja, peasjalikult niisugused, mis wahamaas meie käre dat talwet wälja ei kannata.

Suurte nõudmistega ja seesuguseid lillesid, mis tõmbetuult kardavad, palkonite ja rõdude ehtimiseks ülepea ei valita.

Peale pottidega mõi püti- dega põrandal asuwate lillede on palkonitele ja rõdudele ka lae all rippuwates waafides kaswawad ja allarippuwate oksadega lilled hästi sündsaks ehteks, näit. rippuwate oksadega pelargonid, *Tropaeolum Lobbianum* j. r.

Wäentaimedest on ehtimiseks iseäranis sünnis näit. suurte õitega klematis, ta õitseb hästi õhtraste ja talweks tuleb ta mitte wäga külma aga hästi tuulutatud keldrisse seada.

Balkoni kastisid on kõige parem weewärwiga üle wärwida, õliwärv on küll ilusam, aga ta matab kõik wäikesed augukesed laudade sees kinni ja muld ei saa küllaldaselt õhku, mis oma- forda jälle taimede kaswu peale kahjulikult mõjub.

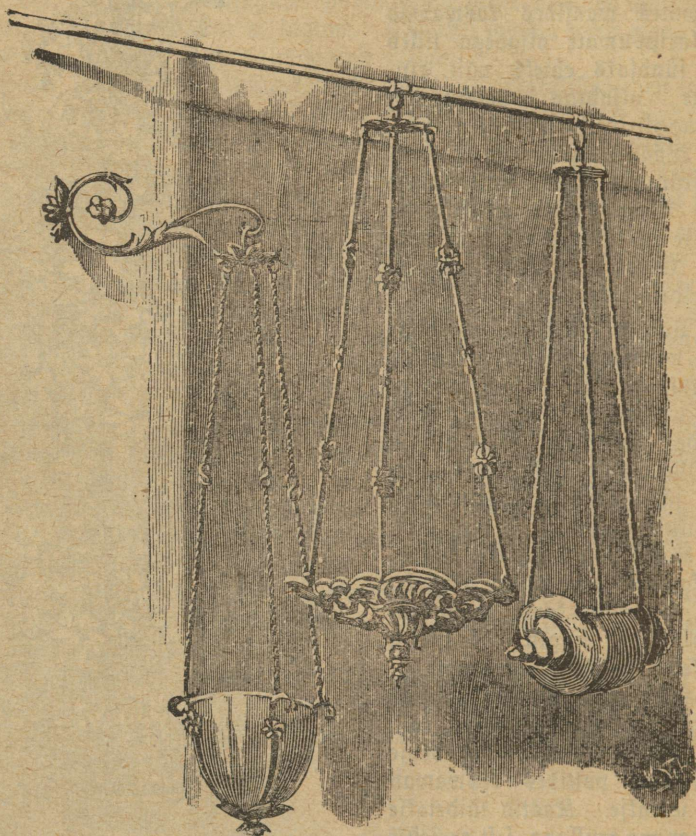
Kasti põhja tehtakse augud, kust kastmise-weise wälja nõrguda mõiks, wajaduse korral mõib kastide alla ka isingist ehk plekist pannikesed potialustena panna.

Härlilikult istutatakse lilled otsekohe nendesse kastidesse, kuid tuleb juhtumisi ette, et kastidesse ka üksikutes pottides kaswawad lilled seatakse. Kastid täidetakse kõige parema mullaga, sest enesestki arusaadaw on, et mida wähem ruum on, seda parem peab taimede toitmine olema. Seesugustes kastides õnnestawad suwelil- ledest flossid, petuniad, lobeliad nasturtiad ja lille-erned üsna hästi, niisama ka taimehoone taimede seas pelargonid ja fuksiad. Kõik need taimed istutatakse pisut tihedamalt kui wabasjemaasse, nii umbes 3 merssokit iga taimet wahet jättes.

Clematis.

Palkonitele on wäga kohased huccad ja agaawed, iseäranis kui nad madala waasi sisse on istutatud. Meil tulewad need taimed talwets mõlemad jahedasje, hästi tuulutatud keldrisse wiia. See kelder ei tohi aga üsna pime olla.

Amplid.

Agaawedest on palkonitele ja rõdudele küll kirjude lehtedega Amerika agaawe (*Agave americana* fol. variegatis) lõige sündsam, huccadest aga *Jucca filifera*. Ütfitult seatult on nad hästi toredad, aga nad peawad jelle eest ka kaunis suured olema.

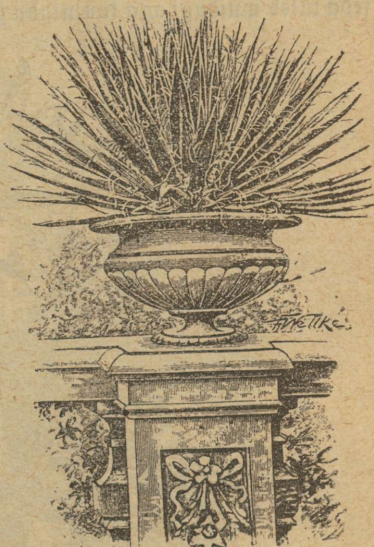
Suwel finiste õitega õisewatest taimehoones wõi toalilledest on rõdudele ja palkonitele üliheaiks ehteks meil kaunis laialdaselt tarwitusel olev ehte-liilia (*Agapanthus umbellatus*, *Смукциліе*, *агапантусъ*).

Peale külmhoone ja toa wõib ehte-liiliat ka keldris ületalwe hoida, ainult külm ei tohi sinna ligi pääseda ja hästi tuulutatud peab see kelder olema. Ehte-liilia istutamiseks wõetakse avarad potid toitwa mulloga, juwel nõuawad nad ohtrat kastmist. Ehte-liilia hakkab harilikut augustikuul õitsema. Ei ta hästi ohtralt ja kestwalt õitseks, tuleb teda harwemine ümber istutada, ainult iga kolme aasta tagant wõib teda suuremasse potti ümber istutada. On ehte-liilia püüis juba hästi suureks kaswanud, siis õitseb ta seda ohtramine.

Hästi sündisaks taimets paljonitele on ka hortensia (*Hydrangea Hortensia*, Hortensie, гортензия), oma imeilusate, suurte, õrn-roosade õiesarikatega. Hortensia õisi wõib isegi siniseks wärwida, selleks loputatakse neil juurte küllest kõik muld ära ja taim istutatakse peale selle puhta turbamulla sisse ja kastetakse weega, mille sees iga toobi kohta $\frac{1}{2}$ loodi maaria-jääd ära on sulatatud. Hortensiaid peetakse ületalwe kas külmhoones wõi walges keldris; paljundatakse wanade taimede lahutamise teel ja istutuseojsade kaudu. Igal kewadel tuleb hortensiaid tubliste kärpida.

Waremalt olid pomerantsi- ja sidrunipuud suureste moodis, nüüd on nende asemele loorberipuud (*Laurus nobilis*, Lorbeerbaum, лавровое дерево) astunud. Loorberipuud õstetakse harilikult aia-äridest walmis krooni wõi piramidi-puudena.

Suve jooksul nõuawad loorberipuud ainult korralikku kastmist iga päew ja piserdamist hommikul ja õhtul. Piserdamine teeb õhu taimede ümbruskonnas niiskemaks, see mõjub heategewalt taimede peale ja kaitseb neid peale selle ka weel sõõbidute kallaletungimise eest. Hilisel sügisel asendatakse loorberipuud talweforterisse, see ei tarwitse just isäranis walge olla, peab aga tingimata jahe ja kuiv olema, niistes umbse õhuga keldris lähesid loorberipuud hõlpsaste ritte ja oksad häwinesid neil ära. Talwel nõuawad loorberipuud wähe kastmist. Talweforterist wälja tuues kärbitakse neid tergelt. Kui nad suwe jooksul wedelot wäetist saawad, pole neid waja enne 4—5 aastat ümber istutada.

Agave filifera.

Talitatakse loorberipuudega korrawastafelt, siis tefiwad nende peale täid ja loomulik lastwuhooq jääb seisma. Täide häwitamisels walmistatakse suure tõrre sisse sawist ja weest wedel kõrt ja kroon lastetakse sinna sisse; siis lastakse sawi ära kuiwada ja koputatakse ning piiserdatakse pärast maha.

Loorberipuude kõrwal võib veel oleandri si (Nerium Oleander, Oleander, олеандръ) palloni ehtels tarwitada. Need istutakse selleks ots-tarbeks harilikult püstitdesse. Talwel võib oleandreid keldris alal hoida, seda tuleb muidugi aga tuulutada ja ta ei tohi niiske olla. Oleandrid õitsewad

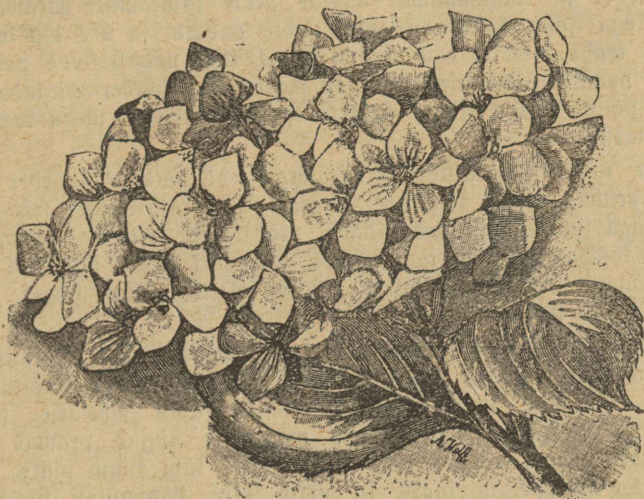
Ehte-lillia (Agapanthus).

ülliohtraste, kui nad suwel täielikul päikesepaistel seisawad, neid õht-ralt lastetakse ja nad suwel mitmel korral rammuwett saawad. Peale ilusate punaste õitega oleandrite on veel vähem tuntud toredaid walgete ja kollaste õitega uusi sortisid olemas.

Villesõprade käest saab teineford küll odawalt oleandreid osta, aga need on suuremalt osalt hooletusesse jäetud ja ei ole sellepärast kuigi ilusad. Maa-äridest saab ainult noori oleandreid osta. Kui nendest suuri pütiitaimi tahetakse kaswatada, siis peab neile kõigepealt

head, rammusjat mulda andma. Kewadel tuleb oleandrid kärpida ja nõrgad ja üleliigsed oksad ära lõigata. Oleander armastab rohkeste päikesepaistet ja rohkeste niiskust.

Samasugust ravisust nagu oleandrid nõuavad ka granaatid (Punica Granatum, Granate, гранатовое дерево). Oma toredate täistopsuliste õitega on nad palkonitele sündsaaks ehteks. Granaatipuud seatakse samuti nagu oleandrid päikesepaistele, peale selle aga ka võimalikult sooja ja kaitstud seisukohta. Kõige parem muld nende jaoks

Hortensia õis.

on murumulla, sõnnikumulla ja liiva segu. Rammuteel nõuetakse weise-, linnu- või seasõnniku wett. Granaatipuid ei kärbita sugugi, ainult nõrgad ja üleliigsed wõsud lõigatakse ära. Sagedaste kurdetakse, et granaatid halvaste õitsewad või sugugi ei õitse, põhjus seisab siin harilikult kärpimises ja wiletsas mullas.

Weel mõni sõna alaroheliste külmhoone taimede ravisemisest.

Külmhoone taimed tarwitatakse suuremalt osalt just tawu ajal palkonite, treppide ja rõdude kaunistamiseks. Kuna nad siin sagedaste katuse all, ilma wihmata, päikese kuumuse ja tolmu sees seisawad, ning pealegi enamaste weel tihedates sallades, siis on enesestki mõistetaw, et need taimed mitte täielikult edeneda ei saa ja üksnes wiletsalt edasi waewlewad. Seesuguse olukorra juures kipuwad nad siis ka wägise alt paljaks jääma.

Kuna aga nüüd majade paljad seinad, palkonid ja nurgad suure jooksul meeldiwalt kaunistatud peawad olema, siis peab wilunud aednik oma alaroheliste taimede peale teatud tähelepanemist pöörama ja neile wahetewahel ka head rawitust osaks saada lastma.

Nende taimede harilik rawitsemine seisab selles, et nad jaanuari lõpul või weebruaris ümber istutataks, kusjuures liiga pikaks ja lõuljaks kaswanud mõjud tagasi lõigatakse. Sagedase piseramise läbi aetakse taimed uueste idanema ja warstigi on nad jälle ilusad. Teisel ja kolmandamal aastal peale istutamist hakawad need taimed aga jälle kollakas-rohelisi lehti andma ja üks osa lehestikust wariseb maha, sest et neid nimelt suwel, kus nad halwas paigas seisawad, hoolikalt rawitseb ja ka sagedamine ümber istutada ei saa, sest et potid muidu liiga suureks läheksid ja liiga palju ruumi oma alla wõtaksid.

Et nüüd dekoratsiooni-taimi nagu evonymus, loorber, viburnum, aucuba, mirt, oleander, eugenie jne. alati täies lehe-ehes ja mitte väga suures pottides pidada, peab neid suuremal arwul tagawaraks kaswatama, et igal aastal võimalik oleks üht osa halwemaid taimi tarwitamata jätta. Need tulewad siis suwel järgmise rawituse alla wõtta.

Ilma et neid jaanuaris või weebruaris ümber istutanud oleksin, olen nad maikuu ühes pottidega tühjaks jäänud sõnnikulawasse pannud. Alufude walmistamiseks pottide jaoks wõetakse jämedam augurauud. Pottide fisssepanemiseks määratud augud peawad altpoolt terawamad olema, nii et poti põhja alla tühi ruum jääks, kastmise wesi hästi ärawoolata saaks ja ussid läbi põhjaaugu pottidesse ei pääseks. On kõik potid selkombel maa sisse pandud, siis pandakse üle potiääre 5—6 tolli paksune rammusa mulla kord, et warsti pealpool pottisid kujuknewad noored juured selle tootwa mulla sisse saaksid tungida.

Kastetakse wajaduse järele ja nimelt läbiulatawalt üle terve lawa. Niipea kui taimed all juuri hakawad ajama, nädalas kaks korda rammuwett anda. Enesestki mõistetan, et muld kunagi kuivaks ei tohi jääda. Enne lawasse panemist peawad taimed muidugi hästi karastatud olema, et warju andmisega asjata tüli ja waewa ei oleks. Ka tulewad nad enne karpimise alla wõtta. Augusti lõpul või septembri algul tõstetakse taimed sõnnikulawast ja lõigatakse kõik noored juured maha, mis üle potiääre ja põhjaaugust välja kaswanud on. Üksnes tugewaste läbijuurdunud potid istutatakse ümber, kuna kõik teised ümber istutamata jääwad.

Seesuguse rawitsemisewiisi abil võib isegi wanemaid, inetuid taimi uueste suurepäralisteks ilutaimedeks ümber muuta. E. Sõrmus.

Talvitamise ruumid.

Kõik ülemal kirjeldatud taimed ja nendega ühes ka mitmed teised ei nõua talvels sugugi taimhoonet ja neid võib, nagu juba tähendatud, ka häästi tuulutatud, walgetes, kuitwades keldrites ja ka jahedates tubades alal hoida, kuhu aga külm ligi ei pääse. Tussiad, pelargonid ja teised salgalilled, niisama ka georginid, gladiolused, võitwad jahedates tubades ja keldrites väga hästi ületalwe seista. Talweforteritesse wiidakse taimed võimalikult hilja, sügise lõpul, enne külmade kätte jõudmist, talweruumi aknad aga peetakse terve selle aja, kui ilm wähegi lubab, lahti. Nad pandakse ainult külmade tulekul kinni ja esmalt nimelt ainult õhjek, talwe kätte jõudmisel peetakse nad aga ööd kui päewad kinni. Tulewad talwel karedad külmad, siis peame aknaid jellel teel kaitsema, et neile õlest matid ette seame, on aga aknad maapinna ligidal, siis võib neid ka sõnnikuga matta. Kirjelatud taimed kannatawad mõne nädala ka pimedas ruumis wälja, kui seda tingimata waja peaks olema, aga ka ainult siis, kui seda ruumi ei kõeta. Kuna aga taimed ilma nii tarwiliku walguise ja wärskes õhuta siiski kauemat aega vastu pidada ei suuda, siis tulewad aknad ja ukseid niipea lahti teha, kui ilm wähegi lubab. Talweruumides peab kraadiklaas olema, ja selle abil võib wäljast ja sisemist õhusoojust wõrreldes hõlpsaste aruandärama õppida, millal aknad ja ukseid ruumide tuulutamiseks lahti teha ja kinni panna tulewad. Kuid kõigesuuremaks hädahouks nimetatud taimede talvitamisel on üleliigne soojus, mis taimed sagedaste wäga wara ajama (kaswama) paneb, ja see mõjub taimede kaswu peale kahjulikult, sest et need taimed terve talwe jooksul täielikult puhkama peawad ja neil kaswumärksid sugugi ei tohi tekkida. Sellepärast on nendele taimedele seda parem, mida jahedam õhk talweruumis on, kuid allapoole nulli ei tohi õhusoojus siiski langeda. Kõige sündsamaks õhusoojuseks on kirjeldatud taimedele 2—5° R. järele. On talweruumis soojust rohkem kui tarwis, siis hakawad taimed uusi wõsusi kaswatama, et neil aga wärskes õhk ja tarwilik walguis puuduwad, siis jääwad need nõrgaks ja kiburaks ning häwinewad sagedaste ruttu ära, wahepeal on nad aga asjata seda jõudu kurnanud, mis pärastpoole, wärskes õhu käes kujanewatele, loomulikkudele wõsudele hädapärast tarwis läheks.

Teiseks niisama kardetawaks hädahouks talweruumides on üleliigne niiskus, mis taimede lehed ja oksad mädanema paneb. Wähem wastupidawad, rohujarnased taimed häwinewad aga niiskes õhus pärijelt ära. Et keldrisse üleliigset niiskust ei koguks, selleks tuleb taimed kõigepealt võimalikult wähe kasta, ja teiseks tulewad kõik lehed, millel mädanemisemärgid külles, kõrge hoolikalt ära korjata, kolmandaks võib ka õhu kuitwendamiseks wadjaduse korral harwa kütta — umbes iga kolme nädala tagant fõrd. Kuna aga kütmise soojus taimed enneaegejst

taswama paneb, siis võib kütmise asemel keldrisse kloor-lupja panna, see imeb niiskuse oma sisse.

On lillesõbral aga taimehoone olemas, kus oma õrnemaid lillesid ületalwe võib pidada, siis võib ta aia ja elumaja ehitamiseks suwel ka palmisid ja teisi taimehoone taimeid tarvitada, mis suwel muru peale ükssikult või salkadesse tulewad istutada, niisama aga ka waafidesse ja lillelaudade peale sünniwad seada. Seesugustest wastupidawatest palmidest nimetame Washingtonia filamentosa, Cocos australis, Trachycarpus excelsa, Phoenix dactylifera j. n. e.

Lillesõbra külm- ja soehoone.

Meiepool nimetatakse niihästi külm- kui soehoonet harilikult ühe ülekülmise nimega: triiphoone. Miatõös aga tehakse nende mõlemi wahel wahet. Külmhoone nime all mõistetakse nimelt jahedat taimehoonet, kus õhusoojus 4—8° R. järele, ja teda tarwitatakse mitmesuguste taimede talweforieriks, niisama ka taimede jaoks, mis talwel umbes 8° R. õhusoojust nõuawad. Soehooneteks nimetatakse aga seesuguseid taimehooneid, mida soojemate maade taimede kaswatamiseks tarwitatakse, ja nende õhusoojus on talwel 12—15° R. Lõpuks on weel üks liik madalaid soehooneid olemas, milles õhusoojus 18—20° R. ulatab, neid tarwitatakse taimede paljundamiseks ja nimetatakse ka paljundamismajadeks.

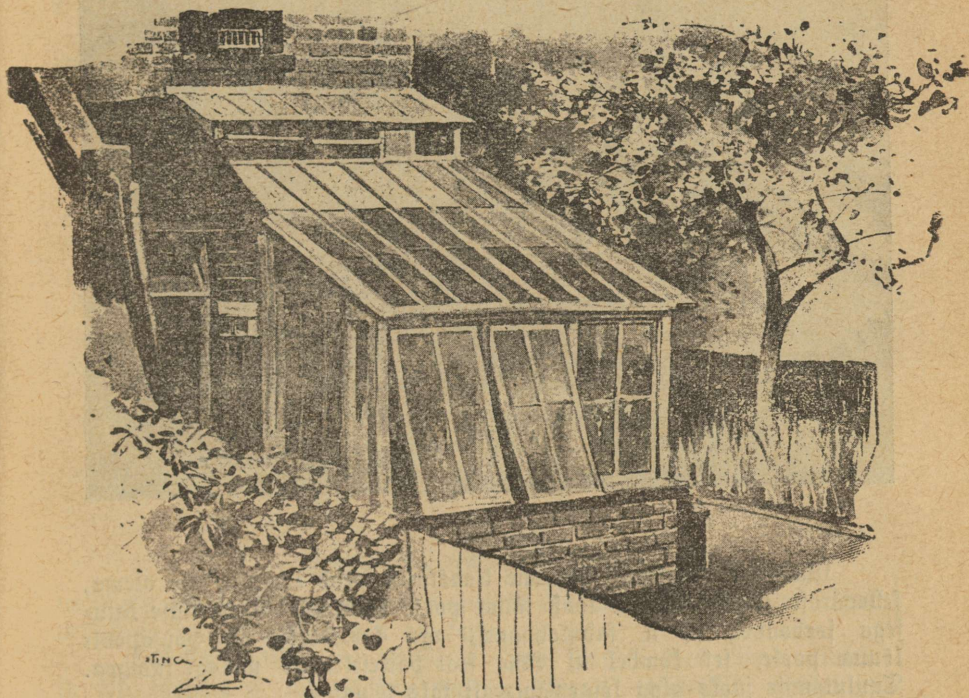
Mitmed lillesõbrad soowiwad soehoonet ainult selleks, et mitmesuguseid lillesid wabasfemaasse istutamiseks ette walmistada, j. o. selleks, et lillesid õigel ajal külwata, pikeerida ja pottidesse istutada võiks, niisama ka waibataimeid istutuseohtade kaudu paljundada võiks j. n. e. Need lillesõbrad wõiwad wäikse soehoonega leppida, mida alles talwe lõpupoole kütma hakawad, ja on taimed siis lord juba wabasfemaasse istutatud, jääb ta järgmise hooajani kütmata.

Tahab aga lillesõber palaw-wöö maadelt päritud soehoone taimeid aasta läbi kaswatada, siis peab ta omale juba soehoonetse muretsema, mille kütmine ainult suweks seisma jääb, on aga ilmad suwel külmad, siis peab soehoonet ka suwel kütma. Lõpuks võib rohkemate nõuetega lillesõber niihästi soe- kui ka külmhoone muretsema.

Käredamate talwetega maakohtades on kõige sündsamad küll seesugused soe- ja külmhooned, mis suuremalt osalt maa sisse on tehtud, kusjuures aknad (flaaskatus) maapinna peal seiswate palkide peal asenewad. Seesugustel maa sees asuwatel soe- ja külmhoonetel on see hea omadus, et nad talwise käreba külma ja niisama ka külmade tuulte eest kõige paremine kaitstud on, ka seisawad õhusoojus ja niiskus seal ühemõõdulisemad. Enesestki mõista nõuawad nad ka kõige wähem küttematerjali, on nii siis igast küljest hästi kasulikud.

Kuna afnad üsna maapinna lähedal seisavad, siis on neid talwel hästi hõlbus õlemattidega külma vastu kaitseada, niisama ka peale sadanud lumest puhastada. Ka suwel on hõlbus neid laudade ja puldanitega päikesekiirte eest varjata.

Äsi, mida nende maa sisse kaewatud taimehoonete asutamisel karta tuleb, on põhjavee lähedus. On põhjavegi lähedal, võib augu ainult

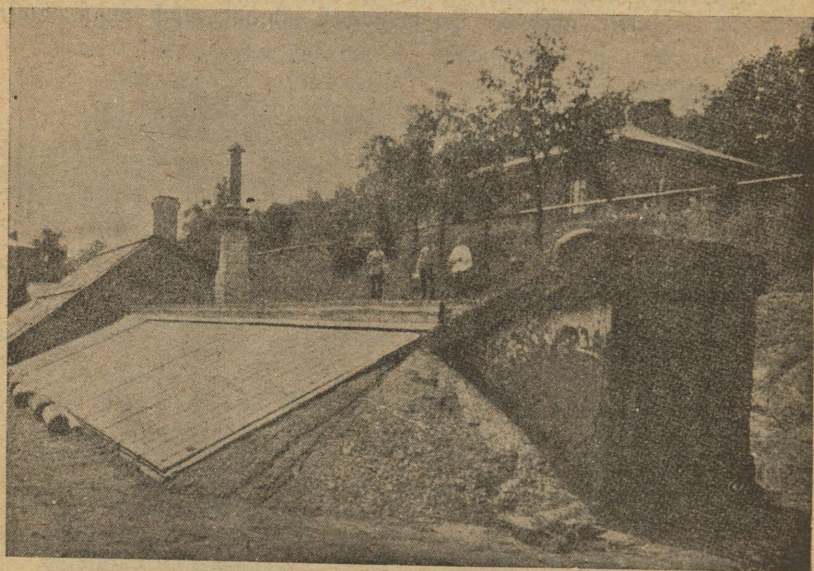
Lillesõbra taimehoone.

nii sügawa kaewata, et põhjavegi sinna sisse tungida ei saaks. Kõige parem on muidugi nõnda kaitseada läbi saada, et taimehooned seefugusteisse kohaadesse, kus põhjavegi lähedal, hoopis ei asutataks.

Kui aga muud walikut ei ole ja külma või soehoone madalasse kohta tuleb asutada, nagu seda näit. Peterburi ümbruses sagedaste juhtub, siis ei jää muud üle, kui terve hoone maa peale ehitada.

Wäljakaewatava augu sügavus olgu inimese kõrgune, sügavus võib ka vähem olla, igatahes aga nii suur, et inimene tulewases soe- või külmoones wabalt liituda võiks, ilma et peaga vastu afnais (klaastatust) puutuks.

Uugu pikkus ja laius võivad muidugi ju mitmesugused olla, selle järele kuidas igaüks soovib, tähendame ainult, et harilikule lille-
sõbrale väiksest soehoonest, mille pikkus 3 jülda ja laius neli arshi-
nat, küllaldaselt on.

Soehoonne.

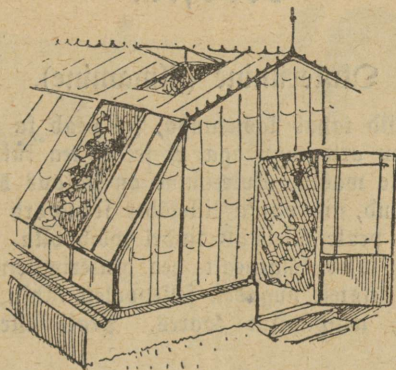
Ühekülgse katusega soehoonne klaaskatus peab lõuna poole olema, sellepärast tuleb auk ka idast lääne poole kaevata. Kahetülgse katusega soehoonel, n. n. sadalahoonel, aga kaevatakse auk põhjapoolt lõuna poole, sel kombel ei lähe seal päikesekiirtest midagi kaduma. Tuulutamise jaoks olgu kõigevähemalt kaks õhuakent.

Geskoda tehakse soehoonne otsa ja rohkem külje poole, asuvad aga soe- ja külmhoone koos, siis läheb koja uks keskest sisse. Geskojal olgu kaks usti, väline ja sisemine. Teliskividest lõõr, mis suitsu ja soojuse ahjust korstnasse viib ja ühtlasi soehoonet soendab, ei tohiks ka siis, kui suuremat soehoonet asutada soovitakse, üle 8 jülla pikk olla, sest et pikemad lõõrid naljalt ära ei kuitva, halvaste tõmbuvad ja tahma ühtlugu täis lähewad. Ahjusuu olgu eeskojas, siis ei pääse suits soehoonesse. Teliskividest korstnat, mis kallisk maksma läheks, ei ole tarwis, waid pletist korstnast on küllalt, kuid korstna augu läbimõõt ei tohi olla 4 wersjokit alla, muidu ei tõmba ta hästi.

Lõõr võib just lõunapoolse seina ääres olla, wõi sellest pisut eemal. Kõvetakse soehoonet terve talwe läbi, siis võib ka kaks lõõri

asutada, üks nendest jääb siis tagawara-lööriks, iseäranis lähedateilmade jaoks. Lööri peale tehtakse riiulid trepiviisil, kuhu lilled asendatakse. Seesugune väike ühefülgse katusega soehoonne läheb umbes 75 rubla maksmaks, kui tema omal jõul üles ehitame. Ja ta peab hulga aega ilma suurema paranduseta vastu, aastat 10 ja ka rohkem. Aga selleks, et ta hästi kaua vastu peaks, peame wigased kohad ja praod palkide sees üle tõrvama. Sünis sega selleks on: 5 naela tõrwa ja 2 naela pigi kottu sulatada ja siis tuhka juurde lisada.

Alumisi palkid, mille peal klaaskatus lasub, ei ole hea otsekohemulla peale või koguni poolestisaadit mulla sisse asendada, sest et nad siis ruttu ära mädanevad. Parem on neile kiht kiwa või teliskiva alla laduda, nii et palgi alumise külje ja maapinna wahet 1—1½

Sadulamaja wiinapuude jaoks.

werssokit jääks. Ka tulewad need palgid iga aasta üle tõrvata, sest et neil kõige rohkem mädanemist on karta.

Enesestki mõista, et soehoonne suwe jooksul üles ehitada tuleb ja töö sügiseks ei tohi jääda, wastasel korral talistaksid niisked ja wihmased ilmad wärwi ja klaaskatuse kulumist.

Roosfid.

Ofulerimine (filmamine).

Kes ise roosfid tahab kasvatada, see peab ka ofulerimist (filmamist) õppima. Argu arwatagu aga, et see ei tea kui raske ja keeruline talitus on, otse selle vastu, ofulerimine on hõlbus õppida, ja on mõned katsed juba tehtud, siis on ka lillesõber sedawõrd harjunud, et ofulerimise tagajärgede peale täielikult kindel võib olla.

Ofulerimiseks tuleb kõigepealt hea ofulerimise-nuga osta. Ofulerimise-nuga läheb teistest nugadest sellepoolet lahku, et tema tera mitte sirgejooneline ei ole, vaid pigut kaares. Peale selle peab ofulerimise-

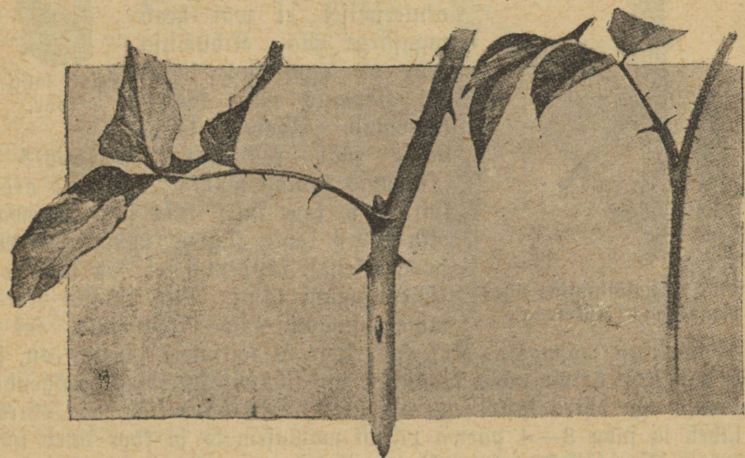
Ofulerimise nuga (wana).

Dresdeni ofulerimise nuga.

noal luust küüs külles olema, mille abil koor orjawiisal (fibuwiisal) lahti kangutatakse. Mugadel, mida meie pildid siin kujutavad, on luust küüne asemel ühel tagumine osa ja teisel jälle selg õhuliseks tehtud. Need mõlemad noad on ofulerimiseks hästi sündsad, ainult häästi teravad peavad nad olema, otsekui habemenoad. Ei ole nuga hästi teraw, siis ei jää lõikepind nii siledaks kui tarwis, ka töötamine on raskem ja kaunistuse-film ei kaswa sagedaste küllalt hästi finni.

Okulerimine seisab järgmises. Head sorti kultuura-roosilt, mis-
suguseid paljundada tahetakse, lõigatakse osjate ehk õigemine suvine wõsu
ära. Kuid see peab kewade wõi suwe jooksul külalbaselt „walmida“
olema jõudnud, i. o. et okulerimiseks lõigatud wõsu seest küllaldaselt
puine ja kõwa oleks, ja ei mitte liiga mahlane, rohufarnane ja pehme;
seljamal põhjusel heidetakse ka wõsu latw harilikult kõrwale, sest et see
peaegu alati liiga rohufarnane on. Peale selle on veel waja, et fil-
mad (pungad) wõsu külles hästi edenenud oleksid, seejuga seid häid
filmi leidub aga harilikult ainult wõsu keskmisel osal. Ka wõsu alu-
mine osa on harwa okulerimiseks sünnis, olgugi et ta harilikult hästi
puine ja kõwa on, kuid filmad on siin harilikult wiletsalt edenenud.

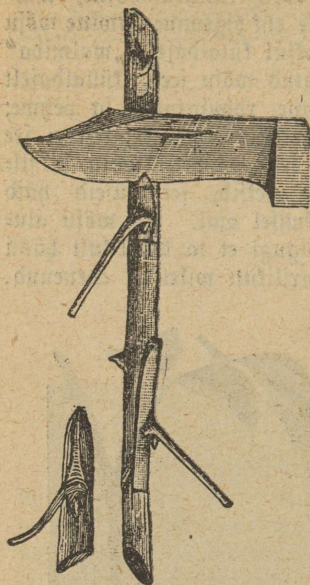

Täielik, walminud film.

Liiga nõrk film.

Peale lõikamist näpistatakse wõsul kohe lehed pealt ära, et ta ära ei
näritsiks. Lehed näpistatakse ehk lõigatakse harilikult sel kombel maha,
et ligikaudu pool lehewari veel wõsu külge jääks. Sarnasel kombel
okulerimiseks ettewalmistatud wõsu nimetatakse „kaunistuseosjaks“. Oku-
lerimise-noa abil lõigatakse nüüd wõsu seest kõigeparemine edenenud
film ühes lehewarre tüükaga ja teda ümbritsewa koorega filbitujul wälja.
Kilbi wõib nüüd küll lähema wõi pikema lõigata, kuid lõikepind peab
ühetasane ja sile olema, ja kilbi külge peab üsna õhuke kord puuollust
jääma. Mõned aednikud urgitsewad pärast kilbi seest küll puuolluse
wälja, kuid niisama hea tagajärjega wõib ka puuollusega okulerida,
ainult ei tohi teda kuigi palju koore külles olla.

On film kilbiga kaunistuseosja küllest sel kombel ära wõetud, siis
lõigatakse libuwitjal (orjawiisjal) koore sisse T-kujuline täke ja pifuti

Silma wäljalõikamine ühes laastuga (silbikesega).

Sästi lahtine koor.

fügifel täielikult mõimata. Kui aga koor ka keskumel „finni“ on, siis on see harilikult kestwa pöua tagajärg, mis kibuwitsa mahlasid wähendab. Siin võib aga ohtra lastmisega abi saata. Rastame kibuwitsa ohtralt, siis läheb ta juba 3—4 päewa pärast mahlasemaks ja koor tuleb nüüd hõlpsaste otja küllest lahti, ühes sellega on muidugi ka okulerimine võimalik. Wältab pöud kauemat aega, siis püüawad aednikud harilikult ikka wihma ära oodata, peale wihma on siis kibuwits jällegi täies mahlas ja okulerimise õnnestamise peale võib julge olla.

Kuid pöörame okulerimise sündmustiku juurde tagasi. On kibuwitsa koore ääred noa õhufse selja, õhufse tagumise otja või luu-küüne abil puust eemale paenutatud, asendatakse kilp filmaga selle koore taha, ja siis seotakse see koht niinega parajaste köwaste kinni, nii et sidumata ainult film jääb. Siduda ehk mähtida võib hariliku niinematist wälja fistud niinega, siiski on märksa parem selleks n. n. Raffia-fidet (Raffia-bast) tarwitada. Seda wiimast võib peaaegu igast seemne-ärist odawa hinnaga osta. Enne okulerimist on hea niine weega pisut niisutada, siis on ta paenduwam ja parem tarwitada.

Okulerida võib kowadest peale kuni suwe lõpuni, selle järele kudas kuskil kliima on.

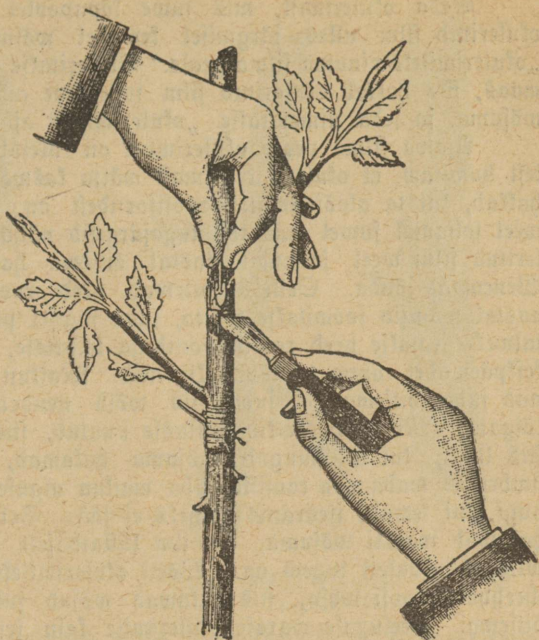
Ala-ärides okuleritakse roosisid sagedaste suwe lõpul ja nimelt

(püstloodis) -tälle ääred päästetakse noa õhufse seljaga või tagumise otja abil puu küllest lahti ja paenutatakse pisut kõrgemale. Okulerimine läheb nimelt siis õnneks, kui kibuwits, mille kallal taunistamine ette wõetakse, „täies mahlas“ on, nagu aednikud ütlevad. Ei ole kibuwits täies mahlas, siis ei tule ka koor puu küllest hästi lahti ja okulerimisel ei või head tagajärke olla. Kibuwitsa koor on aga siis lahti, kui kibuwits uufi mõjsi lastwatab. Suwe lõpu-

poole jääb kasvuhoo wähemaks — „kibuwits kaotab mahla“ ütlevad aednikud — ja koor tuleb alles suure waewaga otja küllest lahti, sügisel aga, kui kasvuhoo päriselt lõppenud, ei saa koort otja küllest sugugi lahti. Nii on siis okulerimine niihästi suwe lõpupoolel kui ka

jelleks, et kaunistusefilm ainult külge (tinni) kaswaks, s. o. fibuwitsaga hästi ühineks, kuid selfamal aastal uut wõju enam wälja ei ajaks. Määrari kasud nõuawad fiin, et kaunistusefilm alles järgmisel kewadel wõsuma hakaks.

Rooside ofulerimine õnnestab ülepea hästi ja sagedaste tuleb ette, et täies mahlas seiswa fibuwitsa külge ofuleritud film hästi ruttu tinni kaswab, mõnikord juba kahe nädalaga, kusjuures warre-tüügask maha wariseb. Lõuna-Wenemaal tuleb isegi seda ette, et keefjuwel ofuleritud film sügiseks terweks pööfaks wõib muutuda.

Silma fiske panemine.

Rinni mähtimine.

Harilikud aednikud ei püüa suwe lõpupoolel ofulerida, sest et sel ajal ofuleritud film küll kaswama hakkab, kuid sügisets küllalt tugewat wõsu ei jõua kaswatada, mis seest tarwilikul möödul kõwa ja puine, s. o. walminud, olets; harilikult on need hiltse ofulerimise teel saadud wõsud liiga mahlased ja rohufarnased, iseäranis ladwast, ja häwinewad jellepärast ka talwel iseäranis hõlpsaste.

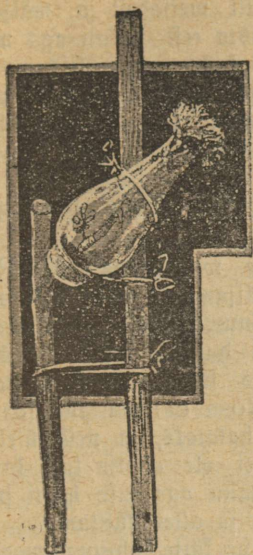
Isegi hästi wilunud kaunistajatel juhtub sagedaste, et suwe lõpupoolel ofuleritud filmad wältawate wihmade ja soojade ilmade tagajärjel ja ka selle tõttu, et fibuwits täies mahlas oli, wõsuma hakawad ja sügise lõpuks wäiksed aga lihawad wõsud wälja ajawad, milledest aga koguni loota pole, et nad wabas maas talwe wastu paneksid. Seesugusel puhul ei kärbita fibuwitsa sugugi, waid ta kaewatakse maa seest wälja ja wiidatse talweks keldrisse.

Seda ofulerimist, mis suwe lõpupoolel selleks ette võetakse, et ofuleritud film alles järgmisel kowadel wõsuma hakaks, nimetatakse „ofulerimiseks uinuwa filma peale.“ Ofuleritakse aga roosfid suwel wabas maas, siis hakkab ofuleritud film jagedaste juba 2—3 nädala pärast wõsuma, ja seda nimetatakse „ofulerimiseks ajawa filma peale.“

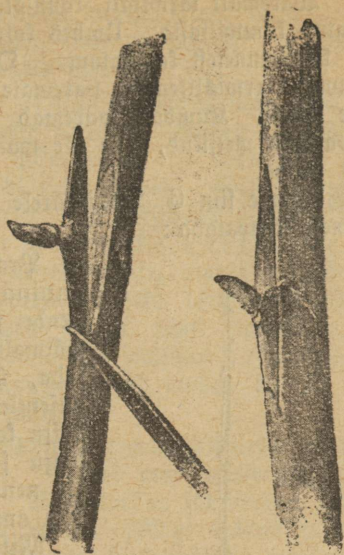
Ajawa filma peale ofulerimine on lillesõbrale iseäranis sellepoo-
lest huwitaw, et ofuleritud filmast wälja lastaw wõsu warstigi õitsema hakkab, kui ta alaõitsewatest roosifortidest on, nii siis saab lillesõber weel selsamal suwel oma töö tagajärgesid näha. Nii kaugele, et ofu-
leritud film weel selsamal aastal õitsema hakaks, võib ka Põhja-
Wenemaal jõuda. Selleks tulewad need roosfid, millest järgmisel
aastal wõsufid soowitakse wõtta, juba sügisel pottidesse istutada. Üle-
talweks seatakse need roosfid pottidega keldrisse, tuuakse sealt märtsikuu
keskpäewadel rüppa ja kärbitakse neid. Maituu esimesel poolel hakawad
nad juba õitsema ja juba siis võib nendelt wõsufid ofulerimiseks
lõigata. Mis alusesse-kibuwittassee puutub, siis läheb temal koor juba
siis lahti, kui tal pungad wõsuma hakawad, nii et ijegi Peterburi
ümbruses waba maa roosfid juba maituu alguses ofulerida võib, muu-
dugi, kui kewade iseäranis hiliseks ei jää. Sel ajal ofuleritud filmad
hakawad warsti wõsuma, kui ilm küllaldaselt soe ja alus, s. o. kib-
wits, küllaldaselt tugew on. Võeti ofulerimiseks alaõitsewa roosi, näit.
theehybrid-roosi wõsu, siis hakawad wõsud juba 5—6 nädala pärast
õitsema. Seejulguse warase ofulerimise kasu seisab selles, et ofulerija
juba selsamal suwel oma töowiljast rõõmu võib tunda ja tal sügisels
suur head sorti roosipõõsas on, millel puuollus hästi walminud. Hästi
walminud puuollusel on aga Põhja-Wenemaal suur tähtsus, sest siis
võib kindel olla, et roos ka talwe hästi üle elab. Kuid see ei ole weel
kõik. Asi seisab selles, et roosidel iseäraline waenlane on, n. n. punane
ofulerimise uss. See on ühe kärbsse tõuk ja see kärbes muneb oma
munad just ofuleritud kilbi külge; munadest tekkivad tillukesed punased
ussid aga häwitawad ofuleritud filma ära. Abinõuks selle punase ussi
wastu on wõimalikult warane ofulerimine — kuni juunikuuni, s. o.
enne kui see kärbes munema hakkab. Ka võib ofuleritud-filma wedela
pookwähaga üle wõida, siis ei saa kärbes oma mune sinna asendada.
Õnneks tuleb neid punaseid ussid Wenemaal ka harwa ette.

Tähenstatud olgu ka, et roosfid mitte ainult ei ofulerita, waid
ka propitakse, niisama nagu wiljapuidki. Kuid rooside proppimine
õnnestab harilikult ainult soehoones, niiskes, soojas ja ühtlasi umbses
õhus, nii et see kaunistamisewiis lillesõbrale, kellel soehooned puudub,
sünnis ei ole. Võpüks on ofulerimine ka weel sellepoolet hõlpsam, et
siin pookwaha waja pole, töö kergem on ja juba esimesel suwel tuge-
wad taimed saame.

Kes üsna kindel tahab olla, et suwe algusel ofuleritud roos weel
selsamal suwel õitsema hakaks, see lõigatu alusel koge peale ofulerimist

Rooside kaunistamine.

Silma väljalõikamine. Paigale
panbud film.

lativ maha ja torgaku okuleritud silma peale lambiklaas, mille mõlemad otsad siis samblaga finni toppida tulewad, aga ikka nõnda, et õht veel läbi pääseks.

Metfitud rooside ffordid.

Harilik kibuvits ehk orjavitš (Hundrose, шиповникъ, Rosa canina) on hästi tuntud pöösas ja annab häid tüvesid kaunistamiseks. Lillesöber waadatu aga järele, et ta ka ehtsa Rosa canina saab. Teda tunneb sellest ära, et tal vähe okkaid on, need aga selle eest suured ja täielikult välja kujunenud on. Teised jarnased kibuvitsad ei ole nii head, nimelt need, millel rohkesti lühikeid okkaid; nendest on mõned täieste sündmatab kaunistamiseks, sest et kaunistus neile lestimalt külge ei kaswa.

Metfitud tulewad võimalikult oktobrikuul lõpul metsast välja kaevata, aeda ehk roosikooli istutada ja siis kohe maha paenutada ja mullaga pealt katta. Jääwad nad ületalwe wabalt seisma, siis ei külma nad küll ära, küll aga kuiwawad ära. Järgmisel kewadel, kui kaswuhoog algab, wabastatakse nad jälle ja kaunistatakse siis juunikuul jooritud kõrguselt.

Waremalit tarvitati kaunistamiseks ainult metsadest ja väljadest korjatud kibuvitsasid. Umbes kolmekümne aasta eest hakati aga metsituid ka seemnetest kasvatama. On nad dieiti kasvatatud, siis on nad ilusamad, tervislikumad, paremate juurtega ja kaunistus kaswab paremine finni. Kumbad paremad on, kas metsast toodud või seemnest kasvatatud metsitud, selle üle waeldatse juba kaua, mõlemil on oma head küljed.

■ ■ Doome siin C. Willi järele pikema juhatuse, kuidas kibuvitsasid seemnest kasvatada :

a) Metsit. b) Seemnest kasvatatud tüvi.

Praegu tuuakse veel väga palju Rosa canina tüvesid väljamaalt sisse. Mõudmine nende järele on suur. Meid oleks aga ka võimalik suuremal hulgal kodumaal kasvatada, ühtlasi saaks siis ka maast suuremat sisetulekut. Et Rosa canina tüvesid nii palju kasvatama hakataks, ei neid üleliiga palju saab, jeda ei ole esiotja küll kartä; kas nende kasvatamine aga just hästi suurt kasu annab, on esiotja alles küsitaw.

Mitte iga esimene kätte juhtunud maatükk ei ole Rosa canina kasvatamiseks sünnis, ka siin peab ätlema: kõige parem pind on just hea küll. Kõige parem on hästi wäetatud jawi- ehk sawine liiwapind.

Kaswatus wätab kolm aastat, kui tüwesid ise seemnetest kasvatada tahetakse, ehk faks aastat, kui ühe-aastased canina'd puufoolist tuuakse. Rosa canina väga tugewa kestaga seeme ajab alles teisel aastal idud wälja, sellepärast ei külwata talwel või kewadel saadud seemet mitte kohe wälja, waid aetakse pooleni liiwaga segamine ja pandakse tünnidesse või kastidesse. Tünnid ja kastid kaewatakse siis warjulisesse kohta maa sisse ja peetakse alati niisked.

Külwata tuleb sügisel hästi umbrohuta maa sisse. Enne talwetulekut kaetakse seemnelawad peenikse sõnnikukorruga. Sõnnik koristatakse kewadel jälle ära ja tal on peaaegjalikult oistarbeks lawa pealmist kihti kobeda hoida, et kowa koorku ei saaks kujuneda, mis külwi idanemist raskendaks. Mõnepa kui mõsudel neli lehelest on, wõetakse nad ilusaste wälja ja pikeritakse teise, hästi etrewalmistatud peenra peale. Melja jala laiuse peenra peale tuleb kuus rida, iga taima wahel neli tolli wahet. Kui pikerimiseks võimalik on niisket, jumpas ilma walida, siis on sellest suur kasu, muidu nõuab piserda-

mine väga palju tööd, sest kuni taimede juurdumiseni ei tohi peenrad kuiwaks jääda ja sagedane piserdamine on tarvilik. Väga mõnus on sellepärast ka, kui wesi läheduses saadawal on.

Esimisel suwel ei ole noorte canina'de juures suurt tööd, üksnes peenar puhast hoida ja sagedaste mullata. Miipea kui jahukaste ilmub, peab kohe wääwli-kaliumiga piserdama. 10 toobi wee peale 2 loodi wääwli-kaliumi ja 5 loodi rohelist seepi. Seda piserdamist tuleb mitmel korral korrata. Sügisel wõi järgmisel kewadel warakult wõetakse noored canina'd wälja ja walitakse headuse järele kahte sorti: esimesel sordil peawad head juured ja file, umbes pliiatsi-jämedune juurekael olema. Tüwikute kasvatamiseks tarwitatakse üksnes esimest sorti. Selleks rigolatakse juba sügisel hästi rawitsetud maati 20 tolli sügawuselt ära ja kaewatakse sealjuures rikkalikult sõnnikut alla. Kewadel lühendatakse taimede juured umbes 5 tolli peale ja ka maapealne osa kärbitakse õige lühiks.

Istutada tuleb üks arsin üksteisest eemal seiswatesse ridadesse ja taimed 7 tolli üksteisest kaugale. Suwel maa umbrohust puhast hoida ja sagedaste kobedaks teha. Mitmelordne sõnnikuwee andmine edendab kaswu tubliste. Jahukaste wastu jällegi wääwli-kaliumiga piserdada. Järgmisel kewadel kastetakse weel kord tubliste wirtsaweeaga, ja siis ei ole taimede juures kuni sügiseni midagi enam teha.

Warsti on ka kõik tugewaste läbitaswanud, nii et enam wahela ei pääse. Võigata taimede juures pole midagi. Sügiseks peawad taimed müügiwalms olema. Wälja wõtta ei ole mitte liiga wara waja, sest parem on kui tüwede puuollus hästi walmineb, wäljawõtmise sündigu aga tingimata enne külma, sest et canina juured ka wahese külma juures wabas õhus wiga saawad.

Canina puhastamine ja forterimine ei ole iseäranis halwa ilmaga fugugi lõbus töö. Sealjuures peab hoolitsema, et juured mitte väga kauaks waba õhu kätte ei jää, waid nad tulewad kohe hästi fiske mähkida. On tüwewad waba maa sees edasikasvamiseks määratud, siis igal taimel ainult üks wõsu jätta ja kõik muu filedalt maha lõigata.

Pottides kasvatamiseks wõib ka ka rohkem wõsu jääda, kui nad küllaldaselt tugewad on.

Ei saa canina tüwewad kahe suwega küllalt tugewaks, siis ei maksa neid enam seista lasta, sest kus kahe aastaga midagi head pole kaswanud, seal ei kaswa ka kolmandamal ja neljandal aastal harilikult enam midagi targemat juurde.

Teist sorti ühe-aastased taimed istutatakse 1½ jalga üksteisest eemal seiswatesse ridadesse ja rawitsetakse niisama nagu esimest sorti. Seal pinnal saawad nad ühe suwega küllalt nii tugewaks, et talwel juurekaela kaunistamist ette wõib wõtta.

Madalad ja kõrged roosid.

Ribuvitsajad kaunistatakse, kas üsna maapinna ligidalt, s. o. juurekaela pealt, ja ka kõrgemalt. 5—10 werssoki kõrguselt kaunistatud roosid nimetatakse madalituwikuks, 10 werssoki kuni $1\frac{1}{2}$ arssinani pooltuwikuks ja üle $1\frac{1}{2}$ arssina kõrguselt — kõrge-
tuwikuks. Kõige sündsamad alusteks on aastajed ja kahe-aastased meistikud, wanematel on koor juba liiga jäme ja nad ei ole sellepärast kaunistamiseks enam nii sündsad.

Meiepool tarvitatakse rohkem madalaid pööjaroosid kui tüvikuid. Nad on ka üffikutesse jalkadesse ja peenrale istutamiseks sündsamad. Pealegi on pööjaroosid istutuseotfade laudu hõlbust paljundada, näit. remontants, thee-hybrid, noisette, bourbonis, ja polianth roosid. Rohkem wastupidawamaid waba maa roosid, nagu centifolie-roosid j. t. j. paljundatakse proppimise ja okulerimise teel, juurewõsude ja juuretükkide laudu. Iseäranis soovitatakse on toas kaswawaid thee- ja noisette-roosid istutuseotfade laudu paljundada.

Istutuseotfad tulewad toas wõi soehoones õitswatelt emataimebelt selleks wõimalikult wara lõigata, aprilli-wõi mailkuul. Istutuseotfadeks wõetakse niisama nagu kaunistuseotfadegi jaoks küllaldaselt walminud puuoluslega otfad ehk wõjud, s. o. seejused, mis liiga lihawad ei ole; wõsude latwajad harilikult ei tarwitata, sest et nad jagedaste liiga lihawad ja mahlased on. On äralõigatud oks küllaldaselt pikk, siis lõigatakse ta mitmeks osaks sel kombel, et ta iga tükk $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ werssokit pikk ja 3—4 lehega oleks, alumine lõige olgu filma alt hästi terawa noaga ja pisut liuhkamisi tehtud. Kriipsud meie pildi peal näitawad kudast otja umbes lõigata tuleb. Liiga lihaw latw pealpool c tähte lõigatakse maha ja heidetakse kõrwale. On oks üffikuteks tükkideks lõigatud, siis on tulus ka lehti pisut lühemaks teha, nagu kriipsud meie pildi peal näitawad. Lehtede lühendamise otstarbeks on see, et nad enne juurdumist liiga palju wett wälja ei auraks. Suur wiga aga oleks lehti päriselt ära laasida, sest istutuseotjal läheb neid juurte kaswamiseks tingimata tarwis.

Istutuseotfad istutatakse madalasse kasti hea, lerge mulla sisse, millele jämedat jõeliwa tubliste juurde tuleb segada. Istutades litjutakse muld nende ümber kergelt kofku, et ta hästi istutuseotse alumise osa wastu liituks. Peale istutamist tuleb piserdada ja kasta. Et istutuseotfad hästi juurduksid, selleks peawad nad tingimata niiskes ja umbses õhus olema, misjuseks otstarbeks kasti pealt klaasruuduga kinni kaetakse ja tühjaks jaanud sõnnikulawasse seatakse. Sõnnikulawas soeneb muld kastiis ja istutuseotfad juurdumad selle tagajärjel iseäranis hästi ja ruttu. Ei ole sõnnikulawa käepärast, seatakse kasti tupp ainsa peale, kusjuures hoolitseda tuleb, et klaasruut hästi wastu kasti liituks, wastasel korral ei saa me sinna küllaldaselt niisket õhku soetada. On

istutuseofsi wõrdlemisi wähe, siis wõib neid lihtsalt potti liiwase mulla sisse istutada ja õlleklaafiga pealt finnni katta. Eieftiti mõista, et istutuseofsi wadjaduse järele lastma peab. On istutuseofjad juurdunud, milleks umbes 3—4 nädalat kulub, siis istutatakse nad üksikult wäijetes pottidesse ja on nad nüüd mullapanga juurtega hästi läbi põiminud, siis wõib seesuguseid roose, ilma et mullatompurikutaks, juba wabassee maasse istutada.

Lõuna-Wenemaal wõib waba maa roosidelt peale nende õisemist — juunikuul, istutuseofjaid, wõtta, ja neid wõib seal otsekohe wabassee maasse istutada, kus nad suwe joosul juba kaunis tugewaks jõuawad kasvada. Lõpuks wõib Lõuna-Wenemaal ka weel juulikuul istutuseofjaid lõigata, need hiliised istutuseofjad istutatakse aga juba lastidesse ja seatakse talweks jahedassee ja walgessee ruumi, kus õhusoojus alla 2—3° fraadi R. ei langeks. Wabassee maasse istutatakse nad siis järgmisel kewadel.

Roosi istutuseofk.

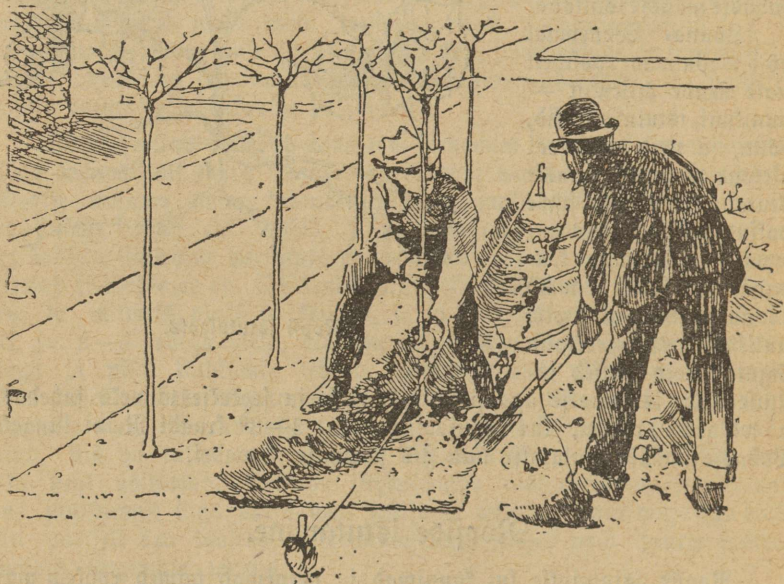
Rooside istutamine.

Roosid istutatakse kui kaunimad ja peenemad taimed rohkem maja lähedale, suuremalt osalt jalkadessee. Wahet jätatakse üksikutele taimedele selle järele, kui suured nad kogu ja kasvupolest on. Suure kasvuga roosijordid, nagu suurem osa remontant-roosidest ja wastupidawatest waba maa roosidest, näit. Frau Conrad Ferdinand Meyer, istutatakse 2 arssinat üksteisest eemale, sest et nad hästi suureks kasvawad. Põhjapool ei ole need roosid siiski kaugeliki nii jõudsa kasvuga ja siis wõib nende wahet 1 arssin jätta. Nõrga kasvuga roosid, nagu näit. thee-hübridid, istutatakse poolarssinat üksteisest eemale. Ainult isearanis tugewa kasvuga ja laia krooniga jordid, nagu tuntud Crimson Rambler nõuawad rohkem ruumi.

Roosid istutatakse jügisel, wäljaarwatud põhjapoolsed maafonnad,

kus neid kewadel istutatakse. Via-ärideft tellitakse roosifid harilikult sügisel, isearanis weel kauge maa tagant, kewadised tellimised on ainult eranditena lubatavad.

Roosifid tuleb pisut sügavamale istutada, kui nad enne jeda kaswanud on. Neid roositüwituid, misjuguheid talweks maha paenu- tama peab, ei tule mitte püstloodis istutada, waid umbes 45° winklil, s. o. lāngus. Sel kombel lāngus istutatud roosi on sügisel parem maha paenutada ja kewadel tõuseb ta ka jälle hõlpsamine püstloodi. Sedawiisi lāngus hoitakse roositüwituid harilikult 3—4 nädalat, kuni nad hästi juurdunud on. Roosifid istutades tuleb ka juurekaela järele waadata, kumbale poole teda parem maha paenutada on, muidu wõime tüwe paenutades hõlpsaste katki murda.

Rooside istutamine.

Enne istutamist tuleb roosi juuri kergelt kärpida ja kõik wigased ja kattised juured ära lõigata; ülejäänud juured tulewad korrapärali- selt laiali lahutada. Enne istutamist kastetakse roosijuured katwist, mullast ja lehmajõnnitust walmistatud wedela segu sisse. Roosi- tüwituid istutakse harilikult nõõri järele sirgesse ritta. Peale istuta- mist liisutakse muld hästi kinni ja kastetakse.

Lõuna-Wenemaal peab maa wärskelt istutatud rooside ümbruses peenitse sõnnikuga ära katma, see hoiab maa niiske. Peale selle on wärskelt istutatud pööjaroosifid kasulil samblatega katta; samblad

korjatakse siis ära, kui roosidel juba pifad mõjud väljas on. Samblate puudusel aetakse pööjaroosidele Lõuna-Wenemaal isegi mulda warjuandmiseks ümber ja muld koristatakse siis ära, kui roosid kaswama hakawad.

Roositüwitutele on Lõuna-Wenemaal peale selle veel kasulit tüwede ümber samblaid mähkida, mis niinega ümbert kinni seotakse. Sambla puudusel võib wilbi ribasid tarwitada. Restwa pöua puhul on seal wärskelt istutatud roosidele sellestki veel wähe. Seal seatakse siis roosikrooni sisse waia otja weega täidetud pudel, mille sisse lahri keerutatud nõõri ots pistetakse, kuna ülejäänud nõõr samblatega wõi wilbiga kaetud tüwe külge kinnitatakse, wesi nõrgub siis nõõri mõõda alla ja hoiab tüwe niiske. Võpeb wesi pudelist otja, tuleb uut juurde lisada.

Endine Gestimaa aiatöö inspektor J. Winkler annab rooside istutamise kohta kewadel veel järgmised juhatused:

Sagedaste tuleb ette, et wali talwe ja iseäranis kõledad, lumeta külmad roosijalkadele palju kahju teewad, nii et neid kewadel uueste istutama peab. Kuna aga nüüd just selle töö juures wäga palju wiigasid tehtakse, kõige tähtsamad wadjadused tihtiipeale filmist lastakse, siis anname siin korraks rooside istutamise kohta lühikse juhatused.

Lähewad istutatud roosid wälja, kohe saab äri-aednik etteheiteid kuulda, et ta halwad roosid andnud. Rooside wäljaminemises on aga enamaste nende ettewaatamata ja hooleru istutamine süüdi. Istutatakse roosid korralikult, siis hakawad ka niisugused roosid kaswama, millel wähe juuri ehk nõrk kroon, ning hulk asjata etteheiteid jääb tegemata.

Kui istutamiseks tellitud roosid pikka teed on tulnud, siis pandagu nad pooleks tunniks wette. Enne istutamist tuleb maa hästi lobedaks teha ja wäetada. Selleks tarwitatagu hästi määndunud lehmajõnnikut. Madalad roosid istutatakse nii sügawasse, et kaunistuse koht weel maa sisse tuleb, kõrgetüwelised roosid selle wastu istutatakse nii sügawalt, et just juured hästi kaetud on, tüwi ise aga sügawamale maa sisse ei tule. Istutamise juures tulewad roosid kõwaste kinni liisuda, kõrgetüwelised roosid kinni tallata ja tubliste tagasi lõigata — 3 — 5 filma peale.

Peale istutamist peab roosid hästi kastma. Madalatele roosidele tuleb kewadiste tuulte pärast 10—12 tolli mulda ümber kuhjata. Kõrgetüwelised roosid tulewad maha paenutada ja kroon niisama mullaga wõi turbapuruga katta, tüwi kaetagu roheliste olastega wõi samblatega ümberringi kinni. Umbes 3 nädala pärast wõetagu muld ettewaatlikult ära, kui võimalik sumpas, wihmasel päewal, niipea kui pungad paisuma lööwad. Kui kõrgetüwik ennast hästi maha paenutada ei lase, siis mähitagu tüwi ja kroon niiske sambla sisse ja koidetagu see weel ümberringi õlitatud paberiga.

Wärskelt istutatud rooside kärpimise ehk tagasilõikamise juures ärgu oldagu harilik. Harilikult lõikawad wõhifud roosid istutamise

juures liiga wähe tagasi, jätawad selle teineltord koguni tegemata. Kui meie tubliste tagasi lõikame, saame aga ka ilusa ja tugewa krooni ehk hästi pöösas roosi. Tagasilõikamine sündigu kohe istutamise juures, mitte enam pärast.

Rooside istutamiseks määratud peenarde kaewamine ja täitmine peats õiguse poolest juba sügisel sündima, et muld hästi ärawajuda wõiks. Ei ole lugu nii, siis tehtagu seda kewadel, nii warakult kui võimalik. Kes oma roosidest tõeste rõõmu tahab näha, see walmistagu peenrad toitwast mullast ja rikkalikku weisefõnniku lisandusega. Eht kaewaku vähemalt iga üksikult seiswa roosi jaoks $2\frac{1}{2}$ jala sügawune auk ja täitku see sellejamaga. Sügisel antagu roosidele peale selle lubja-wäetist. Selle tõttu kasvawad roosid hästi, õitsewad rikkalikult ja jääwad termise juurde.

Roosid ei tule ka liiga tihedalt istutada. Pöösaroosid, n. n. juuretaela kaunistused, istutagu 2 jalga üksteisest eemale, kõrgetüwelised roosid grupeades 2—3 jalga üksteisest eemale.

Kiipea kui roosid ajama hakawad, walwatagu terawalt kahjulike putukate ilmutuse järele. Roosijõber waadaku sellepärast oma roosid igapäew põhjalikult läbi, sest pungaloikajad, wõrkijad ja kärjatukritud, millede munad ja tupid sagedaste roosiohtjade peal ületalwe seisawad, õgiwad kõigehimukamalt just ajawad kaunistuseliinad wälja. Sel põhjusel on ka wäga soovitatav istutatud roosid Bordo wedelikuga, millele weel peeneks tambitud wäawlit juurde lisada wõib, üle pinseldada.

Lõpuks olgu weel kord korratud: Wärskest istutatud roosid hakawad siis kindlasti kasvama, kui neid peale istutamist karedate kewade tuulte ja päikese kõrwetamise eest kaitstakse.

Rooside wäljakaewamisel saawad juured itkagi wigastatud, toimetatagu seda kui hoolikalt tahes. Selle tagajärjel jääb kasv esialgul nii nõrgaks, et taimed küllaldaselt tugewaid wõrsusid ajada ei suuda, kui neile rohkesti pungasid alles jätud on. Sellepärast peab neid istutamisel kohe kärpima, ja on nad juba juurdunud, siis kasvawad nad jälle täie hooga edasi. Jätame roosile istutamisel ainult wähe filmi alles, siis kasvawad nendest hästi tugewad wõrsud, mis tulewasele kroonile wõi pöösale aluseks on.

Kui me istutatud roosid ka tulewikus, kui nad juurdunud on, ei lõika, siis kujunewad oksad korratuteks ja jääwad alt paljaks, kärpimata oksate latwatest kasvawad wõrsud jääwad sealjuures sagedaste liiga nõrgaks ja ei suuda sellepärast ilusaid õisa anda. Suurem osa peenematest roosidest nõuab enam ehk wähem lühikest lõikamist, wastasel korral kasvab hulk wõrsusid, õied aga jääwad wiletjamaks.

Siiearans hästi tuleb roosi ümberistutamisel esimeseks, sellepärast lõigata, et maapealne ja mulla sees olev osa tasakaalu satuksid ja latw fogu poolest juurtest mitte liiga palju suurem ei oleks, ja, teiseks,

jellepärast, et peale istutamist head wõjud saaksime, sest ainult seesugusel puhul wõime kindlad olla, et tugewa pöösa wõti krooni saame.

Ja kuigi istutawa roosi kroon kõigest kahest oksast koos seisaks, ka seda peame ikkagi kärpima.

Ülemaalpool tähendasime juba, et suurem osa kultura-roosidest enam vähem lühikest lõikamist (tublit kärpimist) nõuab, näit. remontant-, thee-hübriid-, thee-, Bourboni-roosid jne. Mõnda wäntaime laadi roosi, mis pikksid oksaid kasvatab, lõigatakse ainult istutamise puhul lühikelt, pärastpoole on nende lõikamine juba teistlugune. Kuud nende wäntaime laadi roosifortide hull ei ole kangeltsi nii juur, kui nende rooside arw, mis enam eht vähem lühikest lõikamist nõuawad, niikasti istutamise ajal kui ka pärastpoole.

Kuna mitmekesised sordid, mis iga aasta enam eht vähem lühikest lõikamist nõuawad, mitmekesise kasvujõuga on, siis lõigatakse nör-

Enne lõikamist.

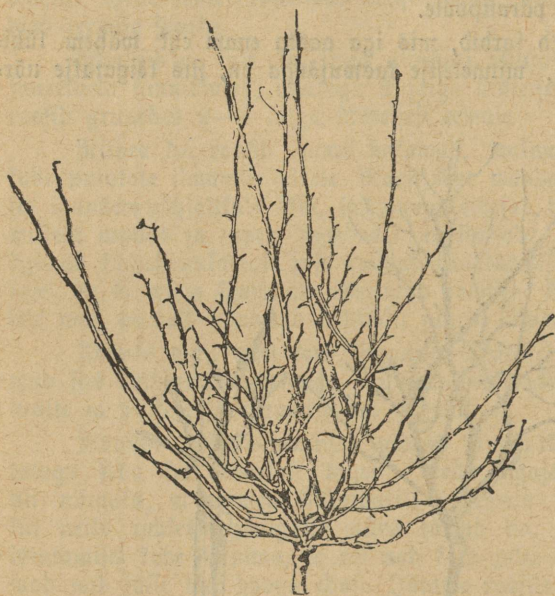
Pärast lõikamist.

gema kasvujõuga fortisid umbes 2—3 silma peale tagasi, keskmise kasvujõuga umbes 4—5 silma peale ja hästi tugewa kasvujõuga fortisid, nagu näit. mitmed remontant-roosid, 7—8 silma peale, on aga kasvujõud iseäranis tugew, siis weel pikemalt.

Mõned juure kasvujõuga sordid kasvawad Lõuna-Wenemaal ja mustamulla-maal erakorralise tugewa hooga, sagedaste sülla kõrgusels; kui seisukoht paras niiske juhtub olewat. Seesugustel juhtumistel on kõige parem järgmist lõikamisewiisi tarwitada. Üks osa (vähem osa) offi

lühitjelt, 2—3 filma peale tagasi lõigata, et maapinna lähedalt uued tugewad wõsud tefilfid, ülejäänud suurem osa offi aga poolestjaadit ära kärpida. Siis annawad need pikemaks jäetud oksad suwel hulga õisi ja sügisel wõib neid otse maapinna kohalt ära lõigata, sest et tulewal suwel nende asemele alt uued oksad ilmuvad, misjuguised kewadel niisama poolestjaadit maha kärpida tulewad. Kui seesjuguise ülitugewa kaswuhooga remontant-sortifid Lõuna-Wenemaal ainult 7—8 filma peale tagasi lõikatsime, siis saatsime ainult tugewaid piitsajarnaseid wõsufid, mis wähe wõi ei sugugi õitjefsid.

Nii siis jääb kõigelühemaks lõikamisteks see, kui iga oksa 2—3 filma peale tagasi lõikame.

Enne lõikamist.

Pärast lõikamist.

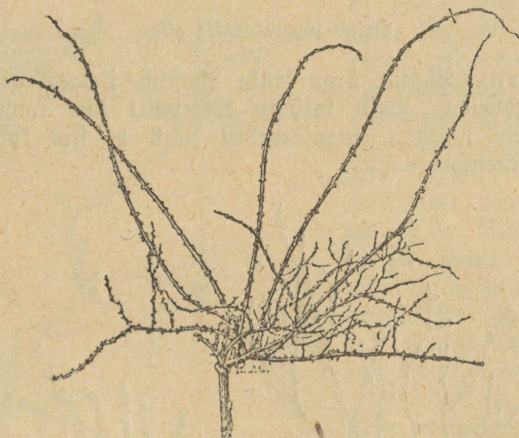
Kudas roositüwifuid, krooniga roosifid, lõigata, seda kujutawad selgemine kui sõnadega, küll meie pilbid siin.

Samuti lõigatakse ka põõsa- ja potiroosifid.

Juba ülemal tähendasime, et kõiki wäändaima laadilisi roosifid, milledel pitad roomawad oksad, sugugi ei lõigata. Neil roosidel on õiepungad suuremalt osalt oksade laiwadesse koondatud, nii et siis, kui nende juures lühitse lõikamise ette wõtaksime, ühtlasi ka õiepungad maha lõikatsime. Sellepärast lõigatakse seesjuguistel roosidel ainult üleliigsed ja nõrgad oksad wälja, niisama ka hallituse all kannatanud ja kannatawad oksad.

Sel kombel näeme, et roosifid nende lõikamise asjus kolme salta wõib jaotada: 1) enam lühikest lõikamist (2--5 filma peale) nõudwad roosifid, 2) vähem lühikest (5—8 filma peale) lõikamist nõudwad roosifid, ja 3) roosifid, mille oksad sugugi kärpimist ei nõua, ainult et üleliigsed ja wigased oksad ära lõigatakse.

Esimese salga hulka kuuluvad nõrga ja tsekmise kasvujõuga remontant-roosifid, theehübridid, Bourboni-roosifid, tsekmise kasvujõuga polyanthe-roosifid. Teise salga hulka kuuluvad tugewa kasvujõuga remontant-roosifid. Kolmanda salga hulka kuuluvad rohkeartvulijed wääntaime laadilised roosifid, millede hulgaft Crimson Rambler kõige rohkem laiali lagunenu on. Peale selle kuulub siia hulka weel mitte isäranis rohkeartwuline wääntaimede laadiline thee-rooside sal, nagu Marechal Niel, Gloire de Dijon, Climbing Niphetos, Belle Lyonnaise j. t., niisama ka wääntaimede laadilised noisetes ja thee-hübrid-roosifid.

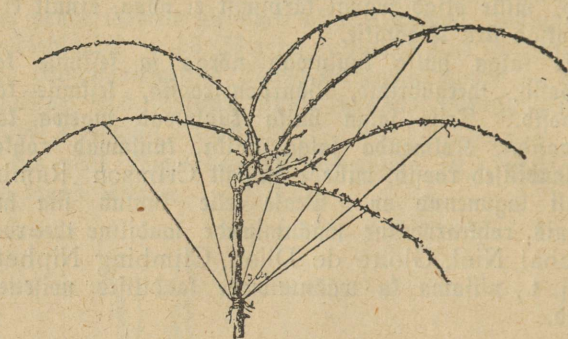

Roosifort, millel died ainult pikkade oksade peale ilnuwad.

Wääntaimede laadiliste rooside lõikamise eeskujuks wõib laialt kuulsa roosi Marechal Nieli lõikamine olla, mida meie pildid kujutawad. Nagu piltide peal näha, jääwad siin pikad oksad lõikamata, ja ainult liiga lihawad, ja selle tagajärjel külma ja mädanemise all kannatanud, oksade ladwad lõigatakse maha, sest et nad ifkagi õitsema ei hakaks. Ka kõik wäheldased oksad lõigatakse krooni seest wälja, sest et nad üleliigsed on. Et oksad korramõõdulisteks kasvaks, jelleks on kasulik pikki, ülespoole juhitud oksafid nõõride abil allapoole paenutada. Nende oksade alumistest osadest kasvawad siis uued, tugewad wõsud wälja, milledest tulewal aastal uue krooni saame. Ja on nüüd roos juba äraõitsnud, siis lõigatakse äraõitsnud oksad järgmisel korral päriselt maha, et uued oksad ruumi saaksid.

HELSINGI EESTI
HARIDUSESELTS
RAAMATUKOGU

Kes roosidega palju tegemist teeb ja ifka enam ja enam ütsifute fortide ifelaadifse püüab tungida, leiab lõpuks ife häästi fündfa wiifi, kudaf iga forti lõigata tuleb. Kõige paremaks lõifamife õpetajaks on

Õksad paenutataks alla.

fiin tagajärg. Algaja ärgu lastu roosifid ilmafki ilma korraliku lõifamifeta kääwada, waid katfugu kõigepealt fiin raamatus antud juhatusfe järele talitada, tagajärgedest näeb ta fiis kofe, misfugust lõifamist iga roosifort nõuab.

Õhtraste tagafilõigatud theehybridi pöösfas.

Kõiki meie wastupidawaid waba maa roosifid, nagu *Rosa rugosa*, *lutea*, *pimpinellifolia*, *centifolia* j. n. e., misfugused põhjapool talweks kas fugugi katet ei nõua, wõi ainult kuuseokfjade kattega lepiwad, harilikult ei lõigata, õigemine: ei kärbita, fefst et need roosifid, kui neid lühitfeks lõigataks, fugugi ei õitfeks, nimelt sellepärast, et ka neil õiepungad harilikult okjalatwadefse on koondatud. Neid roosifid harwen-

datakse või noorendatakse ainult sel juhtumisel, kui põõsas juba hästi vanaks on jäänud ja üleliiga vanad oksad wälja tulewad lõigata. Pealegi on nende rooside ja libuwitsade kaswujõud harilikult nii suur ja kroon neil sedawõrd tihe, et nende korramööduline lõikamine hoopis rüülas oleks.

Hooletusesse jäetud ja waleste ramitsetud roosikroonid.

Mõnikord tuleb ette, et roosikrooni oksad külma all kannatada saawad ja siis häwinewad; ülejäänud wanemad oksad kaswawad siis ühehülgselt edasi, kujudewad pikkadeks paljasteks harudeks, ja ainult nende latwa ilmuvad õied.

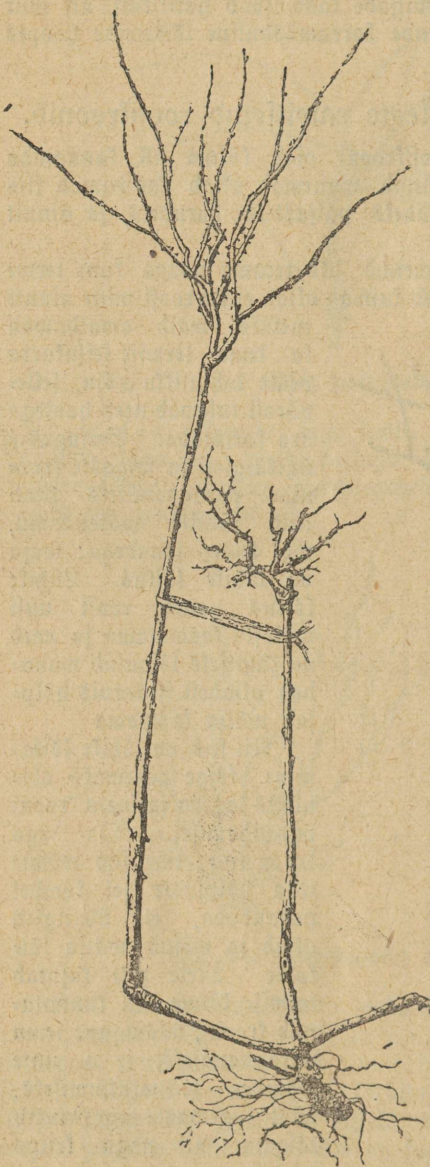
Kõigepealt tuleks iga mädanenud oks teratwa noaga kuni terve puuni wälja lõigata. Rohkearwulised kuivad oksad ei tee roosi mitte ainult inetuks, waid awaldawad ka tema terwise seisukorra peale kahjulikku mõju, sellepärast tulewad need hoolega ära koristada. Seesuguste ühehülgsiete ja wigaste kroonide parandamiseks peab neid südilt noorendama, või teiste sõnadega: waja on lühike lõikus. Lühike lõikus paneb roosi uusi wõjusid kaswatama ja need on lühitseks lõigatud wanadest oksadest iseäranis hõlpsad wälja kaswama

Nii siis on lühike lõikamine kõige paremaks abinõuks lageda ja inetu krooni parandamiseks. On aga kroon liiga tihe, siis wõime teda hõlpsaste sel kombel parandada, et üleliigsed oksad ja wõjud wälja lõikame. Meie pilt kujutab talwise külma all kannatanud krooni, misjugune tema parandamiseks, s. o. uute wõjude wäljakutsumiseks, hästi tugewaste tagasi tuleb lõigata, nii nagu kriips näitab.

Inetu roosikroon.

Juurewõsud.

Juurewõsu riisub ematiwolt jõu.

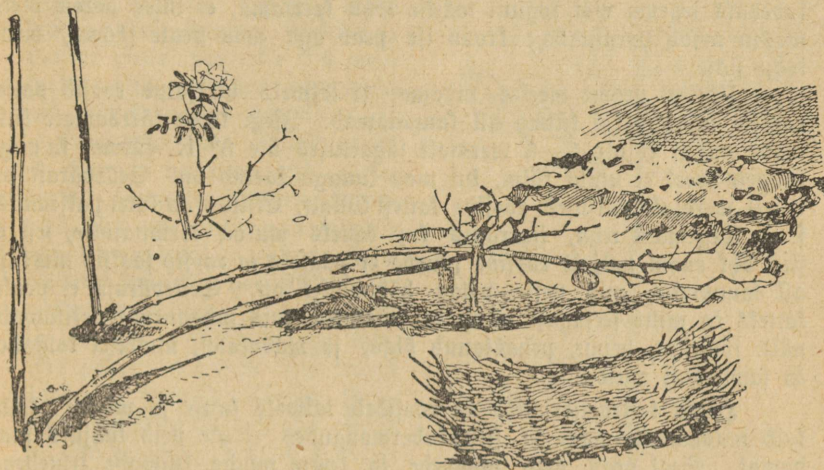
Roositüwitutel ja -põõsastel on kalduwuseks alati wõsufid ajada, sellepärast olgu lillesõbral tähtsaks mureks hoolega nende järele walwata, ning need ilmutise korral kohe wälja lõigata. Muidugi ei masta neid ainult maa-pinna pealt ära lõigata, waid oise juure küllest, nende alguskohtast. Selleks otstarbeks tuleb muld tüwiku wõi põõsa ümbert ära kraapida, et see koht, kust juurewõsu tekkinud, selgeste näha oleks. Kui me aga ainult maa pealt lõikame, ajab juure külge jäänud wõsu-jupike jällegi uued wõsud wälja. Juurewõsufid aga peame sellepärast hoolikalt kõrwaldama, et nad metsiku peale kaunistatud kultura-roosil jõu ära wõtamad.

Effitus on juurewõsufid selleks alles jätta, et neid siis, kui nad juba parajaste suured on, omakorda kaunistada, ja nii siis esimehe kõrwa weel teise kultura-roosi saaktime. Effitus sellepärast, et see uus tüwi wana tüwi kulul hakkab kasvama, wana tüwi aga sealjuures kasvust kängu jääb ja hoopis ära kõduneb. Pealegi ei ole juurewõsul mullapõues harilikult weel iseoma juuresid. Meie pilt näitab kahte roositüwitut, suurem nendest on juurewõsust kaswanud, kuid nagu pildi pealt näha, riisus ta wanemalt tüwilt ühilafti kasvujõu. Kui juba kord kats ühest juurest wõrjunud roositüwitut olemas on, siis on kõige parem neid lahutada ja üksikult istutada, see on aga ainult siis võimalik, kui nooremal tüwikul küllaldaselt tugew juurekawa on, seda aga juhtub harwa.

Tahetakse wanast tüwikust päriselt lahti saada, siis on muidugi kasulik õigel ajal uut tüwikut soetada, misjulguseks otstarbeks juurewõsu wõib suureks kaswada lasta, siis teda kaunistada ja wana hoopis ära häwitada. Kuid seni kuni wana tüwik veel tugew on ja oma kohuseid täidab, peab juurewõsude järele hoolega walwama ja nad lohe ära häwitama, niipea kui nad ilmuvad.

Rooside warjamine talwel.

Rudas aitan ma oma roosid ületalwe? See on üks huvitawamateist küsimustest rooside kaswatuses. Teatud teoasi on ju, et meie kultura-roosid kuni kahetsa, ka kaksteist ja veel rohkem kraadi külma wälja kannatawad. Siin ei lähe mitte ainult ükshilud sordid lahku, waid ühel ja selsamal sordil oleneb asi sellest, kui kaugele puuollus oma walmimisega on jõudnud. On taimekasw sügisel pehmete ja kuiwade ilma-

Maha paenutatud roositüwikud.

dega pikkamisi puhkusele suikunud, olid lehed termisliised ja on nad peale oma elutöö lõppu suuremalt osalt iseenesest maha warisenud, siis on puuollus tugew ja hästi walminud; olid rooside lehed juwel töbisel wõi olivad sügiselised ilmad märjad, tabas esimene külm roosid fõigeparemas kaswuhooes, siis on puuollus pehme, kasknaline ja walmimata. Walmimata puuollus on hõlbust külmana ja mädanema seesugustel oludel, mis walminud puuollusele veel midagi wiga ei tee.

Me ei tohi selle peale kindlaste loota, et kultura-roosid warjamata ületalwe saawad; mõnikord läheb see mõne wastupidawama forbiga

õnneks, aga roosid on selleks liiga armsad ja kallihinnalised, et neid hea õnne peale lootes talveks warjamata tohissime jätta.

Õsimejed kerged sügisel külmad lähewad ilma hädahojuta mööda, jah, nad on isegi kasulikud: nad hõlbustawad puuolluse walmimist. Enne novembrituu õsimeisi päewi ei tohiks me harilikult roosid talveks warjama hakata, me teekime nad asjata hellaks.

Üleüldse peab tähendama, et suurem osa kultura-roosidest ilma warjamata ületalwe läbi ei saa, põhjapoolsel Wenemaal nõuawad isegi wastupidawad roosifordid talveks warjamist.

Kerge 4—5 kraadiline külm ei tee roosidele weel midagi, otse selle wastu, ta hõlbustab, nagu juba öeldud, puuolluse walmimist. Warjata tuleb alles enne käredate külmade ajajärgu kätte jõudmist.

Mõni päew enne warjamist, siis, kui maa weel külmanud ei ole, tulewad roosid võimalikult ettewaatlikult maapinna lähemale paenutada ja nende oksad puust harkide abil maa külge finnitada.

Roositüwifuid talveks warjates, peame esmalt maa tüwe ümbert koberdaks tegema mõi koguni wäikse lohu kaewama, et tüwe parem oleks wastu maad paenutada; kroon ise peab aga maa peale jääma, mitte lohu sisse.

Ühtlasi peame meeles pidama, et talveks warjatud roosid palju rohkem niiskuse kui külma all kannatawad. Sõegi kõige käredate külmade puhul ei ole 5—6 werstsofi sügawuses üle 8° R. külma, ka niigi kaugele weel ei ulata külm, kui maa lumega kaetud on. Sellepärast on 6—8 werstsofi paksusest rooside kattedest küllalt. Õksitus on katet paksemaks, s. o. kõrgemaks teha, iseäranis kui kattedes mulda tarwitatakse, sest et siis õhk enam naljalt rooside juurde ei pääseks ja roosid saaksid niiskuse all kannatada, mis neile väga hädahohtlik on. Sellepärast ei peaks kattedes ka mitte seesugust ollust tarwitatama, mis mädanemist tekitawad, näit. sõnnikut, heinu, pehastanud õlga, ja madalatel, niisketel kohtadel ka sawisegast mulda.

Heaks katematerjaliks on roosidele talveks kuuse ja männi oksad, kuid mustamulla-maa- ja stepi-kubermangudes ei ole neid kahjuks saadawal. Seal peab neid tammede ja teiste puude kuitwade lehtedega katma, mis sügisel peale lehtede langemist puude alt tulewad torjata, niisama võib neid ka kõrkjatega katta. Oksapuude oksad on sellepoolest paremad, et nad mitte ainult külma eest ei warja, waid ka õhku rooside juurde pääseda lasewad, mis iseäranis tähtis on, sest muidu saaksid roosid niiskuse all kannatada.

Kui me rooside warjamiseks oksapuude oksa tarwitame, siis on kõige parem, kui esmalt neid oksa maha puistame ja siis krooni sinna peale asendame, muidugi katame krooni pärast ka pealt nendesamade oksadega. Siis peab kroon talwele weel paremine wastu, sest et talle rohkem õhku ligi woolab ja ka üleliigne niiskus taltistamata alla võib wajuda.

Ofaspuude ofjad on ka veel sellepoolest head, et nad terawate ofastega kaetud on ja hiired sellepärast sinna juba närima ei kipu.

Wastupidawamate wõsudega roosifid, nagu mitmed theehübrid-roosifid ja remontant-roosifid, wõib ofaspuude ofjade ja lehtede puudusel ka lihtsalt mullaga katta, kusjuures liiw ja terge liiwane muld muidugi paremad on kui tihe ja raske jarwimuld.

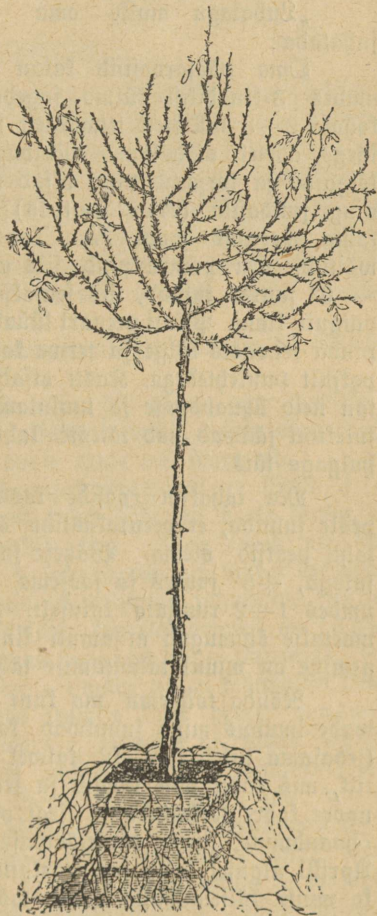
Kuna rooside talwitamisel ülepea kõik kõrwaldama peab, mis mädanemist wõiks tekitada, siis tulewad roosidel enne warjamist ka wiimased lehed pealt ära korjata.

Et õrnu roosifid niiskuse eest kaitsta, selleks kaetakse neid kas kastidega wõi pottidega. Kõige sündsam on muidugi kolm lauda winklis kooku lüüa, nii et nad meile nagu kastipõhi ja küljed esineksid, ja see warjaks roosikrooni peale panna. Kastide ja pottide peale pandakse siis omakorda jälle mulda, ofaspuude ofsi wõi kuiwanud lehtesid.

Kuna aga hästi õrnad roosid — thee- ja noisette-roosid — iseäranis kangeste niiskust kardawad, siis mähitakse nad talweks esmalt weetindla paberi sisse. Selleks wõetakse harilikku pakju pakkimise paberit ja niisutatakse ta lina-õli ja tõkati seguga läbi. See paber mähitakse siis krooni ümber ja seotakse niinega kinni. Enne ümbermähtmist on parem ka ofsi niinega kinni katta, wajaduse korral wõib ofsi ka kärpida. Paberi asemel wõib ka õhulest kuid hästi tihedat wahariiet wõtta; seesugust wahariiet on rohukauplustes jaadawal.

Kuna põhjapoolsel Wenemaal ka lüüed jagedaste külma all kannatada saawad, siis tuleb ka neid sel kombel külma eest warjata, et neile mulda peale aetakse.

Põhjapoolsel Wenemaal on õrnu roosifid kõige parem püstitades kas-

Mulline puukast.

watada ja neid siis talweks keldrisse koristada. Iseäranis sündjad on selleks seesugused pütid wõi kastid, mille laudade wahel wahed wõi praod oleksid, kust juured wälja kaswada wõiksid. Selleks otstarbeks on aia-ärides ka tsink-traadist punutud potilaadilisi korwisiid müügil. Keldris seatakse need roosid pütidega sügisel mulla sisse ja kewadel istutatakse nad jälle wabasje maasse. Roosid kannatawad seesuguse talituse wäga hästi wälja.

Gestimaa aiatöö seltsi ajakirjas „Zeitschrift für Gartenbau“ tähendab paruniproua H. Pilar von Pilchau pöösarooside talwise warjamise kohta weel järgmist:

„Lubatagu mulle oma 16-aastaste nähtuste waral järgmist juhataja:

Oma pöösaroosisid katan mina järgmiselt: Nowembrikuul, kui umbes 3-traadilist külma sagedamalt ilmub, ehitatakse terwe peenra kohale 2—3 tollistest teiwastest ja lattidest wõre; keskest umbes 4 jalga kõrge, äärtelt madalam. Muidugi on roosidel lehed enne hoolega ära lõigatud ja korjatud ning osjad umbes 1—1½ jala kõrguselt lubjapiima ning juudasita (Asa foetida) seguga — 5 toobi lahja lubjapiima kohta weerand toopi Asa foetida tinct. — hiirte eest kaitsesks üle wõitud. On peenra pind siis aegamisi kõwaks külmanud, mis umbes — 6° juures juhtub, siis seatakse wõre peale laudasid, ja naelutatakse paiguti kinni. Pituti peenart küüakse wõre külgedele niijamati 2—3 laua-pinda teiwaste külge ja terwe kast, mis sarnasel kombel tekkinud, kaetakse paksult puulehtedega. Kasti otjadele pole laudasid tarwis, mina tarmitan neid õhuandmise ja tuulutamise aukudeks. Kuni 8 kraadilise külma tulekuni jääwad nad täieste lahti ja topitakse siis kaunis rohke lehtede hulgaga täis.

Ma tahaksin rooside kaswatajate tähelepanemist iseäranis selle peale juhtida, et peenrakastide õhuangud talwel jula ilmaga tingimata lahti peaksid olema. Wähesse sulaga awatagu kastidel üks ots, suurema sulaga, +3° juures ja soojema ilmaga, awatagu mõlemad kastiotsad, umbes 1—2 ruutjala laiusest. Kui siis jälle kangemat külma tuleb, maetakse õhuangud niisamuti kinni kui sügisel. See wäikene waewandgemine on minul talwitamise tähtsamaks osaks.

Nõnda toimetan ma kuni märtsikuu lõpuni, mil päike ning kewadeaimndus mind sunniwad kastide pealt lumekoormat maha ajama (jedasama tuleb teha, kui talwel peaks suuri jula juhtuma), sest iga weetilt, mis kasti sisse tungib ja seal otjade külge jäädes ära külmas, wõib noore koore katkestada ja isegi otja hoopis ära suretada. Siin ilmub õhuandmine, isegi tuuletõmbuse sünnitamine tingimata soowitawaks. Aprilli algusel lasen ma lehekatte aegamisi kastide pealt ära korjata; ka muist küljelaudasid lahti wõtta; aga pealmised lauad jääwad kuni maikuuni rahulikult paigale, sest nad ilmuvad meie hoolealuste kaitsesks kewadese päikese wastu, mis roosipöösastele kurjemaks waenlaseks oleks.

Ma usun küll, et teistel ületalwetamise wiisidel teatud osa häid häid külgesid ja paremusi leidub, aga ma tahaksin tähelepanemist selle peale juhtida, et eelmiste juhataste sõnaselt talitades juba 16 aastat järgemisi oma roosipõõsaid wigastuse eest kaitsevad olen.

Lõpuks veel üks tähendus: talwel hoolikalt katta ja tuulutada, kewadel hästi ja julgelt lõigata, — aga ka õigel ajal ja tubliste tuleb rammutada, kui tahetakse tublised põõsaid ja ilusaid õisi saada. Kewadel, kui roosid puhkema hakawad, peab neid tubliste rammuveega walama, olgu mullapind kui märg tahes; ja teine lord jaanipäewa ajal, kui roosipungad juba wärwi hakawad wõtma."

Rooside waenlased.

Waewalt, et mõnda teist tõbe leidub, mis aednikule ja aiasõbrale nii palju tüli ja pahandust teeks, kui rooside jahukaste. Sellepärast olgu otse seaduseks juba sügisel enne waba maa rooside talwetamist ja enne potirooside wiimist talweruumidesse selle laialdase tõbe eemal hoidmiseks abinõusid käile wõtta. Cestujulil abinõu jahukaste ja muude kahjulikkude püüdlukate wastu on see leitud olevat, et tüwe ja õhjad weest, wäawlist, wasewitriolist ja lubjast walmistatud wedelikuga üle pintseldatakse. Tarbekohane on seda pintseldamist kewadel peale rooside kärpimist weel weel lord korrata.

Waba maa rooside jahukaste häwitamise üle kirjutab Dr. R. Thiele (Hamburisi) „Rosenzeitung'is" järgmist:

Kui roosi täiuse tipuni tahetakse wiia, siis peame teda hoolikalt rawitsema. Peaasjaks on kõigeesmaslt seisukoha walik. See olgu idast läänepoole waba, awar ja põhja-ida poole tuule eest warjatud.

Maa peab rikkalikult taimetoiduaineid sisaldama ja sidum, s. t. võimalikult sawipoolne olema. Niisama tuleb selle eest hoolt kanda, et wesi ja õhk maa sees hästi ringi saaksid käia. Maa tuleb nii siis enne istutamist sügawalt, võimalikult 3 jala sügawuselt, ümber kaewata.

Kõigest waewast hoolimata ei tule mitte harwa juhtumine ette, et roosidel siiski tõbemärgid ilmuvad. Üks kõige lardetawamateist on jahukaste. Teda tekitab üks seenefe, nimega Spaerotherco pannosa, kes iseäranis soojade, niiskete ja waheldawate ilmade puhul võimalust leiab rooside kallale tükida. Seen ajub lehe alumise külje peale, jagedaste aga ka mõlemi külje peale, niisama wõsude, õiewarje ja karika lehtede peale, ja need näewad nüüd jahukarwa walged wälja. Jahukastes taimi on päris hale pealt waadata. Seen kurnab taimet jõu ära ja õied ei jõua sellepärast mitte täielikule edenemisele, lehed keerutawad endid kofku ja langewad lõpuks maha. Ilmub tõbi iseäranis ägedalt, wõib roos ka kaswus täieste seisma jääda, ta wõib kängu jääda ja wiimaks pärijelt wälja minna; nii siis takistab jahukaste teist, sügist õitsemist jagedaste peaaegu täielikult.

Selge on, et jahutaste laiali lagunemise vastu töötada on püütud, ja on ka hea abinõu tema hävitamiseks leitud, nimelt wääl.

Kui tahetakse, et wäälvel mõjukas peab olema, siis tuleb teda muidugi õigel ajal ja otstarbekohaselt tarvitada. Kõige kasulikum on teda ette waatuse, eemal etõrjumise abinõuna tarvitada ja roosifid enne tõbe ilmumist wäälweldada, sest tõbe enese kaotamine on rängem, kui tema idude tärkamise takistamine.

Haiguse ilmumist on wõimata täpisealt ette ütelda; mõnes maakohas ilmub ta juba juuli keskpaigas, kuna teises maakohas alles juuli, augustikuul nähtavaks saab. Igal juhtumisel on hea juuni keskpaigas (meil nii siis juuli algusel) wäälweldamist ette wõtta. Selleks otstarbeks wõetakse kõige peenemaks jahutatud wäälwit ja puhu-

Rooside wäälweldamine.

tafse jeda süüdisa pulwerisjatori (tolmutaja) abil sedawiisi taimede peale, et nad nagu kollase tolмага kaetud wälja näewad; ka noorte wõsude peale katsutagu nii palju kui wõimalik tolmutada.

Kui wäälvel klompidesse peaks tõmbama, siis on ka siin hõlbust abi leida, kuna 10 naela wäälwit 1 naela puhta sõelutud puutuhaga ehk jälle 1 naela lubjaga tubliste läbi segatakse. Taimede tolmutamine ei pea mitte päris ligidalt jündima, waid umbes ühe sammu lauguselt.

Wäawel langeb nagu udupilw üle terve taime, kusjuures harilikult kõik osjad hästi wäaweldatud saawad.

Seda tööd tuleb iga 3—4 nädala järele, selle järele kudas ilmad on, korrata, ka tuleb silmas pidada, et kui wiim ehk wäawlikorra ära uhub, siis uueste wäaweldama peab, niipea kui lehed kuivaks saanud on. Ülepea peab wäaweldamisega alles siis algust tegema kui rooside peal enam kastet ei ole.

On töbi juba wäljas, siis peab tema wastu muidugi ägedamine wõitlema ja sagedamine, umbes iga 14 päewa tagant, ning tugewamine wäaweldama, et töbi ka terveks taimede külge nii hõlpsaste ei saaks hakata ja oma jõu kaotaks.

Kes oma roosifid armastab, ei pea ülemal juhutatud tööd rängaks, sest et rikkalik õlimeehe, millest ta muidu ilma jääks, tema tööd ära tasub; ka äriaednikule toob wäaweldamine üksnes kasu, sest et müüdud rooside hind wäawli hinna laugelt ära tasub.

Palawa päiefepaistelise ilmaga on wäawlipulbriga tolmutamise mõju otse imestust äratav. 1907. aasta septembril wäaweldasin ma ühe peenra, mille peal 50 Franziska Krügeri roosi oli, mille kallale jahufaste äkitselt ilmunud oli. Roosid nägiwad mõni päew inetud wälja, mõju oli aga läbilööw: jahufaste oli jäljetult kadunud, sügisene õlimeehe suurepäraline. Wäawlipulbri mõju seisab selles, et pulber kuumuses algollustesse laguneb, mis juures wäawlihape tekib, ja see surmab hallituseseene ühes tema signemise organidega, kui wäaweldamine wõimalikult warakult, kohe jahufaste ilmunisel ette wõetakse."

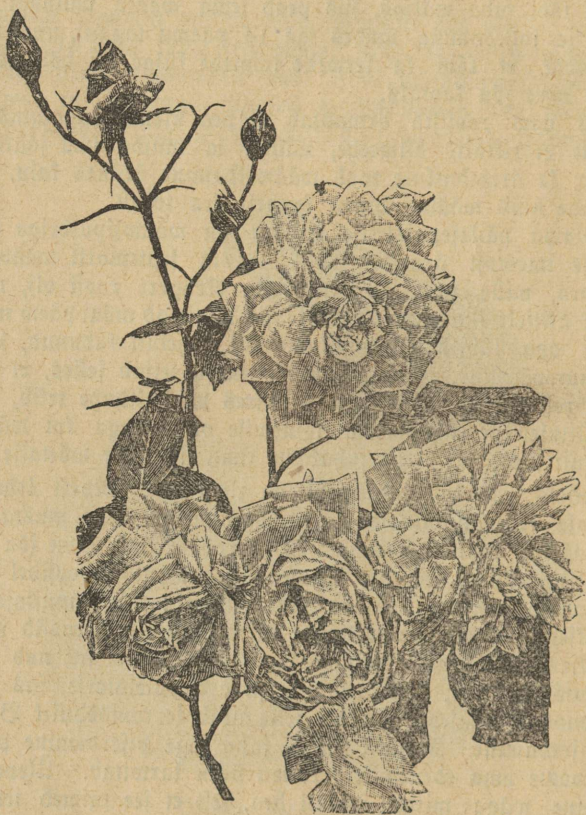
Teisels rooside waenlaseks on rooste. Roosi lehtede alumise külje peale tekivad punased täpid, mis pärast üsna mustaks lähewad. Wõsud jääwad kaswus seisma, sest et rooste kõik taime jõu ära kurnab. Thee-roosidel ilmub see töbi harwemine, remontant-roosidel sagedamine. Tõbe esimesed märgid ilmuvad enne õitsmist: tõbe sünnitajad efinewad siis wäiksete orange-kollaste terade kujul. Kui siis roosid hoolega läbi waadatakse ja kõik need kollased hünikutesed, enne kui nad oma seemne wälja puistanud on, ära korjatakse ja ära põletatakse, siis võib suuremast hädahüft pääseda. Peale selle aitab forramöödulik Bordoowedelikuga piserdamine. Rasulik on ka juba sage piserdamine puhta weega, sest et rooste oma edenemiseks kuiva õhku tarwitab. Ülepea on weega piserdamine wäga mitmel puhul hea, sest et see taimed terwise juures hoiab. Pealegi tekib rooste peaaesjalikult harimata, toores maas kasvawate taimede külge. Siin ei aita mingi asi parem kui wäetamine, weeanamine, ülepea hea harimine.

Peetakse roosifid ületalwe keldris, siis on neile seal hallitus wäga kardetawaks waenlaseks. Hallitus ilmub keldrites harilikult talwe teisel poolel. Hoida võib roosifid hallituse häwitawa mõju eest keldri sageda tuulutamise teel, niisama ka wäawlijuitsu abil.

Roosidele hea vastu wõideldakse samuti nagu teistegi lehe-

täide wastn. Niikaua kui neid veel üfsikutest parvedes leidub, wõime neid sõrmega lihtsudes hāwitada; on neid aga palju, siis walmistatakse tuha ka = leotis, mille sisse wõsuladwad mitu korda wajutatakse ja seal sees pestakse.

Kurjemad veel kui lehetäid on mitmet laadi lehe waablaste, wõi veel rohkem nende tõugud, kes meie roositüwikeste kallale tipuwad

See hübrid keisrinna Auguste Viktoria.

ja lehed ning wõsud ära hāwitawad; ka mitmekesiste liblikate tõukufid ilmub roosidele külalisteks.

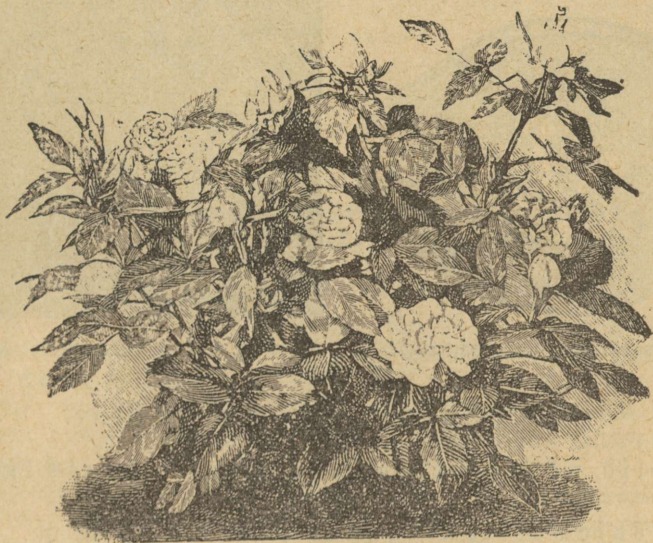
Kõige kindlam üleüldine abinõu nende wastu on see, et igapäew oma roosid läbi waatame ja juhtuwad waenlased kohe ära hāwitame. Minult see lillejõber, kes igapäew oma rooside seas wiibib, wõib kindel olla, et häda teda ootamata ei taba.

Mitmel puhul aitab ka Pariisi-rohelisega piserdamine.

Ja veel üks asi: närtsinud wõsuladwad näitawad, et nende sees waenlased uuristamas on, sellepärast tulewad need kohe kuni terve puuolluseni maha lõigata ja ära põletada.

Rooside sordid.

Præguusel ajal on mitutuhat roosi sorti olemas, üks ilusam kui teine. Asjatundjad on need sordid järgmistesse perekondadesse jaotanud: thee-roosid, thee-hübrid-roosid, remontant-roosid, noisette-roosid, bourboni-roosid, polyantha-roosid, bengalia-roosid, wään-roosid. Lillesõbral ja algajal ei ole suuremalt osalt kuigi tähtis teada, mis sugusest perekonnast tema roos on; pealegi kus isegi asjatundjad weel mõne sordi kohta selgele wõsusele pole jõudnud.

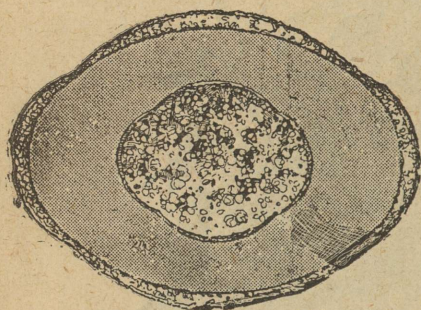

Madal roos kapten Christy.

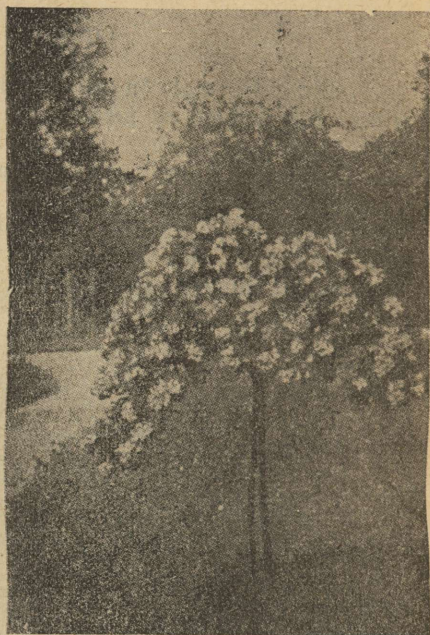
Tähtis on kõigepealt wahetegemine thee-rooside ja remontant-rooside wahel. Thee-roosid on õrnemad, fildate, tumedate lehtedega, saledamad, wõsud on wäheste olastega ja õied terawawõitu. Wärm kollane. Remontant-roosid on tugewamad, jõmmikamad, karedamate lehtedega, wõsud on neil lühiksed, püstand, ja tihedalt olastega kaetud; lehed on ümargused.

Uuemal ajal on uus roosiperekond juurde tulnud, mis nende mõlemi vahel seisab, need on theehübridid. Need on thee- ja remontant-rooside ristugumusest tekkinud.

Polyantha-roosid on rohkeste õitega väiksed roosid, iseäranis sünd-
sad roosipeenarde palistuseks ja alaõitsvate roosialkade asutamiseks.

Madala roosialga põhjajoonistus.

Ditseeu Crimson-Rambleri kõrgetüvit.

Rõige paremad waba maa roosid.

Roosid, mis ka Põhja-Wenemaal talwefsk tatet
ei nõua.

Põhjamaa kuninganna (*Rosa rugosa* fl. pl., Kaiserin der Nordens, царица сѣвера). Suurepäraline aiapõõsas, õied täistopulised, hea lõhnaga; õitseb hilise sügiseni.

Punaaste lehtedega kibuwits (*Rosa rubrifolia*, красно-лиственный шиповникъ) Ülihea aiapõõsas, punakate lehtedega ja wõrdlemisi väiksete roosa õitega.

Üna kibuwits (*Rosa villosa pomifera*, Яблочный шиповникъ). Temal on suurend marjad, millest teedist walmistatakse.

Ka Rosa rugosa rubra ja alba on Põhja-Wenemaal täiesti talvekindlad.

Roosid, mis palja lumewaiba all põhjamaa-talve üle elavad.

Rosa alba fl. pl. Rahwatu-roosa, täistopjuline.

Rosa lutea fl. pl. Kollane, täistopjuline.

Rosa centifolia fl. pl.

Rosa centifolia muscosa.

Rosa gallica fl. pl.

Roosid, mis Põhja-Wenemaal talveks õlgedega mähkida tulevad.

Rosa lutea bicolor. Ühtjate õitega, kuid hästi filmapaistvate tulipunaõite, kollaste õitega.

Madame Plantier. Suurepäraline, puhta walge, hästi täistopjuline roos; iseäranis tore on selle roosi poolpuhkenud õis.

Wastupidawad waba maa roosid Nest- ja Lõuna-Wenemaa jaoks.

Gonrad Ferdinand Meyer (Rosa rugosa fl. pl.). Tähelepanemiseväärt waba maa roos, kõigejuuremat laialilagunemist väärt. Tore aia-põõsas, õitseb terve juwe läbi, died hästi täistopjulised ja hea lõhnaga. Hästi kõrge kasvuga.

Kuld-päike (Rosa Pernetiana fl. pl., Soleil d'or, золотое солнце). Samajugune tore põõsas nagu eelminegi, died täistopjulised, orange-kollased. Kuid kaswu poolest märtsja madalam.

Õrnemad roosid.

Siia hulka kuuluvad remontant-, theehübrid-, thee-, bourboni-, noiseite-, polyantha- ja teised roosid, misjuguiseid põhjapool parem on püütides pidada ja talveks keldrisse wiia. Nimelt ei jõua nende wõjud näit. sagedaste juba Peterburi all lühitse ja sagedaste kaunis külma juwe joosjul küllaldajelt walmida ja on sellepärast talwise külma wastu hellad.

Nest-Wenemaal aga ja iseäranis veel Lõuna-Wenemaal wõib neid roosid, iseäranis remontant-roosid, täielikult waba maa roosideks pidada, kuid talveks nõuawad nad siiski tublit katet. Kõige õrnemad nende seast on thee- ja noiseite-roosid, kõige wastupidawamad remontant-roosid.

Remontant-roosid. Frau Carl Druschki (puhta walge), Baronne de Rotschild (walfjas-roosa), Gaptain Ghristy (kahwatu-roosa) Mistres John. Laing (roosa), Marie Bauman, Fisher and Holmes, Horace Vernet, Ulrich Brunner fils (punased), Eugen Fürst, Van Houtte (tume-punased).

Thée h ü b r i d = r o o s i d. Kaiserin Augusta Victoria (walge), Augustine Guinoisseau, Viscountesse Folkestone (tahwatu-roosjad). La France, Caroline Testout, Lady Mary Fitzvilliam (roosjad). Gruss an Teplitz, Liberty ja Meteor (punajeb.)

Thée = r o o s i d. Grossherzogin Mathilde, Niphetos (walgeb) Maman Gochet (walge). Marechal Niel, Belle Lyonnaise, Perle des jardins, The Bride (tollajeb). Souvenir d' un ami (tahwatu roosja). Gloire de Dijon, Madame Berard (lõhefarwa). Papa Gontier (punane).

Bourboni = r o o s i d. Souvenir de la Malmaison (tahwatu roosja). Kronprinzessin Victoria (tollane).

Noisette = r o o s i d. Willam Allan Richardson (wafefarwa tollane.)

P o l y a n t h a = r o o s i d a) wäitsete õitega ja madalad: White Gem, Schneewittchen (walgeb). Gloire des Polyanthas (roosja). Madame Norbert Levavasseur ja Perle des rouges (punajeb.) **b)** juurte õitega ja madalad: Glotilde Soupert (roosataš-walge). Mosella (fol-lataš-walge). **c)** Wään-roosid (Rosa multiflora): Thalia (walge), Aglaia (tollane), Euphrosine(roosja) ja Turner Grimson Rambler (punajeb.)

Bordoo wedelik u walmistamine.

2-protsendiline Bordoo wedelik walmistatakse järgmisel wiisil: 10 toobi wedelik u walmistamiseks wõetakse 3 tühja tünni, igaüks 10-toobiline.

5 toobi selge mihma= wõi jõe wee sees sulatatakse $\frac{3}{4}$ naela wase-witrioli ära. Et see kiiremini sulaks, selleks otstarbeks wõib palawat wett wõtta. Siis kustutatakse $\frac{3}{4}$ naela wärskelt põletatunud lupja ja-huseks pulbriks ja walatatakse talle wäikestes osades sooja wett peale. On lubi jahuks pudenenud, siis liigutatakse teda, wähe wett juurde lisa-des, nii kuni funi ta wedela pudru jarnajeks muutub, ja lõpuks wala-takse weel nii palju wett juurde, et ühtekokku 5 toopi lubjapiima saab.

Nüüd on mõlemad sulatised walmis, kumbki isetünnis; nad liigu-tatakse weel kord hästi läbi ja walatakse mõlemad ühel ajal tugewa hooga kolmandasse tünni ning liigutatakse kohe jälle hästi läbi.

Et suuremaid tükkisid sisse ei jääks, walatakse lubjapiim läbi tiheda sõela. Ei ole kolmandat tünni käepärast, walatakse lubjapiim wase-witrioli sulatiseesse, mitte aga ümberpöördukt.

Peale kofkuwalamist, mida alaliselt ümber liigutades tuleb toime-tada, peab wedelik taewafarwa sinine, ühemööduline segane olema ja tuleb kohe tarwitusele wõtta, sest et ta muidu teraliseks lõõb.

Ülepea tuleb mõlemast wedelikust alati üksnes nii palju kofku-jegada, kui seda sellel päewal pijerdamiseks tarwis läheb.

Näitab wedelik aga roheline olevat, siis on lubi tingimata halb olnud ja wedelik selle läbi mõjutaks jäänud; sellepärast tuleb lupja veel juurde lisada. Natuke rohkem lupja ei tee kahju.

1-protsentilise Bordoo wedeliku valmistamiseks võetakse iga 5 toobi wee peale $\frac{3}{8}$ naela waserwitrioli ja $\frac{3}{8}$ naela wärskelt põletatud lupja, nii et ülepea 10 toopi wedelikku saab.

Sga lord enne pritsi käitmist tuleb tubliste ümber liigutada, sest just see pära, mis muidu põhja jääb, on see, mis puu ja lehtede peal ära kuivama ja taimi kaitsema peab.

Prits olgu niisugune, et ta wedeliku hästi peenikelt nagu udu laiali piserdaks.

Uhefordne piserdamine ei aita midagi, peab korramõõduliselt iga kahe nädala tagant piserdama.

Lillesõbra kalender.

(F. Winkleri järel, Läänemere maade jaoks).

Jaauarikuu.

Sellel kuul tulewad kõigepealt aialillede seemned tellida; on mõõdaläinud aastast veel seemneid järele jäänud, siis peab järel katsuma, kui hästi need veel idanewad. — Detsembrikuu jaoks juhatatud töösi edasi jatkata.

Jaauarikuu algul tulewad paljundamiseks määratud hortensia, heliotropi, fuskia, bouvardia, begonia „Gloire de Lorraine“ j. t. f. emataimed soojemasse seada, et nad ajama hakaksid ja võimalik oleks häid istutuseosfi warakult saada. Ka hrüsanemi emataimed seatagu pisut walgemasse kohta. Jaauarikuu lõpul võib ka juurebegoniate, gloriniate, steptocarpuse, palmide ja muusade külwamisega algust teha.

Ka kepid lillede jaoks tulewad valmistada, niijama ka aiadöö riistad ja sõnnikulawa afnad lorda seada, sest et pärastpoole ajast ehk puudust tuleb.

Wanad, mustad lillepotid enne tarwitamist puhataks pesta.

Weebruarikuu.

Selle kuuga algab lillesõbral jällegi elawam tegewus. Kõige pealt ärgu unustatagu aga seemneid tellimast, kui need jaauarikuul tellimata jäid.

Weebruari algul tuleb paljundamise hoones paljundamine ette võtta.

1. kuni 15. weebruarini tulewad külvata: kõikjugu begoniad, glöxiiniad, asparagus, palmid, muusad, cannad, heliotropid j. n. e.

15. weebruarist kuni 1. märtsini tulewad külvata: lobeliad, Margarethe-nääliseised, Cinneraria candidissima, Centaurea candidissima, werbenid, mitmesugused püstitavad lilled.

15. weebruaril algab hortensiate, bouvardiate, heliotropide, hrüsanthemide, pelargoniade, fufsiade nii kui ka kõigi waibapeenra taimede paljundamine.

Weebruarikuu lõpul võib paljundamise hoonest ka rooside paljundamisega algust teha.

Paljundamisel määratud kastuse-daalia sordid pottidesse istutada, et nendelt võimalikult vara võiks istutuseohti lõigata. Canna Crozy puhastada ja lahutada, neid võib ka kastidesse või pottidesse istutada ja selle kuu lõpul ajama hakata.

Selle kuu lõpul algab jaanuarikuul või weebruarikuu algul külvatud begoniade ja glöxiiniade piserimine. Salgataimede, fufsiade, pelargoniade istutuseotjad istutakse liiwa fiske. Taimehoones võib roosid kaunistada.

Märtsikuu.

Sille seemnetest tulewad välja külvata, kui juba weebruarikuu lõpul tehtud pole: lobeliad, Margarethe-nääliseised, celosiad, werbenid, lewloid pottis kasvatamiseks, Nicotiana Sanderae jne., niisama kõik lehetaimed, nagu Ricinus, Solanum, Nicotiana colossea, Zea, Artemisia, Perilla, Cinneraria candidissima jne. 1. kuni 15. märtsini võib ka Pyrethrum aureum'i kausikestesse külvata.

Sillepeenardele tarvis minewate taimede paljundamist edasi jätata. Jaanuari- ja weebruarikuul külvatud begoniad, glöxiiniad jne. tulewad mitmel korral piserida.

Umber 20. märtsil tuleb sõnnil juwelilide kasvatamiseks määratud sõnnikulawade jaoks paigale vedada. See sõnnikulawa peab esimesteks aprillikuu päewadeks nii kaugelt walmis olema, et sinna külvata võiks.

Aprillikuu.

Aprillikuu esimestel päewadel tulewad tarwilikud juwelilised sõnnikulawasse külvata, kui see juba märtsikuu lõpul ei sündinud.

Sõnnikulawade asutamine lõpetatakse enamasti juba kuu. Suurem osa weeuari- ja märtsikuul paljundatud ja pottidesse istutatud taimedest, nagu hrüsanthemid, cannad, begoniad, heliotropid, hortensiad, pelargonid, fufsiad j. t. tulewad juba teist korda ümber istutada ja üksteisest kaugemale asendada. Pottidesse istutatud, juba waremalt

külwatud juwelilled, nagu lewfoid, reseedad, petuniad, werbenid, phlox jne. tulewad nüüd tingimata sõnnikulawasse seada, et nad liiga lihaswaks ei läheks. Margarethe- ja Chaubaud-näälitesed tulewad sõnnikulawasse piserida.

Paljundamisehoones lõpetatakse sellel kuul enamaste kõigi lillede ja waibataimede istikute kaswatus.

Beebruarikuul wälja külwatud begoniad ja gloriniad tulewad ümber piserida, ja on nad suured küllalt, siis pottidesse istutada. Seemnest kaswatatud juurebegoniad wõib, kui nad küllalt tugewad on, ka otsekohe piserimise-kastist sooja sõnnikulawasse istutada.

Kastuse-daaliad tulewad kastidesse wõi pottidesse istutada, niisama gladiolused ja montbretiad. Üstikutel kastuse-daaliatel lastagu edenemisele ainult üks wõsu, kõige rohkem kaks. Märtsikuul külwatud lehetaimed nagu: Ricinus, Zea, Solanum, Nicotiana, Artemisia j. n. e. tulewad pottidesse istutada. Peetagu filmas et nad liiga pikaks ei kaswaks. Nad tulewad alati üsna klaasi lähedale seada, kõige parem sügawawõitu sõnnikulawa-kastis, mida hästi tuulutada wõib. Aprilli algusel tulewad lille-erned, keispäewadel kaputšineri-kreses (Tro-paeolum) pottidesse külwata.

Kastmise eest peab nüüd hästi hoolitsema, nimelt soehoonetes, sest et nüüd päikesekiired ja sage tuulutamine mulla soehoones ja sõnnikulawades juba rohkem ära kuiwatawad. Soehooneid tuleb päikesepaistel warjata, niisama tuleb kaks korda päewas piserdada. Ka põrandat peab piserdama.

On maa küllaldaselt ära kuiwanud, algawad tööd lilleaias ja pargis. Rewadel kofku rehitsetud lehed tulewad võimalikult märjalt hnnitusse ajada, et lehemulda saada.

Roosialgad tulewad järele waadata. Ühe osa kätte-materjalist wõib selle kuu algusel pealt ära wõtta, kusjuures roosifid ka lõikama peab. Terwe aprillikuu läbi peab aga roosidele weel õhuke kiht kuuse-õssi warjaks peale jääma, sest et päikesekiired ja karedad tuuled sage-daste palju rohkem kahju sünnitawad kui külm.

Lillesibulate, s. o. hiasintide, tulpide, nartsiidide ja crocuste peenrad tulewad warakult kaitse alt wabastada. Peetagu filmas, et wõsjud sõnnikust ja lehtedest kocs seiswa kaitjelawa all mitte liiga pikaks ei kaswaks. Hädakorral pandagu kuuseõssi peale.

Kuu keispäewadest kuni lõpuni on maa enamaste igalpool juba sedawõrd tahenenud, et puude, pöõsaste ja puhmade istutamisega algust wõib teha.

Rhododendronid ja waba maa atsalead istutada. Wäntaimed ja lewfoid wälja istutada.

Maiuu.

Mias on lillesõbral nüüd palju tegemist, sest ilupuude ja -pöõsaste, rooside ja puhmade istutamine tuleb selle kuu esimestel päewadel lõpe-

tada. Mitmesuguseid puhmaid võib maituu algul veel lahutada. Ühe-aastased juvelilled, nagu reseedad, *Tropaeolum*, *Ipomoea*, *Nemophyla*, *Silene*, *Allysum*, *Schyzanthus*, *Escholtzia* *Malope grandiflora*, *Centaurea Gyanus*, maan, *Convolvulus tricolor*, *Godetia*, *Iberis*, *Linum grandillorum*, *Lupinus* j. t. tulewad selle kuu algul pärispaita külvata. Neid viisetohe wabasze maasze tehtud külwifid on soowitaw esiotsa kuuseokjadega kergelt katta, et nad hõtatuses koge ära ei kuitwaks.

Maituu keskpäewadel algab sõnnikulawades kaswatatud lillede istutamine pärispaigale.

Wälja külvata võib maituul veel järgmisi lillesid: *Myosothis*, *Campanula Medium*, *Primula chinensis fimbriata*, *Cineraria hybrida* ja *Digitalis gloxiniaeflora*.

Wärskelt istutatud kõrgetüwelisi roosisid on kõige parem ettewaatlikult maha paenutada ja kroonid mulla alla panna. Riipea kui nad siis kinni juurdunud on ja filmad neil puhkema lööwad, seatakse nad ühel soojal, wiimasel päewal ettewaatlikult püsti ja seotakse keppide külge kinni. Madalalt kaunistatud, värskelt istutatud roosid juurdunud ka kõige paremine siis, kui neile peale istutamist mulda peale kuhjatakse, nii et nad mullaga üleni kaetud on.

Suwelillede lawadelt tulewad aknad hea ilmaga pealt ära wõtta, kuid jahedatel õhtutel peab neid jälle katma. Kõiti liiga tihedalt tärkannud külwifid võib veel maituul, külma, ainult päikesest soendatud kasti ümber piserida.

Soehoonetes tuleb wirgalt tuulutada, kasta, pritsida ja warju anda.

Miateed tulewad äärestada ja muruplatfid korda seada. Sammel-danud muruplatfid terawa raudrehaga põhjalikult läbi tööblida, nii et sammal kaoks. Peale puhastamist tuleb seejuguksale kohtadele puutuhka või kainiti puistata, mille peale sammal kaob ja muru asemele kasvab. Soowitakse uut muru ajutada, siis ärgu unustatagu õigel ajal tublit sõnnikutihhti alla kaewamast, sest hea muru nõuab nagu iga teinegi kultura-taim head wäetust ja rawitsust.

Selle kuu keskpäewadel või lõpupoole tulewad pütitaimed (dekoratsiooni-taimed) soehoonetest wälja tuua, võimalikult wiimasel päewal. Esiotsa seatagu nad pisut warjulisesse, aga ka juhtuwate õökülmade eest kaitstud seisukohta.

Ka teisi pottidesse või kastidesse istutatud ja wabasze maasze wälja istutamiseks määratud die- ja lehetaimi peab enne wälja istutamist küllaldaselt karastama, j. o. wälise õhuga harjutama. Sõnnikulawades kasvawatel taimedel tulewad aknad soojadel ja wiimasel päewadel pealt ära tõsta ja neid sel kombel õhu ja walgusega harjutada.

Waihapeenrad ja lillealgaad istutada. Begoniad, pelargoniad, heliotropid wälja istutada, niisama lehetaimed, georginid ja cannad.

Äraõitsnud kewadesed puhmad: primulad, arabis, finised külmalilled, mahlakannikesed ümber istutada ja lahutada. Cheiranthus cheiri külwata. Rooside meifikud wõsjud maha lõigata.

Juunikuu.

Juunikuu algul wõib tulewaks aastaks weel Campanula medium'i ja Digitalis gloxiniaeflora't külwata, juunikuu keskpäewadest kuni lõpuni aga Viola tricolor maxima't ja Myosothis't.

Lilleaed ja park korras pidada.

Muru elumajade läheduses tuleb iga nädalas kord niita. Roosipeenrad tulewad igapäew hommikutü läbi waadata, et kahjulikka roositähedajaid ei tekiks. Neid leidub noortes, kofku keerdunud roosilehtedes ja nad tulewad ära korjata. Iga nädalas roosidele üks kuni kaks korda wedelat wäetist anda. Põua puhul peab maa enne hästi niisteks lastma. Ka cannadele ja juurebegoniatele wedelat wäetist anda.

Kattuse-daaliad, lille-erned ja teised pikemaiks kaswatwad puhmad wajakuse järele kõrgemalt finnitada.

Waibapeenrad tulewad üks kord nädalas puhastada ja lõigata.

Kuuskesid wõib juunikuul weel hea tagajärjega istutada.

Roosifid jahufaste wästu wääwliga tolmata. Roosifid lahtilõõwa filma peale filmata (okulerida). Werinäälilifid (Dianthus carthusianorum) ja tulenäälilifid (Lychnis chalcidonica) külwata.

Äraõitsnud kewadelilled peenarde pealt ära korjata ja uued asemele istutada.

Juulikuu.

Ka jellel kuul tuleb umbrohu kirkumise, pikemaiks kaswatwate lillede kõrgemalt finni sidumise ja istutatud nii kui ka külwatud lillede kastmise eest hoolt kanda.

Partis ja lilleaia peab muru rawitfema. Soowitakse, et muru hästi rawitfetur oleks, siis peab teda iga nädalas wähemalt kord niitma. Mahlase, roheline muru saame siis, kui teda Tshiili-salpetri weega kastame (1 lood Tshiili-salpetrit 10 toobi wee peale). Kõige parem on selle weega wihmajelimal kasta. Potitaimedele antagu 1 gramm Tshiili-salpetrit ühe toobi wee peale.

Roosipeenardel tulewad äraõitsnud õied alati ära korjata. Niisama aialannifestel, pelargoniatel, juurebegoniatel, näälilifestel, ja ülepea kõigil parematel dietaimedel. Siis näewad peenrad puhtamad wälja ja, teiseks, õitsewad lilled kauemine ja täidlasemalt.

Kuna auriklid, primulad ja teised püfiwad taimed juulikuul äraõitsnud on, wõib nende lahutamine ja uueste istutamine algada.

Kewadiseks õitsmiseks võib aialannikesi juulikuul algul välja külvata. Juulikuul juba välja külvatud aialannikesed, *Myosotis*, *campanula medium*, *dianthus barbatus* ja *digitalis gloxiniae*-flora tulevad juulikuul aiavilja aeda peenrale istutada.

Uraõitsnud suvelillede asemel võib selle tarvis tagatvara-peenardele istutatud astreid istutada.

Uhwärwilised peenrad on ilusamad kui kirjud.

Juulikuul lõpul ja augustikuul algul võib okulerimisega uinuva filma peale hakatust teha.

Augustikuul.

Suurem osa juulikuul juhatatud töödest läib ka augustikuul kohta.

Ümberistutamist nõudvad potililled tulevad sel kuul viimast korda ümber istutada, et nad pottides veel enne sügiset hästi kinni juurdussid. Talvitamiseks määratud emataimed, nagu scarlet- ja Inglis-pelargoniad, heliotrop, bouvardiad j. n. e., mitte liiga suurtesse pottidesse istutada.

Augustikuul lehtpääwadest kuni lõpuni võib vabas maas kasvavaid pottitaimi pottidesse hakata istutama.

Pelargoniate salkade asemele on leht augusti parem juurebegoniad istutada. Kuna sel ajal enamaste vihmased ilmad algavad, siis ei pääse pelargoniad ikkagi korralikule õitsemisele. Kewadiseks õitsemiseks võib veel *myosotis*'i ja aialannikesi istutada. Uraõitsnud puhmaid, murtud emasüdameid, lililaid, nartsissid võib lahutada ja ümber istutada.

Vabas maas ja sõnnikulavas kasvavaid, külma kartvaid taimi peetagu filmas, sest et augustikuul lõpul sagedaste öökülmad algavad ja neile kahju võibwad teha.

Silened, *nemofilad* ja teised kewadel õitswad lilled külvata. Näälisei mulla sisse vajutanud võsude kaudu paljundada. Muru madal hoida ja hästi pritsida. Rooside rooste ja jahukaste tekkimise järele valvata. Pelargoniad, fuffiaid, roosifid ja teisi jarnaseid lillefid suviste istutuseoljade kaudu paljundada.

Septembrikuul.

Septembrikuuga on jällegi see aeg kätte jõudnud, mil kõik vabasse maasse istutatud pottitaimed uueste pottidesse istutada tulevad. Selle kuul lõpul tulevad ka dekoratsiooni-taimed talvitamise ruumidesse asendada.

Riipea kui lillepeenral seiswad juurebegoniad, kannad ja laktuse-daaliad kerget külma on saanud, tulevad nad välja kaevata ja neile määratud talvitamise ruumidesse viia. Kannad võetagu ühes juuremügaroga üles. Puhmaid võib lahutada ja ümber istutada.

Soehoones katust, lõõrid ja riiulid järele waadata ja korda seada.

Septembrikuu lõpul võib ka puude ja põõsaste istutamisega algust teha.

Komposti hunikud läbi kaevata ja uued asutada. Tühjaks jäänud lillepeenrad ümber kaevata ja väetada.

Taimi kaitstagu öökülmade eest nii palju kui võimalik.

Villesibulad ja krevadelilled välja istutada.

Oktoberikuu.

Niilaua kui ilmad lubavad võib ilupuid ja põõsaid veel ümber istutada. Okaspuid sügisel mitte liiga hilja istutada. Nialarikelu-keste istikud sel kuul istutada. Suurema osa ilupuude- ja põõsaste lõikamiseks kõige kohasem aeg. Suurebegoniaid ja glöxiniaid kuiwas hoida. Goldlack ja talve-lewkoid nii kaua kui võimalik sõnnikulatavasse jätta ja sagedaste tuulutada.

Oktoberikuu lõpul peab roosidel lehed ära forjama ja kõrgetüvikud maha paenutama. Katmisega aga ei tehta enamalt algust kui maa juba mõne tolli võrd külmanud on, mis sagedaste alles detsembrikuu algul sünnib. Midagi ei ole kardetavam kui liiga varane katmine.

Maha varisenud lehed kofku riisuda ja lehemulla saamiseks laidesse hunikutesse ajada.

Roosimeitsikuid istutada. Tritomad ja teised sellesarnased tulewad sel teel külma eest kaitsta, et neile korm kummuli peale pandakse ja lehti peale puistatakse. Puhmapeenardele lumeta külma vastu kaitseks õlgedeta sõnnikut peale puistata. Taimi talveruumis puhastada. Geor- ginide ja gladioluste juured võetakse peale esimest külma maa seest välja ja hoitakse jahedas ning kuiwas ruumis ületalve. Muru tuleb üsna madalalt maha niita, siis seisab ta hästi ületalve.

Novembrikuu.

Novembrikuu lõpul tulewad harilikult ka roosid katta. Seda tööd lükatagu ikka nii kauaks edasi, kuni tõsine külm kätte jõuab. Katta tuleb kuiwa ilmaga, kui maa juba paari tolli võrd külmanud on. Maha paenutada tulewad aga roosid juba enamalt, kui maa veel külmanud ei ole. Enne katmist peab lehed ära noppima.

Ka ülejäänud, kaitset nõudvad taimed, nagu näit. talvekindlad rhododendronid, Azalea mollis ja pontica, Deutzia crenata fl. pl. Hydrangea paniculata grandiflora, Prunus triloba ja muud värskelt istutatud peenemad lehepuud, niisama ka õrnemad okaspuud tulewad siise mähkida. Kõige sündsamad on selleks korfjad või kuuse- oksjad. Kaitsekatus tuleb nõnda seada, et peale sadav lume koorm teda maha ei vajutaks.

Ka lillesibula peenardele tuleb kerge kiht õlgedeta sõnnikut või

kuiwanud lehti peale panna, niisama sügisel istutatud anemonidele ja ranunklitele.

Sügisel istutatud aia-karifelulustele määndunud sõnnikut tollipatsuselt peale panna. Mafanniteste peenrale õhem liht kuuseoksi.

Sõnnikulatvad tühjaks teha ja komposti hunikud ümber kaevata. Soehoones potilillesid iga nädal puhastada. Rii laua kui ilm lubab, soe- ja külmhooneid tuulutada. Kastma peab nüüd ettevaatlikult.

Enne talvet tuleb mitmesugust tarvilikku mulda küllaldasel hulgalt seesugusesse kohta, hunikutesse panna, kuhu külm ligi ei pääse, et siis jaanuari- ja veebruarikuul ümberistutamise ja külvamise ajal võtta oleks.

Detsembrikuu.

Detsembrikuuga on aiatööd väljas harilikult lõppenud. Igal juhtumisel võib külma ilmaga seal, kus see veel tehtud ei ole, külma kartvaid puid sisse mähtida ja jäneste närimise eest kaitsta. Mitmesuguseid puude aluseid, mida kevadel kaunistada mõeldakse, nagu roosimetstikuid, sirelisi j. n. e. võib veel pottidesse istutada. Soehoonetes nõuavad potililled puhastamist, nimelt kõik rohusarnased taimed, nagu pelargoniad, vaibapeenra lilled j. n. e.; neil tulevad kõik mädanewad osad põhjalikult välja lõigata. Kastmisega oldagu jellel kuul, mil meil harilikult wähe päikest on, hästi ettevaatlik. Kuna tuba nüüd rohkem lõetakse, siis peab ka toalillesid sagedamine kastma, kuid mitte ühe koha peale wett walada, waid üle terve poti laiali. Muld pottides tuleb sagedaste koberdaks teha, niisama ka tolm lehtedelt maha pesta.

Kuna ka soehooned nüüd rohkem kütmist nõuavad, siis peab hoolitsema, et õhk seal ikkagi tarvilikul määral niiske oleks. Lehetaimi iga kuu pesta.

Kuiwanud juurebegoniad ja gloriniad võib veel kord läbi puhastada ja nad siis madalatesse kastidesse turbapuru või mulla sisse panna. Gloriniad, tydajefid, gesneriaid ja achimeneiseid võib ka pottides kiuwalt hoida. Canna ja kaktuse-daalia juuri hoitagu niiske eest.

